

Krakowska Szkoła Wyższa
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Alicja Dziuba-Burczyk

**PODSTAWY RACHUNKOWOŚCI
W ŚWIETLE
MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW**

Rada Wydawnicza: Klemens Budzowski, Andrzej Kapiszewski,
Jacek Majchrowski, Zbigniew Maciąg

Recenzenci: prof. dr hab. Mieczysław Dobija, prof. dr hab. Wiktor Gabrusewicz

Opracowanie redakcyjne: Halina Baszak Jaroń

Copyright © by Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o., Kraków 2003

ISBN 83-916758-4-X

Żadna część tej publikacji nie może być powielana ani magazynowana w sposób umożliwiający ponowne wykorzystanie, ani też rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie za pomocą środków elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych, bez uprzedniej pisemnej zgody właściciela praw autorskich.

Na zlecenie: Krakowskiej Szkoły Wyższej
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Wydawca: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o., Kraków 2003

Skład i druk: Meles

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1	
Międzynarodowe i polskie normy rachunkowości	11
1.1. Rachunkowość jako system informacyjny	11
1.2. Cechy jakościowe informacji	15
1.3. Międzynarodowe organizacje w procesie standaryzacji rachunkowości	18
1.4. Przegląd Międzynarodowych Standardów Rachunkowości	24
1.5. Podejście Unii Europejskiej do międzynarodowej standaryzacji	33
1.6. Zasady rachunkowości a polskie znowelizowane prawo bilansowe	34
1.7. Ewolucja rachunkowości w Polsce na tle rozwiązań międzynarodowych	40
1.8. Wpływ dyrektyw Unii Europejskiej na kształt polskiej rachunkowości	43
Rozdział 2	
Funkcje i struktura rachunkowości	45
2.1. Funkcje rachunkowości	45
2.2. Struktura rachunkowości podmiotu gospodarczego	47
2.3. Rachunkowość finansowa	49
2.4. Rachunkowość zarządcza	52
2.5. Rachunkowość podatkowa	52
2.6. Sposoby prowadzenia ewidencji operacji w podmiotach gospodarczych	55
Rozdział 3	
Operacje gospodarcze i ich dokumentowanie	57
3.1. Zdarzenia gospodarcze a operacje gospodarcze	57
3.2. Klasyfikacja operacji gospodarczych	58
3.3. Dokument a dowód księgowy	61
3.4. Zasady sporządzania dowodów księgowych	63
3.5. Klasyfikacja dowodów księgowych	63
3.6. Weryfikacja i dekretacja	68
3.7. Błędy w dowodach księgowych – sposoby ich poprawy	70
3.8. Zasady obiegu i archiwizowania dowodów księgowych	70
Rozdział 4	
Sprawozdanie finansowe i jego wartości poznawcze	75
4.1. Struktura bilansu	75
4.2. Istota i charakterystyka aktywów	78
4.3. Charakterystyka źródeł finansowania aktywów – pasywa	83
4.4. Analiza operacji gospodarczych – zasada równowagi bilansowej	87
4.5. Analiza operacji gospodarczych procesowo-wynikowych	94
4.6. Rachunek zysków i strat	94
4.7. Istota kosztów w świetle nowelizacji ustawy	102
4.8. Charakterystyka przychodów w świetle nowelizacji ustawy	104
4.9. Zestawienie zmian w kapitale własnym	110
4.10. Rachunek przepływów pieniężnych	112

Rozdział 5

Zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych	121
5.1. Ogólna charakterystyka ksiąg rachunkowych	121
5.2. Zapisy chronologiczne w dzienniku	123
5.3. Zapisy systematyczne na kontach syntetycznych księgi głównej. Księgi pomocnicze.	124
5.4. Forma konta i jego elementy składowe	125
5.5. Funkcjonowanie i klasyfikacja kont bilansowych	127
5.6. Funkcjonowanie kont wynikowych	132
5.7. Budowa planu kont	147
5.8. Łączenie i podział kont	153
5.9. Poprawa błędów księgowych	159
5.10. Formy i techniki księgowości	162
5.11. Tabelaryczna forma księgowości	164
5.12. Rejestrowa forma księgowości	170
5.13. Rachunkowość z informatyzowaną	171

Rozdział 6

Procedury księgowe na koniec okresu sprawozdawczego	173
6.1. Arkusz roboczy – efektywne narzędzie księgowości	173
6.2. Zestawienie sald	176
6.3. Klasy i typy zapisów dostosowawczych	177
6.4. Miejsce sprawozdań finansowych w arkuszu roboczym	197
6.5. Zapisy dostosowawcze i zamykające konta wynikowe	198
6.6. Zamykanie kont bilansowych i bilans zamknięcia roku obrotowego	208
6.7. Weryfikacja i publikacja sprawozdań finansowych	209
6.8. Jednostki objęte obowiązkiem badania i ogłaszania sprawozdań finansowych	211
6.9. Podmioty uprawnione do badania sprawozdań finansowych i tryb ich badania	212
6.10. Zatwierdzanie i ogłaszanie sprawozdań (Monitor Polski - B)	213
6.11. Przykład wykorzystania arkusza roboczego do sporządzania sprawozdań	214

Rozdział 7

Charakterystyka rachunkowości w przedsiębiorstwie usługowym, handlowym i produkcyjnym	223
7.1. Procedury ustalania stanu zapasów	223
7.2. Procedura księgowa w jednostce usługowej	226
7.3. Procesy gospodarcze w firmie handlowej	230
7.4. Problemy pomiaru kosztów towarów sprzedanych	233
7.5. Ustalanie przychodu ze sprzedaży. Problem kosztów z tytułu należności nieściągalnych. Udzielone skonta na sprzedaży	242
7.6. Przykład wykorzystania arkusza roboczego do sporządzenia sprawozdań finansowych firmy handlowej	247
7.7. Metoda systematycznego ustalania zapasów oraz kosztu towarów sprzedanych w firmie handlowej	254

7.8. Procesy gospodarcze przedsiębiorstwa produkcyjnego	259
7.9. Przepływ kosztów w przedsiębiorstwie produkcyjnym. Koszty produktu a koszty okresu	260
7.10. Ustalanie kosztu wyrobów sprzedanych w systemie księgowości przedsiębiorstwa produkcyjnego – zapisy dostosowawcze	266
7.11. Przykład zastosowania arkusza roboczego do sporządzania sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa produkcyjnego	270
Aneks	279
Literatura	296
Spis rysunków	298
Spis schematów	299
Spis tablic	300

Wstęp

W każdych warunkach gospodarczych skuteczność działania przedsiębiorstw zależy od sprawnego zarządzania będącego sumą wiedzy ekonomicznej i doświadczenia kierownictwa. Jednak trafność decyzji w zakresie planowania, organizowania, kierowania, kontrolowania i motywowania w bardzo dużym stopniu uzależniona jest od dopływu bieżącej informacji menedżerskiej. Rachunkowość jako system informacyjny jest systematycznym źródłem informacji w formie sprawozdań finansowych czy też raportów z różnych wycinków działalności. Powszechnie uważa się, że jakość i terminowość informacji dla kierownictwa oraz wspieranie procesów decyzyjnych są coraz bardziej znaczącymi czynnikami finansowego sukcesu jednostek gospodarczych. Wiadomo także, że nie jest możliwe efektywne zarządzanie w oderwaniu od danych płynących z systemu rachunkowości. Zatem zrozumienie zasad rachunkowości przez zarządzających wszystkich szczebli jest istotnym warunkiem skutecznego działania.

Rachunkowość pełni wiele ról; generuje informacje na potrzeby wewnętrzne jednostki, jako język biznesu przyczynia się także do komunikacji pomiędzy jednostkami zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej. Ta rola nabiera coraz większego znaczenia ze względu na procesy globalizacji w gospodarce światowej. Rachunkowość spełnia rolę międzynarodowego języka umożliwiającego porozumiewanie się w zakresie działalności gospodarczej, co stymulują Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR), tworzone i doskonalone przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości współpracującą z Krajowymi Komitetami Standardów Rachunkowości (153 krajów członkowskich). Język ten jest rozwijany, harmonizowany i upowszechniany poprzez wiele ponadnarodowych instytucji.

Rolę koordynatora polskiej rachunkowości w stosunku do uregulowań międzynarodowych pełni Krajowy Komitet Standardów Rachunkowości powołany w styczniu 2002 roku. Do jego zadań, między innymi należy współpraca z międzynarodowymi organizacjami w zakresie bieżących zmian dotyczących standardów międzynarodowych i krajowych. Rangę komitetu podkreśla fakt ubiegania się Polski o członkostwo w Unii Europejskiej, bowiem kraje członkowskie Unii zadeklarowały akceptację Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Ponadto zobowiązały spółki giełdowe do sporządzania sprawozdań według zasad zawartych w MSR-ach, poczynając od 2005 roku.

Podstawy rachunkowości w świetle międzynarodowych standardów zawierają wyjaśnienie zasadniczych terminów i koncepcji międzynarodowych standardów, na których opiera się polska znowelizowana ustawa o rachunkowości obowiązująca od 01.01.2002 r. W podręczniku szczególną uwagę zwrócono na: założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych oraz na pierwszy standard, dotyczący prezentacji sprawozdań finansowych, standard dotyczący zapasów, jak i też inne, równie istotne, standardy.

Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości opracowuje standardy w celu zapewnienia jednolitości sprawozdań finansowych oraz jednoznacznej ich interpretacji.¹ Założenia koncepcyjne przedstawiają zasady tworzące podstawy sprawozdawczości wszystkich jednostek: handlowych, usługowych, przemysłowych i innych, zarówno z sektora budżetowego, jak i prywatnego. Są one fundamentem obecnych i przyszłych międzynarodowych standardów rachunkowości, regulujących główne zagadnienia sprawozdawczości finansowej.

Podręcznik *Podstawy rachunkowości* zawiera aktualne rozwiązania uwzględniające międzynarodowy język komunikacji obowiązujący w działalności gospodarczej prowadzonej w warunkach globalizacji. W Polsce od 1 stycznia 2002 roku nastąpiła modyfikacja prawa bilansowego i obecnie jest ono dostosowane zarówno w zakresie podstawowych założeń koncepcyjnych: zasad rachunkowości, definicji aktywów, pasywów, przychodów, kosztów, kapitału własnego, wyniku finansowego, jak i struktury elementów sprawozdania finansowego do rozwiązań światowych, w tym unijnych. Książka jest nieodzowna nie tylko dla studentów kierunków ekonomicznych, ale także studentów stosunków międzynarodowych, prawa i administracji jako podstawa do dalszej edukacji w zakresie szeroko rozumianej rachunkowości: finansowej, budżetowej, bankowej i międzynarodowej.

Autorka pragnie serdecznie podziękować panu prof. dr hab. Mieczysławowi Dobiji za konstruktywne uwagi, panu prof. dr hab. Wiktorowi Garbusewiczowi za cenne wskazówki, które pozwoliły udoskonalić podręcznik oraz pani dr Helenie Zielińskiej za wnikliwą lekturę tekstu i wiele życliwych rad.

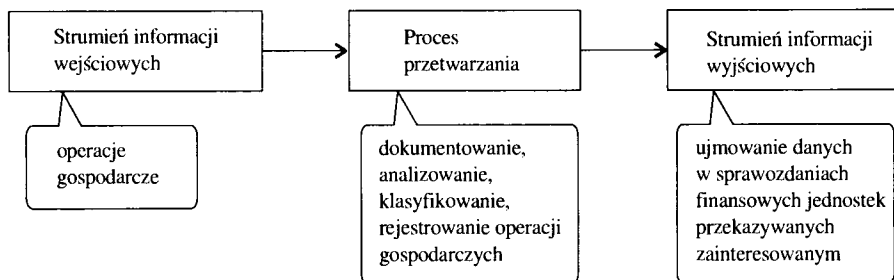
¹ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, International Accounting Standards Committee Foundation 2001. s. 55-81.

Międzynarodowe i polskie normy rachunkowości

Proces integracji Polski z Unią Europejską, a także rozwój gospodarki rynkowej zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej wymagał także zmian w polskim systemie prawa gospodarczego, w tym prawa bilansowego. Głównym przejawem tych zmian jest ustawa o rachunkowości z 1994 r., znowelizowana od 2002 roku ustawą o zmianie ustawy o rachunkowości.² Przedstawione w podręczniku podstawowe zagadnienia rachunkowości nawiązują do aktualnego stanu prawa bilansowego.

1.1. Rachunkowość jako system informacyjny

Rachunkowość jest nie tylko rejestracją przeszłych operacji gospodarczych, czyli księgowością, ale przede wszystkim przetwarzaniem danych dotyczących operacji gospodarczych, ich prezentowaniem i analizowaniem w taki sposób, aby stanowiły finansowe informacje niezbędne ich odbiorcom. Krąg odbiorców informacji z systemu rachunkowości jest bardzo szeroki, niemniej jednak można go podzielić na dwie zasadnicze grupy: użytkowników wewnętrznych i zewnętrznych w stosunku do jednostki gospodarczej. Informacja jest jednocześnie produktem rachunkowości, więc system rachunkowości można traktować jako system informacyjny lub system generowania informacji dla różnych zainteresowanych grup odbiorców. Rachunkowość jako system informacyjny ujęto graficznie na rys. 1.

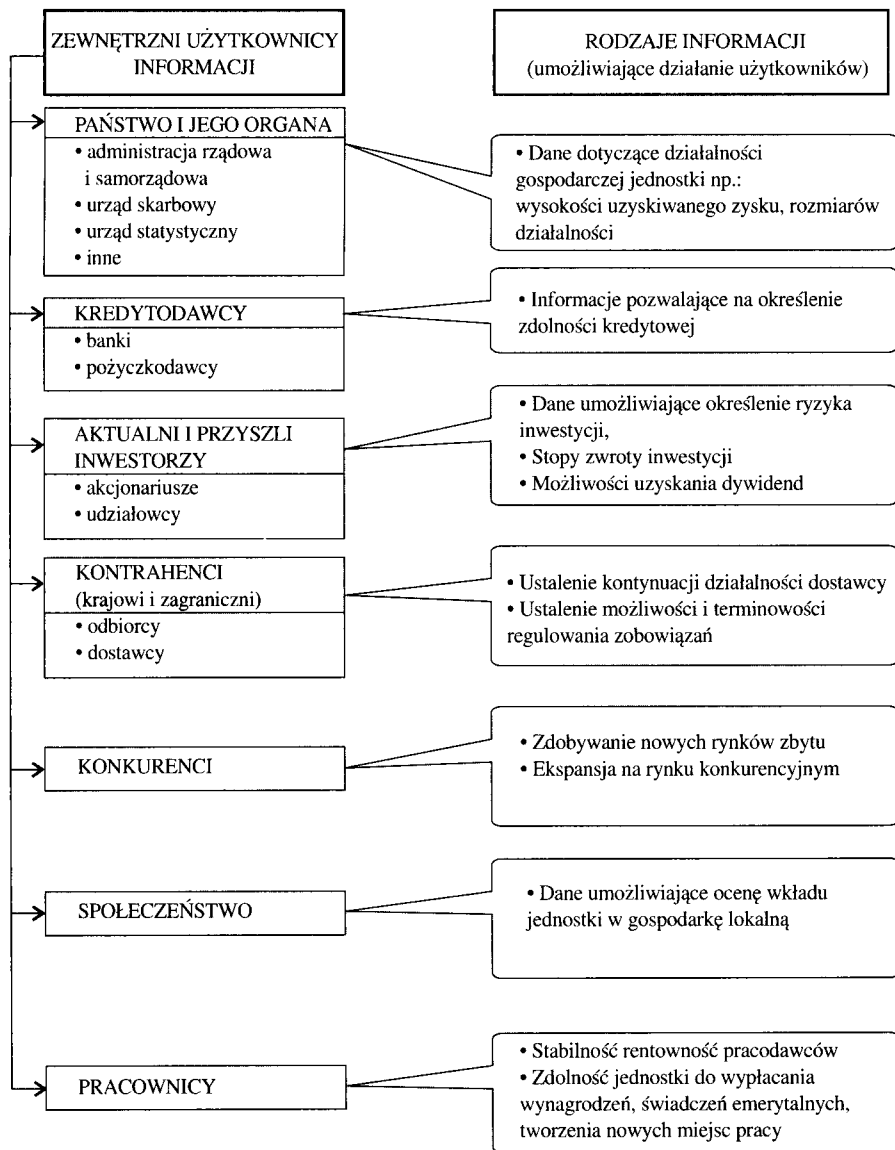
Rys. 1. System informacyjny rachunkowości

² Ustawa o rachunkowości Dz. U. z 1994 r. Nr 121, poz. 591, po nowelizacji Dz. U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694. tekst jednolity.

Rachunkowość opisuje cykl działalności gospodarczej i w rezultacie tworzy i przekazuje informacje. System informacyjny rachunkowości obejmuje wszystkie procedury, techniki, metody oraz środki, które są niezbędne do uzyskania istotnych informacji ekonomiczno-finansowych. Zatem rachunkowość można przedstawić jako system identyfikowania i pomiaru informacji ekonomicznych oraz komunikowania się przy ocenie sytuacji ekonomicznej jednostki gospodarczej i podejmowaniu decyzji.

Dane księgowo dotyczące przedsiębiorstwa pozwalają podejmować decyzje na przyszłość a mianowicie: ustalać spodziewaną rentowność na wytwarzanych produktach, weryfikować poprawność przeszłych decyzji w celu efektywniejszego zarządzania na bieżąco i w przyszłości. Użytkownikami wewnętrznymi informacji są zarządzający jednostką gospodarczą, czyli szeroko rozumiane kierownictwo jednostki gospodarczej, menedżerowie różnych szczebli zarządzania. Zarząd nie tylko korzysta z danych zawartych w sprawozdaniach finansowych jednostki, ale także jest odpowiedzialny za ich prawidłowe sporządzenie.

Unormowania prawne krajowe, czy międzynarodowe nie obejmują informacji dla użytkownika wewnętrznego. Wszelkie unormowania dotyczą sprawozdań finansowych wychodzących na zewnątrz, aby informacje z nich płynące były jednoznaczne, wiarygodne i porównywalne. Zatem dotyczą użytkowników zewnętrznych w stosunku do jednostki gospodarczej, wyszczególnionych na rys 2. Każda grupa użytkowników zainteresowana jest innym typem informacji niezbędnym w podejmowaniu przez nią decyzji, właściwym ze względu na jej własną specyfikę działalności. Państwo i jego organa zainteresowane są informacjami o działalności jednostek sprawozdawczych ze względu na alokację zasobów oraz ustanowienie regulacji działalności gospodarczej poprzez odpowiednią politykę fiskalną, strategię rozwoju gospodarczego. Kredytodawcy zainteresowani są danymi pozwalającymi oszacować, czy udzielone kredyty wraz z odsetkami zostaną w terminie spłacone. Inwestorzy potrzebują informacji, aby zdecydować, czy opłaci się nabyć, utrzymać, czy też korzystniej jest zbyć daną inwestycję. Odbiorcy produktów zainteresowani są kontynuacją działalności danej jednostki gospodarczej, jeśli jest to główny kontrahent, ze względu na zapewnienie ciągłości dostaw. Natomiast dostawcy produktów i inni wierzyciele zainteresowani są terminowym regulowaniem wobec nich zobowiązań. Konkurenci zainteresowani są kondycją finansową jednostki sprawozdawczej oraz oceną jej przetrwania na rynku. Społeczeństwo zainteresowane jest tworzeniem miejsc pracy, inwestycjami lokalnymi, wspieraniem lokalnych dostawców.

Rys. 2. Rodzaje potrzeb informacyjnych zewnętrznych użytkowników sprawozdań finansowych

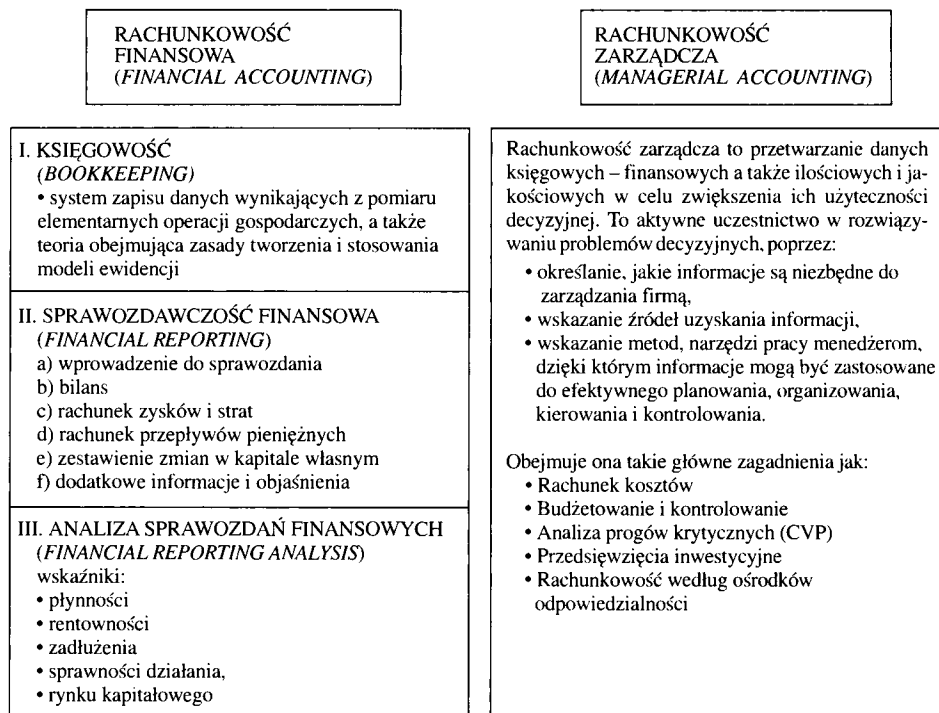
Źródło: opracowanie własne na podstawie MSR 2001, dz. cyt., s. 57-58.

Pracownicy zainteresowani są możliwościami własnego rozwoju oraz stabilnością pracodawcy.

Ze względu na zakres informacji płynących z systemu rachunkowości, w zależności od tego, czy są one przeznaczone dla użytkowników zewnętrz-

nych, czy też wewnętrznych, rachunkowość można podzielić na rachunkowość finansową i rachunkowość zarządczą. Rachunkowość finansowa skierowana jest zasadniczo do odbiorców zewnętrznych a zarządcza do odbiorców wewnętrznych. Ogólną strukturę obu rachunkowości przedstawia rys. 3.

Podsystemy rachunkowości ze względu na odbiorcę informacji

Rys. 3. Podsystemy rachunkowości

Jak już powyżej przedstawiono, każdy z użytkowników zainteresowany jest innym aspektem informacji płynących z sprawozdań finansowych, niemniej jednak wszyscy użytkownicy pragną otrzymać użyteczne dla siebie informacje przedstawiające prawdziwy i rzetelny obraz jednostki gospodarczej, aby mogli podjąć właściwe decyzje. Pomocne w podjęciu trafnych decyzji ekonomicznych może być zastosowanie odpowiednich metod analizy ekonomicznej, w tym analizy finansowej. Informacje dostarczane przez analizę finansową dotyczą przeważnie zaszłości gospodarczych, jakie miały miejsce w przedsiębiorstwie. Natomiast, aby informacje stały się bardziej przydatne do celów decyzyjnych, współczesna analiza finansowa powinna umożliwić odpowiedź na pytanie, jak aktualny potencjał przedsiębiorstwa,

będzie oddziaływał na wyniki przedsiębiorstwa i na jego rozwój w przyszłości.³ Aby dać odpowiedź na tak sformułowane pytanie, wydaje się konieczne uzupełnienie niewystarczających (w tym kontekście) danych finansowych systemu rachunkowości o dodatkowe informacje zarówno typu jakościowego, jak ilościowego. Użyteczność danych otrzymanych w wyniku analizy przetworzonych informacji księgowych zależy nie tylko od zastosowanych metod, ale także od ich cech jakościowych. Użyteczność rozumiana jest w tym sensie, iż informacje muszą być przydatne dla większości tych użytkowników, którzy zamierzają się nimi posługiwać i jednocześnie niezbyt kosztowne, czasochłonne, skomplikowane do uzyskania dla tych, którzy je przygotowują. Informację należy uznać za użyteczną, jeśli pomaga zmniejszyć niepewność przy podejmowaniu jakiejś decyzji.

1.2. Cechy jakościowe informacji

Sprawozdania finansowe, aby zapewniały prawdziwy i rzetelny obraz sytuacji finansowej, wyników działalności oraz zmian w sytuacji finansowej jednostki gospodarczej, muszą być sporządzone na podstawie właściwych standardów rachunkowości oraz mieć podstawowe cechy jakościowe co przedstawiono graficznie na rys. 4.

Rys. 4. Cechy jakościowe sprawozdania finansowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: MSR ASCF, 2001, s. 62-67.

³ W. Gabrusewicz, *Podstawy analizy finansowej*, PWE, Warszawa 2002, s. 23.

Cechy jakościowe sprawozdania finansowego, czyli jego właściwości zapewniające użyteczność informacji zostały opracowane w „Założeniach koncepcyjnych” Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości⁴. Jak wynika z rys. 4 najważniejszymi cechami jakościowymi, które czynią informacje przydatnymi dla szerokiego kręgu odbiorców są cztery cechy główne, a mianowicie:

- 1) zrozumiałość,
- 2) przydatność,
- 3) wiarygodność,
- 4) porównywalność

• **Zrozumiałość**

Informacja rachunkowa musi być przedstawiona w taki sposób, aby była czytelna, łatwa do zrozumienia dla użytkownika o przeciętnym poziomie wiedzy ekonomicznej. Należy używać jasnych, zwięzłych terminów ekonomicznych oraz przejrzystej formy prezentacji danych.

• **Przydatność**

Informacje należy uznać za przydatne, jeśli wpływają na podejmowane decyzje ekonomiczne i pomagają dokonać oceny przeszłych, bieżących i przyszłych zdarzeń gospodarczych. Na przydatność informacji ma wpływ przede wszystkim sam charakter informacji oraz ich istotność. Za informacje istotne uznaje się te, których pominięcie lub zniekształcenie może powodować zmianę w podejmowanej decyzji.

Zatem informacja rachunkowa, żeby stała się istotna musi być na tyle znacząca, aby miała wpływ na podejmowaną decyzję. Istotność informacji uzyskuje się przez spełnienie dwóch warunków: dostarczenia informacji na czas podjęcia decyzji oraz preselekcjonowania jej po kątem potrzeb decydentów.

• **Wiarygodność**

Zapewnia się ją dzięki dostarczaniu informacji wiernie odzwierciedlających zdarzenia gospodarcze, wolnych od błędów i stronniczości sporządzających, reprezentujących rzeczywistą treść ekonomiczną, zgodnie z zasadą ostrożności. Dane liczbowe informacji rachunkowej winny być mierzone z optymalną precyzją, wolne od błędów i pomyłek, wolne od subiek-

⁴ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, s. 62.

tywnych odczuć osób dokonujących pomiaru według stałych metod, a także weryfikowalne. Rzetelność, wiarygodność potwierdza się sprawdzalnością. Sprawdzalność polega na możliwości skontrolowania danej informacji przez jednostki niezależne, np. biegłych rewidentów i uzyskanie na podstawie dokumentów księgowych tych samych wyników badanego sprawozdania finansowego. Sprawdzalność danych liczbowych można sprowadzić do tego, iż dokonując wielokrotnego pomiaru tego samego zjawiska, za każdym razem otrzymujemy taki sam wynik. System pomiaru jest wówczas weryfikowalny, obiektywny i niezależny od osób dokonujących pomiaru.

Wierne odzwierciedlenie zdarzeń gospodarczych polega na dokładnym przedstawieniu tego, co zostaje ukazane bez niedoszacowania czy też przeszacowania w danej pozycji sprawozdania finansowego. Informacja, aby była wiarygodna musi odzwierciedlać wiernie, czyli precyzyjnie operacje gospodarcze. Chodzi tu o wierną prezentację tego, czego istotę powinna odzwierciedlać. Wysoki stopień precyzji uzależniony jest od wyeliminowania trudności pojawiających się w identyfikowaniu i stosowaniu odpowiednich technik obliczania i prezentacji informacji księgowej w sprawozdaniach.

Przewaga treści nad formą oznacza, iż operacje gospodarcze należy księgować zgodnie z ich treścią ekonomiczną a nie formą prawną, jeśli te dwa fakty są rozbieżne. Aby informacja wiernie odzwierciedlała istotę operacji gospodarczej, powinna brać pod uwagę charakter ekonomiczny, czyli jej skutki finansowe a nie formę prawną.

Neutralność polega na tym, iż informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych nie mogą być stronnicze i wyróżniać jakąś grupę użytkowników. Zatem sposób sporządzania sprawozdań powinien być jednoznaczny, obiektywny, a nie poprzez dobór odpowiednich metod, w zależności od chęci osiągnięcia konkretnych efektów.

Ostrożna wycena polega na rozwadze przy stosowaniu oszacowania zjawisk niepewnych, tak, aby aktywa lub przychody nie zostały celowo zawyżone a zobowiązania i koszty celowo zaniżone.

Informacje muszą być kompletne, co oznacza, iż nic ważnego, istotnego dla użytkowników informacji nie powinno zostać pominięte przy uwzględnieniu ograniczeń wynikających zarówno z terminowości, jak i z wysokości ponoszonych kosztów na ich uzyskanie.

• **Porównywalność**

Chodzi o porównywalność informacji rachunkowej w czasie i przestrzeni. Porównywalność w czasie dotyczy tej samej jednostki gospodarczej w celu umożliwienia zrównu analizy zaszłości, jak i prognoz. Porównywalność

w przestrzeni dotyczy możliwości porównania wyników z innymi jednostkami o tych samych bądź zbliżonych parametrach gospodarczych. Porównywalność danych zależy od stosowanych metod w rachunkowości a w zasadzie od ich stałości w przestrzeni i w czasie.

Sprawozdania finansowe powinny zawierać informacje porównawcze za poprzedzające okresy sprawozdawcze. Pomocne w zapewnieniu porównywalności jest dostosowanie się do wymogów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w zakresie polityki prowadzenia rachunkowości.

Najistotniejszymi ograniczeniami dotyczącymi przydatności i wiarygodności informacji są: terminowość, wyważenie korzyści i kosztów oraz cech jakościowych.

Terminowość polega na dostarczeniu informacji w czasie umożliwiającym podjęcie decyzji. Informacja staje się bezużyteczna i nieistotna, jeśli nie dysponujemy ją w czasie podejmowania decyzji, czyli jeśli nie jest „dostarczona na czas”. Zatem musimy ją otrzymać przed utraceniem jej możliwości wpływu na podejmowaną decyzję. Szybkość tracenia aktualności zależy od problemu decyzyjnego i może wynosić kilka godzin czy dni, czy tygodni. Czasami informacja mniej precyzyjna, ale szybko dostarczona jest bardziej użyteczna niż precyzyjniejsza, a przekazana w późniejszym terminie. Cechą nadrzędną informacji jest jej użyteczność, zatem cecha aktualności stanowi ograniczenie wiarygodności. Nie bez znaczenia jest koszt uzyskania kompletnych informacji. Należy wyważyć korzyści i koszty uzyskiwanych informacji, aby doprowadzić do sytuacji przewyższenia korzyści płynących z wygenerowanych informacji ponad koszty ich uzyskania. Ponadto należy dokonać właściwego wyważenia cech jakościowych, aby osiągnąć równowagę zapewniającą zrealizowanie celu sprawozdań finansowych, czyli osiągnięcie rzetelnego i prawdziwego obrazu jednostki gospodarczej.

1.3. Międzynarodowe organizacje w procesie standaryzacji rachunkowości

Wraz z rozwojem międzynarodowej współpracy gospodarczej, otwartymi rynkami regionalnymi oraz tworzeniem międzynarodowych organizacji finansowych, wyłoniła się potrzeba ustanowienia międzynarodowego prawa i standardów w zakresie rachunkowości. Od blisko trzydziestu lat czynione są próby standaryzowania zasad rachunkowości w skali międzynarodowej tak, aby stanowiły one uniwersalny język biznesu i finansów. Istotny postęp w tej dziedzinie przypada na 2000 rok, kiedy to postanowiono, iż taką rolę będą pełnić Międzynarodowe Standardy Rachunkowości tworzone przez

nową zrestrukturyzowaną Radę MSR.⁵ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nie stanowią nadrzędnego prawa w stosunku do ustawodawstwa poszczególnych krajów, lecz są to powszechnie akceptowane i zalecane zasady sporządzania sprawozdań finansowych jako produktu finalnego rachunkowości jednostek skierowanego do zróżnicowanych odbiorców. Zatem pojawia się konieczność stworzenia nowego podejścia do rachunkowości, jako rachunkowości międzynarodowej objaśniającej uniwersalne, ogólne zasady rachunkowości finansowej możliwe do zaakceptowania przez wszystkie kraje świata.⁶

Dalsza internacjonalizacja procesów gospodarczych (globalizacja) stała się nieodwracalna, a ich siłę napędową stanowią w głównej mierze dynamicznie rozwijające się wielonarodowe struktury organizacji gospodarczych dążące do znoszenia barier w przepływie kapitału, towarów, usług oraz zasobów pracy. Komisja Unii Europejskiej zdecydowała, iż spółki giełdowe krajów członkowskich zobligowane są do wprowadzenia wszystkich MSR do swojej sprawozdawczości finansowej. Docelowo przewiduje się utworzenie do 2010 roku wspólnego obszaru gospodarczego Unii Europejskiej ze Stanami Zjednoczonymi.⁷ W celu zapewnienia pełnej standaryzacji i harmonizacji rachunkowości powołane zostały międzynarodowe organizacje służące budowie standardów i ich upowszechnianiu. Organizacje te (przedstawione na rys. 5) można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- środowiska zawodowego teoretyków i praktyków rachunkowości,
- ponadnarodowe organizacje, w których znajdują się komisje do spraw harmonizacji, upowszechniania i standaryzowanej rachunkowości. Organizacje te popierając harmonizację uważają, że ożywi ona działalność gospodarczą i ugruntuje pozycję ekonomiczną ich członków.⁸

Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (ISAC – International Accounting Standards Committee) z siedzibą w Londynie jest główną, profesjonalną organizacją środowisk zajmujących się rachunkowością. Został on utworzony 29 czerwca 1973 roku przez zawodowe stowarzyszenia rachunkowości jako prywatna, niezależna organizacja skupiająca

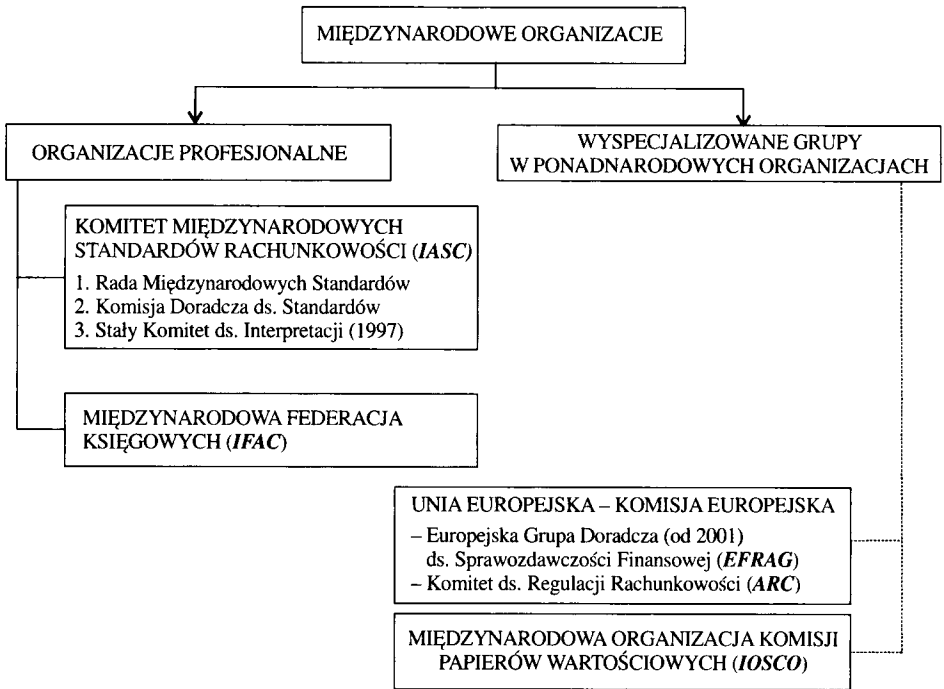
⁵ A. Jaruga, P. Kabalski, *Znowelizowana ustawa o rachunkowości a standardy międzynarodowe*, ODiDK, Gdańsk 2001, s. 7.

⁶ S. T. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, Zakamycze, Kraków 1999, s. 37.

⁷ K. Winiarska, *Rachunkowość przedsiębiorstw w procesie integracji z Unią Europejską*, Wyższa Szkoła Integracji Europejskiej, Szczecin 2000, s. 7.

⁸ *Rachunkowość Międzynarodowa*, (red.) L. Bednarski, J. Gierusz, PWE, Warszawa 2001, s. 134.

stowarzyszenia: Australii, Kanady, Francji, Niemiec, Japonii, Meksyku, Holandii, Wielkiej Brytanii i Irlandii, Stanów Zjednoczonych.⁹ W 2000 roku do tej organizacji należało aż 153 stowarzyszeń ekspertów rachunkowości z 112 krajów świata (w tym z Polski).¹⁰ Pracuje nad standardami dla wszystkich krajów bez względu na położenie geograficzne, czy gospodarcze.

Rys. 5. Międzynarodowe organizacje w procesie standaryzacji i harmonizacji rachunkowości

Standardy rachunkowości to wzorce, ogólnie sformułowane wytyczne, wskazania, zalecenia. Można zatem powiedzieć, iż są to powszechnie akceptowane zasady sporządzania sprawozdań finansowych. Standardy te nie stanowią norm nadrzędnych w stosunku do przepisów prawa w żadnym kraju ich stosowania. Na zasadzie dobrowolności są one uwzględniane przy kreowaniu krajowych przepisów o rachunkowości w poszczególnych krajach, w celu zapewnienia porównywalności i przejrzystości sprawozdań finansowych. W miarę globalizacji gospodarki standardy są systematycznie

⁹ G. T. Bailey, K. Wild, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, FRRwP, Warszawa 2000, s. 25.

¹⁰ A. Jaruga, P. Kabalski, dz. cyt., s. 10.

doskonalone. Szczególne znaczenie ma tu rok 2000, kiedy dokonano restrukturyzacji Komitetu.¹¹

W maju 2000 roku zatwierdzono nową konstytucję, w której świetle Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości stanowi niezależną jednostkę zarządzaną przez 19 Mężów Zaufania z różnych regionów świata i o różnym doświadczeniu zawodowym. Mężowie Zaufania zobligowani są do mianowania 14 członków Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB International Accounting Standards Board), 12 członków Stałego Komitetu ds. Interpretacji (SIC – Standing Interpretations Committee), oraz 30 członków Komisji Doradczej ds. Standardów (SAC – Standards Advisory Council).¹² Prace nad mianowaniem pierwszych członków rozpoczęto w 2001 roku. Działalność Komitetu prowadzona jest przez Radę MSR.

Główne zadania Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości:

- opracowanie w publicznym interesie, jednego zestawu globalnych standardów o wysokiej jakości, zrozumiałych, dających się instytucjonalnie umacniać, które mają być stosowane w sprawozdawczości finansowej w celu wspomagania uczestników światowych rynków kapitałowych i innych użytkowników w podejmowaniu ekonomicznych decyzji;

- promowanie i rygorystyczne stosowanie tych standardów, doprowadzenie dzięki zbieżności krajowych standardów i MSR do wysokiej jakości rozwiązań;

- włączenie krajowych komitetów ustalających standardy w krajach członkowskich do procesu decyzyjnego Rady MSR.

Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości¹³

Rada w pełni odpowiada za wszystkie sprawy merytoryczne Komitetu, łącznie z przygotowaniem i wydawaniem MSR i ich projektów oraz za ostateczne zatwierdzanie interpretacji SIC. Aby sprostać powyższym zadaniom Rada publikuje projekty standardów, projekty przedwstępne, dokumenty dyskusyjne w celu uzyskania cennych uwag praktycznych, głosu powszechnej opinii. Rada ma pełne prawo do decydowania o programie prac merytorycznych Komitetu (ISAC) i mianowania osób odpowiedzialnych za poszczególne przedsięwzięcia. Ponadto organizuje ona swoją pracę, ustala procedury analizowania nadesłanych uwag odnośnie do opublikowanych dokumentów, powołuje komitety sterujące.

¹¹ Tamże, s. 14.

¹² Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 17-21.

¹³ Tamże, s. 35.

Zatem głównym celem Rady MSR jest tworzenie standardów, czyli ujednolicenie polityki prowadzenia rachunkowości w różnych krajach świata w tym także w Polsce, poprzez zapewnianie łączności z Krajowymi Komitetami Standardów.

Prace nad ulepszeniem i ujednolicaniem standardów na całym świecie trwają nadal; do chwili obecnej wydano 34 standardy i 24 interpretacje SIC, które corocznie publikowane są w zbiorczym wydaniu zawierającym również „Konstytucję Rady MSR”, „Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych”, „Historię MSR”.¹⁴

Standardy są wykorzystywane do trzech głównych celów:

- do sporządzania sprawozdań finansowych,
- do opracowywania raportów wymaganych od spółek giełdowych,
- jako wzorce do naśladowania w przypadku ustalania standardów krajowych.

Do zadań **Komisji Doradczej ds. Standardów** należy:¹⁵

- doradzanie Radzie MSR przy podejmowaniu decyzji związanych z priorytetami prac,
- informowanie o skutkach standardów dla użytkowników sprawozdań finansowych,
- doradzanie Radzie i Mężom Zaufania w różnych sprawach.

Spotkania Komisji odbywają się przynajmniej trzy razy do roku i są otwarte dla obserwatorów, a na Radę MSR został nałożony obowiązek konsultacji w sprawach głównych przedsięwzięć, co zapewnia ciągłość i spójność działania.

Do zadań **Stałego Komitetu ds. Interpretacji** (SIC-Standing Interpretations Committee, działającego od 1997 roku) należy:¹⁶

- interpretacja w kwestiach już zbadanych w przypadku, gdy zastosowanie MSR jest niezadowolające,
- interpretacja nowych zagadnień odnoszących się do istniejących MSR,
- przedstawienie Radzie sprawozdania i uzyskanie od Rady ostatecznego zatwierdzenia interpretacji.

Komitet MSR po każdym spotkaniu publikuje raport na temat decyzji podjętych przez Stały Komitet ds. Interpretacji w biuletynie „News from the SIC”.

¹⁴ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt. s. 5.

¹⁵ Tamże, s. 36.

¹⁶ Tamże, s. 18-19.

Międzynarodowa Federacja Księgowych (IFAC – International Federation of Accountants) powstała w 1977 r. z siedzibą w Nowym Jorku. Należy do niej te same państwa, co do Komitetu MSR, a od 1989 r. również Polska. Federacja zrzeszając stowarzyszenia biegłych rewidentów specjalizuje się w rewizji finansowej i opracowuje międzynarodowe wytyczne rewizji finansowej dla biegłych rewidentów. Zajmuje się także pomocą w opracowaniu standardów i ich wdrażaniem w życie gospodarcze poszczególnych krajów.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż w Stanach Zjednoczonych najwcześniej opracowano Generalną Ramową Koncepcję Rachunkowości, a Rada Finansowych Standardów Rachunkowości (Financial Accounting Standard Board – FASB) wydała ok. 140 krajowych standardów (GAAP – Generally Accepted Accounting Principles)). Początkowo strona amerykańska nie godziła się na uznawanie MSR, natomiast obecnie współpracuje z Radą MSR, co ma olbrzymie znaczenie dla harmonizacji międzynarodowej rachunkowości. Spowodowane to zostało między innymi faktem, iż w Stanach Zjednoczonych funkcjonuje wiele korporacji, które główne przychody i zyski osiągnęły na rynkach zagranicznych i tak przykładowo w 1999 roku Procter&Gamble ponad 50% swoich przychodów wygenerował poza granicami kraju, głównie w Europie Środkowo-Wschodniej, Afryce i Azji.¹⁷ Wielonarodowe organizacje zmuszone są do przygotowywania sprawozdań finansowych według reguł obowiązujących w kraju inwestowania kapitału, zatem szczególnie przydatne stają się MSR-y. Sprawozdania powinny być zrozumiałe dla głównych inwestorów według kraju ich pochodzenia. W 1996 roku Rada Finansowych Standardów Rachunkowości (FASB) opublikowała raport na temat podobieństw i różnic pomiędzy krajowymi standardami (GAAP), a między narodowymi (MSR). W 1999 roku FASB dokonała aktualizacji, by włączyć dodatkowe standardy nie uwzględnione wcześniej. Organizacja FASB jest coraz bardziej zainteresowana rozwojem międzynarodowej standaryzacji.¹⁸

Międzynarodowa Organizacja Komisji Papierów Wartościowych (International Organisation of Securities Commissions – IOSCO) skupia w swych szeregach przedstawicieli Giełdy Papierów Wartościowych z najbardziej rozwiniętych krajów świata. IOSCO poszukuje jednolitych standardów, które umożliwiłyby spółkom rejestrowanie swych akcji na dowolnej giełdzie kraju będącego członkiem Federacji bez jakichkolwiek zmian w sprawozdaniach

¹⁷ Richard G. Schroeder, Myrtle W. Clark, Jack M. Cathey, *Financial Accounting. Theory and analysis*, John Wiley Sons, Inc., New York 2001, s. 26 oraz s. 175-176.

¹⁸ Tamże, s. 200.

finansowych. W 1993 roku IOSCO ogłosiła listę podstawowych wymagań. Podmioty prowadzące działalność na światową skalę powinny z całą pewnością sporządzać tylko jedno sprawozdanie finansowe. Dzięki porozumieniu IASC z IOSCO nastąpiła w 2000 roku aprobatą trzydziestu MSR przez IOSCO, i występuje realna szansa, iż organizacje ustalające przepisy obowiązujące na światowych giełdach papierów wartościowych będą honorowały sprawozdania finansowe opracowane zgodnie z MSR.¹⁹

1.4. Przegląd Międzynarodowych Standardów Rachunkowości

Zasadniczym celem stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości jest ujednoczenie sprawozdawczości finansowej, w taki sposób, aby liczby w niej zawarte stały się uniwersalnym nośnikiem tej samej treści ekonomicznej, bez względu na położenie geograficzne, czy też poziom rozwoju gospodarczego kraju funkcjonowania jednostki sprawozdawczej. Z 41 standardów opracowanych pierwotnie, po modyfikacji, funkcjonują obecnie 34, które zostały opublikowane we wszystkich głównych językach świata, w celu ułatwienia ich stosowania.²⁰

MSR-1 Prezentacja sprawozdań finansowych

MSR-2 Zapasy

MSR-3 (zastąpiony przez MSR-27 oraz MSR-28)

MSR-4 (zastąpiony przez MSR-16, MSR-22 i MSR-38)

MSR-5 (zastąpiony przez MSR-1)

MSR-6 (zastąpiony przez MSR-15)

MSR-7 Rachunek przepływów pieniężnych

MSR-8 Zysk lub strata netto okresu sprawozdawczego, podstawowe błędy i zmiany zasad (polityki) rachunkowości

MSR-9 (zastąpiony przez MSR-38)

MSR-10 Zdarzenia występujące po dniu bilansowym

MSR-11 Umowy o budowę

MSR-12 Podatek dochodowy

MSR-13 (zastąpiony przez MSR-1)

MSR-14 Sprawozdawczość dotycząca segmentów działalności

MSR-15 Informacje odzwierciedlające skutki zmian cen

MSR-16 Rzeczowe aktywa trwale

MSR-17 Leasing

¹⁹ Jaruga A., P. Kabalski, dz. cyt., s. 10.

²⁰ Międzynarodowe Standardy..., dz. cyt., s. 13-14.

- MSR-18 Przychody
- MSR-19 Świadczenia pracownicze
- MSR-20 Dotacje państwowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy państwa
- MSR-21 Skutki zmian kursów wymiany walut obcych
- MSR-22 Połączenie jednostek gospodarczych
- MSR-23 Koszty finansowania zewnętrznego
- MSR-24 Informacje ujawniane na temat podmiotów powiązanych
- MSR-25 (zastąpiony przez MSR-39 oraz MSR-40)
- MSR-26 Rachunkowość i sprawozdawczość programów świadczeń emerytalnych
- MSR-27 Skonsolidowane sprawozdania finansowe i inwestycje w jednostkach zależnych
- MSR-28 Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych
- MSR-29 Sprawozdawczość finansowa w warunkach hiperinflacji
- MSR-30 Ujawnianie informacji w sprawozdaniach finansowych banków i podobnych instytucji finansowych
- MSR-31 Sprawozdawczość finansowa dotycząca udziałów we wspólnych przedsięwzięciach
- MSR-32 Instrumenty finansowe: ujawnianie i prezentacja
- MSR-33 Zysk przypadający na jedną akcję
- MSR-34 Śródroczna sprawozdawczość finansowa
- MSR-35 Działalność w trakcie zaniechania
- MSR-36 Utrata wartości aktywów
- MSR-37 Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe
- MSR-38 Wartości niematerialne
- MSR-39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena
- MSR-40 Nieruchomości inwestycyjne
- MSR-41 Rolnictwo (stosuje się od 2003r)

Istotę poszczególnych standardów przedstawiono poniżej.²¹

MSR-1 Prezentacja sprawozdań finansowych

Standard ten ma za zadanie uregulowanie podstaw prezentacji sprawozdań finansowych o ogólnym przeznaczeniu w celu zapewnienia porównywalności danych zarówno w czasie (w stosunku do poprzednich okresów), jak i w przestrzeni (w stosunku do innych jednostek gospodarczych). Podaje on ogólne zasady dotyczące prezentacji sprawozdań, wytyczne dotyczące ich struktury i wymogi w zakresie minimalnej ich zawartości. MSR-1 dotyczy: bilansu, rachunku zysków i strat, zestawienia zmian w kapitale własnym, rachunku przepływów pieniężnych oraz informacji o przyjętych zasadach rachunkowości i danych objaśniających.

²¹ Szerzej: Międzynarodowe Standardy ..., dz. cyt., s. 14-1253.

MSR-2 Zapasy

Standard służy uregulowaniu sposobu księgowania zapasów zgodnie z systemem kosztów historycznych (według historycznej ceny nabycia bądź kosztów wytworzenia), czy też oszacowanej wartości netto możliwej do uzyskania. Ponadto zawiera praktyczne wskazówki: techniki i metody ustalania ceny nabycia, kosztu wytworzenia zapasów oraz sposoby odpisywania wartości zapasów do wartości netto możliwej do uzyskania. Przedstawia także proces ujmowania wartości bilansowej sprzedanych zapasów jako kosztów w rachunku zysków i strat, zgodnie z zasadą współmierności kosztów z przychodami.

MSR-7 Rachunek przepływów pieniężnych

Standard ten wprowadza wymóg dostarczania informacji dotyczących zmian w środkach pieniężnych i ich ekwiwalentach w ciągu danego okresu sprawozdawczego. Zmiany w przepływach pieniężnych powinny przedstawiać informacje w podziale na działalność: operacyjną, inwestycyjną i finansową. Standard zawiera przykłady przepływów pieniężnych z każdej działalności. Wyjaśnia problemy: przepływu środków pieniężnych w walutach obcych, z tytułu zysków i strat nadzwyczajnych, odsetek i dywidend zarówno otrzymanych, jak i wypłaconych z tytułu podatku dochodowego, inwestycji w jednostkach zależnych. Prezentuje przykładowe rachunki przepływów sporządzone metodami bezpośrednią i pośrednią.

MSR-8 Zysk lub strata netto okresu sprawozdawczego, podstawowe błędy i zmiany zasad (polityki) rachunkowości

Określa metody klasyfikacji podejścia księgowego do niektórych pozycji rachunku zysków i strat oraz ujawniania informacji na ich temat. Celem standardu jest zapewnienie spójności i porównywalności rachunku zysków i strat wszystkich jednostek gospodarczych. Wprowadza wymogi dotyczące: pozycji nadzwyczajnych, ujmowania oraz pozycji składających się na zysk lub stratę z działalności gospodarczej. Określa podejście księgowe w stosunku do metod szacowania zmian wartości szacunkowych a także wartości wynikających ze zmian w zasadach rachunkowości, czy też dotyczących korekty błędów podstawowych (np. pomyłek matematycznych, błędnej interpretacji faktów).

MSR-10 Zdarzenia występujące po dniu bilansowym

Standard określa sytuacje, w których jednostka gospodarcza powinna skorygować sprawozdanie finansowe o skutki zdarzeń następujących po dniu bilansowym, a także podaje warunki ujawnienia treści zdarzeń po dniu bilansowym oraz obliuguje do podania terminu zatwierdzenia skorygowanego

sprawozdania finansowego przeznaczonego do publikacji. W standardzie zawarte zostały przykłady zdarzeń wymagających i nie wymagających korekty.

MSR-11 Umowy o budowę

Celem tego standardu jest określenie zasad identyfikacji, rozliczania przychodów ewidencji przychodów i kosztów związanych z umowami o budowę w poszczególnych okresach sprawozdawczych, w których prowadzone są prace budowlane. Standard zawiera praktyczne wskazówki przypisywania przychodów i kosztów do danego okresu sprawozdawczego, za który sporządzany jest rachunek zysków i strat.

MSR-12 Podatek dochodowy

Standard określa podejście księgowo do podatku dochodowego. Przedstawia sposób księgowania bieżących i przyszłych skutków podatkowych. Wyjaśnia problemy księgowo związane z podatkiem dochodowym, przykładowo: ujmowanie bieżących należności i zobowiązań podatkowych, rezerw z tytułu podatku dochodowego, aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, różnic przejściowych, wartości podatkowej aktywów.

MSR-14 Sprawozdawczość dotycząca segmentów działalności

Standard ustala zasady sprawozdawczości finansowej pomagające w ocenie ryzyka i zwrotów z inwestycji jednostki o zróżnicowanym profilu działalności gospodarczej lub prowadzącej działalność w różnych obszarach geograficznych. Informacje o segmentach branżowych i geograficznych, to dane ilościowe i jakościowe dotyczące różnych grup wyrobów gotowych, towarów i usług lub obszarów geograficznych charakteryzujących się odmiennymi stopami rentowności, szansami rozwoju, perspektywami i stopniem ryzyka. Standard podaje definicje i sposób ujmowania przychodów, kosztów, wyniku, aktywów i pasywów segmentu. Określa podstawowe i uzupełniające wzory sprawozdawcze stosowane do segmentów działalności.

MSR-15 Informacje odzwierciedlające skutki zmian cen

Standard skierowany jest do jednostek gospodarczych o istotnej skali przychodów, aktywów, bądź poziomu zatrudnienia w środowisku gospodarczym, w którym działają. Stosowany jest on dla celów odzwierciedlenia wpływu zmian cen na wycenę służącą ustaleniu wyników i sytuacji finansowej jednostki gospodarczej.

MSR-16 Rzeczowe aktywa trwałe

Standard zawiera wymogi księgowo dotyczące rzeczowych aktywów trwałych wykorzystywanych do rozwijania lub utrzymywania działalności gospodarczej (w tym praw do zasobów naturalnych, jeśli da się je wydzie-

lić). Wymogi dotyczą: definicji rzeczowych aktywów trwałych i określenia momentu ujmowania ich w księgach rachunkowych, ustalenia wartości bilansowej, odpisów amortyzacyjnych, odpisów z tytułu utraty wartości, wycofania z używania lub zbycia.

MSR-17 Leasing

Określa prawidłowe zasady księgowe obowiązujące leasingobiorców i leasingodawców oraz zakres informacji leasingu finansowego i operacyjnego. Przedstawia warunki ujmowania leasingu w sprawozdaniach finansowych leasingobiorców i leasingodawców.

MSR-18 Przychody

Celem standardu jest określenie podejścia księgowego do przychodów uzyskiwanych z pewnych form transakcji i zdarzeń. Podaje okoliczności identyfikacji i ujęcia przychodów w księgach rachunkowych. W świetle tego standardu przychody ujmuje się wówczas, gdy jest prawdopodobne, iż jednostka uzyska w przyszłości korzyści ekonomiczne, które można wiarygodnie określić.

MSR-19 Świadczenia pracownicze

Określa zasady rachunkowości i ujawniania informacji przez pracodawców, (dotyczącej świadczeń pracowniczych). Wyróżnia on pięć kategorii świadczeń pracowniczych: krótkoterminowe świadczenia pracownicze (wynagrodzenia, składki ZUS, wynagrodzenia za urlopy, wypłacane chorobowe, wypłaty z zysku, premie oraz świadczenia niepieniężne), świadczenia po okresie zatrudnienia (emerytury, ubezpieczenia na życie, opieka medyczna po okresie zatrudnienia), inne długoterminowe świadczenia pracownicze (urlopy naukowe, nagrody jubileuszowe, renty inwalidzkie), świadczenia z tytułu rozwiązania stosunku pracy (odprawy) oraz kapitałowe świadczenia pracownicze (niektórzy pracownicy uprawnieni są do otrzymania kapitałowych instrumentów finansowych wyemitowanych przez jednostkę, np. program opcji na akcje). Dopuszcza się w tym standardzie stosowanie metod dyskontujących dla urealnienia świadczeń długookresowych.

MSR-20 Dotacje państwowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy państwa

Przedstawia reguły księgowania i ujawniania dotacji państwowych oraz innych form pomocy państwa (bezpłatne doradztwo techniczne i marketingowe, udzielenie gwarancji, pożyczki o zerowych, bądź niskich stopach procentowych a także wakacje podatkowe, ulgi podatkowe na cele inwestycyjne, zezwolenie na przyśpieszenie amortyzacji, zredukowanie stopy podatku dochodowego inne).

MSR-21 Skutki zmian kursów wymiany walut obcych

Standard dotyczy tych jednostek gospodarczych, które prowadzą transakcje w walutach obcych lub są w posiadaniu jednostek działających za granicą. Podaje wskazówki dotyczące przyjęcia odpowiedniego kursu walut obcych a także precyzuje sposób ujęcia skutków finansowych wynikających ze zmiany kursów wymiany w sprawozdaniu finansowym.

MSR-22 Połączenie jednostek gospodarczych

Standard określa zasady rachunkowości dotyczące zarówno przejęcia danej jednostki gospodarczej przez inną, jak również rzadkich przypadków łączenia udziałów, w sytuacji, kiedy nie można określić, która z jednostek stanowi jednostkę przejmującą. Reguluje on problemy: ustalania ceny przejęcia, księgowania dodatniej lub ujemnej wartości firmy, ustalania kapitałów mniejszości, księgowania przejęć, zakresu informacji ujawnianych w sprawozdaniach finansowych.

MSR-23 Koszty finansowania zewnętrznego

Celem standardu jest ukazanie wzorcowego oraz alternatywnego podejścia księgowego do kosztów finansowania zewnętrznego. Zgodnie z podejściem wzorcowym koszty pozyskania kredytu lub pożyczki należy odnieść w ciężar kosztów okresu, w którym zostały one poniesione. Natomiast w podejściu alternatywnym, w pewnych przypadkach standard dopuszcza aktywowanie kosztów. Zdefiniowano rozpoczęcie, zawieszenie oraz zaprzestanie aktywowania.

MSR-24 Informacje ujawniane na temat podmiotów powiązanych

Ma on zastosowanie do podmiotów powiązanych oraz transakcji prowadzonych pomiędzy jednostką sporządzającą sprawozdanie z jednostką powiązaną. Fakt istnienia związku z podmiotami powiązаныmi może wywierać wpływ na działalność operacyjną jednostki i jej wyniki finansowe, zatem ten stan rzeczy powinien być ujawniony w sprawozdaniu finansowym. Podaje sposoby ustalania cen w transakcjach pomiędzy podmiotami powiązаныmi.

MSR-26 Rachunkowość i sprawozdawczość programów świadczeń emerytalnych

Standard ten jest uzupełnieniem MSR-19. MSR-26 dotyczy sprawozdań programów świadczeń emerytalnych. Wiele programów wymaga tworzenia odrębnych funduszy, które mogą posiadać osobowość prawną i funkcjonować za pośrednictwem instytucji powierniczych, do których odprowadza się składki i które wypłacają świadczenia emerytalne. W standardzie

tym przedstawione zostały zasady obowiązujące zarówno programy określonych składek, jak i świadczeń.

MSR-27 Skonsolidowane sprawozdania finansowe i inwestycje w jednostkach zależnych

Zawiera on wymogi dotyczące zakresu i procedur sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego grupy jednostek gospodarczych kontrolowanych przez jednostkę dominującą. Ponadto podaje zasady księgowania inwestycji w jednostkach zależnych i prezentowania w jednostkowym sprawozdaniu jednostki dominującej.

MSR-28 Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych

Standard stosuje się w celu ujęcia inwestycji w jednostkach stowarzyszonych w sprawozdaniu finansowym inwestora. Podaje także sposoby księgowania inwestycji zarówno zgodnie z metodą praw własności, jak i metodą ceny nabycia.

MSR-29 Sprawozdawczość finansowa w warunkach hiperinflacji

Dotyczy wszystkich podstawowych sprawozdań finansowych w warunkach hiperinflacji, czyli wówczas, gdy siła nabywcza pieniądza zmniejsza się w takim tempie, że porównania kwot z tytułu zdarzeń, które nastąpiły w różnych momentach czasu (nawet w tym samym okresie obrotowym) są mylące. Standard podaje reguły przekształcenia sprawozdań w celu zapewnienia użyteczności danych w nich zawartych w warunkach gospodarki opartej na hiperinflacji.

MSR-30 Ujawnianie informacji w sprawozdaniach finansowych banków i podobnych instytucji finansowych

Zawiera zasady rachunkowości stosowane przy sporządzaniu wszystkich podstawowych sprawozdań finansowych z uwzględnieniem specyfiki działalności bankowej oraz zabezpieczenia potrzeby użytkowników informacji. Użytkownicy informacji zainteresowani są w głównej mierze płynnością i wypłacalnością banku oraz ryzykiem związanym z aktywami i zobowiązaniami zawartymi w bilansie, jak i w pozycjach pozabilansowych.

MSR-31 Sprawozdawczość finansowa dotycząca udziałów we wspólnych przedsięwzięciach

Dotyczy zasad ewidencjonowania udziałów we wspólnych przedsięwzięciach, wykazywania aktywów, zobowiązań, przychodów i kosztów wspólnych przedsięwzięć w sprawozdaniach finansowych wspólników przedsięwzięcia i inwestorów, niezależnie od struktury czy formy, w jakiej wspólne przedsięwzięcie prowadzi działalność.

MSR-32 Instrumenty finansowe: ujawnianie i prezentacja

Celem standardu jest pomoc użytkownikom sprawozdań finansowych w zrozumieniu wagi bilansowych i pozabilansowych instrumentów finansowych dla sytuacji finansowej i majątkowej jednostki gospodarczej, jej wyników finansowych i przepływów pieniężnych. Standard ustanawia pewne wymogi dotyczące prezentacji i zakresu ujawniania informacji dla bilansowych i pozabilansowych instrumentów finansowych. Reguluje przy tym problematykę podziału tych instrumentów na instrumenty o charakterze zobowiązań i o charakterze kapitałowym. Zaleca ujawnianie informacji na temat sposobu i zakresu stosowania przez jednostkę instrumentów finansowych, celów gospodarczych, którym one służą, ustalenie ryzyka (stopy procentowej, kredytowego) oraz zasad zarządzania ryzykiem.

MSR-33 Zysk przypadający na jedną akcję

Standard został przygotowany dla jednostek gospodarczych, których akcje zwykle lub potencjalne akcje zwykle są przedmiotem publicznego obrotu oraz także dla jednostek gospodarczych, będących w trakcie emitowania akcji zwykłych lub potencjalnych akcji zwykłych przeznaczonych na publiczne rynki papierów wartościowych. Standard koncentruje się na ujednoczeniu mianownika wzoru służącego do obliczenia zysku przypadającego na jedną akcję w celu poprawy porównywalności danych.

MSR-34 Śródroczna sprawozdawczość finansowa

Reguluje on minimalną zawartość śródrocznego raportu finansowego oraz zasady ujmowania i wyceny poszczególnych elementów pełnego lub skróconego sprawozdania. Terminowa i wiarygodna śródroczna sprawozdawczość zdecydowanie ułatwia inwestorom, wierzycielom i innym użytkownikom informacji ocenę zdolności danej jednostki gospodarczej do generowania przychodów, środków pieniężnych, ocenę sytuacji finansowej oraz płynności.

MSR-35 Działalność w trakcie zaniechania

Celem standardu jest wprowadzenie zasad oddzielenia informacji o ważnej (istotnej) działalności, będącej w trakcie zaniechania od informacji o działalności kontynuowanej. Istotna działalność dotyczy zwykle segmentu branżowego lub geograficznego, a jej zaniechanie polega np. na zamknięciu linii produkcyjnej, zmniejszeniu zatrudnienia. Standard określa zasady prezentacji i ujawniania informacji o zaniechaniu działalności w sprawozdaniach finansowych. Należy przedstawić opis i czas przewidywanego zakończenia zaniechania działalności, wartość bilansową wszystkich aktywów oraz zobowiązań podlegających likwidacji, kwoty przychodów, kosztów oraz zysk

(przed opodatkowaniem, kwotę obciążenia podatkiem dochodowym) lub stratę, które można przyporządkować do działalności w trakcie zaniechania, przepływy pieniężne dotyczące działalności w trakcie zaniechania, ceny sprzedaży netto, po odjęciu kosztów zbycia przy sprzedaży tych aktywów netto.

MSR-36 Utrata wartości aktywów

Standard reguluje sposób księgowania utraty wartości aktywów oraz ujawniania informacji na ten temat. Wprowadza konieczność ujęcia odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości aktywów w przypadku, gdy wartość bilansowa składnika będzie wyższa od jego wartości odzyskiwanej. Ponadto przedstawia sytuacje, dla których należy dokonać zapisu odwracającego odpis aktualizujący.

MSR-37 Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe

Określa zasady rachunkowości i ujawniania informacji o wszystkich rezerwach, zobowiązaniach warunkowych i aktywach warunkowych (oprócz tych, które są przedmiotem rozważań w innych standardach). Celem jego jest zapewnienie, aby wobec rezerw, zobowiązań i aktywów warunkowych stosowane były odpowiednie kryteria dotyczące ujmowania ich w sprawozdaniu finansowym oraz odpowiednie zasady wyceny.

MSR-38 Wartości niematerialne

Podaje sposób ujmowania wartości niematerialnych, ale tylko tych, które nie są szczegółowo omówione w innych MSR. Chodzi tu o wartości niematerialne takie jak: nakłady na reklamę, szkolenia, rozpoczęcie działalności, działalność badawcza i rozwojowa. Przedstawia zasady amortyzowania wartości niematerialnych.

MSR-39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena

Przedstawia zasady ujmowania, wyceny i ujawniania informacji o aktywach i zobowiązaniach finansowych. Określa następujące kategorie: składniki aktywów lub zobowiązań finansowych przeznaczonych do obrotu, inwestycje utrzymywane do upływu terminu zapadalności, kredyty i wierzytelności własne jednostki, aktywa dostępne do sprzedaży. Reguluje procedury rachunkowości zabezpieczeń.

MSR-40 Nieruchomości inwestycyjne

Celem standardu jest określenie podejścia księgowego do nieruchomości inwestycyjnych oraz ujawniania koniecznych informacji. Reguluje on między innymi kwestię wyceny nieruchomości inwestycyjnej w sprawozdaniu finansowym leasingobiorcy, będącej przedmiotem leasingu finansowego, a także wycenę u leasingodawcy w przypadku leasingu operacyjnego.

MSR-41 Rolnictwo (obowiązuje od 2003 r.)

Przedstawia sposób księgowania aktywów biologicznych w okresie wzrostu, umniejszenia (degeneracji), produkcji i prokreacji oraz dokonywania początkowej wyceny produktów rolniczych w momencie zbiorów. Ponadto zawiera zasady prezentacji i ujawniania działalności rolniczej w sprawozdaniu finansowym.

1.5. Podejście Unii Europejskiej do międzynarodowej standaryzacji

Państwa Europy Zachodniej zrzeszone w Unii Europejskiej nie stosowały bezpośrednio standardów, lecz w drodze umów międzynarodowych ustaliły własne dyrektywy. Dyrektywy UE z prawnego punktu widzenia były najważniejszymi regulacjami ponadpaństwowymi w Europie, gdyż uwzględniano je w aktach prawnych krajów członkowskich. Unia wydała pięć istotnych dyrektyw z zakresu rachunkowości.

Od 1995 roku Komisja Europejska wprowadziła nową strategię, zezwalając na stosowanie MSR w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych spółek notowanych na giełdach zagranicznych. W celu zbudowania jednolitego rynku kapitałowego, najpóźniej do 2005 roku wszystkie spółki giełdowe z Unii Europejskiej, nawet te najmniejsze oraz banki i instytucje finansowe zobligowane zostały do stosowania MSR w sprawozdaniach skonsolidowanych.²²

Natomiast do decyzji państw członkowskich postawiono kwestię, czy wprowadzą one analogiczne zalecenia w stosunku do spółek jeszcze nie notowanych na giełdzie.

Komisja Europejska powołała w 2001 roku dwa komitety:²³

- Europejską Grupę Doradczą ds. Sprawozdawczości Finansowej (EFRAG – European Financial Reporting Advisors Group), która będzie współpracować z Radą MSR w zakresie tworzenia standardów oraz doradzania Komisji Europejskiej przy ich zatwierdzeniu,

- Komitet ds. Regulacji Rachunkowości (ARC – Accounting Regulatory Committee) – jako instytucję polityczną decydującą o wprowadzeniu MSR w krajach członkowskich UE.

²² A. Jaruga, P. Kabalski, dz. cyt., s. 7.

²³ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, s. 6.

1.6. Zasady rachunkowości a polskie znowelizowane prawo bilansowe

Według MSR za sporządzenie przejrzystego i porównywalnego sprawozdania finansowego oraz jego prezentację odpowiada zarząd. Sprawozdanie obejmuje następujące elementy składowe: bilans, rachunek zysków i strat, zestawienie wszelkich zmian w kapitale własnym, rachunek przepływów pieniężnych, informację o przyjętych zasadach rachunkowości oraz informacje dodatkowe. Zasady rachunkowości stanowią konkretne prawidła, metody, konwencje reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Zarząd jednostki powinien stosować takie składowe zasady rachunkowości (politykę), aby sprawozdanie finansowe było zgodne z wszystkimi wymogami każdego mającego zastosowanie Międzynarodowego Standardu Rachunkowości i każdej interpretacji Stałego Komitetu.

W opracowaniu dokonano analizy każdej zasady rachunkowości zawartej w MSR-1 oraz w założeniach koncepcyjnych KMSR porównując ją z treścią ustawy o zmianie ustawy o rachunkowości.

Wyjaśniając zasady rachunkowości należy rozróżnić podejście do rachunkowości:²⁴

- memoriałowe (*accrual basis*) polegające na identyfikacji kosztów przychodów w momencie ich zaistnienia, a nie momencie rozchodu bądź wpływu środków pieniężnych,
- kasowe (*cash basis*) polegające na identyfikacji kosztów przychodów, wówczas gdy występują z ich tytułów wydatki i wpływy środków pieniężnych.

Prowadząc księgi rachunkowe, zgodnie ze wszystkimi podstawowymi zasadami mamy wówczas do czynienia z rachunkowością finansową typu memoriałowego (*accrual accounting*) w przeciwieństwie do rachunkowości kasowej (*cash accounting*). W wyniku stosowania zasad rachunkowości memoriałowej (zasady realizacji, współmierności kosztów z przychodami, konserwatyizmu, okresu sprawozdawczego i innych) powstają w jednostce gospodarczej należności, zobowiązania, rezerwy i rozliczenia międzyokresowe, które stanowią istotę tejże rachunkowości.

Rzetelną prezentację sytuacji finansowej, jej wyników działalności i przepływów pieniężnych oraz zgodność z MSR należy zapewnić poprzez odpowiedni dobór i stosowanie podstawowych zasad rachunkowości finansowej

²⁴ M. Dobija (red.), *Organizacja rachunkowości*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 1999, s. 84.

typu memoriałowego.²⁵ W nawiasie podano odniesienie do znowelizowanej ustawy o rachunkowości U. o r. i MSR lub Założeń Koncepcyjnych KMSR.

Zasada kontynuacji działalności

W zasadzie tej domniemywa się, iż jednostka będzie kontynuowała działalność w wyobraźalnej przyszłości, a więc nie zostanie zlikwidowana czy też wyraźnie nie ograniczy swoich rozmiarów. Kierownictwo zobowiązane jest do złożenia oświadczenia o zdolności przedsiębiorstwa do kontynuacji działalności z uwzględnieniem poziomu rentowności, możliwości spłaty zobowiązań itp.

U. o r.: art. 5, ust. 2: jednostka będzie kontynuowała swą działalność w dającej się przewidzieć przyszłości w niezmnieszonej istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości (oraz w MSR-1 § 23-24).

Zasada memoriału

Zasada memoriału powinna być stosowana we wszystkich sprawozdaniach finansowych, oprócz rachunku przepływów pieniężnych. Zgodnie z tą zasadą wszystkie zdarzenia gospodarcze ujmuje się z chwilą ich wystąpienia, a nie w momencie otrzymania bądź zapłaty środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów. Skutki transakcji wykazuje się w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym okresu, którego dotyczy.

U. o r.: art. 6. ust. 1. zasada memoriału „w księgach rachunkowych należy ująć wszystkie osiągnięte przychody i koszty niezależnie od terminu zapłaty” (w Założeniach Koncepcyjnych § 22 oraz MSR-1 § 25-26).

Uwaga: Zasada memoriału związana jest z innymi zasadami rachunkowości i stąd przyjmuje się określenie typu rachunkowości memoriałowej a nie kasowej.

Zasada współmierności kosztów z przychodami

Jest to zasada, która określa moment przekształcenia się nakładów w koszty uzyskania przychodów. Oznacza, iż koszty ujmuje się w rachunku zysku i strat na podstawie bezpośredniego związku pomiędzy poniesionymi kosztami a osiągnięciem konkretnych przychodów.

U. o r.: art. 6. ust. 2: dla zapewnienia współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów, do aktywów, bądź pasywów danego okresu sprawozdawczego zaliczane będą koszty lub przychody dotyczące przyszłych okresów oraz przypadające na ten okres sprawozdawczy koszty, które jeszcze nie zostały poniesione (oraz Założenia Koncepcyjne KMSR § 95).

²⁵ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001. MSR-1 (zaktualizowany w 1997 r.), s. 83-121.

Zasada ciągłości prezentacji

Sposób prezentacji danych powinien być zachowany w tej samej formie w kolejnych okresach. Natomiast wprowadzając konieczne zmiany, np. wynikające ze zmiany charakteru działalności, jednostka powinna dokonać odpowiedniego przekształcenia w celu zapewnienia ciągłości.

U. o r.: art. 5. ust. 1: „przyjęte zasady, politykę rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednokowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych tak, aby za kolejne lata informacje z nich wynikające były porównywalne. Stany zamknięcia aktywów i pasywów należy w takiej samej wysokości odtworzyć w księgach rachunkowych roku następnego oraz (w MSR-1 § 27-28)”.

Zasada istotności oraz kumulacji

Każdą istotną pozycję należy ujawnić w sprawozdaniu oddzielnie. Natomiast kwoty nieistotne można łączyć z kwotami o podobnym charakterze lub funkcji bez potrzeby oddzielnego prezentowania. Sprawozdania finansowe są produktem finalnym dużej liczby transakcji pogrupowanych według ich funkcji, a następnie przedstawionych w skomasowanych jednorodnych danych. Pozycję uznaje się za istotną wówczas, gdy nie podanie jej np. w informacjach dodatkowych mogłoby wpłynąć na decyzje ich użytkowników. Istotność zależy od kwoty i charakteru pozycji ocenianych w konkretnych okolicznościach. Sprawy trywialne mogą być pomijane, natomiast istotne – ujawniane. Należy dokładnie rozważyć, które transakcje jednostki można zakwalifikować do mało istotnych ze względu na ocenę jej pozycji finansowej. Generalnie za istotne uważa się te transakcje, które mają wpływ na różnicowanie pozycji finansowej. Nie ma tu automatycznych reguł. W każdej jednostce jest to sprawa do rozstrzygnięcia przez profesjonalistów z dziedziny rachunkowości i finansów.

U. o r.: art. 4. ust. 4.: w ramach przyjętych zasad rachunkowości mogą być stosowane przez jednostkę uproszczenia, jeśli nie wywierają istotnego ujemnego wpływu na jasne i rzetelne przedstawienie sytuacji majątkowo-finansowej oraz wyniku finansowego, oraz art. 8, ust. 1: dokonując wyboru rozwiązań dopuszczonych ustawą i dostosowując je do potrzeb jednostki, należy zapewnić wyodrębnienie w jednostce wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego (a także w MSR-1, § 29-32).

Zasada kompensowania

Wiąże się ona z zasadą istotności. Chodzi bowiem o to, aby istotne aktywa i pasywa oraz przychody i koszty nie były ze sobą kompensowane, lecz wykazywane oddzielnie. Nie należy kompensować aktywów z pasywa-
mi, chyba że inny MSR wymaga lub dopuszcza dokonania takiej kompensa-
ty, np. należności z zobowiązaniami dotyczącymi tego samego podmiotu,
bądź przychodu z kosztami tej samej transakcji gospodarczej. Nie stanowi
kompensowania wykazanie wartości aktywów po pomniejszeniu o odpisy
aktualizujące wynikające z wyceny.

U. o r.: art. 46. ust.2a.: aktywa finansowe i zobowiązania finansowe wykazuje w bilansie w kwocie netto po kompensacie, jeśli jednostka ma prawo do kompensaty aktywów i zobowiązań danego rodzaju i zamierza je rozliczyć w kwocie netto, albo jednocześnie wydać składnik aktywów finansowych i rozliczyć zobowiązanie finansowe (a także MSR-1, § 33-37).

Zasada porównywalności

Należy ujawniać dane porównawcze dotyczące okresu poprzedniego w odniesieniu do wszystkich danych liczbowych zawartych w sprawozdaniu finansowym. W przypadku zmiany sposobu prezentacji lub klasyfikacji pozycji sprawozdania należy dokonać przeklasyfikowania danych porównawczych w celu zapewnienia porównywalności z okresem bieżącym.

U. o r.: art. 46: w bilansie wykazuje się stany aktywów i pasywów na dzień kończący bieżący i poprzedni rok obrotowy. Analogiczna sytuacja występuje w odniesieniu do pozostałych elementów sprawozdań – odpowiednio w art. 47, art. 48a i b, (oraz w MRS-1 § 38-41).

Zasada kosztu historycznego

Według tej zasady rachunkowość wycenia aktywa na dzień nabycia wartości równej zapłaconej za nie kwocie pieniężnej lub wartości godziwej zapłaty niepieniężnej. Zobowiązania wycenia się według wartości równej kwocie wpływów według zmian za przyjęcie na siebie obowiązku lub według wartości równej kwocie środków pieniężnych, które wg przewidywań zostaną zapłacone w celu uregulowania zobowiązań. Rzeczywista wartość nabytych środków gospodarczych zmienia się wraz z upływem czasu, natomiast w księgach rachunkowości pozostaje według historycznego kosztu ich nabycia. Stosowanie wyceny w koszcie historycznym zniekształca wyniki i bilans, ale umożliwia kontrolę ksiąg rachunkowych, ponadto wolne jest od subiektywnych ocen wartości w przeciwieństwie np. do wyceny według bieżącej wartości rynkowej.

U. o r. art. 23, ust.1 pkt 4: kwota i data zapisu zdarzenia powinny być rejestrowane w odpowiedniej do daty zdarzenia wartości. Znowelizowana

ustawa o rachunkowości dopuszcza stosowanie przy wycenie w niektórych sytuacjach: cenę rynkową netto, wartość godziwą, zdyskontowaną wartość w przypadku lokat związanych z rezerwami zakładów ubezpieczeń. Według KMSR wyróżnia się zasady wyceny: zasadę kosztu historycznego, kosztu bieżącego, aktualnej ceny realizacji, zdyskontowanej wartości bieżącej, wartości godziwej. (Założenia Konceptyjne § 100-101).

Należy stwierdzić zgodność w zakresie włączenia powyżej wymienionych zasad rachunkowości zawartych w Założeniach Konceptyjnych oraz w MRS-1 do polskiej znowelizowanej ustawy o rachunkowości.

Oprócz omówionych ośmiu zasad zawartych w Założeniach Konceptyjnych MSR-1 istnieje wiele ogólnych zasad rachunkowości, opierających się na podstawowych założeniach koncepcyjnych, wskazówkach, dających podstawę wiarygodnego i przydatnego obrazu jednostki gospodarczej.²⁶ Ustawodawstwo polskie do znowelizowanego prawa bilansowego włączyło większość z nich (umieszczono przy każdej zasadzie, odpowiednik w znowelizowanej ustawie o rachunkowości Dz. U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186). Podstawowe z nich to:

Zasada podwójnego ujęcia, czyli bilansowa

Jest ona fundamentalną koncepcją, na której opiera się cała rachunkowość. Aktywa, jakimi jednostka gospodarcza dysponuje posiadają swoje źródło pokrycia w kapitałach własnych, bądź obcych (zobowiązaniach) noszących nazwę pasywów. Ponieważ każdy składnik aktywów posiada swoje źródło sfinansowania, to, powoduje, iż ogólna suma aktywów musi się zawsze równać ogólnej sumie pasywów, co w konsekwencji w rachunkowości ujmuje się w podstawowe równanie równowagi bilansowej.

U. o r.: art. 15, ust. 1, pkt 2 „na kontach księgi głównej obowiązuje ujęcie zarejestrowanych uprzednio lub równocześnie w dzienniku zdarzeń, zgodnie z zasadą podwójnego zapisu”.

Zasada pomiaru pieniężnego

W rachunkowości finansowej rejestrowane są tylko te operacje gospodarcze, które da się wyrazić w jednostkach pieniężnych. Przewaga takiego postępowania polega na tym, iż dzięki jednostkom pieniężnym możliwe jest sprowadzenie różnych rzeczy do wspólnego mianownika i dzięki temu wykonywanie działań matematycznych.

²⁶ A. Dziuba-Burczyk, *Dyrektywy Unii Europejskiej a podstawy prawne polskiej rachunkowości*, „Ad Meritum”, Fundacja Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji, Nr 1, 1995.

U. o r.: art. 9. „księgi rachunkowe prowadzi się w języku polskim i w walucie polskiej, art. 7. ust.1 „składniki aktywów i pasywów wycenia się stosując rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) ceny (koszty)”.

Zasada podmiotowości

Rachunkowość jest prowadzona dla jednostki gospodarczej w oderwaniu od osób fizycznych, czy też prawnych, które dostarczyły jej kapitał. Rachunkowość rejestruje operacje gospodarcze i przedstawia informacje finansowe konkretnej wyodrębnionej jednostki gospodarczej, jej sytuację majątkowo-finansową, osiągnięte przez nią wyniki i dotyczy tylko tej jednostki. Jednostka gospodarcza stanowi zatem odrębny podmiot rachunkowości.

U. o r.: art. 2, ust.1 i 2. określa podmioty „wszystkie osoby prawne, spółki prawa handlowego (osobowe i kapitałowe, oprócz jawnej i partnerskiej), banki oprócz NBP, jednostki budżetowe, zakłady budżetowe, fundusze celowe, zagraniczne jednostki, osoby fizyczne wówczas gdy przychód netto >800 000 € i inne.

Zasada konserwatywności

Określa, w jakiej kwocie przychód w rachunkowości może być uznany, zidentyfikowany. Ma za zadanie zabezpieczyć przed zbyt optymistycznym wizerunkiem jednostki gospodarczej. Przy alternatywnych dopuszczalnych metodach, należy wybrać najbardziej konserwatywną tzn. taką, która rozpoznaje koszty i straty w momencie, kiedy one są tylko prawdopodobne, natomiast przychody i zyski wtedy, kiedy rzeczywiście są one pewne. Przejawem tej zasady jest zasada ostrożnej wyceny.

U. o r.: art. 7 poszczególne składniki aktywów i pasywów wycenia się z zachowaniem zasady ostrożności, czyli z uwzględnieniem odpisów amortyzacyjnych, trwałej utraty wartości, rezerw na znane ryzyko itp. art. 8, ust. 1, jej aspekt – zasada ostrożnej wyceny „należy zapewnić wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności”.

Zasada realizacji

Określa ona, w jakim okresie sprawozdawczym można uznać przychód. W myśl tej zasady zachowane muszą być jednocześnie dwa elementy, aby można było w danym okresie zidentyfikować przychód: a mianowicie: zrealizowany przedmiot transakcji i kwota przychodu rzeczywiście pewna.

U. o r.: art. 6, ust. 1, „należy w księgach ująć wszystkie osiągnięte przychody oraz obciążające ją koszty związane z przychodami dotyczące danego roku obrotowego nie zależnie, od terminu ich zapłaty.

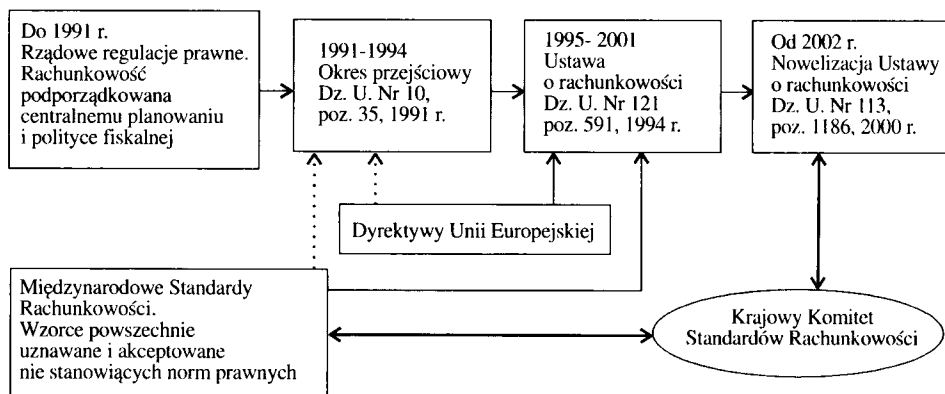
Zasada okresowości

W księgach rachunkowych występuje zjawisko okresowości charakteryzujące się tym, iż księgi rachunkowe funkcjonują w ciągu roku obrotowego, natomiast sprawozdanie finansowe sporządzane są za dany okres sprawozdawczy, którym może być kwartał, bądź rok obrotowy.

U. o r: art. 3. ust. 1 pkt. 8 i 9 „okres sprawozdawczy – rozumie się przez to okres za który sporządza się sprawozdania finansowe: rok obrotowy – rozumie się przez to rok kalendarzowy lub inny okres trwający 12 miesięcy”.

1.7. Ewolucja rachunkowości w Polsce na tle rozwiązań międzynarodowych

Na obecny kształt polskiej rachunkowości złożyły się cztery zasadnicze etapy, co zilustrowano prezentacją graficzną (rys. 6).

Rys. 6. Powiązanie polskiego prawa bilansowego z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości.

1. Okres centralnego planowania do 1991 roku

Stosowane wówczas były jednolite zasady rachunkowości, ale właściwe tylko dla krajów zrzeszonych w ramach RWPG. Wynikały one z regulacji rządowych podporządkowanych polityce centralnego planowania oraz systemowi fiskalnemu. Wprowadzony został jednolity plan kont wynikający z potrzeb informacyjnych Komitetu PZPR, Zjednoczeń, Ministerstw. Prowadzenie ksiąg rachunkowych podporządkowane było nadrzędnej roli systemu podatkowego. Kilka lat po zakończeniu II wojny przyjęty został w Polsce model rachunkowości radzieckiej, który w zasadzie przetrwał do 1991 r.

2. Okres przejściowy lata 1991-1994

Transformacja gospodarki w kierunku wolnego rynku, a co za tym idzie proces powolnego upodobniania do rachunkowości krajów UE, próba wdrażania dyrektyw UE z zakresu rachunkowości oraz niektórych standardów międzynarodowych zawartych w rozporządzeniu Ministra Finansów w sprawie rachunkowości (Dz. U. nr 10, poz. 35 z 1991 r).

3. Okres znacznego wpływu dyrektyw UE oraz MSR lata 1995–2001

Cechuje go wdrażanie niektórych dyrektyw oraz MSR-ów w formie regulacji najwyższej rangi, czyli ustawy o rachunkowości z dnia 29 września 1994 roku (Dz.U. Nr 121, poz. 591), obowiązującej od 01.01.1995 roku.

4. Okres zgodności z uregulowaniami międzynarodowymi po 2002 r.

Jest to okres pełnego upodobnienia do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości oraz stosowania zgodnej polityki rachunkowości z wyznaczoną strategią przez Komisję Unii Europejskiej. Główny wpływ ma przyjęta nowelizacja ustawy o rachunkowości zawarta w Dz. U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186, obowiązująca od 01.01.2002 roku. Reguluje ona nowe zagadnienia dotyczące: instrumentów finansowych, fuzji i przejęć spółek, kontraktów długoterminowych, leasingu, konsolidacji sprawozdań finansowych.

Wprowadzono za MSR-1 nowe definicje aktywów, pasywów, kosztów, przychodów oraz nowe formy i treści sprawozdań finansowych dla wszystkich jednostek gospodarczych z wydzieleniem banków i zakładów ubezpieczeń.

Istota i zadania Krajowego Komitetu Standardów Rachunkowości

Prawo bilansowe jest określane jako dziedzina Prawa handlowego, obejmująca ogół norm regulujących rachunkowość w danym kraju i można je podzielić na:²⁷

- 1) bezwzględnie obowiązujące (wycena aktywów, pasywów).
- 2) zezwalające na wybór alternatywnego rozwiązania (wybór metody wyceny zapasów, określony w polityce rachunkowości jednostki gospodarczej).

Szczególne znaczenie dla harmonizacji prawa bilansowego w Polsce, nabiera powołanie Komitetu Standardów Rachunkowości od 2002 roku do ciągłej współpracy z Radą Międzynarodowych Standardów Rachunkowości na mocy rozporządzenia Ministra Finansów.²⁸ Należy sadzić, iż jego rola

²⁷ D. Misińska, *Normy Prawa Bilansowego w sektorze bankowym*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 4 (60) SKwP, Warszawa 2001, s. 134.

²⁸ Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 28 listopada 2001r. w sprawie zakresu działania i sposobu organizacji Komitetu Standardów Rachunkowości (Dz. U. z 2001 r. Nr 140, poz. 1580 oraz z 2002 r. Nr 18, poz. 173).

w procesie standaryzacji i harmonizacji rachunkowości będzie znaczna, bowiem zostanie zapewniony ciągły dostęp do przyszłych światowych rozwiązań. Do zakresu działania krajowego komitetu należą cztery główne zadania:

- wydawanie krajowych standardów rachunkowości oraz przegląd i aktualizacja istniejących,
- opiniowanie projektów aktów prawnych w zakresie rachunkowości,
- analiza Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, standardów rachunkowości opracowanych w innych krajach i dyrektyw Unii Europejskiej,
- współpraca z międzynarodowymi organizacjami do spraw standaryzacji rachunkowości.

Dla prawidłowego zapewnienia realizacji swoich zadań komitet może: powoływać zespoły do rozpatrzenia poszczególnych problemów, zlecać wykonanie ekspertyz, przygotowywać opracowania, przekazywać projekty standardów do szerokiej konsultacji, np. poprzez publikację na łamach wydawnictw specjalistycznych z zakresu rachunkowości.

Ustawa o rachunkowości dopuszcza w sprawach nieuregulowanych ustawą, przy przyjęciu polityki rachunkowości przez jednostkę stosowanie krajowych standardów rachunkowości opracowanych przez komitet a w przypadku braku krajowych – stosowanie międzynarodowych.

Minister Finansów powołał 15 marca 2002 roku skład osobowy Komitetu Standardów Rachunkowości.²⁹ Aktualnie komitet zajmuje się ustaleniem zakresów tematycznych krajowych standardów oraz uzgodnieniem trybu pracy nad ich projektami. W pierwszej kolejności postanowiono opracować następujące standardy krajowe:³⁰

- standard rachunkowości dla małych i średnich przedsiębiorstw,
- standard dotyczący długoterminowych umów na usługi, w tym budowlane,
- standard dotyczący podatku odroczonego,
- standard dotyczący przepływów pieniężnych.

Przyjęte przez komitet standardy publikowane będą w Dzienniku Urzędowym Ministra Finansów.

Powołanie krajowego Komitetu Standardów Rachunkowości stanowi znaczny krok w drodze zbliżenia naszej rachunkowości do uregulowań międzynarodowych zarówno obecnie, jak i w przyszłości.

²⁹ Decyzja Nr1/DR/2002 Ministra Finansów z dnia 15 marca 2002 r. w sprawie powołania składu osobowego Komitetu Standardów Rachunkowości, powołania sekretarza oraz ustalenia wynagrodzeń dla członków i sekretarza Dz. Urz. Min. Fin. z 2002 r. Nr 5, poz. 28.

³⁰ Z. Messner, *Komitet Standardów Rachunkowości*, „Rachunkowość”, nr 10, 2002.

1.8. Wpływ dyrektywy Unii Europejskiej na kształt polskiej rachunkowości

Podstawowe znaczenie dla harmonizacji zasad rachunkowości w krajach członkowskich Unii Europejskiej oraz w Polsce miały następujące dyrektywy z zakresu rachunkowości:

- Dyrektywa IV (1978). O rocznych zamknięciach rachunkowych spółek o określonych formach prawnych. Jest to najważniejsza regulacja prawna, bowiem reguluje podstawowe zasady prowadzenia rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych. Celem tej dyrektywy jest umożliwienie wglądu w sytuację majątkową, finansową oraz przepływy pieniężne poszczególnych jednostek gospodarczych.

- Dyrektywa VII (1983). O skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych, ich przygotowaniu, weryfikacji i publikacji.

- Dyrektywa VIII (1984). W sprawie zatwierdzania osób odpowiedzialnych za prowadzenie statutowej rewizji finansowej.

- Dyrektywa IV BIS (1986). Dotycząca rocznego sprawozdania finansowego i skonsolidowanego sprawozdania finansowego banków i innych instytucji finansowych.

- Dyrektywa (1989). W sprawie obowiązków oddziałów instytucji kredytowych i finansowych utworzonych w krajach członkowskich, ale posiadających centrale poza krajami UE.

Reforma polskiej rachunkowości, polegająca w głównej mierze na dostosowywaniu rachunkowości do przepisów unijnych rozpoczęła się w 1991 roku. Pierwsze przepisy dostosowujące polską rachunkowość do rozwiązań europejskich (jak wspomniano wcześniej) zostały opublikowane w postaci rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości zawartego w Dz. U. nr 10, poz. 35 z 1991 r. To rozporządzenie uwzględniało pewne rozwiązania europejskie (IV dyrektywa UE) a także niektóre międzynarodowe standardy. Przedstawiało ogólne reguły w zakresie dokumentacji, prowadzenia ksiąg rachunkowych, inwentaryzacji, wyceny aktywów i pasywów bilansu oraz ustalenia wyniku finansowego w wariantcie kalkulacyjnym i porównawczym rachunku zysków i strat. Od 1991 roku rozpoczyna się okres przybliżania rachunkowości polskiej do rozwiązań światowych, aczkolwiek pozostają jeszcze duże rozbieżności, bowiem brak było w przepisach prawnych „Sprawozdania z przepływu środków pieniężnych”, słabe uwypuklenie koncepcji ostrożnej wyceny, odmienne traktowanie zysków i strat nadzwyczajnych niż w standardach, również zbyt niskie stawki amortyzacyjne itp. Za istotny fakt na drodze do zbliżenia

z przepisami unijnymi należy uznać ustawę o rachunkowości z 1994 roku. Głęboka reforma w znacznym stopniu dostosowała polską rachunkowość do zasad obowiązujących w krajach Unii Europejskiej. Treść, układ sprawozdań finansowych zawarty w ustawie wynikał z wybranych przez Polskę dopuszczalnych opcji w ramach dyrektyw UE. Czwarta dyrektywa dopuszcza dwa układy bilansu i cztery układy rachunku zysków i strat. Polska wybrała jeden typ bilansu – bilans dwustronny, odrzucając opcję, w której od aktywów odejmowane są zobowiązania. Przyjęła natomiast wszystkie cztery układy rachunku zysków i strat (dwa porównawcze i dwa kalkulacyjne).

Polska rachunkowość, jako jedna z pierwszych przyswoiła sobie IV i VII Dyrektywę wprowadzając ją w życie gospodarcze ustawami o rachunkowości oraz o biegłych rewidentach i ich samorządzie.

Należy stwierdzić, iż poprzez wdrożenie ustawy z 1994 roku nie nastąpiło jeszcze pełne zharmonizowanie naszych przepisów z wymogami stawianymi przez wszystkich użytkowników sprawozdań finansowych, dotyczy to w głównej mierze spółek publicznych, które zobowiązane są do przedstawiania dodatkowych informacji i stosowania zasad niektórych MSR, czy też spółek stanowiących własność koncernów zagranicznych, które zmuszone są swoje sprawozdania finansowe dostosowywać do wymogów kraju siedziby koncernu.³¹

Kraje członkowskie UE od 1995 roku dążą do unifikacji dyrektyw z zakresu rachunkowości z MSR i taką też politykę przyjęła Polska, czego przejawem jest nowelizacja ustawy o rachunkowości z 2000 roku bazująca na MSR. Krajowa rachunkowość zawiera zatem współczesne rozwiązania w dziedzinie rachunkowości światowej w postaci przyjęcia do swoich rozwiązań prawnych tych międzynarodowych standardów rachunkowości, które nie były sprzeczne z dyrektywami UE. Uwzględnia także niektóre osiągnięcia nauki i praktyki rodzimej rachunkowości.

Polska znowelizowana ustawa o rachunkowości z 2000 roku, a obowiązująca od 01.01.2002 roku w pełni przyjęła do sporządzania sprawozdań finansowych sześć głównych zasad rachunkowości zawartych w MSR-1. Zawiera także ujednolicone międzynarodowo elementy sprawozdania finansowego, ponadto, aby uelastyczyć i przyspieszyć proces standaryzacji prawa bilansowego, powołała Krajowy Komitet Standardów do ścisłej współpracy z Radą MSR.

Reasumując, polskie znowelizowane od 2002 roku prawo bilansowe oparte zostało na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości, zgodnych z polityką Komisji Europejskiej.

³¹ K. Hulle, *Perspektywy harmonizacji rachunkowości – europejski punkt widzenia*, „Rachunkowość” nr 1/1998, s. 4.

Funkcje i struktura rachunkowości

2.1. Funkcje rachunkowości

Rachunkowość jako nauka stanowi dyscyplinę ekonomiczną, zajmującą się teorią pomiaru ekonomicznego oraz teorią analizy wielkości ekonomicznych charakteryzujących działalność gospodarczą jednostki w ujęciu retrospektywnym i prospektywnym. Istotą tego pomiaru jest respektowanie ogólnie przyjętych założeń, zasad zawartych w polskim prawie bilansowym a w sprawach nieuregulowanych w MSR-ach. Pełni ona w środowisku społeczno-ekonomicznym siedem podstawowych funkcji, takich jak: ekonomiczna, sprawozdawcza, homeostatyczna, podatkowa, komunikacyjna, dowodowa i statystyczna.³²

Funkcja ekonomiczna

System pomiaru wielkości ekonomicznych: zasobów, procesów i wyników finansowych jednostki gospodarczej oraz komunikowanie się rezultatami tego pomiaru. W rachunkowości dokonuje się procesu rzetelnego, prawdziwego pomiaru w ujęciu pieniężnym (finansowym) dóbr ekonomicznych posiadanych przez jednostkę, pomiaru działalności operacyjnej, czyli: procesu zakupu, produkcji świadczenia usług sprzedaży produktów, zarządzania a także procesu działalności inwestycyjnej, finansowej. W rachunkowości dokonuje się pomiaru zysku w aspekcie ekonomicznym, do celów zarządzania a także pomiaru dochodu podatkowego, który po pewnych przekształceniach stanowi podstawę opodatkowania.

Funkcja sprawozdawcza

System rachunkowości umożliwia sporządzanie:

- rocznych sprawozdań finansowych dotyczących całokształtu jednostki gospodarczej typu: dwustronnego zestawienia zasobów ekonomicznych jednostki i źródeł ich finansowania w postaci bilansu, sprawozdania o dokonaniach finansowych w postaci „Rachunku zysków i strat”, przepływach z działalności operacyjnej, inwestycyjnej, finansowej ujętych w syntetyczny „Rachunek przepływów pieniężnych”, a także „Zestawienie zmian w kapitale własnym”. Sprawozdania stanowią produkt finalny rachunkowości finansowej i ich treść, forma, układ oraz sposób sporządzania są ściśle znormalizowane ustawą o rachunkowości. Roczne sprawozdania finansowe stanowią

³² M. Dobija (red.) *Organizacja rachunkowości*, Wydawnictwo AE, Kraków 1999, s. 11 i 21-24.

ujednolicone informacje ekonomiczne skierowane do szerokiego kręgu ich odbiorców: potencjalnych inwestorów, banków, kontrahentów, urzędów skarbowych itd.

- raportów dotyczących wycinków działalności gospodarczej służących do podejmowania efektywnych decyzji zarządczych, np. dotyczących ponoszonych kosztów w poszczególnych ośrodkach odpowiedzialności.

Funkcja homeostatyczna

Rachunkowość umożliwia utrzymanie jednostki w takim stanie, który gwarantuje jej trwanie w czasie i przestrzeni poprzez utrzymanie wielkości ekonomicznych we właściwych zakresach. Odbywa się to dzięki temu, iż rachunkowość dokonuje nie tylko pomiaru, ale bada relacje między wielkościami ekonomicznymi, dając sygnały do otoczenia w przypadku niekorzystnych zmian, na przykład, gdy wartość uzyskiwanych przychodów zbliża się do wartości kosztów i konieczne staje się podjęcie kroków zaradczych (modyfikacyjnych).

Funkcja podatkowa

Dane ksiąg rachunkowych po pewnych przekształceniach stanowią podstawę pomiaru podatków z różnych tytułów zarówno podatków bezpośrednich, jak i pośrednich obciążających jednostkę gospodarczą. Również na jednostki gospodarcze w świetle przepisów prawa nałożona została rola płatnika, której prawidłowe wypełnienie nie byłoby możliwe bez dopływu bieżącej informacji z ksiąg rachunkowych. Chodzi tu o comiesięczne naliczanie i przekazywanie zaliczki na podatek dochodowy od wypłacanych wynagrodzeń pracowników czy przekazywanie składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. Do zadań rachunkowości należy naliczanie, deklarowanie, przekazywanie i księgowanie podatków i obciążeń z nimi zrównanych.

Funkcja komunikacyjna

Rachunkowość jako system informacji ekonomicznej stanowi swoisty język porozumiewania się w działalności gospodarczej zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej. Jak już w rozdziale I zasygnalizowano język ten jest standaryzowany, harmonizowany i upowszechniany w skali globalnej w głównej mierze poprzez MSR. Funkcja komunikacyjna dotyczy zarówno użytkowników informacji wewnętrznych, jak i zewnętrznych jednostki gospodarczej.

Funkcja dowodowa

Każda jednostka gospodarcza przeprowadza codziennie wiele operacji gospodarczych, a do zadań rachunkowości, ściślej jej proceduralnego podsystemu księgowości należy ich rejestrowanie.

Przed zarejestrowaniem operacje gospodarcze muszą być poklasyfikowane w odpowiednie grupy o zbliżonej treści ekonomicznej, wycenione i udokumentowane sprawdzonymi pod względem merytorycznym, formalnym i rachunkowym dowodami księgowymi. Każda operacja gospodarcza podlega procesowi dekretacji i ewidencji, zgodnie z zadaniami rachunkowości zawartymi w ustawie o rachunkowości, a w sprawach nieuregulowanych zawartych w MSR. Zarówno dowody księgowe, jak i księgi rachunkowe wraz z sprawozdaniami finansowymi są archiwizowane i mogą stanowić dowody w sprawach administracyjnych, czy też karno-skarbowych. Dzięki dowodowej funkcji rachunkowości możliwa jest zarówno wewnętrzna, jak i zewnętrzna kontrola działalności. Funkcja ta obejmuje sprawdzanie poprawności sporządzania dowodów księgowych pod względem merytorycznym i formalno-rachunkowym oraz ocenę prawidłowości ewidencji księgowej. Wewnętrzna kontrola ma za zadanie również ochronę mienia posiadanego przez jednostkę a także kontrolowanie jej gospodarności.

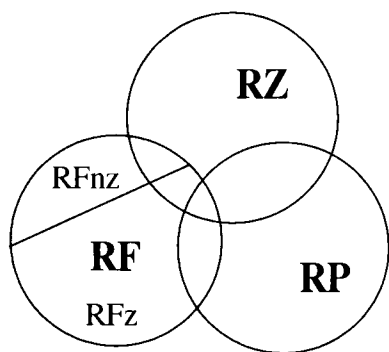
Funkcja statystyczna

Księgi rachunkowe stanowią podstawę sporządzania sprawozdań na potrzeby GUS. Ustawa o rachunkowości wyraźnie gwarantuje spełnienie wymogów statystyki państwowej. Chodzi o systematyczne dostarczanie informacji w postaci sprawozdań GUS F-01; F-02, F-03. Również system rachunkowości zapewnia generowanie zbiorów danych niezbędnych do celów zarządzania.

2.2. Struktura rachunkowości podmiotu gospodarczego

Rachunkowość ma charakter podmiotowy, co wynika z jej ponadczasowej fundamentalnej zasady podmiotowości, polegającej na prowadzeniu ewidencji operacji gospodarczych dla wyodrębnionej majątkowo jednostki organizacyjnej w oderwaniu od właściciela czy też właścicieli, którzy dostarczyli kapitał.

Zatem rachunkowość zawsze stanowi system identyfikacji, pomiaru, rejestracji operacji gospodarczych określających działalność konkretnej jednostki oraz system komunikowania się wygenerowanymi informacjami. Wyodrębniona jednostka organizacyjna stanowi podmiot rachunkowości. W każdym podmiocie rachunkowości występują w mniejszym lub większym zakresie problemy z zakresu rachunkowości finansowej, zarządczej, podatkowej. Zatem na system szeroko rozumianej rachunkowości podmiotu gospodarczego składa się oprócz rachunkowości finansowej i zarządczej trzecia dziedzina, czyli rachunkowość podatkowa. Dziedziny rachunkowości pozostają we wzajemnym związku, co można zilustrować graficznie (rys. 7).

- RZ - Rachunkowość zarządcza
- RF - Rachunkowość finansowa, która dzieli się na dwa podsystemy
- RF z - Rachunkowość finansowa jednostek zyskowych
- RF nz - Rachunkowość finansowa jednostek niezyskowych
- RP - Rachunkowość podatkowa

Rys. 7. System rachunkowości

Przedstawione dziedziny rachunkowości nie stanowią rozłącznych zbiorów. Jak wynika z przedstawionej prezentacji graficznej wszystkie dziedziny rachunkowości mają część wspólną z rachunkowością zarządczą, zarówno rachunkowość finansowa, jak i rachunkowość podatkowa.

Częścią wspólną rachunkowości finansowej i zarządczej jest m. in. rachunek kosztów pełnych i podejmowanie w oparciu o koszt jednostkowy różnych decyzji oraz sprawozdawczość finansowa wraz analizą retrospektywną i prospektywną. Sporządzane sprawozdania finansowe jako produkt rachunkowości finansowej wykorzystywane są do procesów decyzyjnych przez zarządy firm. Część wspólną stanowią także decyzje dotyczące zmiany struktury środków gospodarczych i kapitałów jednostki gospodarczej.

Częścią wspólną rachunkowości zarządczej i podatkowej jest zarządzanie przez podatki, planowanie operacji gospodarczych w taki sposób, aby zgodnie z literą prawa ponieść optymalne obciążenie podatkami, zaś w przypadku małych firm wybrać taką formę działalności, która niesie najmniejsze obciążenie podatkiem dochodowym.

Częścią wspólną rachunkowości finansowej z rachunkowością podatkową są problemy naliczania, odprowadzania, sporządzania deklaracji z tytułu różnych zobowiązań podatkowych.

Rachunkowość jednostki gospodarczej można przedstawić jako zintegrowany system rachunkowości finansowej, zarządczej i podatkowej.

Zatem struktura rachunkowości obejmuje:

1) w historycznym (wąskim) rozumieniu rachunkowość finansową składającą się z następujących części:

- księgowości,
- sprawozdawczości finansowej,
- analizy sprawozdań finansowych;

2) we współczesnym (szerokim) ujęciu dodatkowo obejmuje jeszcze te dwie:

- rachunkowość zarządczą,
- rachunkowość podatkową,

2.3. Rachunkowość finansowa

Pod pojęciem rachunkowości finansowej jako systemu informacyjnego najogólniej ujmując należy rozumieć rachunkowość informującą o stanie finansowo-majątkowym oraz wygenerowanym wyniku finansowy, zmianach w sytuacji finansowej podmiotu gospodarczego prowadzącego księgę rachunkową na podstawie prawa bilansowego zawartego w ustawie o rachunkowości. Księgowość stanowiąca podsystem rachunkowości, jej proceduralną stronę, jest przede wszystkim systemem zapisu danych wynikających z pomiaru operacji gospodarczych, czyli proces składający się z ciągłej obserwacji, pomiaru i rejestracji danych w księgach rachunkowych zgodnie z wymogami ustawy o rachunkowości. Księgowość dostarcza danych do sporządzania obligatoryjnych sprawozdań finansowych typu: bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych, zestawienia zmian w kapitale własnym. Rejestracja operacji gospodarczych odbywa się w urzędzeniach ewidencyjnych w postaci księgi rachunkowej.

Księgę rachunkową (handlową), a tym samym stosowanie zasad prawa bilansowego zawartych w ustawie o rachunkowości z 29 września 1994 r. (Dz. U. nr 121, poz. 591 oraz Dz. U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186), a w sprawach nie uregulowanych ustawą w myśl MSR mają obowiązek prowadzić następujące podmioty gospodarcze mające siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej:

1) spółki handlowe i osobowe: spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki komandytowe, a także inne osoby prawne z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego,

2) osoby fizyczne oraz spółki cywilne, jawne, partnerskie osób fizycznych, jeśli prowadzą działalność większych rozmiarów, czyli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy, ustalone na dzień 30 września, wyniosły co najmniej równowartość 800 000 €,

3) jednostki organizacyjne działające na podstawie prawa bankowego, prawa o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych lub przepisów o działalności ubezpieczeniowej, bez względu na wielkość przychodów,

4) państwowe i gminne jednostki budżetowe i ich gospodarstwa pomocnicze, zakłady budżetowe, państwowe i gminne fundusze celowe oraz gminy i ich związki,

5) zagraniczne osoby prawne, zagraniczne jednostki nie posiadające osobowości prawnej oraz zagraniczne osoby fizyczne, prowadzące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność osobiście, przez osobę upoważnioną, przy pomocy pracowników – w odniesieniu do działalności prowadzonej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na wielkość przychodów,

6) wszystkie jednostki, jeżeli otrzymują na realizację zadań dotacje lub subwencje z budżetu państwa, z budżetów gmin lub funduszy celowych. Chodzi tu o stowarzyszenia, partie polityczne i związki zawodowe oraz organizacje dobroczynności i opieki społecznej, fundacje, towarzystwa naukowe, organizacje ochrony zdrowia, rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz przedstawicielstwa podmiotów zagranicznych,

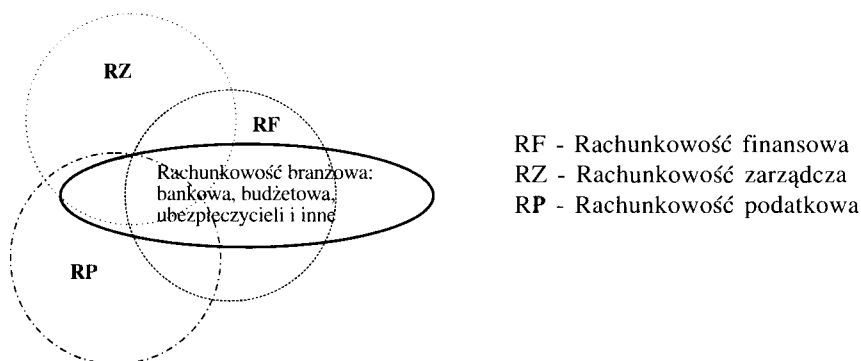
7) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą oraz spółki cywilne, jawne, partnerskie mogą stosować zasady rachunkowości określone ustawą od początku następnego roku, jeśli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy są niższe niż równowartość w walucie polskiej 800 000 €.

Struktura podmiotów prawa bilansowego jest znacznie zróżnicowana ze względu na specyfikę i rozmiary prowadzonej działalności. Przepisy ustawy o rachunkowości zaliczają do tej grupy zarówno podmioty prowadzące działalność gospodarczą, jak i jednostki nie prowadzące działalności gospodarczej: np. związki zawodowe, partie polityczne, stowarzyszenia, fundacje oraz jednostki organizacyjne gospodarki budżetowej państwowej a także samorządowej. W grupie tej znajdują się jednostki osiągające zysk i jednostki z natury niezyskowe.

Zróżnicowanie jednostek z punktu widzenia rachunkowości potęguje jeszcze fakt, iż podmiotami prawa bilansowego są także jednostki wysoce specyficzne ze względu na przedmiot działalności. W szczególności chodzi tu o banki, ubezpieczycieli, jednostki organizacyjne działające na podstawie prawa o publicznym obrocie papierami wartościowymi, jednostki budżetowe. Ustawa uwzględniając tą specyfikę przewiduje odrębne wzory bilansu i rachunku zysków i strat dla tych jednostek. Oprócz odrębnych sprawozdań wynikających z ustawy, jednostki te prowadząc księgi rachunkowe stosują sobie właściwe reguły w zgodzie z ustawą o rachunkowości. Na podstawie ustawy o rachunkowości wydawane są rozporządzenia, zarządzenia w spra-

wie szczegółowych zasad prowadzenia specyficznej rachunkowości. W szczególności są to rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości dla jednostek nie prowadzących działalności gospodarczej, w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń, w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia rachunkowości oraz jednolitych planów kont dla państwowych i gminnych jednostek budżetowych.³³

Ze względu na specyfikę tych jednostek, coraz częściej w ramach rachunkowości finansowej wydzielane są segmenty rachunkowości branżowych, a mianowicie: rachunkowość bankowa, ubezpieczeniowa, budżetowa, jednostek prowadzących działalność maklerską, jednostek niezyskowych. Strukturę rachunkowości finansowej przedstawia rys. 8

Rys. 8 . Rachunkowość branżowa w systemie rachunkowości

Zatem współczesna rachunkowość finansowa stanowi swojego rodzaju rodzinę dziedzin szczegółowych powstałych w zgodzie z prawem bilansowym. Nastąpiło znaczne rozszerzenie zakresu rachunkowości finansowej poprzez wyodrębnienie rachunkowości branżowych w związku z rozwojem gospodarki rynkowej, w głównej mierze rynku finansowego.

Rachunkowość finansowa każdego podmiotu gospodarczego bez względu na jego specyfikę dostarcza informacji dla celów zarządzania. Zatem każdy segment poszczególnych dziedzin rachunkowości branżowych zajął się z rachunkowością zarządczą, co zilustrowano graficznie (rys. 8).

Każda z rachunkowości branżowych posiada część wspólną z rachunkowością zarządczą, bowiem proces zarządzania występuje w każdej jednostce organizacyjnej bez względu na jej charakter organizacyjno-prawny, jak i bez względu na rozmiary działalności.

³³ A. Dziuba-Burczyk, *Struktura rachunkowości w systemie zarządzania podmiotami gospodarczymi*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie, z. nr 557, Kraków 2001.

2.4. Rachunkowość zarządcza

Rachunkowość zarządcza stanowi przede wszystkim system informacyjny skierowany do menedżerów wszystkich szczebli zarządzania będący podstawą dla decyzji zarządczych. Ta dziedzina rachunkowości obejmuje metody i sposoby pracy menedżera wykorzystujące zarówno dane z systemu księgowości, jak i inne dane ilościowe i jakościowe wygenerowane poza systemem księgowym. Biorąc pod uwagę aspekt czasowy rachunkowość zarządcza nastawiona jest na przyszłość, zatem przedmiotem jej zainteresowań będą wszelkiego rodzaju predykcje, prognozy zjawisk. Szczególnie istotnym elementem tejże rachunkowości jest dostarczenie danych najistotniejszych nawet kosztem ich precyzji, ale dokładnie na czas podjęcia decyzji.

Obszarem jej zainteresowania są przede wszystkim sprawozdania dotyczące poszczególnych wycinków działalności gospodarczej według ośrodków odpowiedzialności, a w mniejszym stopniu sprawozdania dotyczące jednostki gospodarczej jako całości. Sprawozdania sporządzane są według potrzeb poszczególnych menedżerów bez skrępowania żadnymi przepisami ani prawa polskiego, ani międzynarodowego w tym zakresie. Jest to nauka interdyscyplinarna, wykorzystująca, adaptująca różne metody niezbędne do zarządzania firmą z innych dyscyplin takich jak: statystyka, organizacja, zarządzanie, finanse, i inne.

Rachunkowość zarządcza ściśle związana jest z procesem zarządzania a jej celem jest pogłębienie i rozszerzenie możliwości tworzenia informacji ekonomicznej racjonalizującej decyzje zarządzających. Dążenie do maksymalizowania efektywności gospodarowania powoduje, że rachunkowość zarządcza systematycznie się rozwija,³⁴ a w gospodarce rynkowej, nabiera nowego znaczenia.

2.5. Rachunkowość podatkowa

Dział rachunkowości poświęcony zrozumieniu i stosowaniu prawa podatkowego znany jest w literaturze jako rachunkowość podatkowa. Jest to termin stosunkowo niedawno wprowadzony do polskiego systemu rachunkowości.

Rachunkowość podatkowa, wyłoniła się z jednego z zadań rachunkowości finansowej a mianowicie kalkulowania, deklarowania i ewidencjonowania różnego rodzaju obciążeń podatkowych. Jak wiadomo funkcja podatkowa nabrała w polskiej rzeczywistości gospodarczej szczególnego znaczenia, bowiem nasze ustawodawstwo dopuściło instytucję funkcjonowania ewidencji operacji gospodarczych tylko dla celów podatkowych poza funk-

³⁴ M. Dobija, *Zarys rachunkowości zarządczej*, AE w Krakowie, Kraków 1996, s. 9.

cjonującym systemem ewidencji księgowej. Stąd naturalnie pojawia się rachunkowość podatkowa. W polskiej rzeczywistości gospodarczej występuje znaczna liczba jednostek gospodarczych, które ewidencjonują zaszczości gospodarcze tylko dla celów podatkowych (ponad dwa miliony firm) nie korzystając w żadnej mierze z prawa bilansowego (rachunkowości finansowej) i te jednostki określa się terminem podmioty rachunkowości podatkowej. W takim stanie rzeczy rachunkowość podatkowa obejmuje dwie dziedziny zagadnień:³⁵

- naliczanie i ewidencjonowanie podatków w księgach rachunkowych zgodnie z prawem podatkowym i bilansowym w podmiotach rachunkowości finansowej,

- naliczanie i ewidencjonowanie operacji gospodarczych wymaganych do ustalenia obciążeń podatkowych w podmiotach rachunkowości podatkowej (u podatników podatku dochodowego od osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą).

W Polsce rachunkowość podatkowa obejmuje dwa poniższe działy.

- **Rachunkowość podatkową osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą** we własnym imieniu oraz spółek cywilnych, partnerskich, jawnych osób fizycznych i rozliczających się z podatku dochodowego na podstawie ewidencji dla celów podatkowych. Obejmuje ona warunki opodatkowania, ewidencji i rozliczania wynikające z trzech fakultatywnych form opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych: kartą podatkową, ryczałtem ewidencjonowanym oraz zasadami ogólnymi na podstawie księgi podatkowej. Zajmuje się również problematyką najkorzystniejszego wyboru formy opodatkowania zarówno ze względu na oszczędności podatkowe, jak i uciążliwość prowadzonej ewidencji. Ten dział rachunkowości nie jest regulowany przepisami polskiego prawa bilansowego ani też MSR ze względu na fakt, iż wynika z przepisów podatku dochodowego od osób fizycznych.

- **Rachunkowość podatkową podmiotów prawa bilansowego** zobligowanych do pomiaru i ewidencji różnego rodzaju podatków zarówno bezpośrednich, jak i pośrednich. Podmioty prawa bilansowego stają się podatnikami i muszą sprostać wymogom podatkowym. Zatem dział rachunkowości finansowej poświęcony zrozumieniu i stosowaniu prawa podatkowego w jednostkach bilansowych można określić jako rachunkowość podatkową. Przedmiotem tego systemu wiedzy jest m. in. problematyka dotycząca rozróżniania dochodu stanowiącego podstawę opodatkowania wynikającego wyłącz-

³⁵ A. Dziuba-Burczyk, *Rachunkowość podatkowa*, WPSB, Kraków 1996.

nie z zastosowania przepisów prawa podatkowego oraz księgowego wyniku finansowego wynikającego z prawa bilansowego. Księgowy wynik finansowy ustala się stosując zasady rachunkowości finansowej zawarte w ustawie, które różnią się od procedur wymaganych przez prawo podatkowe przy ustalaniu podstawy opodatkowania. Zatem bardzo często dochód podatkowy różni się od księgowego. Powstałe różnice w podatku dochodowym są przez księgowych odpowiednio kwalifikowane i ewidencjonowane. Zatem ten system wiedzy obejmuje problematykę rozliczania i ewidencji skutków różnic podatkowych: stałych i przejściowych. Ten dział rachunkowości znalazł swoje odzwierciedlenie nie tylko w polskim prawie bilansowym, ale także w zmodyfikowanym w 2000 roku Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 12 „Podatek dochodowy”. Rachunkowość podatkowa jednostek zobligowanych do prowadzenia ksiąg rachunkowych stanowi część wspólną rachunkowości finansowej z rachunkowością podatkową, (co przedstawiono graficznie na rys. 7 na s. 48).

Rachunkowość podatkowa opiera się zatem na wielu ustawach prawa podatkowego i swoim zakresem obejmuje: identyfikację, pomiar i ewidencję operacji gospodarczych służących do kalkulacji, sporządzania deklaracji i rejestracji obciążeń z tytułu różnych podatków.

Podmioty rachunkowości podatkowej (podatnicy) są to osoby fizyczne i spółki cywilne osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej (a od 2004 roku sądu rejestrowego (KRS)), które ze względu na niewielki rozmiar działalności gospodarczej ani przez dobrowolną deklarację nie stają się z mocy prawa bilansowego podmiotami rachunkowości finansowej. Są one zobligowane z tytułu zobowiązań podatkowych, w głównej mierze zobowiązań z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych, do założenia pozaksięgowego typu ewidencji operacji gospodarczych a mianowicie uproszczonej ewidencji dla celów podatkowych. W Polsce występuje obecnie fakultatywność opcji opodatkowania pod warunkiem spełnienia wymogów ustawowych każdej z nich. Każda opcja posiada sobie właściwe zalety i niedogodności oraz pociąga za sobą różny stopień uciążliwości prowadzenia ewidencji. Ewidencja dla celów podatkowych jest stosunkowo prosta, bowiem opiera się na pojedynczym zapisie w formie rejestru przychodów z działalności gospodarczej, bądź przychodów i kosztów identyfikowanych w aspekcie prawa podatkowego. Podatnicy posiadają prawo dokonywania wyboru jednej z trzech poniższych form opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

• **Karta podatkowa.** Jest to najprostsza forma zryczałtowana kwotowo, praktycznie bez obowiązków ewidencyjnych poza sporządzaniem na

życzenie klienta rachunków i ich archiwizowaniem przez pięć kolejnych lat podatkowych.

- **Ryczałt ewidencjonowany.** Jest to forma zryczałtowanego procentowo podatku, z obowiązkiem prowadzenia „Ewidencji przychodów” według ustawowego wzoru

- **Zasady ogólne opodatkowania.** Progresywny podatek osobisty z obowiązkiem prowadzenia „Podatkowej księgi przychodów i rozchodów” według ustawowego wzoru.

Powyższe formy ewidencji służą do ustalania wymiarów podatku dochodowego.

Należy pamiętać, iż fundamentalnym prawem osób fizycznych i spółek cywilnych, jawnych, partnerskich osób fizycznych uprawnionych do uproszczonej ewidencji podatkowej jest prawo rezygnacji z uproszczonej ewidencji na rzecz pełnej ewidencji bilansowej w postaci księgi rachunkowej.

2.6. Sposoby prowadzenia ewidencji operacji w podmiotach gospodarczych

Jak wynika z powyższych rozważań ustawodawstwo polskie dopuściło dwa sposoby ewidencjonowania operacji gospodarczych a mianowicie:

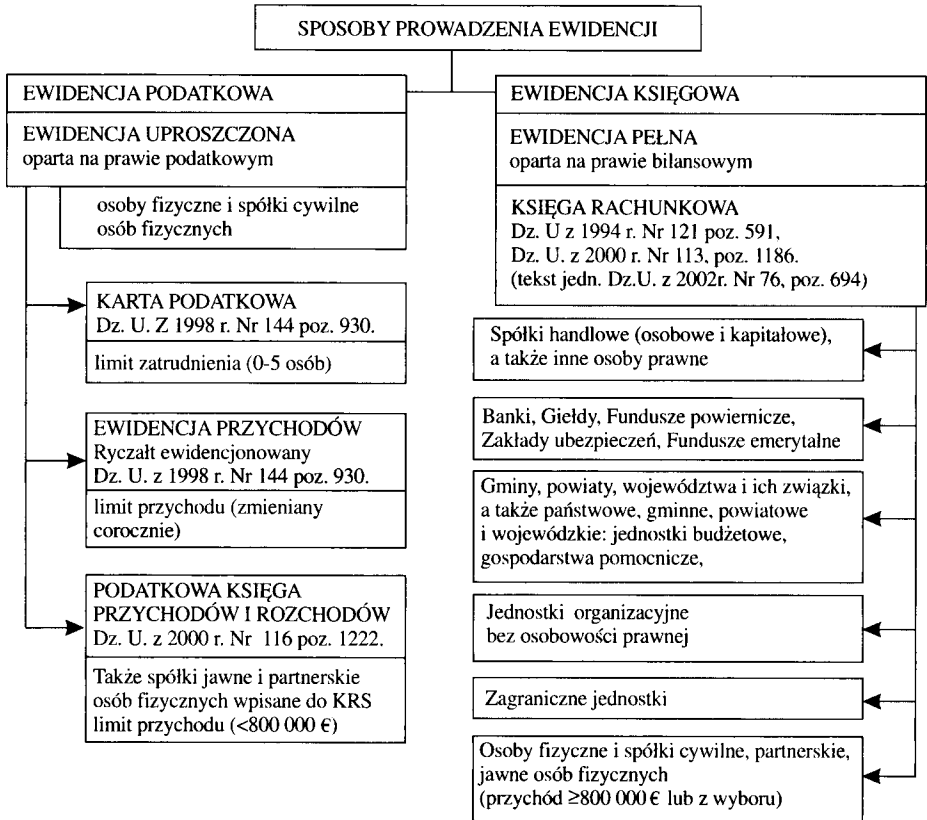
- pełną ewidencję księgową (księgę rachunkową),
- uproszczoną ewidencję dla celów podatkowych.

Sposoby prowadzenia ewidencji zaszłości gospodarczych zależą od formy organizacyjno-prawnej jednostki gospodarczej oraz rozmiarów prowadzonej działalności gospodarczej wyrażanej przychodem netto. Występują pewne preferencje i uproszczenia w zakresie rachunkowości finansowej dla jednostek gospodarczych działających na niewielką skalę. Ponadto polskie prawo w odniesieniu do małych jednostek gospodarczych, jak wcześniej wspomniano dopuściło wydzielenie z zadań rachunkowości finansowej jednej funkcji podatkowej i stworzenie dla niej systemu ewidencji w postaci tzw. „rachunkowości podatkowej”.

Problematyka rachunkowości małych jednostek w Polsce ma duże znaczenie gospodarcze, m. in. ze względu na fakt, iż liczba jednostek prowadzących tylko ewidencję podatkową ciągle wzrasta i przekroczyła obecnie dwa i pół miliona.

Powstające w Polsce prywatne jednostki gospodarcze najczęściej rozpoczynają działalność od najprostszej formy organizacyjno-prawnej i opierają swoją ewidencję tylko na prawie podatkowym a nie bilansowym. Jest to zjawisko powszechne w Polsce.

W świetle przepisów prawa obowiązujących w 2002 roku w Polsce występują dwa sposoby prowadzenia ewidencji operacji gospodarczych dla przedsiębiorstw (osób fizycznych, spółek cywilnych, jawnych, partnerskich osób fizycznych) działających na niewielką skalę, czyli osiągających przychody do 800 000 €, co zilustrowano na rys. 9

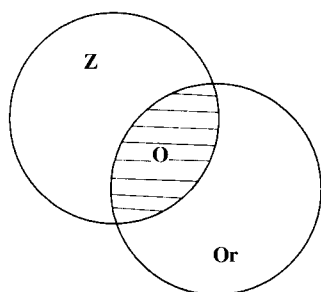
Rys. 9. Sposoby prowadzenia ewidencji

Operacje gospodarcze i ich dokumentowanie

3.1. Zdarzenia gospodarcze a operacje gospodarcze

Do prowadzenia działalności gospodarczej w każdym przedsiębiorstwie niezbędne są zasoby ekonomiczne, np.: budynki, maszyny, urządzenia i surowce, środki pieniężne zwane w języku rachunkowości **a k t y w a m i**. Są one finansowane kapitałem własnym oraz obcym, noszącym nazwę **p a s y w ó w**.

W działalności każdej jednostki gospodarczej dzieje się bardzo wiele, ale nie wszystko stanowi przedmiot księgowania, co przedstawiono na rys. 10.

- **Zdarzenia gospodarcze (Z)** stanowią wszystkie fakty dotyczące działalności gospodarczej jednostki.
- **Operacje gospodarcze (O)** to zdarzenia, które powodują zmiany w zasobach ekonomicznych i źródłach ich pochodzenia.
- **Operacje rachunkowe (Or)** to różne rozliczenia, przebiegania, przeniesienia, obliczenia.

Rys. 10. Relacja między zdarzeniem gospodarczym, operacją gospodarczą i operacją rachunkową

Rejestracji w księgach rachunkowych podlegają tylko operacje gospodarcze (O), w tym także część rachunkowych.

Duża liczba zdarzeń gospodarczych nie oddziałuje bezpośrednio na zmiany w wartościach składników aktywów czy też pasywów, nie stanowi, zatem przedmiotu ewidencji, np. zatrudnianie pracowników, podpisanie umowy o wieloletniej współpracy z kontrahentem, wystawienie bankowi polecenia przelewu środków pieniężnych itp. Zdarzenia te przekształcają się w operacje gospodarcze dopiero w chwili ich realizacji, a więc w momencie wypłacenia wynagrodzenia zatrudnionym pracownikom, potwierdzonego wyciągiem bankowym przekazania środków pieniężnych, dostarczenia towarów w ramach wieloletniej umowy.

Operacje gospodarcze (*business transactions*) są zdarzeniami, które mają bezpośredni wpływ na działalność gospodarczą jednostki, na zmianę wartości poszczególnych składników aktywów i pasywów. Wyraża się je w jednostkach pieniężnych, dokumentuje a następnie zapisuje w księgach rachunkowych.

Zestawienie składników aktywów i kapitałów (pasywów) jednostki gospodarczej na ściśle określony dzień w języku rachunkowości nosi nazwę bilansu. Jego układ, treść i forma są ściśle określone przepisami prawa z zakresu rachunkowości (wzór bilansu zawiera załącznik nr 1 do znowelizowanej ustawy o rachunkowości Dz. U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186.).

Charakterystyczne cechy operacji gospodarczych:

- dotyczą konkretnej jednostki gospodarczej,
- wyrażone są w jednostkach pieniężnych,
- określone są co do daty ich zaistnienia,
- są dokumentowane odpowiednio sporządzonymi dowodami księgowymi,
- wywierają wpływ na dwa składniki bilansu, wobec czego powinny być zapisane dwukrotnie w tej samej kwocie,
- stanowią obserwację zmian zwiększających bądź zmniejszających w aktywach, czy też pasywach jednostki gospodarczej,
- żadne typy zaksięgowanych operacji nie powodują naruszenia równowagi bilansowej, która jest podstawową zasadą księgowości.

Podstawowa zasada równowagi bilansowej brzmi:

suma wartości wszystkich składników aktywów jednostki gospodarczej zawsze jest równa sumie wartości wszystkich składników jej pasywów, co można przedstawić:

$$\Sigma \text{ Aktywa} = \Sigma \text{ Pasywa}$$

Zatem wszystkie aktywa znajdują pokrycie w kapitałach własnych i obcych (zobowiązaniach).

3.2. Klasyfikacja operacji gospodarczych

Operacje gospodarcze klasyfikowane są według różnych kryteriów:

A. Podział operacji ze względu na oddziaływanie na składniki bilansu i wyniku finansowego jednostki gospodarczej:

- operacje bilansowe,
- operacje wynikowe.

A.I. Operacje bilansowe. W przedsiębiorstwie mają miejsce operacje gospodarcze, które bezpośrednio oddziałują tylko na składniki bilansu, czyli powodują zmiany wyłącznie w wartości aktywów bądź pasywów lub jednocześnie aktywów i pasywów.

Podział operacji według kryterium oddziaływania na składniki bilansu jednostki gospodarczej, czyli aktywa bądź pasywa.

Operacje bilansowe obejmują:

- operacje aktywne (powodujące zmiany tylko w strukturze aktywów),
- operacje pasywne (powodujące zmiany tylko w strukturze pasywów),
- operacje aktywno-pasywne (zmieniające zarówno wartość aktywów, jak i pasywów)

Operacja aktywna wpływa na zmianę struktury aktywów, powoduje więc zwiększenie jednego składnika aktywów i zmniejszenie drugiego – o tę samą kwotę. Fakt ten nie ma wpływu na zmianę sumy wszystkich aktywów, czyli ogólnej sumy bilansowej. Przykładową operacją może tu być gotówkowy zakup materiałów. W operacji tej gotówka, będąca aktywami jednostki gospodarczej, zmniejszyła się na rzecz zwiększenia zapasów materiałów. Jedno dobro zostało wymienione za drugie – gotówka za materiał; jednak ogólna suma składników aktywów pozostała bez zmiany.

Operacja pasywna pociąga za sobą zmianę struktury pasywów, przy czym suma bilansowa pozostaje na niezmiennym poziomie. Operacją taką stanowi np. podział zysku na dywidendy dla akcjonariuszy. Zysk się zmniejszy, wzrosną natomiast zobowiązania z tytułu dywidendy.

Operacja aktywno-pasywna zmienia aktywa (majątek) przedsiębiorstwa, jak również pasywa (kapitały) jednostki gospodarczej. Może ona spowodować zmniejszenie lub zwiększenie sumy bilansowej. Przykładem operacji gospodarczej zwiększającej sumę ogólną aktywów i pasywów może być: zakup bezgotówkowy towarów. W wyniku tej operacji rosną aktywa w postaci towarów, a tym samym zwiększa się suma aktywów oraz jednocześnie rosną pasywa – zobowiązania wobec dostawców towarów, co powoduje równoczesny wzrost ogólnej sumy pasywów. Natomiast przykładem operacji zmniejszających sumę bilansową może być uregulowanie przelewem z rachunku bankowego zobowiązania wobec dostawców, zmniejszą wówczas środki pieniężne na rachunku bankowym jednostki oraz równocześnie zmniejszą się (lub ulegną w całości likwidacji) zobowiązania wobec dostawców, co w konsekwencji spowoduje zmniejszenie sumy ogólnej aktywów i pasywów.

A.II. Operacje wynikowe. Oprócz operacji bilansowych w praktyce jednostek gospodarczych występują operacje wynikowe, które dotyczą takich procesów gospodarczych, jak: świadczenie usług, produkcja wyrobów i ich sprzedaż, zakup i sprzedaż towarów w jednostce handlowej, zarządzanie. Operacje wynikowe zmieniają wartość jednego składnika aktywów bądź pa-

sywów, podczas gdy drugi dotyczy kosztów lub przychodów z działalności gospodarczej. Chodzi tu o takie operacje, jak np. koszt zużycia surowców do produkcji wyrobów, poniesienie kosztów wynagrodzeń pracowników czy też osiągnięcie przychodów ze sprzedaży wyrobów, usług, towarów.

Podział operacji ze względu na kryterium oddziaływania na wynik finansowy:

- operacje kosztowe,
- operacje przychodowe,
- operacje strat i zysków nadzwyczajnych,
- podatek dochodowy oraz inne obciążenia wyniku finansowego.

Wpływ poszczególnych operacji gospodarczych na składniki aktywów i pasywów a także operacje wynikowe zostaną dokładniej wyjaśnione w dalszej części podręcznika.

B. Podział operacji według kryterium czasu

Podział chronologiczny dotyczy systematyki według okresów sprawozdawczych:

- operacje gospodarcze danego dnia,
- operacje gospodarcze w ciągu danego miesiąca,
- operacje gospodarcze w ciągu roku,
- operacje gospodarcze w różnych innych interwałach czasowych.

C. Podział operacji według sposobu powstania:

- jednorazowe (jednorazowy zakup lub sprzedaż jakiegoś produktu),
- procesowe – gdy stanowią proces ciągły (ciągłe zużywanie się środków trwałych w procesie produkcyjnym).

D. Podział operacji według kryterium zależności od przedsiębiorstwa:

- zależne (wartość produkcji, zakup usług),
- niezależne (zobowiązania podatkowe).

E. Podział operacji według kryterium wpływu na rozrachunki z partnerami gospodarczymi:

- wewnętrzne (nie wywierają wpływu na rozrachunki, np. wydanie materiałów do produkcji, przyjęcie wyrobów gotowych z hali do magazynu),
- zewnętrzne (zmieniają stan rozrachunków z otoczeniem, np. sprzedaż towarów na kredyt kupiecki, uregulowanie kredytu bankowego).

Wszystkie operacje gospodarcze muszą być udokumentowane dowodami księgowymi sporządzonymi zgodnie z wymogami ustawy o rachunkowości. I tylko takie operacje – a więc odpowiednio udokumentowane – podlegają księgowaniu.

3.3. Dokument a dowód księgowy

Każda operacja gospodarcza podlega procesowi zapisu księgowego na podstawie odpowiednio sporządzonego dowodu. Odzwierciedlający daną operację dowód księgowy musi być sporządzony w formie pisemnej, zgodnie z obowiązującymi w tej materii przepisami prawa.

Zasady sporządzania dowodów księgowych zostały określone w artykułach 20-22 znowelizowanej ustawy o rachunkowości (Dz. U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186). Natomiast w przypadku dowodów dotyczących dokumentowania obciążeń podatkowych z różnych tytułów (dochodowego, podatku VAT i in.) ogólne ich zasady zawarte są w odpowiednich ustawach, natomiast szczegółowe zasady ich wystawiania, archiwizowania wraz z aktualizowanymi wzorami w drodze rozporządzenia określa Minister Finansów.

Jedną z podstawowych zasad księgowości jest zasada dokumentowania operacji gospodarczych, która brzmi:

Każdy zapis księgowy powinien być dokonany na podstawie właściwego dowodu, który przed zaksięgowaniem podlega procesowi kontroli merytorycznej, formalnej i rachunkowej oraz dekretacji. Nie ma ewidencji księgowej bez odpowiedniego dowodu.

Dowody księgowe mogą być wystawiane na typowych drukach wydawanych przez wydawnictwa akcydensowe lub na drukach opracowanych we własnym zakresie np. komputerowo.

Należy jednak pamiętać, iż pojęcie „dowód księgowy” nie jest tożsame z pojęciem „dokument”. Dokument jest pojęciem znacznie szerszym, bowiem obejmuje zarówno dokumenty podlegające księgowaniu, (czyli dowody księgowe), jak i dokumenty nie podlegające ewidencji. Dokumenty odzwierciedlają zdarzenia gospodarcze, natomiast dowody księgowe – operacje gospodarcze. Nie każdy dokument jest dowodem księgowym, natomiast każdy dowód jest dokumentem.

Dowody księgowe (*source documents*) to dokumenty stanowiące podstawę księgowania, stwierdzające fakt dokonania operacji gospodarczej zgodnie z jej rzeczywistym przebiegiem i zawierające – zgodnie z ustawą o rachunkowości – niezbędną treść.

Cechy formalno-prawne dowodu księgowego:

- określenie rodzaju dowodu (np. dowód kasowy „KP - Kasa Przyj-
mie”);

- numer identyfikacyjny – stanowiący kolejny numer danego rodzaju dowodu nadany przez wystawcę, np. „KP nr 3”; a także powinny być ozna-
czone nadanym przez firmę numerem umożliwiającym powiązanie dowodu
z dokonanymi na jego podstawie zapisami księgowymi;

- wskazanie stron operacji gospodarczej i wiarygodne określenie wy-
stawcy (nazwy i adresy); w dowodach wewnętrznych nazwy wystawcy
i uczestników mogą być zastąpione symbolami komórek, których operacja
dotyczy (należy określić np.: pracownik-jednostka, dostawca-odbiorca, kre-
dytobiorca-bank, podatnik-urząd skarbowy);

- datę dokonania operacji i datę sporządzenia dowodu, a jeśli się po-
krywają, wystarczy podać jedną;

- krótką treść operacji, czyli przedmiot operacji, jego wartość oraz –
jeśli przedmiot można ująć w jednostkach naturalnych – określenie ilości-
we;

- podpis wystawcy dowodu oraz osoby, której wydano lub, od której
przyjęto składniki aktywów, zatem chodzi tu o własnoręczne podpisy osób
odpowiedzialnych za prawidłowe dokonanie i udokumentowanie operacji
(np. podpis osoby wystawiającej dowód, kwitującej odbiór gotówki lub ma-
teriałów);

- stwierdzenie sprawdzenia i zakwalifikowania dowodu do ujęcia w księ-
gach rachunkowych przez wskazanie miesiąca oraz sposobu ujęcia dowodu
w księgach rachunkowych, (czyli dokonanie dekretacji) oraz podpisy osób
odpowiedzialnych za te czynności.

Wymogi stawiane dokumentom, aby można je było uznać za dowody księgowe stanowiące podstawę zapisu w księgach rachunkowych.

Dokumenty powinny być:

- kompletne (prawidłowe) – dokumenty muszą być sporządzone zgod-
nie z obowiązującymi wymogami formalno-prawnymi,

- rzetelne – co oznacza, iż dowody księgowe muszą odzwierciedlać
prawdę, czyli rzeczywisty przebieg operacji gospodarczej;

- wolne od błędów rachunkowych,

- wiarygodne – muszą być tak sporządzone, aby nie budziły jakichkol-
wiek wątpliwości (np. bez zabrudzeń, zamazywania, przeróbek, wyskroby-
wania).

3.4. Zasady sporządzania dowodów księgowych

Dowody księgowe powinny być wystawiane w sposób:

- staranny, czytelny,
- trwałe (pismem ręcznym, np. piórem, długopisem, pismem maszynowym, wydruk komputerowy),
- jasny i zrozumiały (odzwierciedlająca przebieg operacji treść winna być pełna i zrozumiała; dopuszcza się stosowanie skrótów, ale tylko powszechnie przyjętych),
- w języku polskim,
- w walucie polskiej.

W przypadku, gdy stroną operacji gospodarczej jest kontrahent zagraniczny, dowody księgowe mogą być sporządzane w języku i walucie obcej. Jednostka posiadająca taki dowód obowiązana jest wówczas przeliczyć wartość waluty obcej na walutę polską według kursu obowiązującego w dniu dokonania operacji gospodarczej. Wynik przeliczenia należy zamieścić w wolnych polach dowodu lub w załączniku do niego, np. w postaci wydruku komputera.

Ustawa o podatku od towarów i usług (VAT) nałożyła na podatników obowiązek prawidłowego dokumentowania sprzedaży zarówno w zakresie wartości sprzedaży brutto – bez podatku VAT, jak i odrębnego wyszczególniania kwot podatku według poszczególnych stawek. W przypadku podatników VAT (obróć przynajmniej 10 000 €), zostały ściśle określone wymagania dotyczące dokumentacji dla celów VAT, stosownymi rozporządzeniami Ministra Finansów.

3.5. Klasyfikacja dowodów księgowych

Dokumenty księgowe stwierdzające dokonanie operacji gospodarczej noszą nazwę ustawową „dowodów źródłowych” i mogą być klasyfikowane według różnych kryteriów:

A. Według jednostek wystawiających dowody księgowe:

- **dowody własne** – wystawione przez komórki organizacyjne jednostki gospodarczej, np. karty imienne przychodów pracowników przez sekcję wynagrodzeń, dokumenty „Kasa Przyjmie” wystawiane przez kasjera;
- **wewnętrzne własne** – czyli dowody własne sporządzone na potrzeby jednostki gospodarczej, np. wydanie materiałów do produkcji „Rw”, karta pracy pracownika, polecenie księgowania dotyczące poprawy błędu

księgowego – storno, przeniesienia określonych sum z jednego rachunku (konta) na inny, np. odpisy amortyzacyjne itp.

- zewnętrzne własne – czyli dowody własne przedsiębiorstwa przeznaczone dla jednostek obcych, np. faktury sprzedaży VAT;

- **dowody zewnętrzne obce** – wystawione przez obce jednostki organizacyjne (banki, dostawców, inwestorów, sądy, organa administracji państwowej, samorządowej) i przekazane jednostce gospodarczej do ewidencji, np. faktury zakupu, wyciągi bankowe, decyzje w sprawie odsetek karnych od zaległości podatkowych, deklaracje naliczenia podatku od nieruchomości itp.

B. Według podstaw sporządzenia:

- **dowody – źródłowe**, czyli pierwotne – odzwierciedlające bezpośrednio obserwację i pomiar operacji gospodarczych, np. „Likwidacja środka trwałego LT-LN”, „Pobranie materiału do produkcji Rw”, „Wydanie materiału na zewnątrz Wz”.

Zatem do dowodów źródłowych zaliczamy: zewnętrzne obce, zewnętrzne własne, wewnętrzne a także komputerowe zapisy w księgach rachunkowych, wprowadzane automatycznie za pośrednictwem urządzeń łączności, komputerowych nośników danych lub tworzone według algorytmu na podstawie danych z ksiąg rachunkowych.

Komputerowe zapisy, aby można było uznać za dowody źródłowe muszą spełniać następujące ustawowe warunki oznaczające:

- uzyskanie trwałej czytelności zgodnej z treścią dowodów,
- umożliwienie stwierdzenia źródła ich pochodzenia oraz ustalenie osoby je wprowadzającej,
- zapewnienie możliwości sprawdzenia ich poprawności, kompletności i identyczności zapisów,
- zapewnienie odpowiedniej ochrony danych źródłowych w miejscu ich powstania w wymaganym ustawowo terminie ich archiwizowania.

- **dowody zbiorcze**, są to dowody wtórne wystawione na podstawie dokumentów źródłowych, np. listy płac na podstawie kart wynagrodzeń poszczególnych pracowników, raporty kasowe zawierające dowody gotówkowe: KP-Kasa Przyjmie, KW-Kasa Wypłaci i inne. Dowody zbiorcze służą do dokonywania łącznych zapisów zbioru dowodów źródłowych, które muszą być w nich pojedynczo wyszczególnione.

- **dowody korygujące poprzednie zapisy** – chodzi tu np. o polecenie księgowania storna czerwonego, bądź czarnego w przypadku błędnego zapisu operacji gospodarczej w księgach rachunkowych, czy też wystawienie faktury korygującej VAT.

• **dowody zastępcze** – wystawione do czasu otrzymania zewnętrznego obcego źródłowego dowodu księgowego. Kierownik jednostki gospodarczej w przypadkach jedynie uzasadnionych brakiem możliwości uzyskania dowodu oryginalnego może wydać decyzję o wystawieniu dowodu zastępczego.

• **dowody rozliczeniowe** – są to dowody ujmujące już dokonane zapisy w księgach, ale uwzględniające inne kryteria klasyfikacyjne np. polecenie księgowania rozliczenia kosztów układu rodzajowego na układ kalkulacyjny, czy też rozliczenie wynagrodzeń pracowników według ośrodków odpowiedzialności za koszty.

C. Według rodzaju przedmiotu ewidencji:

1) **dowody kasowe** - dokumentujące operacje kasowe i zwane asygnatami kasowymi:

- ♦ KP – kasa przyjmie,
- ♦ KW – kasa wypłaci,
- ♦ RK – raport kasowy (dokument zbiorczy),
- ♦ czeki gotówkowe;

2) **dowody bankowe:**

- ♦ polecenie przelewu,
- ♦ bankowy dowód wpłaty,
- ♦ WB – wyciąg bankowy z rachunku wraz z załącznikami;

3) **obrotu materiałowego i obrotu towarowego:**

a) dowody przychodu i rozchodu materiałów na składzie:

- ♦ Pz – przyjęcie materiałów (towarów) z zakupu,
- ♦ Wz – wydanie materiału na zewnątrz (sprzedaż),
- ♦ Rw – pobranie materiału do produkcji i ewentualne niedobory,
- ♦ Zw – zwroty z produkcji i ewentualne nadwyżki,
- ♦ Mm – przesunięcia magazynowe;

b) dowody zakupu i sprzedaży materiałów:

- ♦ Fa-VAT – faktury zakupu czy też sprzedaży produktów,
- ♦ Fa korygująca VAT,
- ♦ Rachunki,
- ♦ dowód w postaci zbroszurowanej „Rejestr zakupów VAT”
- ♦ dowód w postaci zbroszurowanej „Rejestr sprzedaży VAT”
- ♦ dowód w postaci zbroszurowanej „Rejestr sprzedaży dla podatników zwolnionych podmiotowo od VAT-u”.

Do dokumentowania stanu i ruchu produktów gotowych można stosować te same druki, lecz np. w innych kolorach. Do sporządzania dowodów

można wykorzystywać specjalne druki, takie jak np.: „Pw” – przyjęcie wyrobów do magazynu z produkcji” lub rozchodowe – „Wz”;

4) środków trwałych:

- ◆ OT – przyjęcie środka trwałego,
- ◆ LT-LN – likwidacja środka trwałego,
- ◆ plan amortyzacyjny z tabelą amortyzacyjną – ewidencja środków trwałych,

- ◆ przekazanie środków trwałych niskocennych (w 2002 r. o indywidualnej wartości początkowej 3 500 zł w świetle przepisów podatkowych) do użytkowania umarzanego metodą 100% odbywa się na podstawie dokumentu „Faktury zakupu” z adnotacją „przekazano do użytkowania” i wystawieniu dokumentu „OT”,

- ◆ plan amortyzacji – podstawę zapisu umorzenia stanowi PK, wystawione na podstawie tabeli amortyzacyjnej danego składnika środków trwałych,

- ◆ karta inwentarzowa (analityczna) środka trwałego,
- ◆ księga ewidencji środków trwałych;

5) płacowe i rozliczeń z pracownikami:

- ◆ lista płac,
- ◆ lista zasiłków,
- ◆ lista nagród,
- ◆ polecenie wyjazdu służbowego,
- ◆ indywidualne karty wynagrodzeń,
- ◆ wnioski o zaliczkę,
- ◆ umowa-zlecenie, rachunek – stanowią podstawę wypłaty za doraźne świadczenia,

6) dowody inwentaryzacyjne:

- ◆ arkusz spisu z natury,
- ◆ protokoły inwentaryzacyjne, protokoły rozliczenia różnic inwentaryzacyjnych,
- ◆ protokoły weryfikacji sald kont;

7) dowody rozliczeń z budżetem z tytułu podatków i innych zobowiązań publiczno-prawnych są ściśle określone rozporządzeniami Ministra Finansów wprowadzającymi wzory formularzy (wyszczególnione dowody nie są kompletne, lecz wybrane przykładowo):

- **z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych**

- ◆ deklaracja według wzoru PIT-4 – miesięczna zaliczka na podatek dochodowy od łącznej kwoty dokonanych wypłat wynagrodzeń brutto przez

zakład pracy występujący w roli płatnika odprowadzającego zaliczki do właściwego urzędu skarbowego według siedziby płatnika do dnia 20-tego miesiąca następnego;

- ♦ deklaracja według wzoru PIT-5 – miesięczna zaliczka na podatek dochodowy od osób fizycznych uzyskujących dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej oraz najmu i dzierżawy w postaci przedsiębiorstwa własności indywidualnej, czy też spółek cywilnych; jawnych, partnerskich osób fizycznych, (deklaracja PIT-5 ewentualnie z załącznikami: PIT-5P składana w czerwcu za pierwsze półrocze w przypadku uproszczonych rozliczeń; PIT-5/X – od dochodu z remanentu likwidacyjnego, PIT-5/A obliczenie dochodu oraz wpłata należnej zaliczki;

- ♦ deklaracja PIT-8B informacja o pobranych zaliczkach na podatek od wypłaconych należności z tytułu wykonywanej osobiście działalności artystycznej, literackiej, naukowej, publicystycznej w formie umowy o dzieło czy też na zlecenie. Roczna informacja PIT-11;

W roku 2002 obowiązują wzory oświadczeń, deklaracji i informacji podatkowych w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych określone w załącznikach od nr 1 do 25 rozporządzenia Ministra Finansów (Dz. U. z 2001 r. Nr 2, poz.17);

- **z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych:**

- ♦ deklaracja CIT-2 miesięczna zaliczka na podatek dochodowy, CIT-10 dla osób zagranicznych, CIT-2P w przypadku stosowania uproszczeń za pierwsze półrocze;

- ♦ deklaracja CIT-6 o wysokości podatku dochodowego pobranego od dochodów z dywidend oraz innych przychodów z tytułu udziału w zyskach osób prawnych, CIT-7 deklaracja dotycząca osób pobierających dywidendy oraz inne przychody z tytułu udziału w zyskach osób prawnych;

- ♦ deklaracja roczna CIT-8 o wysokości osiągniętego dochodu.

Od dnia 01.01.2002 roku wszelkie wpłaty podatków na rachunek organu podatkowego dokonuje się na formularzach wpłat gotówkowych oraz poleceń przelewu określonych na odpowiednich wzorcowych drukach zawartych w rozporządzeniu Ministra Finansów (Dz. U. z 2001 r. Nr 105, 1146).

W roku 2002 obowiązują wzory oświadczeń, deklaracji i informacji podatkowych w zakresie podatku dochodowego od osób prawnych określone w załącznikach od nr 1 do 16 rozporządzenia Ministra Finansów (Dz.U. z 2001 r. Nr 2, poz.16 oraz Nr 106, poz. 1155).

• **dowody księgowe podatków pośrednich oraz pozostałych podatków i innych obciążeń publiczno-prawnych:**

◆ VAT-7 – miesięczna deklaracja podatkowa dla podatku od towarów i usług, VAT-7R – kwartalna deklaracja w zakresie działalności rolniczej;

◆ AKC-2 – miesięczna deklaracja podatku akcyzowego.

Obowiązujące wzory deklaracji podatku VAT oraz podatku akcyzowego wraz z objaśnieniami zawierają załączniki 1-5 do rozporządzenia Ministra Finansów (Dz. U. z 2000 r. Nr 95, poz. 1047);

◆ dokumenty w postaci deklaracji w przypadku podatku od nieruchomości przysyła urząd gminy (podatnik sporządza formularz ORD-H);

◆ wpłaty podatku od środków transportu (samochody ciężarowe o ładowności powyżej 3,5 ton, ciągniki, przyczepy i naczepy o ładowności powyżej 7 ton oraz autobusy) – stawki ustala corocznie Minister Finansów w zależności od typu zarejestrowanego samochodu i jego pojemności (podatnik sporządza formularz WT-1);

◆ dowody przekazania pobranej opłaty skarbowej (Dz. U. z 2000 r. Nr 86, poz. 960 oraz Dz. U. z 2001 r. Nr 100, poz. 1085);

◆ deklaracje i wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON): DEK-I-0 składają zakłady zatrudniające co najmniej 25 pracowników, ale nie osiągające 6% zatrudnienia osób niepełnosprawnych, DEK-I-a, DEK-I-b – składają państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne sfery budżetowej, DEK-II prowadzący zakłady pracy chronionej, DEK-R – rozliczenie roczne. Wzory deklaracji określa Minister Pracy i Polityki Socjalnej (Dz. U. z 2001 r. Nr. 80, poz. 862);

◆ bankowe dokumenty płatnicze o określonych wzorach, bądź dokumenty elektroniczne (wprowadzone są rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w Dz. U. z 2001 r. Nr 73, poz. 774) w przypadku wpłat na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych wraz z deklaracją ZUS DRA Wzory deklaracji rozliczeniowych, korygujących ogłasza w drodze rozporządzenia Minister Pracy i Polityki Socjalnej (Dz. U. z 1998 r. Nr 149, poz. 982).

3.6. Weryfikacja i dekretacja

Po zaistnieniu operacji gospodarczej i jej udokumentowaniu wszystkie dowody księgowe powinny być przygotowane do księgowania, a zatem:

• **sprawdzone** pod względem merytorycznym oraz formalno-rachunkowym.

Kontrola merytoryczna polega na zbadaniu prawdziwości danych zawartych w dokumencie ze stanem faktycznym oraz na ocenie celowości operacji z punktu widzenia gospodarności i legalności. Kontrolę tę przeprowadzają właściwe pod względem kompetencji osoby lub komórki organizacyjne, odpowiedzialne za dany odcinek działalności, np. fakturę zakupu materiałów – dział zaopatrzenia. Kontrola winna być potwierdzona podpisem osoby kontrolującej na znak zatwierdzenia dokumentu.

Kontrola formalno-rachunkowa – polega na stwierdzeniu, czy dokument zawiera wszystkie cechy formalno-prawne dowodu księgowego oraz czy ujęte w dowodzie dane liczbowe nie zawierają błędów rachunkowych. Kontrolę formalno-rachunkowej dokonuje księgowy (dyrektor finansowy) lub upoważniona przez niego osoba;

- **uporządkowane** według rodzajów dowodów (przedmiotu ewidencji), a więc posegregowane w jednorodne grupy (np. dowody kasowe – z oznaczeniem np. literą „K”, dowody materiałowe – literą „M” itd.), umieszczone w oddzielnych segregatorach i ułożone chronologicznie – według dat zaistnienia operacji. Segregowanie dowodów musi się odbywać zarówno po względem rodzajowym, jak i jednocześnie chronologicznym;

- **zadekretowane.** Dekretacja polega na nadaniu każdemu dokumentowi kolejnego numeru wewnętrznego literowo-liczbowego oraz na umieszczeniu na dokumencie sposobu ewidencji, czyli podaniu dyspozycji księgowania określonych kwot na wyszczególnionych kontach zgodnie z zakładowym planem kont. Dekretacja wskazuje również sposób ewidencji na kontach analitycznych, a także określa datę, pod jaką dokument ma być zaksięgowany. Dekretacji dokonujemy pieczętką pokazaną na rys. 11:

Ct	Wartość	Dt
Zatwierdzono		

Rys. 11. Dane pieczętki dekretującej dowody księgowe

W przypadku wystąpienia dwóch dowodów dotyczących tej samej operacji, przed dekretacją należy dokładnie i jasno określić, który z nich będzie stanowił podstawę księgowania – i tylko ten poddaje się procesowi dekretowania. Drugi z tych dowodów należy potraktować jako załącznik.

Wyboru dowodu służącego za podstawę księgowania powinno się dokonać w sposób trwały, zachowując ciągłość raz przyjętego wyboru w kolejnych operacjach i określić w dokumentacji obiegu dokumentów.

Zdarza się, że niektóre dowody księgowe posiadają wydzielone rubryki do dekretacji – w takim przypadku nie ma potrzeby używania pieczętki dekretującej.

Sposób księgowania odpowiednio udokumentowanych operacji gospodarczych zostanie omówiony w rozdziale 5.

Nadany podczas dekretacji numer umożliwia powiązanie dowodu z zapisami księgowymi i jest niezbędny do ewidencji danej operacji gospodarczej.

3.7. Błędy w dowodach księgowych – sposoby ich poprawy

Przed zapisem w księgach rachunkowych wszystkie dowody księgowe powinny być sprawdzone pod względem merytorycznym, formalnym i rachunkowym przez odpowiednie komórki organizacyjne jednostki gospodarczej.

W przypadku stwierdzenia błędów należy je poprawić w sposób przewidziany w przepisach prawnych, normujących zasady rachunkowości (art. 22. noweli ustawy o rachunkowości Dz. U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186).

- Błędy w dowodach wewnętrznych mogą być poprawiane przez skreślenie błędnej treści lub kwoty z zachowaniem czytelności, wpisanie treści poprawnej wraz z datą poprawki i podpisem osoby upoważnionej do dokonania korekty. Nie można poprawiać pojedynczych liter ani cyfr. W powyższy sposób nie wolno jednak poprawiać błędów, jeśli odrębne przepisy stanowią inaczej, np. dotyczą obrotu gotówkowego, czy też bezgotówkowego: np. błędne dowody kasowe, czeki – należy anulować i wystawić nowe w sposób bezbłędny.

- Błędy w dowodach księgowych zewnętrznych zarówno obcych, jak i własnych można jedynie korygować poprzez wystawienie kontrahentowi dokumentu sprostowania wraz z uzasadnieniem (np. wystawienie faktury korygującej VAT w przypadku błędu w kwocie przychodu, czy też przez wystawienie noty korygującej w przypadku pomyłki literowej w adresie wystawcy faktury), chyba że inne przepisy stanowią inaczej.

3.8. Zasady obiegu i archiwizowania dowodów księgowych

Ze względu na istotną w rachunkowości funkcję dowodową kierownik każdej jednostki gospodarczej zobligowany jest ustawą o rachunkowości do sporządzenia pisemnych zasad obiegu i kontroli dokumentów ściśle dosto-

sowanych do potrzeb i specyfiki jednostki ze szczególnym uwzględnieniem jej struktury organizacyjnej. Prawidłowo zorganizowany obieg dokumentów powinien obejmować:

1) określenie sposobu rejestrowania wpływu i segregacji dowodów źródłowych zewnętrznych obcych,

2) oskazanie osób odpowiedzialnych za terminowe wystawianie dowodów źródłowych wewnętrznych oraz własnych zewnętrznych i ich przekazywanie,

3) oskazanie osób odpowiedzialnych za kontrolę merytoryczną, rachunkową, formalną dowodów,

4) określenie procedury i terminów przekazywania dowodów zewnętrznych obcych:

- ♦ osobom odpowiedzialnym za weryfikację merytoryczną, formalną, rachunkową,

- ♦ zainteresowanym kierownikom ośrodków odpowiedzialności, w celu wykorzystania jako bazy informacyjnej do efektywnego zarządzania,

- ♦ w końcowym etapie obiegu terminowe dostarczenia działowi księgowości,

5) wskazanie w przypadku dwóch lub więcej dokumentów odzwierciedlających daną operację gospodarczą tego właściwego, który stanie się dowodem księgowym,

6) umożliwienie prawidłowego przebiegu odszukania dowodów na każdym etapie jego obiegu w komórkach organizacyjnych jednostki gospodarczej. Zatem każdy dowód musi posiadać kartę przejęcia dokumentu od jego wystawienia aż po archiwizację.

Na kierowniku jednostki gospodarczej, (jeśli jest to organ wieloosobowy to na zarządzie) spoczywa obowiązek nie tylko aktualizowania w formie pisemnej dokumentacji, ale także zadbania o ochronę danych w niej zawartych.

W przypadku obrotu składnikami aktywów, zakupu i sprzedaży datą ewidencji jest data przeprowadzenia operacji. Natomiast dowody dotyczące korekt błędów, rozliczenia kosztów, naliczenia podatków i innych zapisów dostosowawczych są księgowane pod datą ostatniego dnia miesiąca, którego dotyczą, chociaż mogą być wystawione w miesiącu następnym. Jeśli występuje rozbieżność między datą wystawienia a dniem, w którym operacja zaistniała, na dowodzie dajemy adnotację: „zaksięgować pod datą”.

Księgi rachunkowe wraz z dowodami stanowiącymi podstawę zapisu w tychże księgach należy przechowywać w siedzibie jednostki gospodarczej przez cały rok obrotowy, a następnie archiwizować.

Jeśli prowadzenie księgowości zlecone zostanie licencjonowanemu biurowi rachunkowemu i w związku z tym przekazane mu zostaną księgi rachunkowe wraz z dowodami, to o tym fakcie należy powiadomić, w ciągu 15 dni od dnia wydania ksiąg, właściwy terytorialnie urząd skarbowy, podając dokładny adres miejsca przechowywania dokumentacji, a w razie kontroli zewnętrznej zapewnić dostępność ksiąg rachunkowych w siedzibie jednostki.

Procesowi archiwizowania po zakończeniu księgowania minionego roku obrotowego podlegają następujące zbiory dokumentacji księgowej:

- księgi rachunkowe wraz z wszelkimi dowodami i ich zestawieniami, stanowiącymi podstawę ewidencji,
- dokumenty inwentaryzacyjne,
- sprawozdania finansowe.

Księgi rachunkowe mogą mieć formę zbiorów utrwalonych na nośnikach komputerowych, ale wówczas muszą spełniać następujące warunki:

- ochrony danych poprzez stosowanie odpornych na zagrożenia nośników,
- właściwego doboru środków ochrony zewnętrznej: przed uszkodzeniem, zniszczeniem, przed ingerencją osób nieupoważnionych,
- tworzenie rezerwowych kopii zbiorów,
- zapewnienie trwałości zapisu w wymaganym ustawowo okresie archiwizacji.

Jeśli system komputerowy nie spełnia powyższych wymogów ochrony zbiorów danych rachunkowości, to powinny one zostać wydrukowane.

Zbiory dokumentacji winny być odpowiednio przygotowane do archiwizowania, a więc uporządkowane oraz oznakowane.

Wymogi ochrony bieżących dowodów księgowych i dokumentów inwentaryzacyjnych precyzują:

- dokumenty, które należy przechowywać w siedzibie zarządu,
- w oryginalnej postaci, bądź ich treść może być przeniesiona po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego na trwałe nośniki danych, pozwalające zachować zawartość dowodów, które w każdej chwili mogą zostać odtworzone w postaci wydruków. Komputerowe nośniki nie mogą jednak dotyczyć następujących dowodów: aktów notarialnych przenoszących prawa majątkowe do nieruchomości, list płac, powierzenia odpowiedzialności za

składniki aktywów, a także znaczących umów i innych istotnych dokumentów określonych przez kierownika jednostki,

- w ustalonym porządku dostosowanym do procesu ewidencji,
- w podziale na okresy sprawozdawcze,
- w sposób pozwalający na ich łatwe odszukanie,
- zabezpieczenie ustawowego okresu archiwizacji.

Wymogi ochrony rocznych zbiorów dowodów księgowych i dokumentów inwentaryzacyjnych w celu spełnienia wymogów ustawowych:

1) określenie nazwy ich rodzaju (nazwą grupy tematycznej) np. "dokumentacja przyjętych zasad rachunkowości", „księgi rachunkowe”, „dokumenty inwentaryzacyjne”, „sprawozdania finansowe”;

2) określenie roku obrotowego np./03, bądź 2003 r.,

3) opisanie numeracji (od nr ... początkowego do ostatniego nr.... w zbiorze.), jaki zawiera dany pakiet dokumentów.

Okres archiwizacji

Ze względu na czas przechowywania „zbioru dokumentów rachunkowości” można je podzielić na:

1) przechowywane w sposób trwały i nadanie im symbol kwalifikacyjny akt np. A,

2) przechowywane okresowo (czasowo), nadając im symbol kwalifikacyjny akt np. B.

Symbol „A” oznacza dokumenty archiwalne przechowywane w sposób trwały, czyli zatwierdzone sprawozdania finansowe. Symbol „B” oznacza dokumenty niearchiwalne, które po upływie czasu oznaczonego cyfrą arabską przy symbolu „B” podlegają przekazaniu na makulaturę. I tak (według art.74 znowelizowanej ustawy o rachunkowości) długość okresu archiwizacji dokumentów księgowych wynosi:

- księgi rachunkowe – 5 lat (od daty bilansu),
- dowody księgowe dotyczące wpływu ze sprzedaży detalicznej – do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego za dany rok obrotowy i ewentualnie rozliczenia osób odpowiedzialnych za towary objęte sprzedażą,
- dowody księgowe dotyczące wieloletnich inwestycji, pożyczek, kredytów, roszczeń powinny być przechowywane w jednostce gospodarczej przez pięć lat od początku następującego po upływie roku obrotowego w którym operacje zostały zakończone,
- dokumentacje przyjętego sposobu rachunkowości w tym plan kont przez okres nie krótszy niż 5 lat od upływu jej ważności,

- dokumenty rękojmi i reklamacji – 1 rok po upływie rękojmi, bądź po rozliczeniu reklamacji,
- dokumenty inwentaryzacyjne – 5 lat,
- pozostałe dowody księgowe – 5 lat od początku roku następującego po roku obrotowym. Wyjątkami od tej reguły są karty wynagrodzeń pracowników, bądź ich odpowiedniki, których okres archiwizacji wynika z przepisów emerytalnych, rentowych, podatkowych, ale nie jest krótszy niż 5 lat.

Zbiory dokumentacji rachunkowości – zarówno tradycyjne, jak i w formie nośników magnetycznych – muszą być magazynowane w sposób zabezpieczający przed naruszeniem kompletności, uszkodzeniem oraz zniszczeniem.

Sprawozdanie finansowe i jego wartości poznawcze

4.1. Struktura bilansu

Bilans to dwustronne zestawienie wartości wszystkich aktywów i kapitałów jednostki gospodarczej, przedstawiające salda, czyli stany końcowe kont, na ściśle określoną datę (np. na dzień kończący miesiąc, kwartał czy rok obrotowy) i stanowiące fotografię pozycji finansowej jednostki gospodarczej na ten właśnie dzień. W świetle założeń koncepcyjnych KMSR, bilans obrazuje skutki przeszłych transakcji gospodarczych, związany jest on bezpośrednio z określeniem sytuacji finansowej jednostki gospodarczej, natomiast składa się z aktywów, zobowiązań i kapitału własnego.³⁶

MSR-1 nie określa kolejności ani też wzoru, według którego pozycje w bilansie powinny być prezentowane, lecz wyszczególnia pozycje aktywów trwałych i obrotowych, które co najmniej powinien on zawierać.³⁷

Formułuje także wymóg, iż nie można uznać sprawozdania finansowego za zgodnego z MSR, jeśli nie spełnia ono wszystkich wymogów zawartych w odpowiednich standardach oraz w Interpretacjach Stałego Komitetu ds. Interpretacji. Nie stosuje się powyższych interpretacji do pozycji nieistotnych. Ustawowy wzór bilansu, obowiązujący w Polsce w pełni pokrywa wyszczególnione pozycje w MSR-1, biorąc pod uwagę zarówno pozycje krótkoterminowe, jak i długoterminowe.

W Polsce zarówno układ, treść, jak i forma bilansu są ściśle określone dla wszystkich jednostek gospodarczych, w tym odrębnie dla banków, zakładów ubezpieczeń (wzory zawarte są w załącznikach do ustawy: o rachunkowości Dz.U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186). Zakres informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym dla innych jednostek niż banki i zakłady ubezpieczeń przedstawia załącznik nr 1 do ustawy.

Bilans musi zawierać:

- nazwę jednostki gospodarczej,
- numer identyfikacji statystycznej – REGON, a w przypadku podatników VAT – także numer identyfikacji podatkowej – NIP,

³⁶ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 67.

³⁷ Tamże, s. 91-105.

- datę, na którą został sporządzony,
- dane uzupełniające,
- podpisy (wraz z podaniem daty) osób sporządzających bilans oraz osób odpowiedzialnych za księgi rachunkowe, w tym sprawozdawczość finansową, czyli podpisy: właściciela, kierownika jednostki, a w przypadku kierowania jednostką przez organ wieloosobowy wszystkich członków zarządu.

Aktywa w bilansie ułożone są według rosnącego stopnia ich płynności (możliwości i szybkości zamiany na gotówkę), a pasywa – według rosnącego stopnia ich wymagalności, (pilności spłaty).

Aktywa będą się rozpoczynały od najbardziej trwałych, czyli majątku trwałego, a kończyły na środkach pieniężnych; natomiast pasywa zaczną się od kapitału własnego, którego nie spłaca się w ogóle, a skończą – na zobowiązaniach krótkoterminowych.

Zgodnie z przepisami prawa bilansowego (art. 50 ustawy) przedsiębiorstwa prowadzące działalność na niewielką skalę mogą sporządzać uproszczony bilans i rachunek zysków i strat poprzez podawanie w nich tylko danych dotyczących pozycji oznaczonych we wzorze załącznika nr 1 literami i cyframi rzymskimi.

Za jednostki gospodarcze prowadzące działalność na niewielką skalę uważa się te, które spełniają równocześnie co najwyżej dwa z trzech następujących warunków:

- średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty w ubiegłym roku nie przekroczyło pięćdziesięciu osób;
- łączna suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego w walucie polskiej nie przekroczyła równowartości 2 000 000 €;
- przychody netto ze sprzedaży produktów i towarów oraz operacji finansowych w walucie polskiej nie przekroczyły równowartości 4 000 000 €.

W przypadku, gdy informacje (dane liczbowe) poszczególnych pozycji nie wystąpiły zarówno w roku obrotowym, jak i poprzednim – wówczas te pozycje należy pominąć.

Uproszczony wzór bilansu jednostki gospodarczej działającej na niewielką skalę przedstawiono w tablicy nr 1 (natomiast pełny ustawowy zakres podano w załączniku nr 1 do podręcznika).

Tablica 1. Struktura bilansu (obowiązuje od 01.01.2002 r.)

Nazwa jednostki gospodarczej: Adres: Regon: NIP:			
Bilans sporządzony na dzień			
AKTYWA	suma	PASYWA	suma
A. AKTYWA TRWAŁE I. Wartości niematerialne i prawne II. Rzeczowe aktywa trwałe III. Należności długoterminowe IV. Inwestycje długoterminowe V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe B. AKTYWA OBROTOWE I. Zapasy II. Należności krótkoterminowe III. Inwestycje krótkoterminowe IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe		A. KAPITAŁ (FUNDUSZ) WŁASNY I. Kapitał (fundusz) podstawowy II. Należne, lecz nie wniesione wkłady na poczet kapitału podstawowego (wielkość ujemna) III. Udziały (akcje) własne (wielkość ujemna) IV. Kapitał (fundusz) zapasowy V. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny VI. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe VII. Zysk (strata) z lat ubiegłych VIII. Zysk (strata) netto B. ZOBOWIĄZANIA I REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA I. Rezerwy na zobowiązania II. Zobowiązania długoterminowe III. Zobowiązania krótkoterminowe IV. Rozliczenia międzyokresowe	
Aktywa razem		Pasywa razem	
Data i miejsce sporządzenia bilansu		Sporządził: (podpis)	

4.2. Istota i charakterystyka aktywów

Księgowość jest procesem identyfikowania wyrażonych w jednostkach pieniężnych operacji gospodarczych, odpowiedniego ich dokumentowania, analizowania, klasyfikowania w grupy, a w końcu rejestrowania i przetwarzania w sposób sumaryczny w postaci sprawozdań finansowych.

Wszystkie zasoby ekonomiczne jednostki, kapitały oraz procesy można opisywać i klasyfikować według różnych kryteriów. Najczęściej – ze względu na znaczną różnorodność składników zasobów ekonomicznych, kapitałów i procesów – klasyfikuje się je w zbliżone grupy. I tak: aktywa grupuje się według treści ekonomicznej, pasywa – według podmiotów własności, a procesy – według faz, takich jak np. zaopatrzenie, produkcja, handel, zarządzanie, zbycie.

Aktywa (*assets*) są to kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości w jednostkach pieniężnych, powstałe w wyniku przeszłych operacji gospodarczych, od których oczekuje się w przyszłości generowania korzyści ekonomicznych.

W świetle nowelizacji ustawy o rachunkowości obowiązującej od 01.01.2002 roku zasoby ekonomiczne, aby je można było zakwalifikować do aktywów jednostki gospodarczej muszą spełniać jednocześnie cztery następujące warunki:

1) **możliwość ich kontrolowania.** Dobra ekonomiczne, w które jednostka jest wyposażona mogą, ale nie muszą stanowić jej własności. Warunkiem wystarczającym jest sprawowanie nad nimi kontroli, posiadanie możliwości zarządzania, czyli ponoszenia ryzyka jego wykorzystywania i uzyskiwanie korzyści ekonomicznych dla jednostki gospodarczej np. poprzez prawo leasingu finansowego środka trwałego;

2) **wiarygodne określenie ich wartości.** Odbywa się poprzez zastosowanie odpowiednich zasad wyceny składników aktywów wynikających z nowelizowanego prawa bilansowego. Ogólna zasadą jest iż wycena następuje według historycznej ceny nabycia, czyli ceny zakupu powiększonej o kosztu zakupu, koszty doprowadzenia do używania, czy też do obrotu, z uwzględnieniem skont, bonifikat i wszelkiego rodzaju upustów, bez podatku VAT, jeśli podlega on odliczeniu od podatku należnego. W przypadku wytwarzania dóbr ekonomicznych we własnym zakresie wycena następuje według kosztów wytworzenia obejmujących: koszty będące w bezpośrednim związku z wytwarzaniem rzeczowym składnikiem aktywów (zużycie surowców, siły roboczej) a także uzasadniona część kosztów pośrednio

produkcyjnych (tzw. wydziałowych np. koszt utrzymania maszyn produkcyjnych w ruchu przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych, czyli bez marnotrawstwa, nieuzasadnionych przestojów);

3) **stanowią skutek zaszcłości gospodarczych**. Aktywa w przedsiębiorstwie powstają w wyniku dokonanych w przeszłości operacji gospodarczych typu: zakup, wytworzenie, wydzierżawienie, poprzez wniesienie przez właścicieli aportu rzeczowego, itp.;

4) **posiadają zdolność do generowania w przyszłości korzyści ekonomicznych dla jednostki**. Przedsiębiorcy nabywają tylko te zasoby ekonomiczne, które kryją w sobie potencjał generowania w przyszłości pożytków ekonomicznych, czyli zysków. Przykładowo, jeśli jednostka o charakterze usług medycznych nabędzie maszynę produkcyjną, to maszyna ta z pewnością nie przyczyni się do wzrostu zysku, zatem nie może stanowić jej aktywów. Z generowaniem korzyści ekonomicznych związane jest pojęcie trwałej utraty wartości aktywów. Trwała utrata wartości aktywów zachodzi wówczas, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że dany składnik aktywów nie przyniesie przewidywanych korzyści ekonomicznych, wówczas należy dokonać na dzień bilansowy w myśl zasady ostrożnej wyceny zmniejszenia jego wartości księgowej doprowadzając do ceny sprzedaży netto lub do ustalonej w inny sposób wartości godziwej.

W świetle MSR-16 za wartość godziwą uznaje się kwotę, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji.³⁸

W pełni zgodną definicję z MSR-16, ale bardziej szczegółową zawiera znowelizowana ustawa o rachunkowości. Według ustawy (art. 28. ust. 6) za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami.

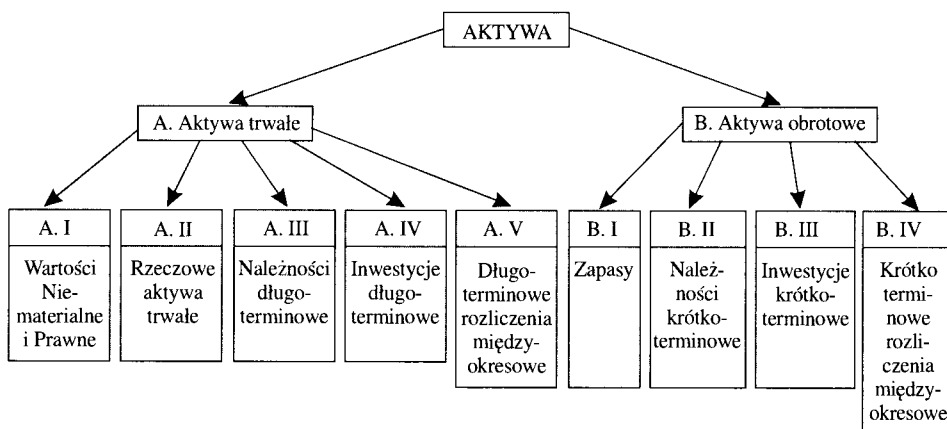
W świetle założeń koncepcyjnych KMSR, składnik aktywów to zasób kontrolowany przez jednostkę w wyniku zdarzeń z przeszłości, z którego według przewidywań jednostka osiągnie w przyszłości korzyści ekonomiczne.³⁹ Ujmuje się zasoby w bilansie jedynie wówczas, jeśli prawdopodobne jest, że jednostka osiągnie z ich tytułu przyszłe korzyści ekonomiczne, zaś dane składniki posiadają cenę nabycia lub koszt wytworzenia lub też war-

³⁸ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 33.

³⁹ Tamże, s. 67.

tość, którą można wiarygodnie określić.⁴⁰ Przyszłe korzyści ekonomiczne zawarte w składniku aktywów to potencjał pośredniego lub bezpośredniego przyczynienia się do wpływu środków pieniężnych i ich ekwiwalentów do jednostki.⁴¹ Reasumując, ustawowa definicja aktywów jest zgodna z międzynarodowymi uregulowaniami.

Główny podział aktywów na dwie zasadnicze grupy odbywa się na podstawie kryterium czasu, jednego roku ich funkcjonowania w jednostce gospodarczej od dnia sporządzenia bilansu, co zilustrowano graficznie na rys. 12.

Rys. 12. Struktura aktywów

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości (Dz.U. z 2002r. Nr 76, poz. 694, tekst jednolity).

A. Aktywa trwałe (*noncurrent assets*), stanowią te dobra, które nie należą do aktywów obrotowych a ich okres użytkowania lub zbycia jest dłuższy niż jeden rok od dnia bilansowego Obejmują one: wartości niematerialne i prawne, rzeczowe aktywa trwałe, należności długoterminowe, inwestycje długoterminowe, długoterminowe rozliczenia międzyokresowe.

A.I. Wartości niematerialne i prawne obejmują prawa majątkowe, nabytą dodatkową wartość jednostki gospodarczej w przypadku przekształceń

⁴⁰ Tamże, s. 76.

⁴¹ Tamże, s. 68.

własnościowych oraz odpowiednio udokumentowane i wiarygodnie określone koszty zakończonych powodzeniem prac rozwojowych (prac dotyczących nowych lub ulepszonych produktów, technologii, które po wdrożeniu wygenerują przychody pokrywające koszty rozwojowe). Prawa majątkowe są to nabyte przez jednostkę aktywa trwałe nadające się do własnego gospodarczego wykorzystania w okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż jeden rok obejmujące; autorskie prawa majątkowe, licencje, koncesje, w szczególności programy komputerowe, gdy jednostka ma do nich prawo majątkowe lub prawo do koncesji, a także prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych, zdobniczych, know-how równowartość uzyskanych informacji w dziedzinie przemysłowej, handlowej, naukowej, organizacyjnej.

A.II. Rzeczowe aktywa trwałe to środki trwałe oddane do eksploatacji, środki trwałe w budowie oraz zaliczki przekazane na środki trwałe. Środki trwałe to te zasoby ekonomiczne, które są zdatne, kompletne do użytku, przewidywane do wykorzystania na własne potrzeby jednostki przez okres ekonomicznej użyteczności dłuższy niż jeden rok. Obejmują one: nieruchomości, w tym grunty, prawo wieczystego użytkowania gruntu, budowle, budynki, a także będące odrębną własnością lokale, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu, mieszkalnego, spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego, maszyny, urządzenia, środki transportu i inne rzeczy. W świetle MSR-16 rzeczowe aktywa trwałe to środki trwałe, które są utrzymywane w celu ich wykorzystania w procesie gospodarczym (produkcyjnym, handlowym usługowym) bądź w celach administracyjnych, czy też oddane na podstawie umowy najmu, którym towarzyszy oczekiwanie, iż będą wykorzystywane przez czas dłuższy niż jeden okres.⁴² Ustawowy zakres jest zgodny z MSR-16.

A.III. Należności długoterminowe: są wymagane w okresie dłuższym niż 12 miesięcy licząc od dnia bilansowego z wyłączeniem należności od korzystającego w przypadku leasingu finansowego a także należności z tytułu dostaw i usług.

A.IV. Inwestycje długoterminowe stanowią aktywa trwałe w postaci nieruchomości, wartości niematerialnych i prawnych, które zostały nabyte w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych, poprzez ich przyrost lub z tytułu udziału w zyskach, a nie poprzez ich wykorzystanie na własne potrzeby działalności operacyjnej. Zalicza się tu w szczególności nabyte przez jed-

⁴² Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 332.

nostkę udziały i akcje w innych jednostkach w celu sprawowania nad nimi kontroli, współkontroli lub wywierania znacznego wpływu, a także inne długoterminowe aktywa finansowe o terminie wykupu dłuższym niż 12 miesięcy takie jak m.in.: akcje, udziały, papiery wartościowe dłużne, udzielone pożyczki, należności z tytułu leasingu finansowego, lokaty środków pieniężnych w banku w okresie zapadalności dłuższym niż 12 miesięcy. Inne inwestycje długoterminowe obejmujące między innymi: inne środki pieniężne w zakresie metali szlachetnych, pozostałe aktywa trwałe w zakresie dzieł sztuki i eksponatów muzealnych.

A.V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe, w tym aktywa z tytułu podatku dochodowego odroczonego oraz koszty organizacji poniesione przy założeniu lub późniejszym rozszerzeniu spółki akcyjnej

B. Aktywa obrotowe (*current assets*) – to dobra ekonomiczne w zasadzie krótkotrwałe, bieżące, poza pewnymi wyjątkami: dotyczącymi zapasów, które się zużywają w normalnym procesie operacyjnym trwającym dłużej niż jeden rok od dnia bilansowego, należności z tytułu dostaw i usług bez względu na termin wymagalności, oraz aktywów pieniężnych). Obejmują one: zapasy, należności, inwestycje krótkoterminowe w aktywa finansowe oraz w środki pieniężne. Ustawodawca prawa bilansowego ściśle określa kryteria kwalifikowania niektórych pozycji do aktywów obrotowych (art. 3.1. ustawy o rachunkowości Dz.U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186):

B.I. Zapasy, czyli aktywa rzeczowe obejmujące: materiały nabyte w celu zużycia na własne potrzeby, wytworzone lub przetworzone przez jednostkę produkty gotowe (wyroby i usługi) zdadne do sprzedaży, a także półprodukty i towary. Zapasy te uznaje się za obrotowe, jeśli są przeznaczone do zbycia lub zużycia w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego, lub w ciągu normalnego cyklu operacyjnego jednostki, jeśli trwa on dłużej niż 12 miesięcy.

B.II. Należności krótkoterminowe – obejmujące ogół należności z tytułu dostaw i usług „bez względu na termin wymagalności oraz inne należności wymagalne w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego

B.III. Inwestycje krótkoterminowe, czyli aktywa finansowe, które są płatne i wymagalne lub przeznaczone do zbycia w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego lub od daty ich założenia, wystawienia lub nabycia, bądź też stanowią aktywa pieniężne. Obejmują one między innymi: akcje, udziały i inne papiery wartościowe, udzielone pożyczki,

B.IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe, które nie trwają dłużej niż 12 miesięcy od dnia bilansowego.

Jak wynika z powyższego w aktywach trwałych i obrotowych jednostki gospodarczej wyodrębnia się inwestycje długoterminowe i krótkoterminowe. Inwestycje to dobra ekonomiczne utrzymywane w jednostce gospodarczej w celu osiągnięcia korzyści:

- z przyrostu ich wartości (np. na skutek zmian cen lub wahań innych czynników rynkowych),
- lub uzyskania z nich przychodów w innej formie niż poprzez wykorzystanie ich na potrzeby własnej działalności operacyjnej (produkcyjnej, handlowej, usługowej). Chodzi tu o pożytki, np. z tytułu odsetek, dywidend (udziałów w zyskach).

4.3. Charakterystyka źródeł finansowania aktywów – pasywa

Pasywa to roszczenia właścicieli i wierzycieli wobec jednostki gospodarczej z tytułu posiadanych przez nią aktywów, które oni sfinansowali. Pasywa zwane także kapitałami stanowią źródła pokrycia aktywów

A. Kapitały własne (fundusze)

Są one jednym z podstawowych źródeł finansowania aktywów, stanowią one pieniężny odpowiednik składników majątku będącego własnością jednostki gospodarczej. Powstają one poprzez wniesienie przez właścicieli (założycieli, spółdzielców, akcjonariuszy) składników majątku w formie pieniężnej lub w postaci aportów rzeczowych a także z części zysku do podziału. Kapitały własne odzwierciedlają tak zwane aktywa netto jednostki gospodarczej, czyli aktywa własne pozostałe po pokryciu zobowiązań.

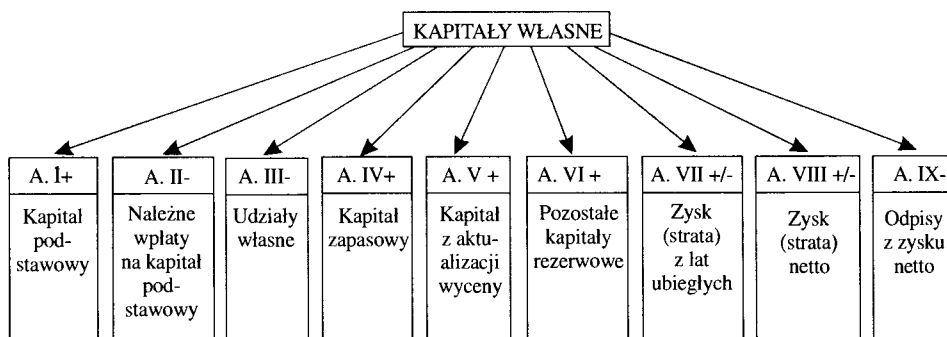
W świetle założeń koncepcyjnych KMSR, kapitał własny to różnica pomiędzy aktywami a zobowiązaniami jednostki, czyli własne udziały w aktywach poprzez wniesienie środków przez udziałowców, wartość kapitału rezerwowego, nie podzielonego zysku z lat ubiegłych.⁴³ Należy stwierdzić brak istotnych rozbieżności pomiędzy tymi definicjami.

Kapitały własne można podzielić na założycielskie (pierwotne) oraz samofinansowania, czyli tworzone z wygenerowanego przez jednostkę gospodarczą zysku w toku normalnej działalności.

W różnych formach organizacyjno-prawnych przedsiębiorstw przybierają one różne nazwy a zasady ich tworzenia wynikają z unormowań określonych przepisami prawa działalności gospodarczej, prawa spółek handlowych, ustawy o gospodarce finansowej w przedsiębiorstwach państwowych, a także postanowieniami ich statutów, umów o ich utworzeniu.

Strukturę kapitałów własnych przedstawiono na rys. 13.

⁴³ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, s. 67 i 71.

Rys. 13. Struktura kapitałów własnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości (Dz. U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694, tekst jednolity).

A. I. Kapitał podstawowy w zależności od formy prawnej jednostki ustala się: (Wzorcowy wykaz kont – w wersji zmodyfikowanej, Zeszyty Metodologiczne rachunkowości Nr 1 (73), s. 5-11):

1. Kapitał zakładowy:

- spółki kapitałowe: spółka z o.o. (co najmniej 50 000 zł, a wartość nominalna udziału nie niższa niż 500 zł), akcyjna (co najmniej 500 000 zł),
- spółki cywilne i jednostki prowadzone przez osoby fizyczne we własnym imieniu i na własne ryzyko,
- spółki osobowe: jawne (pisemne określenie wartości wkładów wnoszonych przez wspólników jako kapitału podstawowego zakładowego właścicieli), partnerskie (akt notarialny wartości wkładów partnerów – osób fizycznych wolnych zawodów), komandytowe (akt notarialny – oznaczenie wartości wkładów wnoszonych przez wspólników), spółki komandytowo-akcyjne (kapitał zakładowy co najmniej 50 000 zł);

2. Fundusz udziałowy: spółdzielnie wszelkiego typu (w tym fundusze wkładów budowlanych, mieszkaniowych);

3. Fundusz założycielski: przedsiębiorstwa państwowe i samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej;

4. Fundusz statutowy: państwowe osoby prawne działające jako agencje, jednostki badawczo-rozwojowe, bądź jednostki nie prowadzące działalności gospodarczej.

A. II. Należne wpłaty na poczet kapitału własnego (wartość ujemna). Np. zadeklarowane udziały, ale nie wniesione.

A. III. Udziały, akcje własne (wartość ujemna) – udziały lub akcje własne do zbycia.

A. IV. Kapitał zapasowy – tworzony z zysku, bądź dopłat właścicieli, nadwyżki wartości akcji „powyżej ich wartości nominalnej w zależności od formy organizacyjno-prawnej w postaci:

1. Kapitał zapasowy: w spółkach kapitałowych: spółkach z o.o. (obligatoryjnie z nadwyżek osiągniętych przy obejmowaniu udziałów powyżej ich wartości nominalnej oraz z nieobowiązkowych dopłat wspólników) i w spółkach akcyjnych (co najmniej 8% zysku aż do wysokości 1/3 kapitału zakładowego, z nadwyżki z emisji akcji, z dopłaty za szczególne uprawnienia) Tworzony jest ściśle na podstawie kodeksu spółek handlowych;

2. Fundusz zasobowy: we wszystkich spółdzielniach (na podstawie Prawo spółdzielcze);

3. Fundusz przedsiębiorstwa: w przedsiębiorstwach państwowych (na podstawie ustawy o finansach przedsiębiorstw państwowych);

4. Fundusz zakładu – w samodzielnych publicznych zakładach opieki zdrowotnej na podstawie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej.

A. V. Kapitał z aktualizacji wyceny – środków trwałych, długoterminowych aktywów finansowych. Do jego tworzenia zobligowane są ustawą o rachunkowości wszystkie jednostki gospodarcze prowadzące księgi rachunkowe.

A. VI. Kapitał rezerwowi tworzony dobrowolnie w spółkach kapitałowych, i innych jednostkach na ściśle określony cel na pokrycie straty bilansowej lub na nową linię produkcyjną, szczególne wydatki itp.

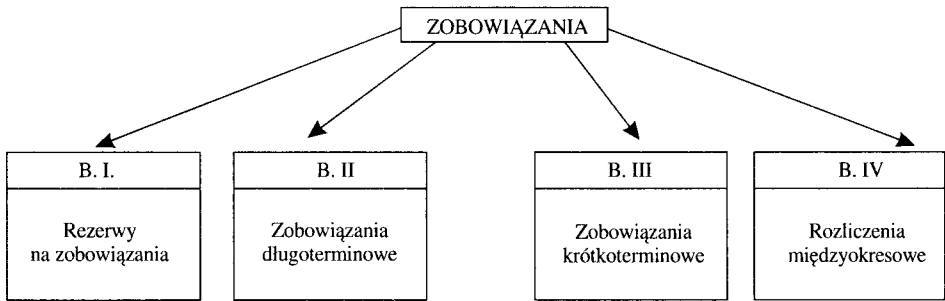
A. VII. Nie podzielony dodatni wynik finansowy z lat ubiegłych, bądź strata do rozliczenia w czasie.

A. VIII Zysk netto roku bieżącego zawsze stanowi kapitał własny (zysk netto zatrzymany w jednostce gospodarczej występujący wówczas, gdy przychody przewyższają koszty oraz podatek dochodowy).

A. IX. Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wartość ujemna).

B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania (kapitały obce)

Zobowiązania w świetle znowelizowanej ustawy o rachunkowości są definiowane jako określone obecnie w wiarygodnej wartości świadczenia wynikające z operacji przeszłych, które spowodują przekazanie albo inne wykorzystanie bieżących lub przyszłych aktywów jednostki.

Rys. 14. Struktura zobowiązań

Źródło: opracowanie własne na podstawie znowelizowanej ustawy o rachunkowości (Dz. U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694).

Klasyfikację zobowiązań w świetle znowelizowanej ustawy o rachunkowości przedstawiono na rys.14. Zobowiązania w świetle założeń koncepcyjnych KMSR to ciężący obecnie na jednostce gospodarczej obowiązek pociągający za sobą oddanie przez jednostkę zasobów zawierających korzyści ekonomiczne w celu zaspokojenia roszczeń powstałych na skutek przeszłych transakcji gospodarczych⁴⁴. Wypełnienie obowiązku może nastąpić np. przez przykładowo: zapłatę w formie pieniężnej, przekazanie innych aktywów, świadczenie usług, zamianę danego obowiązku na inny, na akcje (udziały) jednostki. Ustawowa definicja pokrywa się a uregulowaniami międzynarodowymi.

Zobowiązania (*liabilities*) to kapitały obce stanowiące roszczenia wierzycieli w stosunku do jednostki z tytułu sfinansowanych przez nich aktywów. Jednostka gospodarcza zobowiązana jest zwrócić kapitały obce w umówionym czasie uszczuplając bieżące lub przyszłe dobra ekonomiczne np. zakup na kredyt kupiecki towarów obliguje jednostkę do przekazania środków pieniężnych. Jeśli termin spłaty jest dłuższy niż rok, wówczas mamy do czynienia ze zobowiązaniami długoterminowymi, a jeśli krótszy – ze zobowiązaniami krótkoterminowymi; poza pewnymi wyjątkami, bowiem długi termin płatności nie dotyczy zobowiązania z tytułu dostaw i usług, które zawsze kwalifikowane są do krótkoterminowych.

Zobowiązania dzielą się na cztery zasadnicze grupy, por. rys. 14.

B. I. Rezerwy na zobowiązania

Rezerwy są to zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota są pewne i obejmują np. rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego, rezerwy na świadczenia emerytalne, rezerwy na koszty.

⁴⁴ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, s. 70-71.

B. II. Zobowiązania długoterminowe

Obejmują one zaciągnięte długoterminowe kredyty bankowe, pożyczki, wyemitowane własne obligacje i inne papiery wartościowe dłużne.

B. III. Zobowiązania krótkoterminowe

Są to głównie zobowiązania z tytułu dostaw materiałów, towarów i wszelkich usług, np. telekomunikacyjnych; obejmują także krótkoterminowe zobowiązania finansowe z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych i zobowiązania wekslowe, z tytułu podatków, cel, ubezpieczeń społecznych, oraz wynagrodzeń.

B. IV. Rozliczenia międzyokresowe

Jest to ujemna wartość jednostki gospodarczej w przypadku przekształceń własnościowych a także rozliczenia międzyokresowe długoterminowe i krótkoterminowe stanowiące prawdopodobne zobowiązania przypadające na bieżący okres sprawozdawczy a dotyczące przyszłych świadczeń wobec nieznanymi osob, których kwotę można oszacować, mimo że data zobowiązania nie jest jeszcze znana.

4. 4. Analiza operacji gospodarczych – zasada równowagi bilansowej

Wszystkie aktywa znajdują pokrycie w kapitale własnym lub w zobowiązaniach, (czyli kapitale obcym). Jest to podstawowa zasada bilansowa, tak zwana zasada dualizmu, którą można zapisać następującym równaniem:

Aktywa (A)	=	Kapitał własny (Kapitał wł.)	+	Zobowiązania (Z)
Zasoby ekonomiczne jednostki gospodarczej Przykłady: <ul style="list-style-type: none">• prawa autorskie do programów komputerowych,• grunty,• budynki,• maszyny,• środki transportu,• produkty gotowe• papiery wartościowe,• środki pieniężne• krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe np. dokonane przedpłaty		Roszczenia właścicieli jednostki gospodarczej Przykłady: <ul style="list-style-type: none">• Kapitał zakładowy• Kapitał zapasowy (np. poprzez dodatkowe wpłaty kapitału przez właścicieli – dodatkowe inwestycje kapitałowe, bądź z zysku• Kapitał rezerwowy• Zysk netto		Roszczenia wierzycieli jednostki gospodarczej Przykłady: <ul style="list-style-type: none">• Zobowiązania długoterminowe z tytułu np. zaciągniętego kredytu bankowego,• Zobowiązania krótkoterminowe wobec dostawców materiałów, towarów, usług• Rozliczenia międzyokresowe długo i krótkoterminowe np. ujemna wartość jednostki

Dla poszczególnych składników zasobów ekonomicznych oraz kapitałów i procesów wprowadza się w jednostce gospodarczej specjalne rachunki zmniejszeń i zwiększeń ich stanu – w języku rachunkowości noszące nazwę kont księgowych.

Konto księgowe (*account*) to oddzielny rachunek, wyodrębniony dla poszczególnych składników aktywów, kapitałów własnych, zobowiązań (oraz procesów jednostki gospodarczej wpływających na kapitał własny). Służy do rejestrowania zwiększeń i zmniejszeń stanu wyodrębnionych w efekcie zaistniałych operacji gospodarczych rachunków.

Analiza operacji gospodarczych polega na odpowiedzi na następujące trzy pytania:

1) jakie wyodrębnione składniki uczestniczą w danej operacji gospodarczej? Weźmy dla przykładu operację gospodarczą o treści: bezgotówkowy zakup towarów od dostawcy A. Składnikami uczestniczącymi w tej operacji będą: „Towary” oraz „Zobowiązania wobec dostawcy A”;

2) jak te składniki klasyfikujemy? „Towary” należy zakwalifikować do aktywów jednostki, a „Zobowiązania” - do kapitału obcego, czyli do pasywów;

3) czy stan tych składników na skutek operacji wzrósł czy też się zmniejszył? W wyniku powyższej operacji zwiększył się stan „Towarów”, albowiem po operacji jest ich więcej niż przed operacją. Powiększył się również stan „Zobowiązań” – z tytułu posiadania większej wartości towarów, za które nie nastąpiła zapłata.

Do analizy operacji gospodarczych wykorzystuje się podstawowe równanie równowagi bilansowej (model ewidencyjny) w postaci:

$$\text{Aktywa} = \text{Kapitał własny} + \text{Zobowiązania}$$

W wyniku analizy należy ustalić, na które elementy powyższego równania (uwzględniając zasadę podwójnego zapisu) wpływa analizowana operacja gospodarcza. Następnie – na podstawie analizy tego związku – odpowiednio należy zadekretować sporządzony dowód księgowy podając, kwotę operacji a także zwiększenie bądź zmniejszenie danego składnika w procesie księgowania.

Przykład 1. Podstawowy model rachunkowości podwójnej – jako model ewidencyjny*

W celu zilustrowania problemu analizy operacji gospodarczych posłużymy się wydarzeniami hipotetycznymi, mającymi miejsce w jednostce handlowej (pomijając problem dokumentowania operacji gospodarczych).

Właściciel przedsiębiorstwa własności indywidualnej (zarejestrowana działalność gospodarcza we własnym imieniu i na własne nazwisko) wybrał typ działalności handlowej w postaci handlu samochodami osobowymi.

Operacje gospodarcze:

Przedsiębiorca rozpoczął działalność z początkiem grudnia od niezbędnych do uruchomienia jednostki gospodarczej zakupów:

1. W dniu 03 grudnia 200x r. zainwestował w działalność gospodarczą własne środki pieniężne (gotówkę) w wysokości 250.000 zł, wpłacając je na otwarty przez jego przedsiębiorstwo rachunek bieżący w banku.

Założenie rachunku bankowego należy do wymogów formalno-prawnych uruchomienia działalności gospodarczej. Zgodnie z prawem działalności gospodarczej (art.13.), przedsiębiorcy obowiązani są do rozliczeń płatności z innymi jednostkami gospodarczymi za pośrednictwem rachunku bankowego wówczas gdy jednorazowa transakcja przekracza równowartość 3 000 € bądź nawet równowartość 1 000 €, jeśli obrót z kontrahentami w poprzednim miesiącu przekracza równowartość 10 000 € przeliczanych na złote według średniego kursu Prezesa NBP z ostatniego dnia miesiąca poprzedzającego miesiąc rozliczeniowy. Rachunek bankowy bieżący, czy też terminowy umożliwia oddzielenie środków pieniężnych właściciela od środków pieniężnych jednostki gospodarczej. W rachunkowości ma zastosowanie zasada podmiotowości, zgodnie z którą księgi rachunkowe prowadzone są dla jednostki gospodarczej a nie dla osoby fizycznej będącej jej właścicielem. W wyniku tej operacji gospodarczej nastąpił wzrost środków pieniężnych w jednostce gospodarczej oraz powstał kapitał własny podstawowy (zakładowy).

Jest to operacja aktywno-pasywna zwiększająca sumę aktywów i pasywów (+A/+P).

* Niniejszy przykład celowo graficznie wyróżniony z tekstu głównego podręcznika będzie kontynuowany w dalszej części i stopniowo wzbogacony nowymi danymi.

Oddziaływanie tej operacji na podstawowe równanie równowagi bilansowej jest następujące:

$$\begin{array}{lcl}
 \text{Aktywa} & = & \text{Kapitał własny} + \text{Zobowiązania} \\
 \text{Rachunek bieżący} & = & \text{Kapitał podstawowy} \\
 (1) + 250\ 000 & = & + 250\ 000
 \end{array}$$

2. W dniu 05 grudnia 200x r. przedsiębiorca zakupił 10 arów gruntu – po 7 000 złotych za jeden ar – pod budowę pawilonu biurowego i gospodarczego oraz ekspozycję samochodów, płacąc przelewem z rachunku bankowego.

W tej operacji jeden składnik aktywów został wymieniony na inny (środki pieniężne zamieniono na środki trwałe, czyli grunty przeznaczone do działalności gospodarczej). W tym przypadku nastąpiło zmniejszenie środków pieniężnych na rachunku bankowym na skutek zwiększenia środków trwałych. Jest to operacja aktywna zmieniająca jedynie strukturę aktywów (-A/+A), bez zmiany sumy wartości wszystkich aktywów.

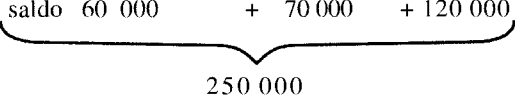
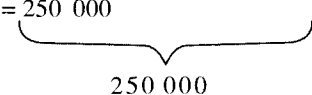
Pociągnęło to za sobą zmianę poprzedniego równania:

$$\begin{array}{lcl}
 \text{Aktywa} & = & \text{Kapitał własny} + \text{Zobowiązania} \\
 \text{Rachunek bieżący} + \text{Śr. trwałe} & = & \text{Kapitał podstawowy} \\
 (1) + 250\ 000 & = & + 250\ 000 \\
 (2) - 70\ 000 + 70\ 000 & & \\
 \hline
 \underbrace{\text{saldo } 180\ 000 + 70\ 000}_{250\ 000} & = & \underbrace{+ 250\ 000}_{250\ 000}
 \end{array}$$

3. Dnia 15 grudnia 200x r. właściciel zakupił 6 samochodów po jednostkowej cenie nabycia 20 000 zł przeznaczonych do odsprzedaży. Uregulował płatność przelewem z rachunku bankowego w momencie zakupu w wysokości 120 000 zł.

Rzeczowy składnik aktywów zakupiony w celu dalszej odsprzedaży nosi nazwę w języku rachunkowości „towaru”. W wyniku tej operacji nastąpiło zmniejszenie środków pieniężnych na rachunku bankowym przedsiębiorstwa, a jednocześnie zwiększenie pozycji towaru w postaci samochodów. Jest to operacja o tym samym charakterze jak poprzednia, czyli aktywna (-A/+A).

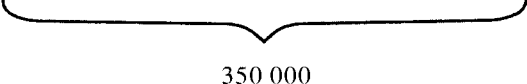
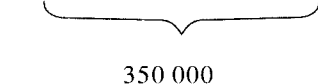
Trzecia operacja spowodowała następującą zmianę równania:

<i>Aktywa</i>			<i>= Kap. własny + Zobowiązania</i>
Rachunek bieżący	+ Śr. trwałe	+ Towary	= Kapitał podstawowy
(1) + 250 000			= + 250 000
(2) - 70 000	+ 70 000		
(3) - 120 000		+ 120 000	
saldo 60 000	+ 70 000	+ 120 000	= 250 000
			

4. Ponieważ na rachunku bankowym pozostało jedynie do dyspozycji 60 000 złotych, a właściciel planuje w najbliższym czasie ubezpieczyć auta, zakupić niezbędne wyposażenie oraz rozpocząć budowę pawilonu administracyjno-gospodarczego, postanowił zaciągnąć kredyt w banku. Po dopełnieniu formalności (przedłożył biznes plan, wypełnił wniosek kredytowy itp.) – otrzymał kredyt w wysokości 100 000 złotych. Dnia 18 grudnia na rachunek bankowy nastąpił przelew kwoty zaciągniętego kredytu.

W wyniku tej operacji zwiększyły się środki pieniężne w jednostce gospodarczej na jej rachunku bankowym, ale jednocześnie powstało zobowiązanie wobec banku z tytułu zaciągniętego kredytu. Przedsiębiorca w wyznaczonym w umowie terminie będzie zmuszony kredyt zwrócić wraz z należnymi odsetkami. Jest to operacja aktywno-pasywna zwiększającą wartość sum ogólnych zarówno aktywów, jak i pasywów.

Operacja zaciągnięcia kredytu bankowego powoduje zmiany w równaniu (modelu ewidencyjnym):

Rachunek bieżący	+ Śr. trwałe	+ Towary	= Kap. podst. + Zob. kredyt.
(1)+ 250 000			= 250 000
(2)- 70 000	+ 70 000		
(3)- 120 000		+ 120 000	
(4)+ 100 000			= + 100 000
saldo 160 000	+ 70 000	+ 120 000	= 250 000 + 100 000
			

Jak wynika z analizy powyższych operacji gospodarczych, po zarejestrowaniu każdej z nich w modelu ewidencyjnym w postaci równania zawsze występowała równowaga, czyli suma aktywów zawsze była równa sumie pasywów.

Plan kont bilansowych

Przed rozpoczęciem działalności gospodarczej właściciel jednostki (kierownik jednostki, lub organ wieloosobowy – zarząd) zobligowany jest, zgodnie z wymogami ustawy o rachunkowości, sporządzić zakładowy plan kont dostosowany do konkretnych potrzeb jednostki. Właściwie opracowany plan kont powinien umożliwiać prawidłowe prowadzenie ewidencji, a także sporządzanie zgodnie z wymogami ustawowymi sprawozdań finansowych oraz uzyskiwanie prawidłowych danych do rozliczeń podatkowych z różnych tytułów, spełniać wymogi informacyjne GUS, jak i dostarczać danych niezbędnych do zarządzania jednostką. W tym celu należy zaplanować wszystkie możliwe typy operacji, jakie w jednostce gospodarczej mogą wystąpić a także inne potrzeby, aby następnie opierając się na nich wyszczególnić wszystkie możliwe tytuły kont składników aktywów i pasywów jednostki gospodarczej (a także procesów, co będzie przedmiotem rozważań w dalszej części opracowania). Lista ta nosi nazwę zakładowego planu kont. Tworząc ją można skorzystać z wzorcowych planów kont (publikowanych najczęściej przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce), przeznaczonych dla różnych typów działalności: handlowej, produkcyjnej, usługowej, a także dla różnych form organizacyjno-prawnych, np. dla spółek kapitałowych, spółdzielni, spółek osobowych itp. Wyszczególnionym kontom, aby łatwiej się było nimi posługiwać, nadawane są symbole cyfrowe (według pewnej reguły, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania). I tak np.: konto „Kasa” – symbol 100, konto „Rachunek bankowy bieżący” – symbol 130, konto „Środki trwałe” – symbol 010.

W analizowanej jednostce gospodarczej przykładowy zakładowy plan kont bilansowych (uwzględniający na razie tylko powyższe operacje bilansowe jednostki gospodarczej handlowej) będzie się przedstawiał następująco:

AKTYWA:

- „010 – Środki trwałe”
- „130 – Rachunek bieżący”
- „331 – Towary w detalu”

ZOBOWIĄZANIA

- „134 – Kredyty bankowe”

KAPITAŁ WŁASNY

- „801 – Kapitał podstawowy-zakładowy”

Przedstawione operacje gospodarcze odbywały się tylko na kontach bilansowych, czyli stanowiących składniki aktywów bądź pasywów bilansu.

Po wszystkich (czterech) dotychczas zarejestrowanych operacjach gospodarczych bilans w analizowanej jednostce handlowej na dzień bilansowy (18.12 200x r) przedstawiono w tablicy 2.

Tablica 2. Bilans na dzień 18.12.200x r. jednostki handlowej.

AKTYWA	Suma w zł	PASYWA	Suma w zł
A. AKTYWA TRWAŁE II. Rzeczowe aktywa trwałe	70 000	A. KAPITAŁ WŁASNY I. Kapitał (fundusz) podstawowy	250 000
B. AKTYWA OBROTOWE I. Zapasy	120 000	B. ZOBOWIĄZANIA I REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA	
III. Inwestycje krótkoterminowe	160 000	III. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
Aktywa razem	350 000	Pasywa razem	350 000

Sporządzona na dzień 18 grudnia 200x r. fotografia jednostki gospodarczej w postaci bilansu przedstawia w formie pieniężnej stany końcowe poszczególnych składników aktywów i pasywów powstałe w wyniku operacji gospodarczych. Aktywa netto jednostki handlowej to suma aktywów po pomniejszeniu o zobowiązania, odpowiadająca kapitałowi własnemu w kwocie 250 000 zł, która świadczy o stabilnej sytuacji finansowej (w 71,43% – aktywa pokryte są kapitałem własnym).

W następnym punkcie opracowania podstawowe równanie równowagi bilansowej zostanie rozszerzone o dodatkowe pozycje. Pozycje te będą odzwierciedlały w jednostce procesy gospodarcze.

4.5. Analiza operacji gospodarczych procesowo-wynikowych

Oprócz operacji bilansowych – wpływających bezpośrednio na składniki aktywów bądź kapitałów – w przedsiębiorstwie mają także miejsce liczne operacje odzwierciedlające procesy gospodarcze, takie jak:

- **proces zakupu** niezbędnych środków pracy i przedmiotów pracy stanowiących aktywa, które zostaną zużyte w wyniku procesu operacyjnego,
- **proces operacyjny**, (statutowy), ze względu na który jednostka została powołana do życia i którym jest: w przypadku jednostki przemysłowej – produkcja wyrobów finalnych, w przypadku jednostki usługowej – świadczenie usług, w przypadku jednostki handlowej – sprzedaż towarów,
- **proces marketingu**, organizowanie zbytu produktów: wyrobów gotowych, usług, a także towarów,
- **proces zarządzania firmą** jako całością (pełniący funkcję usługową w stosunku do wyżej wymienionych).

Procesy gospodarcze kształtują wynik finansowy, powodują one z jednej strony zmiany w wielkości i strukturze aktywów oraz pasywów jednostki a z drugiej wiążą się z zużyciem czynników produkcji, czyli środków pracy, przedmiotów pracy, siły roboczej, usług obcych, czy też z generowaniem przychodów ze sprzedaży efektów działalności. W wyniku procesów powstają w jednostce koszty, które uszczuplają korzyści ekonomiczne oraz przychody, które generują korzyści ekonomiczne, co w rezultacie porównania tych wielkości daje wynik finansowy w postaci zysku lub straty.

Zysk pojawia się wówczas, gdy uzyskane ze sprzedaży produktów, towarów czy usług przychody przewyższają poniesione koszty uzyskania tychże przychodów. Różnica dodatnia pomiędzy przychodami a kosztami stanowi zysk, natomiast różnica ujemna – stratę. Wynik finansowy w postaci zysku jest własnym, bo wypracowanym przez jednostkę gospodarczą źródłem finansowania, czyli kapitałem własnym.

4.6. Rachunek zysków i strat

Sprawozdanie „Rachunek zysków i strat” jest rezultatem operacji gospodarczych, obejmujących składniki przychodów i kosztów, a także strat i zysków nadzwyczajnych oraz obowiązkowych obciążeń wyniku finansowego w minionym okresie sprawozdawczym. Jego układ i treść ekonomiczna (podobnie jak bilansu) są uściślane we wzorze załącznika nr 1 do znowelizowanej ustawy o rachunkowości (Dz. U. z 2000 r. Nr 113, poz. 1186).

Celem tego sprawozdania jest przedstawienie informacji o dokonaniach jednostki gospodarczej zarówno w świetle polskich, jak i międzynarodowych uregulowań.⁴⁵ Składnikami bezpośrednio związanymi z określeniem wyników jednostki w rachunku zysków i strat są przychody i koszty ich uzyskania zgodnie z zasadą współmierności.

W świetle założeń koncepcyjnych KMSR, dopuszcza się stosowanie różnych sposobów prezentacji przychodów i kosztów w rachunku zysków i strat w zależności od potrzeb decyzyjnych. Wskazuje na powszechną praktykę rozróżniania przychodów i kosztów działalności gospodarczej (operacyjnej) oraz przychodów i kosztów poza tą działalnością oraz na uzyskiwanie w zależności od grupowania wyników częściowych takich jak: zysk brutto ze sprzedaży, zysk brutto na podstawowej działalności operacyjnej, zysk netto.⁴⁶

Rachunek zysków i strat w Polsce może być sporządzony w wersji porównawczej lub kalkulacyjnej (ustawowe wzory zawarto w Aneksie, w załącznikach nr 2 i 3 na str. 282-284). W obu wariantach rachunek zysków i strat sporządzany jest metodą drabinkową charakteryzującą się tym, iż od każdego rodzaju przychodu odejmowany jest koszt tego samego typu. W świetle nowelizacji ustawy o rachunkowości jednostka gospodarcza ma do wyboru sporządzanie rachunku zysków i strat w wariantach porównawczym, czy też kalkulacyjnym.

Natomiast w świetle MSR-1, jednostka gospodarcza powinna przedstawić w rachunku zysków i strat koszty w układzie porównawczym (rodzajowym) albo kalkulacyjnym (funkcjonalnym).⁴⁷ MSR-1 wskazuje na przykładowe klasyfikacje kosztów w układzie porównawczym i kalkulacyjnym, które w pełni pokrywają się z obowiązującymi również w Polsce ustawowymi wzorami.

W niniejszym podręczniku zwrócimy szczególną uwagę na wersję porównawczą rachunku zysków i strat, wyjaśniając wszystkie jego elementy składowe.

W tym celu elementy, o których była mowa powyżej zostały przedstawione według zapisu podanego w załączniku Nr 1 do znowelizowanej ustawy o rachunkowości.

⁴⁵ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 67.

⁴⁶ Tamże, s. 72-73.

⁴⁷ Tamże, s. 107-110.

Struktura porównawczego rachunku zysków i strat ustawowo wygląda następująco*

A. Przychody netto ze

- I. sprzedaży produktów (wyrobów gotowych i usług),
- II. zmiana stanu produktów +/-,
- III. sprzedaży towarów, materiałów),

B. Koszty działalności operacyjnej

- I. Amortyzacja
- II. Zużycie materiałów i energii
- III. Usługi obce
- IV. Podatki i opłaty, w tym:
- V. Wynagrodzenia
- VI. Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia
- VII. Pozostałe koszty rodzajowe
- VIII. Wartość sprzedanych towarów i materiałów

C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A-B)

- D. Pozostałe przychody operacyjne
- E. Pozostałe koszty operacyjne

F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C+D-E)

- G. Przychody finansowe
- H. Koszty finansowe

I. Zysk (strata) z działalności gospodarczej (F+G-H)

- J. Wynik zdarzeń nadzwyczajnych (J.I. - J.II.)

K. Zysk (strata) brutto (I+/-J)

- L. Podatek dochodowy
- M. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)

N. Zysk (strata) netto (K-L-M)

* Źródło: Uproszczony zakres ustawowego sprawozdania, zał. Nr 1 do znowelizowanej ustawy o rachunkowości (Dz. U. 2000, nr 113, poz.1186).

Ogólną konstrukcję ustalenia wyniku finansowego niezależnie od wariantu można przedstawić jako różnicę pomiędzy przychodami z różnych źródeł a kosztami ich uzyskania, skorygowaną o straty i zyski nadzwyczajne a także obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego za poprzedni i bieżący rok obrotowy.

Wariant porównawczy rachunku zysków i strat różni się od kalkulacyjnego strukturą pozycji segmentu pierwszego przychodów i kosztów z działalności operacyjnej. Zatem różnica pomiędzy wariantami dotyczy procedury ustalenia jedynie zysku na sprzedaży.

Przychody operacyjne (A) – to przychody netto z podstawowej działalności, powstające w wyniku sprzedaży wyrobów, towarów, usług oraz materiałów z uwzględnieniem dotacji, opustów, rabatów i innych zwiększeń lub zmniejszeń, bez podatku od towarów i usług (VAT). Przychody operacyjne są rezultatem statutowej działalności jednostki gospodarczej.

W wersji porównawczej przychody netto są korygowane o zmianę stanu produktów. Jeśli zwiększa się stan produktów końcowych (Sk wyrobów gotowych) w stosunku do stanu początkowego tychże produktów, to koszty maleją a przychody netto rosną i odwrotnie, jeśli zmaleje stan produktów, to koszty rosną i przychody netto w związku z tym faktem maleją.

Koszty działalności operacyjnej (B)

W wariantcie porównawczym występują koszty rodzajowe, a w kalkulacyjnym koszty wytworzenia (lub nabycia) sprzedanych produktów oraz koszty sprzedaży i ogólnego zarządu (wariant kalkulacyjny stanowi załącznik nr 2 Aneksu). Zróżnicowanie kosztów operacyjnych, w zależności od wariantu, można scharakteryzować:

- **w wersji kalkulacyjnej** są to koszty związane z podstawową działalnością, czyli koszt sprzedanych produktów, towarów i materiałów. Produkty wycenione są według kosztu wytworzenia a towary i materiały według cen nabycia (KWS, KTS, KUS). Uwzględniane są także koszty nieprodukcyjne okresu, czyli sprzedaży oraz koszty ogólnego zarządu. Koszty wytworzenia obejmują koszty pozostające w bezpośrednim związku z danym produktem oraz uzasadnioną normalnym wykorzystaniem zdolności produkcyjnych, część kosztów pośrednio produkcyjnych;

- **w wersji porównawczej** koszty działalności operacyjnej obejmują: amortyzację, zużycie materiałów i energii, usługi obce, podatki i opłaty w tym akcyzę, wynagrodzenia, ubezpieczenie społeczne i inne świadczenia, pozostałe koszty rodzajowe. Obejmują także wartość sprzedanych towarów i materiałów według cen nabycia. Zatem wersja porównawcza zawiera dodatkowo element noszący nazwę „Zmiana stanu produktów”, obrazujący korektę przychodów o różnice pomiędzy następującą formułą (poniesione w danym okresie Koszty Rodzajowe (KR + stan początkowy wyrobów gotowych (Sp w) – stan końcowy wyrobów gotowych (Sk w)). W wersji porównawczej koszt wyrobów sprzedanych można przedstawić równaniem $KWS = Sp\ w + KR - Sk\ w$.

Rodzajowy układ kosztów

Istotą rodzajowej klasyfikacji kosztów jest ewidencyjne rozróżnianie kosztów według rodzaju zużytych zasobów bez wskazania celu ich zużycie. Grupy rodzajowe kosztów obejmują tzw. koszty proste (podano przy każdym rodzaju kosztów prostych symbol konta zespołu 4 planu kont).

400 AMORTYZACJA

- planowe odpisy amortyzacyjne służące działalności operacyjnej ustalone w oparciu o roczny plan amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych. Obejmuje także jednorazowe odpisy amortyzacyjne środków trwałych o wartości niższej niż 3 500 zł (2002).

401 ZUŻYCIE MATERIAŁÓW I ENERGII

- koszt zużytych materiałów podstawowych i pomocniczych,
- opakowania bezpośrednio produkcyjne oraz wysyłkowe,
- materiały budowlane i techniczne
- części zapasowe maszyn i urządzeń,
- materiały biurowe, reklamowe i gospodarcze,
- niezawinione niedobory materiałów na skutek błędnych pomiarów i ubytków naturalnych,
- koszt zużytych paliw stałych, płynnych i gazowych,
- zużycie energii elektrycznej i ciepłej,
- zużycie zimnej i ciepłej wody,
- zużycie sprężonego powietrza do celów technologicznych i gospodarczych.
- koszt wydanych do używania przedmiotów o niskiej wartości (3 500 zł) pomimo iż okres użytkowania jest dłuższy niż rok.

402 USŁUGI OBCE

Są to koszty usług świadczonych jednostce gospodarczej przez kontrahentów zewnętrznych.

- specjalistyczna obróbka obca,
- usługi transportowe i spedycyjne,
- usługi składowania,
- usługi robót budowlanych,
- usługi remontowe,
- usługi łączności (poczta, telefon, fax),
- usługi dozoru mienia,
- usługi najmu, dzierżawy, leasingu operacyjnego
- usługowe prowadzenie ksiąg rachunkowych i badanie sprawozdania finansowego
- usługi wywozu śmieci,
- usługi w zakresie informatyki,
- usługi projektowe i geodezyjno-kartograficzne,
- usługi wydawnicze i poligraficzne,
- usługi handlowe (prowizje i opłaty za rzeczy będące własnością jednostki handlowej przy organizacji wystaw targów),
- opłaty za usługi pralnicze,
- opłaty za urządzenie i utrzymanie zieleńców,
- usługi bankowe (opłaty manipulacyjne, prowizje bankowe z wyłączeniem od kredytów),
- ogłoszenia w telewizji radiu i prasie,
- usługi z zakresu ochrony zdrowia.

403 PODATKI I OPŁATY

- podatek od środków transportu,
- podatek od nieruchomości, terenów i gruntów,
- opłaty za wieczyste użytkowanie gruntów,
- podatek VAT naliczony nie podlegający odliczeniu (za wyjątkiem naliczonego przy zakupie środków trwałych
- podatek VAT należny od usług z importu oraz od zużycia towarów i materiałów na cele reprezentacji i reklamy,

- opłaty skarbowe oraz opłaty urzędowe na rzecz organów administracji centralnej i terenowej,
- opłaty notarialne i sądowe,
- opłaty za korzystanie ze środowiska, oraz niesankcyjne opłaty za zanieczyszczenie środowiska, opłaty licencyjne.

404 WYNAGRODZENIA

- wynagrodzenia pieniężne oraz świadczenia w naturze za wykonaną pracę w oparciu o umowę o pracę, umowę zlecenie, umowę o dzieło,
- wynagrodzenia agencyjno-prowizyjne i honoraria.

405 UBEZPIECZENIA I INNE ŚWIADCZENIA NA RZECZ PRACOWNIKÓW

- składki na ubezpieczenie społeczne obciążające pracodawcę oraz na Fundusz Pracy, FGŚP, odpisy na ZFŚS,
- dopłaty do okresowych biletów na dojazdy pracowników do pracy,
- koszt posiłków regeneracyjno-wzmacniających,
- koszty z tytułu zachowania bezpieczeństwa i higieny pracy,
- szkolenia pracowników,
- inne wypłaty na rzecz pracowników nie wliczane do wynagrodzeń (np. ekwiwalent za zużyte narzędzia pracy materiały, sprzęt stanowiące własność pracownika).

406 KOSZTY REPREZENTACJI I REKLAMY

- reklama niepubliczna: materiały reklamowe przesyłane pocztą, pokazy i degustacje dla osób imiennie zaproszonych,
- koszty reprezentacji: przyjęcia, poczęstunki, koszty usług gastronomicznych,

407 POZOSTAŁE KOSZTY

- koszty podróży służbowych,
- ubezpieczenia majątkowego,
- składek na rzecz organizacji do których przynależność jest obowiązkowa,
- wypłat ryczałtów za używanie samochodu osobowego przez pracownika dla celów służbowych
- ekwiwalenty za zużycie przez pracowników własnej odzieży roboczej, środków czystości

Wymagają wyjaśnienia oprócz pierwszego segmentu również pozostałe elementy porównawczego rachunku zysków i strat (które są zresztą identyczne w obu jego wariantach) a mianowicie wyniki cząstkowe, czyli różnice pomiędzy przychodami i kosztami z:

- pozostałej działalności operacyjnej,
- działalności finansowej oraz
- strat i zysków nadzwyczajnych.

Ogólną strukturę wyniku finansowego niezależnie od wariantu porównawczego czy też kalkulacyjnego przedstawiono poniżej.

Na wynik finansowy jednostki gospodarczej składają się (o czym mówi art. 42 ustawy o rachunkowości):

- 1) wynik działalności operacyjnej, w tym z tytułu pozostałych przychodów i kosztów operacyjnych,
- 2) wynik operacji finansowych,
- 3) wynik operacji nadzwyczajnych,
- 4) obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego.

Pozostałe przychody i pozostałe koszty operacyjne (D/E) związane są pośrednio z podstawową (operacyjną) działalnością jednostki gospodarczej. Obejmują one przychody i koszty działalności socjalnej, a także koszty ogólnego ryzyka prowadzenia działalności gospodarczej (w projekcie nowelizacji ustawy o rachunkowości przewiduje się włączenie także przychodów i kosztów związanych z utrzymaniem i zbyciem nieruchomości oraz wartości niematerialnych i prawnych zaliczanych do inwestycji).

Pozostałe przychody operacyjne (D) to:

- zyski ze sprzedaży lub likwidacji środków trwałych, środków trwałych w budowie, wartości niematerialnych i prawnych,
- rozwiązanie rezerw (oprócz związanych z operacjami finansowymi)
- odpisanie przedawnionych, umorzonych, nieściągalnych zobowiązań (z wyjątkiem publiczno-prawnych nie obciążających kosztów czyli z tytułu np. podatku dochodowego),
- otrzymanie odszkodowań grzywnien, kar,
- otrzymanie nieodpłatnie w tym w drodze darowizny aktywów, w tym także środków pieniężnych na inne cele niż nabycie lub wytworzenie środków trwałych, lub środków trwałych w budowie, albo WNiP.

Pozostałe koszty operacyjne (E) obejmują:

- straty z tytułu sprzedanych środków trwałych, WNiP,
- utworzenie rezerw (oprócz związanych z operacjami finansowymi),
- odpisanie przedawnionych, umorzonych, nieściągalnych należności (z wyjątkiem publiczno-prawnych nie obciążających kosztów czyli z tytułu np. podatku dochodowego),
- odpisy aktualizacyjne związane z utratą wartości aktywów i wynikające z ich wyceny według cen sprzedaży netto zamiast cen nabycia, albo zakupu, albo kosztów: wytworzenia, pod warunkiem, że nie obciążają one kosztów wytworzenia sprzedanych produktów, towarów, sprzedaży lub finansowych,
- poniesione odszkodowania, kary, grzywny,
- przekazanie darowizn (z warunkami jak wyżej).

Przychody finansowe (S) to:

- zyski należne z tytułu zbycia inwestycji: sprzedaży aktywów finansowych: udziałów, akcji i innych papierów wartościowych, inwestycji w nieruchomości, WNiP i innych,
- aktualizacji wartości inwestycji,
- przychody z tytułu posiadania udziałów w innych jednostkach gospodarczych – z tytułu dywidend,
- odsetki należne z tytułu oprocentowania lokat bankowych, a także otrzymane odsetki od udzielonych pożyczek,
- odsetki od zwłoki, ale jeśli nie dotyczy środków trwałych w budowie oraz WNiP,
- dodatnie różnice kursowe, nad ujemnymi.
- dyskonto przy zakupie weksli i czeków obcych.

Koszty finansowe (H) obejmują:

- należne innej jednostce odsetki,
- straty z tytułu zbycia inwestycji,
- ujemny wynik aktualizacji inwestycji,
- nadwyżki ujemnych różnic kursowych nad dodatnimi.

Wynik operacji nadzwyczajnych. Straty i zyski nadzwyczajne (J)

Znowelizowana ustawa o rachunkowości wprowadza (art. 3, ust.1, pkt 33) definicję strat i zysków nadzwyczajnych jako efektu zdarzeń trudnych do przewidzenia, poza działalnością operacyjną jednostki gospodarczej, które to zdarzenia nie są związane z ogólnym ryzykiem jej prowadzenia.

Strata nadzwyczajna występuje, gdy całkowita lub częściowa utrata wartości składnika aktywów nastąpi z przyczyn niezależnych od jednostki, w wyniku zdarzeń trudnych do przewidzenia i niezwiązanych z ogólnym ryzykiem gospodarowania.

Straty nadzwyczajne obejmują:⁴⁸

- skutki zdarzeń losowych wraz z kosztem ich usuwania (powódź, pożar, grad, uderzenie pioruna, eksplozja, tąpnięcie ziemi, lub inny żywioł natury),
- skutki zaniechania lub likwidacji pewnego rodzaju działalności, na skutek decyzji uprawnionych organów władzy lokalnej,
- utworzenie rezerw na pewne lub o dużym prawdopodobieństwie przyszłe zobowiązania spowodowane zdarzeniami nie związanymi z ogólnym ryzykiem działalności np. rezerwy na zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeśli na podstawie poza rachunkowych przepisów została jednostka zobowiązana,

⁴⁸ *Straty i zyski nadzwyczajne po nowelizacji prawa bilansowego*, „Zeszyty Metodologiczne Rachunkowości” nr 2(74) z 2002, s. 7.

- wartość bilansowa składników majątku wchodzącego w skład zorganizowanej części jednostki (natomiast wartość sprzedaży kwalifikowana jest do zysków nadzwyczajnych).

Charakter nadzwyczajny zdarzenia związany jest z jego związkiem z ryzykiem gospodarowania oraz możliwościami jego przewidzenia. np. likwidacja zakładu na skutek decyzji władz lokalnych ze względu na ochronę środowiska zjawisko nadzwyczajne. Natomiast likwidacja na skutek braku zbytu na produkty w związku z rozwojem konkurencji to zjawisko związane jest z normalnym ryzykiem gospodarowania.

Wówczas, gdy utrata wartości aktywów (całkowite lub częściowe uszkodzenie i odpowiedni ich spadek ceny) powstanie na skutek trudnego do przewidzenia, nie związanego z ryzykiem ogólnym ryzykiem gospodarowania, lecz z zjawiskiem losowym, to powstałe z tego tytułu szkody wraz z skutkami usuwania skutków należy zaliczyć do strat nadzwyczajnych a uzyskane odszkodowanie do zysków nadzwyczajnych.

Zyski nadzwyczajne:⁴⁹

- przychody osiągnięte przez jednostkę w związku z likwidacją skutków zdarzenia losowego w postaci otrzymanych odszkodowań od zakładów ubezpieczeń,

- przychody z tytułu odpisania umorzonych zobowiązań cywilnoprawnych lub publicznoprawnych przez dłużnika wynikające z uprawomocnienia się korzystnego dla niego postanowienia w postępowaniu układowym lub naprawczym,

- wartość odzyskanych (odnalezionych) składników majątkowych, po uprzednim rozliczeniu zdarzenia losowego w straty,

- przychody ze sprzedaży zorganizowanej części jednostki.

4.7. Istota kosztów w świetle nowelizacji ustawy

Przez koszty i straty w świetle nowelizacji ustawy o rachunkowości rozumie się uprawdopodobnione zmniejszenia w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zmniejszenia aktywów, albo zwiększenia wartości zobowiązań i rezerw, które doprowadzą do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenia jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli.

⁴⁹ Tamże, s. 14.

Cztery cechy charakterystyczne kosztów:

- 1) wiarygodne określenie ich wartości – w jednostkach pieniężnych:
- 2) dotyczą danego (bieżącego) okresu sprawozdawczego, a więc nie stanowią kosztów przyszłych, czy też przeszłych okresów,
- 3) powodują uszczuplenie korzyści ekonomicznych jednostki gospodarczej w wyniku:
 - a) zmniejszenia wartości aktywów (np. zużycie surowców do produkcji, wypłata wynagrodzenia),
 - b) bądź zwiększenia wysokości zobowiązań i rezerw, których uregulowanie również spowoduje przekazanie lub wykorzystanie bieżących, bądź przyszłych aktywów (np. otrzymanie faktury za użytą energię elektryczną lub utworzenie rezerwy na naprawy gwarancyjne),
- 4) zmniejszenia wartości kapitału własnego lub powiększenie jego niedoboru.

W świetle założeń koncepcyjnych KMSR, koszt to zmniejszenia korzyści ekonomicznych w trakcie okresu obrotowego w formie rozchodu lub spadku wartości aktywów albo powstanie zobowiązań, powodujące zmniejszenie kapitału własnego, z wyjątkiem podziału kapitału na rzecz właścicieli.⁵⁰ Koszty powodują zmniejszenie stanu aktywów, bądź wzrost zobowiązań. Ustawowa definicja kosztów jest zgodna z uregulowaniami międzynarodowymi.

Zatem koszt stanowi wyrażone w jednostkach pieniężnych zużycie środków pracy, przedmiotów pracy oraz usług obcych – ujętych w cenie nabycia – oraz wyrażone w wynagrodzeniu zużycie pracy ludzkiej, dotyczące danego okresu i związane z normalną działalnością gospodarczą jednostki, za które to zużycie firma uzyskuje w wyniku procesu sprzedaży ekwiwalent wartości.

Koszty obejmują również pozycje nie stanowiące bezpośredniego zużycia majątku, lecz wynikające z konkretnych przepisów prawa, np. koszty finansowe z tytułu rozliczeń podatkowych (np. podatek od nieruchomości), ubezpieczenia, odprowadzenia środków pieniężnych na Fundusz Pracy itp., których konsekwencją będzie uregulowanie tych rozliczeń poprzez zmniejszenie aktywów w postaci środków pieniężnych.

⁵⁰ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, s. 72.

4. 8. Charakterystyka przychodów w świetle nowelizacji ustawy

Poniesienie kosztów powoduje powstanie produktów (wyrobów gotowych, towarów, usług), a sprzedaż tych produktów przynosi przychód ze sprzedaży liczony jako:

Przychód ze sprzedaży produktów

$$P = \sum q_i \times p_i$$

przy czym:

p_i = cena sprzedaży i -tego rodzaju produktu,

q_i = ilość sprzedana i -tego rodzaju produktu.

Przychody i zyski w świetle nowelizacji ustawy o rachunkowości to uprawdopodobnione powstanie korzyści w okresie sprawozdawczym, o wiarygodnie określonej wartości w formie zwiększenia aktywów lub zmniejszenie wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez właścicieli lub udziałowców.

Przychody to wartości uzyskane z tytułu sprzedanych wyrobów, towarów, usług, a także przychód z operacji finansowych oraz z pozostałej sprzedaży.

Cztery cechy charakterystyczne przychodom, jako zjawisku przeciwstawnemu kosztom:

- 1) wiarygodne określenie ich wartości – w jednostkach pieniężnych,
- 2) dotyczą danego (bieżącego) okresu sprawozdawczego, a więc nie stanowią przychodów przyszłych, czy też przeszłych okresów,
- 3) powodują zwiększenie korzyści ekonomicznych jednostki gospodarczej w wyniku:
 - a) powiększenia wartości aktywów (np. wpływ środków pieniężnych z gotówkowej sprzedaży produktów, bądź powstanie należności w wyniku sprzedaży na kredyt kupiecki,
 - b) bądź zmniejszenia wysokości zobowiązań (np. odpisanie zobowiązań przedawnionych, umorzonych, czy też rozwiązanie rezerwy),
- 4) zwiększenie wartości kapitału własnego lub pomniejszenie jego niedoboru.

W świetle założeń koncepcyjnych KMSR, przychody to zwiększenia korzyści ekonomicznych w trakcie okresu obrotowego w formie uzyskania lub ulepszenia aktywów albo zmniejszenia zobowiązań, powodujące zwiększenia kapitału własnego, z wyjątkiem wkładów wnoszonych przez udziałowców (akcjonariuszy).⁵¹ Ujęcie przychodów w znowelizowanej ustawie o rachunkowości jest zgodne z istotą przychodów w świetle uregulowań międzynarodowych.

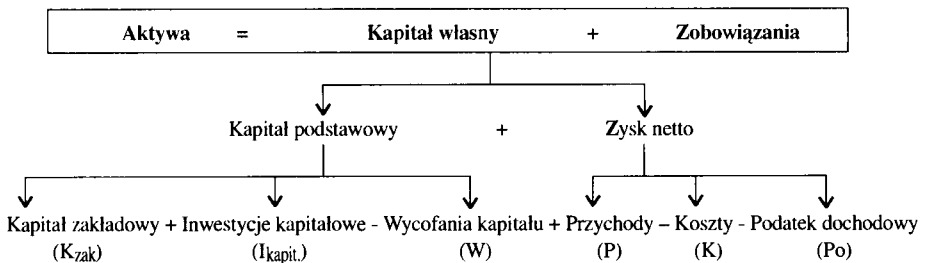
Wynik finansowy w postaci zysku lub straty określany jest zawsze jako zwiększenie lub zmniejszenie kapitału własnego pomiędzy końcem a początkiem rozpatrywanego okresu sprawozdawczego. Zysk zatrzymany w jednostce gospodarczej, jeśli nie został rozdysponowany (np. wycofany przez właściciela) powiększa kapitał własny.

Zysk (stratę) można określić jako:

- różnicę pomiędzy przychodami a kosztami ich uzyskania w ciągu rozpatrywanego okresu sprawozdawczego,
- różnicę pomiędzy stanami kapitału własnego w dwu momentach czasu: na koniec okresu ($K_{wł. t_1}$) i na początku okresu ($Kap. wł. t_0$) przy stałym kapitale podstawowym bez dodatkowych wkładów. W takim ujęciu:

$$\text{Wynik finansowy (zysk lub strata)} = \text{Kap. własny}_{t_1} - \text{Kap. własny}_{t_0}$$

Analizując operacje wynikowe należy się posłużyć rozwiniętym o przychody i koszty podstawowym równaniem równowagi bilansowej: oto fundamentalna zasada rachunkowości – zasada podwójnego ujęcia

⁴¹ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 72.

Jak z powyższego równania wynika, przychody i koszty wpływają na kapitał własny: przychody zwiększają kapitał własny, a koszty zmniejszają.

Równanie równowagi bilansowej można przedstawić w formie rozwiniętej i tak:

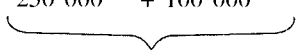
$$\text{Aktywa} = (\text{Kapitał podstawowy} + \text{Przychody} - \text{Koszty} - \text{Po}) + \text{Zobowiązania}$$

$$A_1 + A_2 + \dots + A_n = K_{\text{zak.}} + I_{\text{kapit.}} - W + P - K - \text{Po} + \text{Zob.}$$

Analizę operacji wynikowych przedstawimy jako kontynuację zapisów księgowych w jednostce handlowej, wykorzystując powyższe równanie równowagi.

Przykład 1 (cd.) dotyczący jednostki handlowej

Po zdobyciu aktywów (w wyniku własnego i obcego procesu finansowania), niezbędnych do funkcjonowania jednostki gospodarczej, właściciel rozpoczął sprzedaż zakupionych towarów (samochodów osobowych). Operacje bilansowe grudnia uzupełnione zostaną o operacje wynikowe. Przypomnijmy co posiadał:

Rk bieżący	+	Śr. Trw.	+	Towary	=	Kap. podst. + Zob. kredyt.
saldo 160 000	+	70 000	+	120 000	=	250 000 + 100 000
						
350 000						350 000

Operacje gospodarcze wynikowe w grudniu:

5. W dniu 20 grudnia przedsiębiorca sprzedał trzy samochody (marża handlowa 40%) po jednostkowej cenie sprzedaży 28 000 zł, otrzymując przelew na rachunek bankowy 84 000 zł.

2. Rk bieżący	+	Śr. Trwałe	+	Towary	=	Kap. podst. + Zob. kredyt.
Saldo 160 000	+	70 000	+	120 000	=	250 000 + 100 000
(5) + 84 000					=	+ 84 000 (P)

Nowe Sk 244 000	+	70 000	+	120 000	=	334 000 + 100 000
						
434 000						434 000

W wyniku sprzedaży kilku samochodów w jednostce gospodarczej nastąpił wzrost aktywów w postaci środków pieniężnych z jednej strony a z drugiej powstanie przychodu ze sprzedaży, który spowodował zwiększenie kapitału własnego +A/+Kwł. Wygenerowanie przychodu zawsze powoduje zwiększenie kapitału własnego. Proces sprzedaży składa się zawsze z dwóch elementów:

- formalnoprawnego czyli wystawienie faktury sprzedaży, podpisanie umowy sprzedaż, co powoduje w jednostce zidentyfikowanie przychodu ze sprzedaży oraz

- fizycznego wydania kontrahentowi przedmiotu transakcji, co powoduje uszczuplenie aktywów i w konsekwencji powstanie kosztu własnego sprzedanych produktów.

6. Zaksięgowany pod datą 20 grudnia koszt towarów sprzedanych (KTS) według cen zakupu wyniósł 60 000 złotych:

Rk bieżący	+	Śr. Trwałe	+	Towary	=	Kap. podst.	+	Zob. kredyt.
saldo		160 000		+ 70 000		+ 120 000		= 250 000 + 100 000
(5)		+ 84 000						= + 84 000 (Przychód)
(6)				- 60 000				= - 60 000 (Koszt)

nowe Sk	+	244 000	+	70 000	+	60 000	=	274 000	+	100 000
}						}				
374 000						374 000				

Po formalnym akcie sprzedaży nastąpiło wydanie a jednocześnie wyksięgowanie z ksiąg rachunkowych wartości sprzedanych towarów według ceny ich nabycia. Operacja ta jest operacją kosztową, przedstawiającą koszt towarów sprzedanych. W konsekwencji tej operacji następuje zmniejszenie wartości towarów będących na składzie jednostki a jednocześnie zmniejszenie własnego kapitału jednostki gospodarczej. Operacja ta spowodowała zmniejszenie sumy bilansowej aktywów i pasywów -A/-K wł. Koszt zawsze powoduje zmniejszenie kapitału własnego.

7. W dniu 28 grudnia przedsiębiorca (pracodawca) wypłacił dwóm pracownikom wynagrodzenia za grudzień – w wysokości: 3 400 złotych, przelewając kwotę z rachunku bankowego na ich rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe (ROR-y). Pominięto w tej operacji problem składek ubezpieczeń społecznych oraz zaliczek na podatek dochodowy:

Rk bieżący+ Śr. trwałe	+	Towary	=	Kap. podst. + Zob. kredyt.
saldo 160 000 + 70 000	+	120 000	=	250 000 + 100 000
(5) + 84 000			=	+ 84 000 (Przychód)
(6) - 60 000			=	- 60 000 (Koszt)
(7) - 3 400			=	- 3 400 (Koszt)

nowe saldo (Sk)			=		
240 600 + 70 000 + 60 000			=	270 600 + 100 000	
370 600				370 600	

W wyniku wypłaty wynagrodzeń zmniejszyły się środki pieniężne w jednostce handlowej, a jednocześnie wzrosły koszty, czego skutkiem stało się zmniejszenie kapitału własnego. Operacja ta spowodowała zmniejszenie sumy bilansowej (zmały zarówno aktywa razem, jak i pasywa razem –A/–Kwł)

8. Dnia 29 grudnia przedsiębiorca zapłacił jednostce transportowej za przewóz zakupionych samochodów 2 000. złotych:

Rk bieżący	+	Śr. trwałe	+	Towary	=	Kap. podst.	+	Zob. kredyt.
saldo 160 000 + 70 000	+	120 000	=	+ 250 000	+	100 000		
(5) + 84 000			=	+ 84 000 (Przychód)				
(6) - 60 000			=	- 60 000 (Koszt)				
(7) - 3 400			=	- 3 400 (Koszt)				
(8) - 2 000			=	- 2 000 (Koszt)				

nowe saldo	238 600 + 70 000 + 60 000	=	268 600 + 100 000	
368 600			368 600	

Operacja powyższa – podobnie jak dwie poprzednie – jest operacją powodującą powstanie kosztów. W jej wyniku nastąpił odpływ środków pieniężnych z jednostki gospodarczej w wyniku skorzystania z obcych usług transportowych, co pociągnęło za sobą koszt. Operacja ta, podobnie jak każda operacja kosztowa, spowodowała więc zmniejszenie kapitału własnego jednostki gospodarczej, a jednocześnie obniżenie sumy bilansowej –A/–Kwł.

Załóżmy, iż po operacji nr 8 nastąpił koniec miesiąca, a konkretnie dzień 31 grudnia, więc moment sporządzania sprawozdań finansowych. Przedsiębiorca postanowił obliczyć zysk, jaki wypracował w ciągu grudnia. W tym celu sporządził sprawozdanie „Rachunek zysków i strat”, w którym zestawiał przychody z kosztami ich uzyskania, a następnie sprawozdanie „Zestawienie zmian w kapitale własnym” i „Rachunek przepływów pieniężnych”.

„Rachunek zysków i strat” w wersji porównawczej za miesiąc grudeń 200x roku (od 1 grudnia do 31 grudnia) będzie się przedstawiać:

A. Przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi:	
IV. Przychody netto ze sprzedaży towarów	84 000 zł
B. Koszty działalności operacyjnej:	
III. Usługi obce	2 000 zł
V. Wynagrodzenia	3 400 zł
VIII. Wartość sprzedanych towarów	60 000 zł
C. Zysk ze sprzedaży (A-B)	18 600 zł

W tym sprawozdaniu pominięto kwestie podatku dochodowego odprowadzanego od podstawy opodatkowania osiągniętej przez właściciela jednostki gospodarczej, ze względu na fakt, iż zysk ze sprzedaży zwykle nie stanowi jeszcze podstawy opodatkowania; to w przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zobligowani są oni do rozliczania podatku od dochodów osobistych z różnych źródeł opodatkowanych na zasadach ogólnych, dlatego też w ich sprawozdaniach wykazywany jest zysk brutto a nie netto). W dalszych rozważaniach dotyczących powiązań między sprawozdaniami pominiemy kwestie podatku dochodowego, przyjmując zysk ze sprzedaży jako zysk zatrzymany w jednostce.

Jak wynika z powyższego sprawozdania w wyniku operacji wynikowych właściciel uzyskał powiększenie kapitału własnego o 18 600 zł, co można zobrazować sporządzając sprawozdanie przedstawiające zmiany w kapitale własnym w trakcie okresu sprawozdawczego.

Osiągnięty i zatrzymany zysk netto w jednostce handlowej stanowi wygosparowany kapitał własny w ciągu danego okresu sprawozdawczego. W przypadku analizowanej jednostki handlowej można stwierdzić, iż rentowność sprzedaży (wskaźnik zyskowości sprzedaży) wynosi $18\,600\text{ zł} : 84\,000\text{ zł} = 0,22$, czyli z każdej złotówki sprzedaży jednostka osiąga zysk brutto w wysokości 22 grosze (22%).

4.9. Zestawienie zmian w kapitale własnym

Kolejnym sprawozdaniem, które jednostka gospodarcza sporządza jest „Zestawienie zmian w kapitale własnym”. Sprawozdanie to zawarte jest w zmodyfikowanym MSR nr 1 z 1998 roku a także w polskim prawie bilansowym. W myśl MSR-1, jednostka gospodarcza zobligowana jest do przedstawienia „Zmian w kapitale własnym” jako odrębnego elementu sprawozdania finansowego zawierającego, co najmniej następujące pozycje: wynik finansowy netto za dany okres, szczegółowe pozycje przychodów i kosztów wpływające bezpośrednio na kapitał własny, wpływ zmian zasad rachunkowości oraz wpływ błędów podstawowych na kapitał własny, a także transakcje kapitałowe z właścicielami, niepodzielny wynik z lat ubiegłych z uwzględnieniem zmian w ciągu roku, uzgodnione wartości różnych kategorii kapitału własnego (zapasowy, rezerwowy) z podaniem ich stanów na początek i koniec okresu sprawozdawczego.⁵² Ustawowy wzór sprawozdania jest w pełni zgodny z ogólną konstrukcją w świetle uwarunkowań międzynarodowych.

Sprawozdanie to zawiera zmiany stanu w każdej kategorii kapitału własnego oraz zyski zatrzymane (straty) z lat na początek okresu i na dzień bilansowy, transakcje kapitałowe z właścicielami i wypłaty na rzecz właścicieli.⁵³

Struktura tego sprawozdania jest ściśle określona w załączniku nr 1 do znowelizowanej ustawy o rachunkowości (Dz. U. z 2000r. Nr 113, poz. 1186), i obejmuje w wersji uproszczonej na użytek tego opracowania (pełny zakres zawarto w załączniku nr 3)

I. Kapitał własny na początek okresu (BO)

1. Kapitał podstawowy na początek okresu.
2. Należne wpłaty na kapitał podstawowy na początek okresu.
3. Udziały (akcje) własne na początek okresu.
4. Kapitał zapasowy na początek okresu.
5. Kapitał z aktualizacji wyceny na początek okresu
6. Pozostałe kapitały rezerwowe na początek okresu
7. Zysk (lub strata) z lat ubiegłych na początek okresu
8. Wynik netto,
 - a) zysk netto,
 - b) strata netto,
 - c) odpisy z zysku.

⁵² Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001. dz. cyt., s. 110-111.

⁵³ G. T. Bailey, K. Wild, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, Deloitte & Touche, FRRwP, Warszawa 2000, s. 131.

II. Kapitał własny na koniec okresu (BZ).

III. Kapitał własny po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku.

Poszczególne punkty kapitału własnego (I.) zawierają uszczegółowienia w postaci korekt o wszelkiego rodzaju zmiany zwiększające lub zmniejszające jego stan w trakcie rozpatrywanego okresu z podaniem stanu końcowego.

Rozpatrując jednostkę handlową „Zestawienie zmian w kapitale własnym” w ciągu grudnia będzie się przedstawiać. Założmy, iż po pierwszej operacji sporządzono bilans otwarcia, który w aktywach posiadał środki pieniężne 250 000 zł, a w pasywach kapitał własny 250 000 zł:

I. Kapitał własny na początek okresu (Bilans Otwarcia 01.12)	250 000 zł,
8a) + Zysk netto (w naszym przykładzie zatrzymany ze sprzedaży)	18 600 zł,
II. Kapitał własny na koniec okresu (Bilans Zamknięcia 31.12.	268 600 zł.

Rentowność kapitału własnego, czyli inaczej stopa zwrotu kapitału własnego dla analizowanej jednostki handlowej wynosi: (ROE = zysk / kapitał własny) 0,07, co oznacza iż każda złotówka zainwestowanego kapitału własnego wygenerowała 7 groszy zysku (7%).

Sporządzając bilans zamknięcia na dzień 31.12 rozpatrywanej jednostki handlowej należy uwzględnić fakt pomnożenia kapitału własnego początkowego o stan wygospodarowanego i zatrzymanego w jednostce zysku, zatem bilans będzie się przedstawiał tak jak poniżej.

Po wszystkich (ośmiu) zarejestrowanych operacjach gospodarczych bilans w analizowanej jednostce handlowej na dzień bilansowy (31.12 200x r.) przedstawiono w tablicy nr 3.

Tablica 3. Bilans na dzień 31.12.200x r. jednostki handlowej

AKTYWA	Suma w zł	PASYWA	Suma w zł
A. AKTYWA TRWAŁE		A. KAPITAŁ WŁASNY	
II. Rzeczowe aktywa trwałe	70 000	I. Kapitał (fundusz) podstawowy	268 600
B. AKTYWA OBROTOWE		B. ZOBOWIĄZANIA I REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA	
I. Zapasy	60 000	III. Zobowiązania krótkoterminowe	100 000
III. Inwestycje krótkoterminowe	238 600		
Aktywa razem	368 600	Pasywa razem	368 600

Konta wynikowe charakteryzują procesy gospodarcze w kategoriach wyników oraz elementów tworzących te wyniki, a więc: kosztów, strat nadzwyczajnych, podatku dochodowego, przychodów oraz zysków nadzwyczajnych.

Salda końcowe kont wynikowych nie wchodzi do bilansu zamknięcia. Pojawiają się w nim tylko pośrednio – poprzez obliczany na ich podstawie wynik finansowy, który stanowi kapitał własny jednostki. Można powiedzieć, że są zamykane ustalaniem na koniec okresu wynikiem finansowym.

Scharakteryzowane sprawozdania finansowe typu: bilans, rachunek zysków i strat oraz zestawienie zmian w kapitale własnym przedstawiają sytuację majątkowo-finansową jednostki gospodarczej a także jej osiągnięcia w zakresie wyniku finansowego oraz zmiany we własnym procesie finansowania nie sygnalizując o sytuacji płynności, czyli zdolności do terminowego regulowania zobowiązań. Dlatego też pełny zestaw powinien być uzupełniony o sprawozdanie „Rachunek przepływów pieniężnych”.

4.10. Rachunek przepływów pieniężnych

W MSR-7 zawarte zostały wymogi dotyczące prezentacji „Rachunku przepływów pieniężnych”, ze wskazaniem zasad jego sporządzania oraz z przedstawieniem szczegółowej charakterystyki przepływów z działalności operacyjnej, inwestycyjnej, finansowej. Informacje dotyczące przepływów pieniężnych są wysoce przydatne dla użytkowników ze względu na fakt, iż stanowią one podstawę do oceny zdolności jednostki gospodarczej do generowania środków pieniężnych i ich ekwiwalentów (inwestycji krótkoterminowych do trzech miesięcy) oraz do oceny potrzeb jednostki gospodarczej związanych z wykorzystaniem tychże środków pieniężnych.⁵⁴

Obligatoryjny w Polsce wzór sprawozdania jest zgodny z MSR-7 i zawarty został, tak jak i pozostałe elementy sprawozdania finansowego w załączniku nr 1 do znowelizowanej ustawy o rachunkowości (Dz. U. z 2000 r. NR 113, poz. 1186).

Sprawozdanie to ukazuje przepływy środków pieniężnych wynikające z trzech działalności operacyjnej, inwestycyjnej, finansowej jednostki gospodarczej w określonym przedziale czasu. Przedstawia, w jaki sposób w ciągu roku obrotowego środki pieniężne są gromadzone oraz rozchodowane. Zawarte w sprawozdaniu informacje są niezbędne dla zarządu, którego obowiązkiem jest zapewnienie prawidłowej płynności w jednostce, dbałość o to,

⁵⁴ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 111 oraz 136-159.

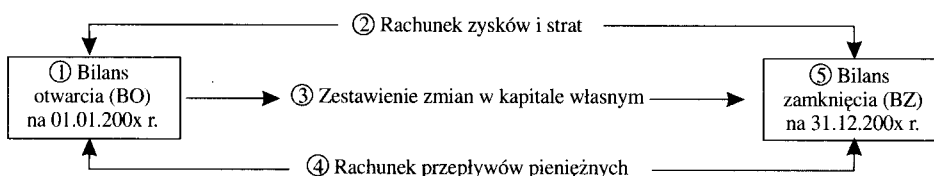
aby posiadane przez nią środki wystarczały na zaspokojenie bieżących potrzeb. Większość decyzji w jednostce opiera się właśnie na analizie zasobów pieniężnych (gotówce w kasie, stanów środków na rachunkach bankowych, posiadanych czeków i weksli obcych, bonów skarbowych i innych krótkoterminowych papierów wartościowych), a więc, czy firma posiada możliwości inwestowania, spłaty zobowiązań, wypłaty dywidend, czy też zmuszona jest zaplanować i zaciągnąć kredyty.

Sprawozdanie „Rachunek przepływów pieniężnych” nie tylko służy potrzebom wewnętrznym zarządzających jednostką, ale także pomaga użytkownikom zewnętrznym (np. kredytodawcom):

- 1) oszacować możliwości jednostki gospodarczej do generowania w przyszłości dodatnich wpływów gotówkowych,
- 2) oszacować możliwości jednostki gospodarczej do spłaty zobowiązań, wypłaty dywidend, i regulacji innych zewnętrznych finansów,
- 3) ocenić przyczyny różnic pomiędzy wygospodarowanym zyskiem netto a towarzyszącymi mu wpływami i wypływami gotówki,
- 4) oszacować, w jakich obszarach działalności powstaje najwięcej zasobów pieniężnych i które obszary je najwięcej wchłaniają a także, czy finansowanie działalności nastąpiło na skutek powiększenia kapitałów własnych, czy też poprzez zaciągnięcie kredytów.

Sprawozdanie z przepływów pieniężnych wyjaśnia zmiany w środkach pieniężnych pomiędzy początkiem (BO) a końcem rozpatrywanego okresu (BZ). Pomaga wyjaśnić zmiany w różnych pozycjach bilansu otwarcia i zamknięcia w danym roku.

Relacje pomiędzy czterema rozpatrywanymi sprawozdaniami: bilansem, rachunkiem zysków i strat, zestawieniem zmian w kapitale własnym oraz sprawozdaniem z przepływu środków pieniężnych można przedstawić graficznie w wymaganej kolejności ich sporządzania.

Rys. 15. Relacje pomiędzy sprawozdaniami finansowymi

Jak wynika z prezentacji graficznej jednostki gospodarczej w każdym roku obrotowym na jego początek (na ściśle określony dzień) sporządzają bilans otwarcia, a następnie rejestrują w danym okresie (od BO do BZ) opera-

cje gospodarcze bilansowe i wynikowe, sporządzając na ich podstawie za dany okres (od 01.01 do 31.12) pozostałe sprawozdania finansowe, których efekty zawarte są w sporządzanym na koniec okresu bilansie zamknięcia.

Sprawozdanie Rachunek przepływów pieniężnych obrazuje zmiany sytuacji finansowej wywołane przez strumienie pieniężne, a nie poprzez zapisy rachunkowości memoriałowej. W świetle nowelizacji ustawy o rachunkowości może być ono sporządzane wg wyboru kierownika (zarządu) jednostki:

- **metodą bezpośrednią** poprzez przeanalizowanie wszystkich wpływów i wypływów środków pieniężnych z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej,

- **bądź metodą pośrednią** polegającą na korygowaniu zysku netto w taki sposób, aby został on sprowadzony do zmian netto w środkach pieniężnych na skutek działalności operacyjnej, z uwzględnieniem wszystkich wpływów i wypływów z działalności inwestycyjnej i finansowej.

Zatem różnice w metodzie sporządzania sprowadza się do różnego ujęcia jedynie w części pierwszej A – operacyjnej. Część A sprawozdania metodą pośrednią ujmuje przepływy środki pieniężnych z działalności operacyjnej, czyli działalności podstawowej. Przepływy pieniężne netto ustala się jako różnicę między wynikiem finansowym netto powiększonym o koszty niepieniężne takie jak: amortyzacja, zyski z tytułu różnic kursowych, odsetki i udziały w zyskach zysk z działalności inwestycyjnej oraz korekta (+/-) wynikająca ze zmiany stanu rezerw, zmiany stanu zapasów, należności, zobowiązań krótkoterminowych (oprócz kredytów i pożyczek) i innych korekt na początek i koniec okresu w sferze operacyjnej działalności jednostki. Zmiany stanów są różnicą w stanach końcowych bilansu zamknięcia rozpatrywanego okresu (S_k) a stanami początkowymi bilansu otwarcia tego okresu (S_p). Generalną zasadą jest, iż zmiany stanów aktywów przyjmują wartość „plus”, jeśli $S_k < S_p$, natomiast wartość „minus”, jeśli $S_k > S_p$. Odwrotnie sprawa wygląda w przypadku pasywów, bowiem zmiany stanów przyjmują znak „plus”, jeśli $S_k > S_p$ a „minus”, jeśli $S_k < S_p$.

W celu pełnej klarowności tekstu niniejszego podręcznika zostanie omówiona bardziej przejrzysta metoda bezpośrednia sporządzania tego sprawozdania. W rachunku przepływów środków pieniężnych należy uwzględnić wszystkie wpływy i wydatki z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej z wyjątkiem wpływów i wydatków będących rezultatem zakupu lub sprzedaży środków pieniężnych.

Część A Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej

W świetle ustawy o rachunkowości (Art. 48b. ust. 3, pkt 1) przez działalność operacyjną rozumie się podstawowy rodzaj działalności oraz inne rodzaje działalności nie zaliczone do działalności inwestycyjnej lub finansowej. Chodzi tu przede wszystkim o wpływy z sprzedaży towarów, wyrobów gotowych, usług oraz wydatki na koszty ich pozyskania.

Nadwyżka gotówki z działalności operacyjnej jest głównym źródłem funduszu większości firm. Może być ona wykorzystana do finansowania innych działalności np. inwestycyjnej, czyli zakupu majątku trwałego czy też działalności finansowej, np. spłata kredytów.

Część B ujmuje przepływy z działalności inwestycyjnej jednostki gospodarczej. Przez działalność inwestycyjną rozumie się nabywanie lub zbywanie składników aktywów trwałych i krótkoterminowych aktywów finansowych oraz wszystkie z nimi związane pieniężne koszty i korzyści (Art. 48b. ust.3, pkt 2 znowelizowanej ustawy). Jednostka planując zachowanie dotychczasowego poziom działalności gospodarczej lub jej wzrostu musi kontynuować odtwarzanie w formie zakupu budynków, maszyn i innych środków trwałych. Może częściowo otrzymać trochę funduszy z odsprzedaży środków trwałych np. nieczynnych. Niemniej jednak taki proceder należy do rzadkości i nie gwarantuje wystarczającego zabezpieczenia funduszy na odtworzenie i zakup środków sprzedanych. Zatem ta część sprawozdania przeważnie generuje odchylenie ujemnie, czyli przyjmuje wartość ujemną a więc rozchody gotówki przewyższające wpływy z tej działalności.

Część C ujmuje przepływy z działalności finansowej. Przez działalność finansową rozumie się pozyskiwanie lub utratę źródeł finansowania (zmiany w rozmiarach i relacjach kapitału własnego i obcego w jednostce) oraz wszystkie związane z nimi pieniężne koszty i korzyści.

Aby zabezpieczyć działalność operacyjną i inwestycyjną, firma tworzy nowe fundusze poprzez zaciąganie długo- i krótkookresowych kredytów i pożyczek a także poprzez np. dodatkowe inwestycje powiększające kapitał własny.

Część D wykazuje łączną zmianę stanu zasobów pieniężnych netto, powstała na skutek przepływów pieniężnych w działalnościach: operacyjnej, inwestycyjnej finansowej. Przedstawia zmianę w zasobach pieniężnych pomiędzy początkiem a końcem rozpatrywanego okresu i co się na tę zmianę złożyło, w jakiej części w tej zmianie partycypują poszczególne działalności.

Część E obejmuje bilansową zmianę stanu środków pieniężnych na skutek np. zmiany stanu środków pieniężnych z tytułu różnic kursowych.

Część F wykazuje stan środków pieniężnych na początek roku obrotowego.

Część G wykazuje stan środków pieniężnych na koniec roku obrotowego, stanowiący sumę pozycji „F” +/- „D”.

Analizując strukturę sprawozdania „ Rachunek przepływów pieniężnych” już na pierwszy rzut oka można dokonać pewnej oceny sytuacji finansowej jednostki w zależności od znaku wartości poszczególnych strumieni. Różne przypadki przedstawiono w tabl. 4:⁵⁵

Tablica 4. Rozpoznanie sytuacji finansowej jednostki

Rodzaj strumieni pieniężnych	Przypadki							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Operacyjny	+	+	+	+	-	-	-	-
Inwestycyjny	+	-	+	-	+	-	+	-
Finansowy	+	-	-	+	+	+	-	-

Ogólna interpretacja poszczególnych przypadków:

1. sytuacja wskazuje na dużą płynność finansową i przygotowanie się do nowych przedsięwzięć lub przejęcia innej jednostki,
2. wskazuje na wysoką rentowność i możliwość inwestowania oraz regulowanie zobowiązań wobec wierzycieli lub właścicieli,
3. wskazuje na procesy restrukturyzacyjne,
4. wskazuje na typową jednostkę gospodarczą rozwijającą się,
5. wskazuje na przejściowe trudności finansowe,
6. wskazują na młoda jednostkę gospodarczą rozwijającą się,
7. wskazuje na trudności finansowe oraz próbę ich pokonania poprzez sprzedaż aktywów trwałych i krótkoterminowych aktywów finansowych,
8. wskazuje na duże prawdopodobieństwo bankructwa.

Przeprowadzając wnikliwą analizę należy, oprócz zakwalifikowania jednostki do określonego typu przypadku, obliczyć bardziej precyzyjne miary w postaci zestawu wskaźników przepływów pieniężnych. Ustawowy zakres sprawozdania został przedstawiony w formie tabelarycznego układu w celu pełnej czytelności prezentacji.

⁵⁵ B. Micherda, (za D.W. Olszewski), *Ustawa o rachunkowości – wprowadzenie*, Zakamycze, Kraków 2001, s. 31.

Rachunek przepływów pieniężnych (metoda bezpośrednia)

A. Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej

- I. Wpływy
 - 1. Sprzedaż
 - 2. Inne wpływy z działalności operacyjnej
- II. Wydatki
 - 1. Dostawy i usługi
 - 2. Wynagrodzenia netto
 - 3. Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne oraz inne świadczenia
 - 4. Podatki i opłaty o charakterze publicznoprawnym
 - 5. Inne wydatki operacyjne
- III. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej (I-II)

B. Przepływy środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej

- I. Wpływy
 - 1. Zbycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych
 - 2. Zbycie inwestycji w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne
 - 3. Z aktywów finansowych, w tym:
 - a) w jednostkach powiązanych
 - b) w pozostałych jednostkach
 - zbycie aktywów finansowych,
 - dywidendy i udziały w zyskach
 - spłata udzielonych pożyczek długoterminowych
 - odsetki
 - inne wpływy z aktywów finansowych
 - 4. Inne wpływy inwestycyjne
- II. Wydatki
 - 1. Nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych
 - 2. Inwestycje w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne
 - 3. Na aktywa finansowe, w tym:
 - a) w jednostkach powiązanych
 - b) w pozostałych jednostkach
 - nabycie aktywów finansowych
 - udzielone pożyczki długoterminowe
 - 4. Inne wydatki inwestycyjne
- III. Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej (I-II)

C. Przepływy środków pieniężnych z działalności finansowej

- I. Wpływy
 - 1. Wpływy netto z wydania udziałów (emisji akcji) i innych instrumentów kapitałowych oraz dopłat do kapitału
 - 2. Kredyty i pożyczki
 - 3. Emisja dłużnych papierów wartościowych
 - 4. Inne wpływy finansowe
- II. Wydatki
 - 1. Nabycie udziałów (akcji) własnych

2. Dywidendy i inne wypłaty na rzecz właścicieli
 3. Inne niż wypłaty na rzecz właścicieli, wydatki z tytułu podziału zysku
 4. Spłaty kredytów i pożyczek
 5. Wykup dłużnych papierów wartościowych
 6. Z tytułu innych zobowiązań finansowych
 7. Płatności zobowiązań z tytułu umów leasingu finansowego
 8. Odsetki
 9. Inne wydatki finansowe
- III. Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej (I-II)**
- D. Przepływy pieniężne netto, razem (A.III+/-B.III+/-C.III)**
- E. Bilansowa zmiana stanu środków pieniężnych, w tym:**
- zmiana stanu środków pieniężnych z tytułu różnic kursowych
- F. Środki pieniężne na początek okresu**
- G. Środki pieniężne na koniec okresu (F+/-D), w tym:**
- o ograniczonej możliwości dysponowania

Wracając do analizowanej jednostki handlowej jej sprawozdanie „Rachunek przepływów pieniężnych” będzie się przedstawiać za rozpatrywany miesiąc grudzień następująco:

A. Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej

I. Wpływy

1. Sprzedaż 84 000 zł

II. Wydatki

1. Dostawy i usług 120 000 zł

2. Wynagrodzenia netto 3 400 zł

5. Inne wydatki operacyjne 2 000 zł

III. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej (I-II) -41 400 zł

B. Przepływy środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej

I. Wpływy

II. Wydatki

1. Nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych - 70 000 zł

III. Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej (I-II) - 70 000 zł

C. Przepływy środków pieniężnych z działalności finansowej

I. Wpływy

1. Wpływy netto z wydania udziałów (emisji akcji) i innych instrumentów kapitałowych oraz dopłat do kapitału 250 000 zł

2. Kredyty i pożyczki 100 000 zł

II. Wydatki

III. Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej (I-II) 350 000 zł

D. Przepływy pieniężne netto, razem (A.III+/-B.III+/-C.III)	238 600 zł
E. Bilansowa zmiana stanu środków pieniężnych, w tym:	
– zmiana stanu środków pieniężnych z tytułu różnic kursowych	
E Środki pieniężne na początek okresu z (BO)	0 zł
G. Środki pieniężne na koniec okresu (F+/-D)	238 600 zł

Kwota 238 600 zł, będzie stanowiła saldo końcowe gotówki na rachunku bieżącym w bilansie zamknięcia na dzień 31.12 200x r.

Sytuację finansową należy zakwalifikować do przypadku szóstego, co wskazuje na młodą jednostkę gospodarczą, która na początku zwykle dużo inwestuje, ale mało jeszcze sprzedaje i głównie finansuje kapitałem własnym oraz zaciągniętymi kredytami.

Informacja dodatkowa do sprawozdania finansowego

Integralną częścią sprawozdania finansowego jest „Informacja dodatkowa”.

W MSR-1 określono jej strukturę, zasady prezentacji polityki rachunkowości oraz zakres ujawniania informacji. Informacja dodatkowa powinna być przedstawiona w sposób usystematyzowany i powiązana odsyłaczem z każdą wyjaśnianą pozycją bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych.⁵⁶

W ustawie o rachunkowości przedstawiono szczegółowo składniki informacji dodatkowej oraz zawarto ustawowe wzory jej sporządzania zarówno do sprawozdania finansowego jednostkowego, jak i skonsolidowanego (art. 48, wzór – załącznik I do ustawy). Powinna ona zawierać istotne dane i objaśnienia, a w szczególności obejmować:

- opis przyjętych zasad polityki rachunkowości, w tym metod wyceny i sporządzania sprawozdań finansowych,
- dodatkowe informacje i objaśnienia: do pozycji wszystkich elementów sprawozdania finansowego, proponowany podział zysku i pokrycia straty, podstawowe informacje dotyczące pracowników i organów jednostki i inne informacje niezbędne do zrozumienia sprawozdania finansowego.

Porównując zakres informacji dodatkowej w świetle ustawy z MSR-1, należy stwierdzić ogólną zgodność co do celu jej sporządzania i głównych elementów składowych.

⁵⁶ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt. s. 111-114.

Zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych

5.1. Ogólna charakterystyka ksiąg rachunkowych

Podmioty prawa bilansowego, czyli jednostki gospodarcze różnych form organizacyjno-prawnych zobligowane są do stosowania określonych ustawą o rachunkowości zasad, zapewniając jednocześnie rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowo-finansowej oraz wyniku finansowego. Natomiast jak wspomniano w rozdziale pierwszym, w sytuacjach nieuregulowanych ustawą jednostka może stosować krajowe standardy rachunkowości, a w przypadku ich braku Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.

Każda operacja gospodarcza powinna być odpowiednio udokumentowana, a następnie ze względu na jej treść ekonomiczną klasyfikowana i rejestrowana w urządzeniach ewidencyjnych, i po pewnych przekształceniach wykazywana w sprawozdaniu finansowym.

Na system rachunkowości jednostki gospodarczej składają się (art. 4 ust. 3 znowelizowanej ustawy):

1) sporządzona i aktualizowana przez kierownika (bądź zarząd jednostki) dokumentacja przyjętych zasad (polityki) rachunkowości,

2) prowadzenie, ksiąg rachunkowych ujmujących zapisy udokumentowanych operacji gospodarczych w porządku chronologicznym i systematycznym,

3) kontrolowanie, czyli okresowe ustalanie (uzgadnianie) lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów lub pasywów,

4) wycena aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego,

5) sporządzanie sprawozdań finansowych,

6) archiwizowanie dokumentacji,

7) poddanie badaniu (weryfikacji przez biegłych rewidentów) i ogłoszenie sprawozdań finansowych.

Kierownik jednostki gospodarczej a w przypadku wieloosobowego zarządu – wszyscy jego członkowie lub wskazana osoba, ponoszą odpowiedzialność za wykonywanie obowiązków w zakresie rachunkowości, w tym z tytułu nadzoru, jeśli nawet określone obowiązki zostały powierzone innej osobie za jej zgodą. Ustawowy zakres rachunkowości przedstawiony został graficznie na rys. 16.

USTAWOWY ZAKRES RACHUNKOWOŚCI

Ustawa o rachunkowości

(Dz. U. Nr 121 poz. 591 z późn Dz. U. Nr 113, poz.1186 z 2000 r. art. 4.3.)

- 1) Opis przyjętych zasad rachunkowości
 - zakładowy plan kont
 - wykaz stosowanych ksiąg rachunkowych
 - dokumentacja systemu przetwarzania danych (programy i ich opis)
- 2) Prowadzenie ksiąg rachunkowych
 - miejsce prowadzenia ksiąg
 - otwarcie i zamknięcie ksiąg
 - zakres: dziennik, księga główna, analityka, zestawienie obrotów i sald
 - zasady ewidencji i dokumentacji
- 3) Okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów
- 4) Wycena aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego
- 5) Sporządzanie sprawozdań finansowych i innych, których dane wynikają z ksiąg rachunkowych
 - Bilans
 - Rachunek zysków i strat
 - Informacja dodatkowa
 - Rachunek przepływów pieniężnych
 - Zestawienie zmian w kapitale własnym
 - Sprawozdanie z działalności (spółki: z oo., akcyjne; spółdzielnie)
- 6) Gromadzenie i przechowywanie dokumentacji przewidzianej ustawą
- 7) Poddanie badaniu i ogłaszanie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą
 - banki, zakłady ubezpieczeń, spółki akcyjne, jednostki działające w oparciu o publiczny obrót papierami wartościowymi oraz fundusze powiernicze, inwestycyjne, emerytalne,
 - pozostałe jednostki spełniające w poprzedzającym roku dwa z trzech poniższych warunków:
 - średnioroczne zatrudnienie ≥ 50 osób
 - suma aktywów bilansu $\geq 2\,500\,000$ €
 - roczny przychód netto oraz z operacji finansowych $\geq 5\,000\,000$ €

Rys. 16. Ustawowy zakres rachunkowości

Księgi rachunkowe prowadzone są w języku i walucie polskiej w siedzibie jednostki. Natomiast w przypadku powierzenia ich prowadzenia biurowi rachunkowemu, o tym fakcie kierownik jednostki zobligowany jest w ciągu 15 dni powiadomić urząd skarbowy.

Księgi rachunkowe obejmują zbiory zapisów księgowych, sum zapisów (obrotów) i sald (stanów na koniec okresu), które tworzą (art.13. ust.1):

- a) dziennik,
- b) księgę główną,
- c) księgi pomocnicze,

d) zestawienie obrotów i sald kont księgi głównej i pomocniczych,
e) wykaz składników aktywów i pasywów (inwentarz), ale tylko wówczas, gdy jednostka po raz pierwszy zakłada księgi rachunkowe, a wcześniej prowadziła np. ewidencję jedynie na potrzeby podatku dochodowego.

Księgi rachunkowe powinny być prowadzone:

- rzetelnie, czyli dokonane w nich zapisy odzwierciedlają stan rzeczywisty operacji gospodarczej (np. kwota przychodu rzeczywiście osiągnięta a nie zaniżona),

- bezbłędnie, co oznacza, iż wprowadzono do nich kompletne i poprawne wszystkie dowody zakwalifikowane do zaksięgowania w danym miesiącu, zapewniając jednocześnie ciągłość zapisów oraz bezbłędność stosowanych procedur obliczeniowych,

- sprawdzalnie, jeśli umożliwiają stwierdzenie poprawności dokonanych zapisów: zapisy pozwalają na identyfikację dowodów, zapisy uporządkowane są chronologicznie i systematycznie według kryteriów wymaganych do sporządzania różnego rodzaju sprawozdań, rozliczeń finansowych,

- bieżąco, zapisane operacje są w porządku chronologicznym i jednocześnie umożliwiają sporządzenie w terminie sprawozdań finansowych i innych sprawozdań w tym deklaracji podatkowych, sprawozdań dla GUS.

5.2. Zapisy chronologiczne w dzienniku

Operacje gospodarcze ujmuje się w księgach rachunkowych zgodnie z ich treścią ekonomiczną w porządku chronologicznym.

Dziennik zawiera chronologiczne ujęcie zdarzeń, jakie nastąpiły w danym okresie sprawozdawczym.

Obowiązek ewidencji operacji gospodarczych w porządku chronologicznym uważa się za dopełniony, jeżeli:

- 1) operacje ujmuje się na bieżąco w kolejności dat ich zaistnienia, przynajmniej z podziałem na okresy sprawozdawcze, co praktycznie oznacza, iż przepis prawny nakłada obowiązek zaksięgowania wszystkich operacji gospodarczych za dany okres sprawozdawczy – z wyjątkiem:

- wpłat i wypłat gotówką, czekami i weksłami obcymi oraz obrotu detalicznego i gastronomicznego – istnieje obowiązek ewidencjonowania w dniu zaistnienia operacji gospodarczej,

- 2) istnieje możliwość stwierdzenia zachowania porządku chronologicznego poprzez powiązanie zapisów w księgach rachunkowych z dowodami, na podstawie których ich dokonano,

3) umożliwienie uzgodnienia obrotów dziennika z obrotami zawartymi w zestawieniu obrotów i sald księgi głównej.

Zapisów w porządku chronologicznym dokonuje się jak już wspomniano się w specjalnym urządzeniu księgowym, noszącym nazwę „dziennika”. Obejmuje on najczęściej następujące kolumny:

- kolejno numerowane zapisy, czyli Lp.,
- data operacji,
- rodzaj dowodu księgowego i jego numer,
- krótka treść operacji,
- pieniężne wyrażenie przedmiotu operacji – tylko w walucie danego kraju, w którym funkcjonuje podmiot.

W przypadku prowadzenia księgowości za pomocą komputera, zapis księgowy powinien mieć automatycznie nadany numer pozycji, pod którą został wprowadzony do dziennika, a także dane pozwalające na ustalenie osoby odpowiedzialnej za treść zapisu.

Przykład 2

Weźmy dla przykładu operację gospodarczą dotyczącą zainwestowania kapitału w nowo otwartą działalność gospodarczą:

- Dnia 1 grudnia właścicielka firmy „Anna” zainwestowała gotówkę we własną działalność i wystawiła dowód księgowy „Kasa Przyjmie” na kwotę 10 000 złotych. Zapis w dzienniku będzie wyglądał tak:

Lp.	Data	Nr dowodu	Krótką treść operacji gospodarczej	Kwota w zł
1.	01-12-02	KP nr 1	Inwestycja gotówkowa w działalność	10 000 zł

Zapisy w dzienniku i na kontach księgi głównej powinny być ze sobą powiązane w sposób umożliwiający ich sprawdzenie.

5.3. Zapisy systematyczne na kontach syntetycznych księgi głównej.

Księgi pomocnicze

Konta księgi głównej zawierają zapisy operacji gospodarczych w ujęciu systematycznym, czyli uprzednio zarejestrowane na bieżąco w dzienniku, a następnie zapisane w księdze głównej zgodnie z zasadą podwójnego ujęcia. Zasada podwójnego ujęcia oznacza, iż wartość tej samej operacji zapisujemy przynajmniej na dwóch składnikach (kontach) po przeciwnych stronach, co oznacza przyjęcie zasady równowagi i przeciwwagi bilansowej (problem ten będzie wyjaśniony w pkt 5.4. Zatem zapisów na określonym

koncie księgi głównej dokonuje się także w kolejności chronologicznej. Na podstawie zapisów na kontach księgi głównej na koniec okresu sprawozdawczego sporządza się zestawienie obrotów i sald wszystkich kont.

Konta ksiąg pomocniczych – zawierają zapisy będące uszczegółowieniem i uzupełnieniem zapisów kont księgi głównej. Stanowią one wyodrębniony system kartotek. Na kontach tych można stosować w ciągu okresu sprawozdawczego zapisy w jednostkach naturalnych lub ilościowo-wartościowe, czy też tylko wartościowe. Konta te prowadzi się dla:

- 1) składników środków trwałych: np. grunty, budynki, budowle, maszyny i urządzenia, dla WNiP, środków trwałych w budowie,
- 2) rozrachunków z poszczególnymi kontrahentami,
- 3) rozrachunków z poszczególnymi pracownikami (imienne karty wynagrodzeń),
- 4) operacji sprzedaży (ze szczegółowością niezbędną do rozliczeń podatkowych),
- 5) operacji zakupu (ze szczegółowością niezbędną do wyceny składników aktywów oraz do rozliczeń podatkowych),
- 6) kosztów i istotnych dla jednostki składników aktywów,
- 7) operacji gotówkowych w przypadku prowadzenia kasy.

Na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych sporządza się zestawienie sald wszystkich kont pomocniczych.

5.4. Forma konta i jego elementy składowe

Zapis systematyczny operacji gospodarczych odbywa się na kontach syntetycznych ksiąg rachunkowych wiązanych lub w postaci luźnych kart, czy też jako zapis komputerowy. Ewidencja w porządku systematycznym prowadzona jest w przekroju przewidzianym w zakładowym planie kont.

Konto jest podstawową budowlą (podwaliną) systemu rachunkowości. Najbardziej elementarna forma konta wygląda jak litera „T” (tzw. „schemat teowy”) i zawiera następujące elementy składowe:

- **nazwę konta**, określającą treść ekonomiczną księgowanych na nim operacji – treść ta musi odzwierciedlać sedno sprawy, ale powinna być możliwie jak najkrótsza; oraz dwie przeciwstawne strony konta, czyli:
- **miejsce na rejestrowanie wzrostów** efektów z operacji gospodarczych przedsiębiorstwa w ujęciu wartościowym (pieniężnym);
- **miejsce na rejestrowanie zmniejszeń** (obniżania) wartości pieniężnych odnoszących się do operacji gospodarczych jednostki gospodarczej.

Konto to urządzenie do agregowania operacji. Może mieć różne formy i występować w postaci stron w księdze opravnej – przy tabelarycznej formie księgowości; w postaci luźnych kart kontowych – w formie przebitkowej księgowości; w postaci nośnika magnetycznego – w rachunkowości komputerowej.

Bez względu na to, jaki rodzaj działalności gospodarczej jest prowadzony, zawsze rejestracja operacji gospodarczych odbywa się na kontach księgowych (w celach dydaktycznych stosowana jest ich forma uproszczona).

Dt	Nazwa konta	Ct

W czasach, gdy rachunkowość zaczęła się dopiero rozwijać, arbitralnie przyjęto, iż lewa strona konta będzie się nazywała DEBET, a prawa CREDIT – i tak już pozostało do chwili obecnej.

Księgowanie operacji gospodarczych po debetowej stronie (po polsku Wn – Winien) konta nazywa się w terminologii księgowości:

- debetowaniem konta,
- obciążeniem konta,
- zapisaniem w ciężar konta,
- zapisaniem po stronie debetowej (Dt) konta.

Księgowanie operacji gospodarczych po kredytowej (Ma) stronie konta nazywa się:

- kredytowaniem konta,
- uznaniem konta,
- zapisaniem na dobro konta,
- zapisaniem po stronie kredytowej (Ct) konta.

Na kontach obowiązuje zasada podwójnego zapisu. Istotę tej zasady można sprowadzić do trzech punktów – każdą operację zapisujemy:

- na dwóch różnych kontach,
- po dwóch przeciwstawnych stronach kont,
- w tej samej kwocie.

Zapis księgowy powinien być trwały, bez pozostawienia miejsc pozwalających na późniejsze dopiski i winien zawierać:

- datę dokonania operacji gospodarczej,

- określenie rodzaju i numer identyfikacyjny dowodu księgowego, stanowiącego podstawę operacji, oraz jego datę jeśli różni się od daty dokonania operacji,

- zrozumiały tekst, skrót lub kod opisu operacji,
- kwotę operacji i datę zapisu,
- oznaczenie kont, których dotyczy.

5.5. Funkcjonowanie i klasyfikacja kont bilansowych

Konta, które odzwierciedlają kształtowanie się aktywów lub pasywów, a więc składników bilansowych, noszą nazwę kont bilansowych. Konta te mają taką nazwę jak w bilansie poszczególne składniki oraz symbol cyfrowy, wynikający z zakładowego planu kont.

Konto otwieramy dla każdego elementu jednostki gospodarczej:

Schemat 1. Konta bilansowe (aktywów i pasywów)

Dt (Wn)	AKTYWA	(Ma) Ct	Dt (Wn)	PASYWA	(Ma) Ct
Sp – saldo początkowe		–	–		Sp – saldo początkowe
+		–	–		+
+		–	–		+
O_{Dt} – suma obrotów debetowych	O_{Ct} – suma obrotów kredytowych		O_{Dt} – suma obrotów debetowych	O_{Ct} – suma obrotów kredytowych	
	Saldo końcowe Sk_{Dt}		Saldo końcowe Sk_{Ct}		
Suma kontrolna	Suma kontrolna		Suma kontrolna	Suma kontrolna	

Przy czym:

Sp – oznacza saldo początkowe – wartość konta na początku okresu, przeniesiona z bilansu otwarcia. Bilans zamknięcia jednego roku stanowi jednocześnie bilans otwarcia roku następnego;

O_{Dt} i O_{Ct} – oznaczają sumę kwot operacji gospodarczych, zapisanych po stronie debetowej (Dt) lub kredytowej (Ct);

Sk – oznacza różnicę między sumą obrotów.

Dla pełnej czytelności od razu wyjaśnimy:

Obrotów konta to suma kwot operacji gospodarczych, zapisanych po stronie debetowej lub kredytowej; rozróżniamy, bowiem dwa rodzaje obrotów: debetowy – po stronie Wn i kredytowy – po stronie Ma.

Saldem konta nazywamy różnicę między sumą obrotów. Nazwa: saldo debetowe lub kredytowe pochodzi od nazwy tej strony, która wykazuje większy obrót.

Otwierając konto aktywne dokonujemy zapisu na stronie debetowej (Dt), zaś pasywne – na stronie kredytowej (Ct). Konto aktywu należy traktować jako rachunek składnika majątkowego. Suma Dt nie może być mniejsza niż Ct, nie można bowiem więcej z kasy wydać niż do niej przyjęto. Na koniec posiadamy tylko stan 0 lub debetowy. Zapisy na koncie aktywnym przedstawiają się następująco:

$$Sp_{Dt} + \sum O_{Dt} = \sum O_{Ct} + Sk_{Dt}$$

saldo początkowe + wzrost = spadek + stan końcowy.

Odwrotnie rzecz się ma w przypadku każdego elementu pasywów, co wynika z podstawowego równania równowagi bilansowej. Pasywa są po przeciwnej stronie równania:

$$\boxed{\sum \text{Aktywów} = \sum \text{Kapitału własnego} + \sum \text{Zobowiązań}}$$

Klasyfikacja kont bilansowych – kryterium według treści przedmiotu ewidencji:

- aktywne (składniki aktywów bilansu),
- pasywne (składniki pasywów bilansu),
- aktywno-pasywne (biorą saldo początkowe z aktywów i pasywów bilansu, obrazują zmiany w składnikach aktywów i pasywów bilansu, mogą posiadać na koniec roku zarówno saldo aktywne, jak i pasywne. np. konto „Pozostałe rozrachunki z pracownikami”).

Przykład 3

Funkcjonowanie konta rozrachunkowego, o charakterze aktywno-pasywnym.

Na koncie „Pozostałe rozrachunki z pracownikami” występuje zobowiązanie wobec pracownika „X” z tytułu ekwiwalentu za odzież roboczą (przysługującą a nie zrealizowaną) 1 900 zł:

1) pracownik „A” pobrał z kasy, w której znajdowało się 20 000 zł, zaliczkę na delegację w wysokości 800 zł na podstawie dowodu „Polecenie wyjazdu służbowego”, „Kasa Wypłaci KW” nr 20,

2) uregulowano gotówką część zobowiązania wobec pracownika „X” w wysokości 500 zł,

3) pracownik „A” część delegacji zwrócił do kasy jednostki 100 zł

4) pracownik „B” pobrał gotówką zaliczkę na materiały biurowe 200 zł.

(Dt)	KASA	(Ct)	(Dt) Pozostałe rozrachunki z pracownikami	(Ct)
Sp 20 000		800 (1)	(1)+N 800	1 900 + Sp Z
+		500 (2)	(2)- Z 500-	+ Z
(3) 100		200 (4)	(4)+ N 200	100 - N (3)
20 100 O _{Dt}		1 500 O _{Ct}	1 500 O _{Dt}	2 000 O _{Ct}
		18 600 Sk _{Dt}	Sk _{Ct} 1 400	900 Sk _{Dt}
20 100		20 100	2 900	2 900

W wyniku tych operacji gospodarczych na dzień bilansowy powstały dwa salda: czyli saldo końcowe po stronie debetowej, stanowiące należności w kwocie 900 zł, oraz saldo po stronie kredytowej w kwocie 1 400 zł, stanowiące zobowiązania wobec pracowników. Nie wolno kompensować należności z zobowiązaniami, lecz odrębnie ustalić stan należności i stan zobowiązań na koniec okresu sprawozdawczego w następujący sposób:

$$Sk N_{Dt} = Sp N_{Dt} + N_{Dt} - N_{Ct};$$

$$Sk Z_{Ct} = Sp Z + Z_{Ct} - Z_{Dt}$$

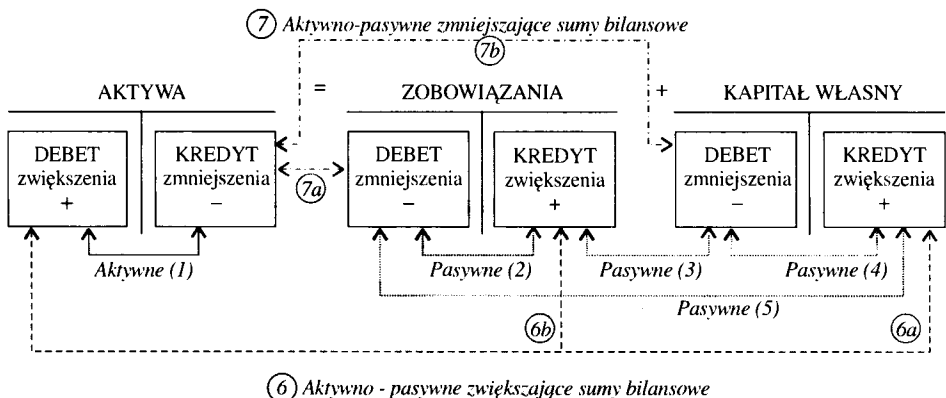
Dzięki zasadzie podwójnego zapisu rachunkowość jest układem homeostatycznym. Pozwala kontrolować:

$\sum Sp_{Dt} = \sum Sp_{Ct}$ – równanie to jest sprawdzianem równości z bilansu początkowego;

$\sum O_{Dt} = \sum O_{Ct}$ – suma obrotów debetowych wszystkich kont musi zawsze być równa sumie obrotów kredytowych;

$\sum Sk_{Dt} = \sum Sk_{Ct}$ – suma sald końcowych debetowych musi być równa sumie sald końcowych kredytowych wszystkich kont.

Schemat 2. Zapisy księgowe operacji gospodarczych na kontach bilansowych

Wszystkie zapisy księgowe można ująć w sześć typowych operacji:

1. Operacje aktywne (-A/+A) np. zakup gotówkowy materiałów w cenie zakupu 10 000 zł, jeden aktyw w postaci gotówki maleje, ale za to w tej samej kwocie rośnie inny składnik aktywów w postaci zapasów materiałów.

Dt	100* Kasa	Ct	Dt	310 Materiały	Ct
Sp X	10 000 1)		1) 10 000		

2. Operacja pasywna zobowiązaniowa (-P/+P) np. zaciągnięcie kredytu w banku w kwocie 20 000 zł na spłatę zobowiązań wobec dostawcy „X”, w wyniku tej operacji zobowiązania wobec dostawcy maleją, ale za to rosną zobowiązania wobec banku z tytułu zaciągniętego kredytu bankowego. Jeden składnik pasywów rośnie a drugi o tą samą kwotę maleje.

Dt	134 Kredyty bankowe	Ct	Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct
	20 000	2)	2)	20 000	X Sp

3. Operacja pasywna (-P/+P, konkretniej -Kwł/+Zob.) zadeklarowanie części kapitału zakładowego (własnego) na wypłatę dywidendy dla akcjonariuszy w wysokości 50 000 zł. Kapitał zakładowy maleje i rosną zobowiązania wobec akcjonariuszy, czyli właściciele jednostki gospodarczej.

Dt 241 Rozrachunki z właścicielami - akcjonariuszami	Dt 801 Kapitał podstawowy - zakładowy
50 000 3)	3) 50 000 X Sp

4. Operacja pasywna (-P/+P, konkretniej -Kwł/+Kwł).

a) kodeks spółek handlowych dopuszcza wydanie akcji przed ich pełnym pokryciem, przy zachowaniu określonych warunków (np. jeśli opłacone w co najmniej 25% ich wartości nominalnej, ale akcji obejmowanych za wkłady pieniężne). Należne wpłaty pomniejszają kapitał zakładowy i jednocześnie zwiększają jego wartość co przedstawiono poniżej.

* przyjęto symbole kont z dydaktycznego planu kont opracowanego w podrzdziale 5.7. podręcznika.

Dt	801 Kapitał podstawowy – zakładowy	Ct	Dt	803 Należne wpłaty na poczet kapitału własnego	Ct
	X	Sp	4a)	80 000	
	80 000	4a)			

Konto o symbolu 803 „Należne wpłaty na poczet kapitału podstawowego” służy do ewidencji należnych wkładów na poczet kapitału zakładowego przy emisji akcji, czyli są to należności od akcjonariuszy z tytułu niepełnego wniesienia wkładów na pokrycie akcji w spółce akcyjnej, bądź służy ono do zapisu zadeklarowanych, ale nie wniesionych wkładów na poczet kapitału podstawowego w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością przez współdziałalców.⁵⁷

b) przykładem operacji typu czwartego może być zasilenie w kwocie 60 000 zł kapitału zakładowego kapitałem zapasowym, jeśli statut spółki na taką sytuację zezwala. Wówczas na koncie „801 Kapitał podstawowy – zakładowy” zapiszemy po Ct co oznacza jego zwiększenie oraz po stronie Dt na koncie „811 Kapitał zapasowy” co oznacza zmniejszenie jego wartości.

Dt	801 Kapitał zakładowy	Ct	Dt	811 Kapitał zapasowy	Ct
	X	Sp	4b)	60 000	X
	60 000	4b)			Sp

5. Operacja pasywna (–P/+P, a ściślej –Z/+Kwł) np. powstanie kapitału zapasowego 100 000 zł z dopłat wspólników w spółce z.o.o. w kompensacie z zobowiązaniami spółki wobec nich. Zobowiązania maleją zapis po stronie Dt a kapitał zapasowy rośnie, czyli zapis po stronie Ct.

Dt	241 Rozrachunki z właścicielami	Ct	Dt	811 Kapitał zapasowy	Ct
5)	100 000	X		X	Sp
		Sp		100 000	5)

6. Operacja aktywno-pasywna zwiększająca sumy bilansowe (+A/+P w wersjach +A/Kwł oraz +A/ +Z):

a) wzrost aktywów oraz wzrost pasywów, konkretniej kapitału własnego (+A/+kwł), co powoduje wzrost sumy bilansowej np. wniesiony aport rzeczowy w postaci samochodu osobowego o wartości 30 000 zł przez właściciela w działalność gospodarczą wówczas rosną środki trwałe oraz kapitał podstawowy-zakładowy.

⁵⁷ Gertruda K. Świdarska, *Wzorcowy Plan Kont. Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, Difin, Warszawa 2001, s. 855.

Dt	801 Kapitał zakładowy	Ct	Dt	010 Środki trwałe	Ct
	30 000	6a)	6a)	30 000	

b) wzrost aktywów oraz wzrost zobowiązań (+A/+Z), co powoduje wzrost sumy bilansowej np. zakup na kredyt kupiecki towarów o wartości 3 000 zł, wówczas zwiększają się zapasy towarów oraz wysokość zobowiązań wobec dostawców towarów, co w konsekwencji doprowadza do zwiększenia zarówno sumy aktywów, jak i pasywów.

Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct	Dt	331 Towary w detalu	Ct
	3000	6b)	6b)	3000	

7. Operacja aktywno-pasywna zmniejszająca sumy bilansowe (–A/–P, w wariantach –A/–Z oraz –A/–Kwł):

a) wariant (–A/–Z). Spłata zobowiązań za towary dokonana przelewem z rachunku bieżącego w wysokości 3 000 zł. W wyniku operacji zmalały zobowiązania i o tą samą kwotę zmniejszyły się środki pieniężne dostępne na rachunku bankowym.

Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct	Dt	130 Rachunek bieżący	Ct
7a)	3 000	X	Sp	X	3 000
		Sp			7a)

b) wariant –A/–Kwł. Wycofanie kapitału własnego w przedsiębiorstwie prowadzonym przez osobę fizyczną np. zapłacenie rachunków osobistych w kwocie 500 zł z rachunku bieżącego jednostki. W myśl zasady podmiotowości rachunki osobiste właściciela nie stanowią operacji gospodarczej jednostki, zatem uszczuplając aktywa jednostki na własne potrzeby należy dokonać wycofania z kapitału własnego.

Dt	130 Rachunek bieżący	Ct	Dt	801 Kapitał zakładowy właściciela	Ct
Sp	X	500	7b)	500	X
		7b)			Sp

5.6. Funkcjonowanie kont wynikowych

Konta wynikowe służą do ujęcia procesów gospodarczych i ustalenia wyniku finansowego; zatem spełniają odmienne funkcje niż konta bilansowe, w związku z czym często się je nazywa kontami niebilansowymi, ewentualnie pośrednio-bilansowymi. Kont tych – w odróżnieniu od kont aktywnych

i pasywnych – nie otwiera się saldami początkowymi z bilansu otwarcia; ich otwarcie następuje już w chwili zaewidencjonowania na nich pierwszej operacji gospodarczej.

Najważniejszymi kontami służącymi do ewidencji operacji wynikowych są:

- „Koszty działalności operacyjnej – według rodzajów ”,
- „Koszt własny (wartość) sprzedanych towarów i materiałów”,
- „Pozostałe koszty operacyjne”,
- „Koszty finansowe”,
- „Przychody netto (bez podatku VAT, po skontach i bonifikatach) ze sprzedaży produktów, usług podstawowych, towarów, materiałów”,
- „Pozostałe przychody operacyjne”,
- „Przychody finansowe”,
- „Podatek dochodowy i inne obciążenia wyniku finansowego
- „Straty i zyski nadzwyczajne”,
- „Wynik finansowy (zysk, strata netto)”.

Na kontach tych operacje gospodarcze księguje się na bieżąco, w sposób narastający, w miarę ich występowania – aż do końca każdego roku obrotowego.

Jeśli chodzi o zasady funkcjonowania kont wynikowych, to można stwierdzić, iż konta kosztów reagują tak jak konta aktywów, co znaczy, że wszelkie zwiększenia zapisuje się po stronie debetowej, a zmniejszenia – po kredytowej; natomiast w przypadku kont przychodów, podobnie jak w przypadku kont pasywów, zwiększenia zapisuje się po stronie kredytowej, zaś zmniejszenia – po debetowej.

Schemat 3. Funkcjonowanie kont wynikowych

Dt	KOSZTY	Ct	Dt	WYNIK FINANSOWY	Ct	Dt	PRZYCHODY	Ct
+	-					-	+	
+	-					-	+	
+	-					-	+	
O Dt	O Ct					O Dt	O Ct	
	Stan końcowy na dzień 31.12	}	←	←		Stan końcowy na dzień 31.12	}	
	Sk _{Dt}					Sk _{Ct}		
Suma kontrolna	Suma kontrolna					Suma kontrolna	Suma kontrolna	

Stany końcowe kont wynikowych nie wchodzą do bilansu zamknięcia, stanowią one poniesione koszty oraz osiągnięte przychody w danym okresie sprawozdawczym (roku obrotowym).

Na koniec każdego roku obrotowego następuje ustalenie wyniku finansowego metodą księgową. W związku z tym stany końcowe kont wynikowych – na dzień 31 grudnia każdego roku – przenoszone są na konto „Wynik finansowy”, które umożliwi obliczenie zysku lub straty za dany rok działalności. Roczny wynik finansowy stanowi podstawę sporządzenia sprawozdania „Rachunek zysków i strat”.

Obroty kont wynikowych nie są kumulowane w okresach wieloletnich (przeciwnie do składników bilansu). Procedurę ich otwierania i rozliczania powtarza się z roku na rok.

W zestawieniu z innymi kontami wynikowymi, nieco odmienny charakter ma konto „Wynik finansowy”, które nosi cechy zarówno konta bilansowego, jak i niebilansowego (wynikowego). Jest to konto o charakterze wynikowo-bilansowym.

Konto „Wynik finansowy”:

- Służy do obliczenia końcowego wyniku finansowego. Zapisy odbywają się pod datą 31 grudnia, lecz dotyczą całego roku obrotowego. Obliczanie wyniku za okresy krótsze możliwe jest tylko w ujęciu statystycznym – poprzez porównawcze zestawienie przychodów i kosztów, czyli bez przenoszenia wyników częściowych z odpowiednich kont wynikowych. Można tego dokonać za pomocą arkusza roboczego, który będzie przedmiotem rozważań w dalszej części opracowania.

- Na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych na jego stronę debetową przenosi się koszty: podstawowej działalności operacyjnej, pozostałej działalności operacyjnej, koszty finansowe, straty nadzwyczajne, podatek dochodowy i inne obciążenia a w przypadku stosowania w jednostce wersji porównawczej „Rachunku zysków i strat” zmniejszenia stanu produktów.

- Na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych na jego stronę kredytową przenosi się przychody: podstawowej działalności operacyjnej, pozostałej działalności operacyjnej, przychody finansowe oraz zyski nadzwyczajne, a w przypadku stosowania w jednostce wersji porównawczej „Rachunku zysków i strat” zwiększenie stanu produktów.

- Ujmuje na koniec roku pozycje wynikowe i bilansowe w postaci zysku netto jako powiększenie kapitału własnego lub straty jako pomniejszenie kapitału własnego.

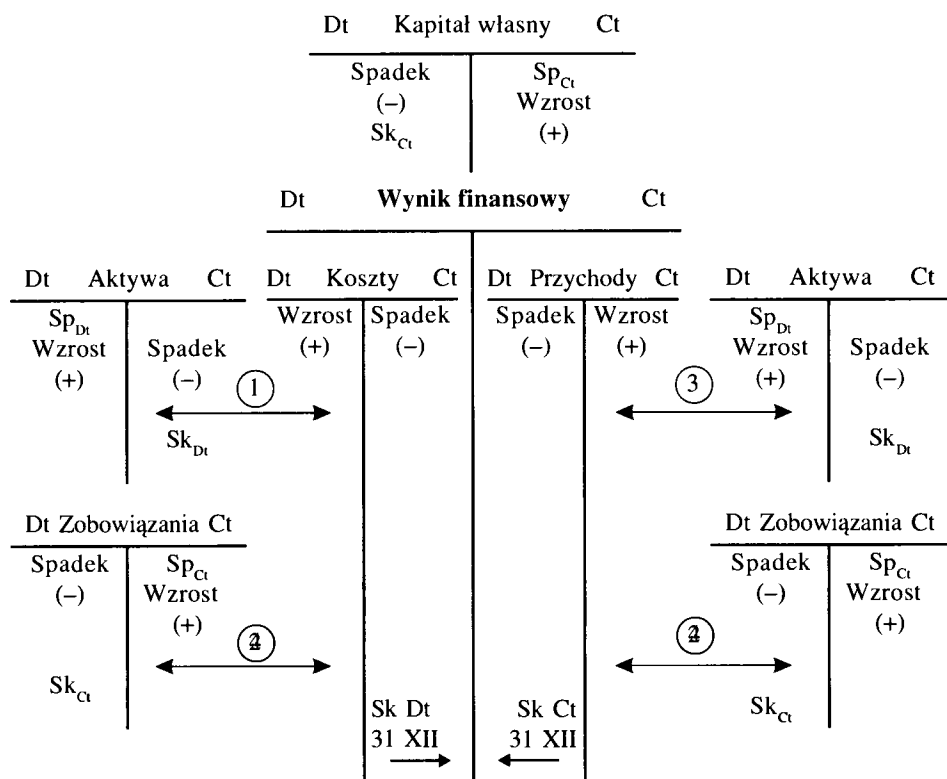
Funkcjonowanie konta „Wynik finansowy” ujęto w schemacie 4.

Schemat 4. Księgowe ujęcie wyniku finansowego

Dt		WYNIK FINANSOWY		Ct		Dt		Kapitał własny		Ct	
Koszty		Przychody		Spadek		Spadek		Wzrost		Wzrost	
Straty nadzwyczajne		Zyski nadzwyczajne		(-)		(-)		(+)		(+)	
Podatek dochodowy i inne obciążenia											
O_{Dt} Obroty debetowe		O_{Ct} Obroty kredytowe									
• Sk_{Ct} Zysk ($O_{Ct} > O_{Dt}$)		• Sk_{Dt} Strata ($O_{Dt} < O_{Ct}$)									
Suma kontrolna		Suma kontrolna									

Konta wynikowe zarówno kosztów, jak i przychodów korespondują z kontami aktywnymi oraz pasywnymi – zobowiązaniami z różnych tytułów, co ujęto graficznie w schemacie 5.

Schemat 5. Ogólny schemat funkcjonowania kont wynikowych i bilansowych. Typy operacji wynikowych

Jak wynika z schematu 5, zgodnie z ustawową definicją kosztów i przychodów, mogą wystąpić cztery typy operacji wynikowych dwie dotyczące kosztów i dwie przychodów.

- Kosztowe powodujące wiarygodnie określone uszczuplenie korzyści ekonomicznych doprowadzające do zmniejszenia kapitału własnego poprzez:

① zmniejszenie aktywów (zapis po stronie Ct),
bądź

② zwiększenie zobowiązań (zapis po stronie Ct).

- Przychodowe powodujące uprawdopodobnione powstanie korzyści ekonomicznych doprowadzające do zwiększenia kapitału własnego poprzez:

③ zwiększenie wartości aktywów (zapis po stronie Dt),
bądź

④ zmniejszenie wysokości zobowiązań (zapis po stronie Dt).

Konta „Przychodów” reagują dokładnie odwrotnie jak konta „Kosztów”, co wynika z ich ustawowej definicji omówionej w pkt 4.5 oraz 4.6 niniejszego podręcznika.

Wszystkie poniesione koszty w jednostce gospodarczej zawsze pomniejszają kapitał własny w postaci zysku, co wynika z faktu, iż na koniec roku przenoszone są na stronę Dt „Wyniku finansowego” Zatem operacje kosztowe zawsze dotyczą jednego konta bilansowego aktywów, bądź zobowiązań i jednego konta wynikowego w postaci kosztów. Operacje kosztowe można sprowadzić do dwóch wymienionych typów.

1. Operacje kosztowe powodujące zmniejszenie aktywów (materiałów, towarów, środków pieniężnych itp.) oraz zmniejszenie kapitału własnego (–A/–Kwł).

Przykładowo nastąpiło wydanie materiałów o wartości 4 000 zł do produkcji. Poniesiony koszt zużytych materiałów powoduje z jednej strony zmniejszenie aktywów w postaci uszczuplenia zapasów a z drugiej pomniejszenie kapitału własnego samofinansowania w postaci zysku.

Dt 310 Materiały		Dt 401 Zużycie materiałów		Dt 860 Wynik finansowy (kap.wł.)	
Sp	Ct				
X	4 000 1)	1) 4 000	4 000	31 XII	4 000

Stan konta „Zużycie materiałów” na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych przenoszony jest na stronę Dt (kosztową) konta „Wynik finansowy”, co zawsze powoduje zmniejszenie kapitału własnego.

2. Operacje kosztowe powodujące zwiększenie zobowiązań oraz pomniejszenie kapitału własnego (+Z/-Kwł). Sporządzono „Listę płac pracowników” stanowiącą podstawę wypłaty wynagrodzeń 20 000 zł. Lista płac z jednej strony stanowi dokument powodujący powstanie zobowiązań wobec pracowników z tytułu należnych im wynagrodzeń, ale jeszcze nie wypłaconych za pracę a z drugiej strony poniesiony koszt przez jednostkę gospodarczą.

Dt 230 Rozrachunki z prac. z tyt. wynagrodzeń	Ct	Dt 404 Wynagrodzenia	Ct	Dt 860 Wynik finansowy (kap.wł.)	Ct
20 000	2)	2) 20 000	20 000	20 000	

← $\frac{31}{XII}$ →

Stan konta „Wynagrodzenia” na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych przenoszony jest na stronę Dt (kosztową) konta „Wynik finansowy”, co zawsze powoduje zmniejszenie kapitału własnego.

Podobnie odróżniamy operacje przychodowe.

3. Operacje przychodowe powodujące zwiększenie aktywów oraz kapitału własnego w postaci zysku.

Sprzedano na kredyt kupiecki usługi wystawiając fakturę własną na kwotę 30 000 zł (pominięto problem podatku VAT). Operacja ta powoduje zwiększenie aktywów w postaci należności od odbiorców usług (bowiem jeszcze nie zapłacili) i jednocześnie powstanie przychodu z tytułu sprzedaży tychże usług. Przychód zawsze powoduje zwiększenie zysku.

Dt 860 Wynik finansowy (kap.wł.)	Ct	Dt 720/3 Sprzedaż usług podstawowych	Ct	Dt 200 Rozrachunki z odbiorcami	Ct
30 000		30 000	3)	3) 30 000	

← $\frac{31}{XII}$ →

Stan konta przychodowego „Sprzedaż usług podstawowych” na dzień bilansowy – zamknięcia ksiąg rachunkowych przenoszony jest na stronę Ct (przychodową) konta „Wynik finansowy”, co zawsze powoduje zwiększenie kapitału własnego.

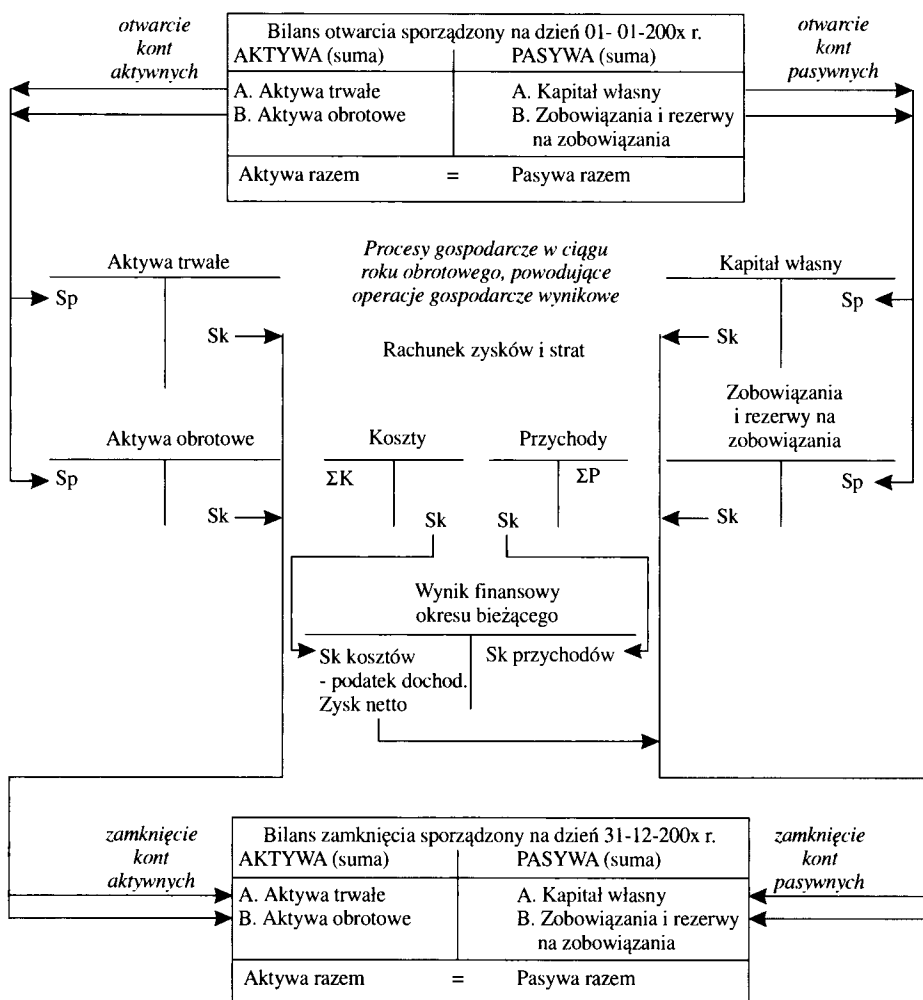
4. Operacje przychodowe powodujące zmniejszenie zobowiązań oraz zwiększenie kapitału własnego. Przykładowo można podać operację umorzenia przedawnionych zobowiązań w kwocie 4 000 zł. W tym przypadku, następuje zmniejszenie zobowiązań (po stronie Dt) i jednocześnie wygenerowanie pozostałego przychodu operacyjnego (zapis po stronie Ct).

Dt 860 Wynik finansowy (kap.wł.)	Ct	Dt 760 Pozostałe przychody operacyjne	Ct	Dt 210 Rozrachunki z dostawcami	Ct
	40 000 ←	← 4 000	4 000 4)	4) 4 000	X Sp
	← 31 XII				

Stan konta przychodowego „Pozostałe przychody operacyjne” na dzień bilansowy przenoszony jest na stronę Ct (przychodową) konta „Wynik finansowy”, co zawsze powoduje zwiększenie kapitału własnego.

Powiązanie pomiędzy kontami bilansowymi i wynikowymi przedstawiono na schemacie 6.

Schemat 6. Powiązanie między bilansem otwarcia a bilansem zamknięcia

Powyżej przedstawiono roczną procedurę księgowości rozpoczynającą się od bilansu otwarcia (stan na dzień 01stycznia 200x r. BO) a kończącą bilansem zamknięcia (stan na dzień 31.12. 200x r. BZ)

Konta bilansowe: aktywne i pasywne otwierane są saldami początkowymi z bilansu otwarcia (BO) a zamykane są saldami końcowymi wchodzącymi do bilansu zamknięcia (BZ). Natomiast konta wynikowe: kosztów i przychodów jako konta niebilansowe nie posiadają ani sald początkowych ani też końcowych. Otwierane one są z chwilą zaistnienia pierwszej operacji wynikowej a zamykane stanami końcowymi przenoszonymi na konto „Wynik finansowy„ na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych (na dzień 31.12).

Przed ostatecznym zamknięciem kont należy sporządzić bilans próbny w postaci „Zestawienia obrotów i sald”

Zestawienie obrotów i sald

W świetle ustawy o rachunkowości zestawienie to sporządza się przynajmniej za poszczególne okresy sprawozdawcze, nie rzadziej niż na koniec każdego miesiąca, a za rok obrotowy – nie później niż do 85 dni po dniu bilansowym. Odgrywa ono istotną rolę w zakresie kontroli zachowania równowagi bilansowej, przy rejestrowaniu poszczególnych operacji gospodarczych. Chodzi o sprawdzenie, czy wszystkie operacje zostały zaksięgowane zgodnie z zasadą podwójnego zapisu.

Zestawienie obrotów i sald w myśl art.18. pkt.1 ustawy o rachunkowości powinno składać się z następujących pozycji:

- symboli lub nazw kont,
- sald kont na dzień otwarcia ksiąg rachunkowych (Sald początkowych poszczególnych kont z BO),
- obrotów za bieżący okres sprawozdawczy,
- obrotów narastająco od początku roku obrotowego,
- sald na koniec okresu sprawozdawczego (Salda końcowe poszczególnych kont wchodzące do BZ),
- sum ogólnych po stronie Dt i po stronie Ct: sald początkowych, obrotów okresu sprawozdawczego bieżącego, obrotów narastających oraz sald końcowych.

W przypadku zaksięgowania prawidłowo poszczególnych operacji, czyli zgodnie z zasadą podwójnego zapisu, pary sum kolumn po Dt i po Ct są sobie równe wartościowo.

Procedura sporządzania „Zestawienia obrotów i sald:

1) zsumować zapisy księgowe zarówno po stronie debetowej jak i kredytowej na wszystkich używanych kontach ustalając w ten sposób ich obroty,

- 2) wpisać nazwy kont lub ich symbole z Zakładowego Planu Kont,
- 3) wpisać obroty debetowe i kredytowe poszczególnych kont,
- 4) zsumować wszystkie obroty debetowe i kredytowe, muszą być sobie równe,
- 5) wyprowadzić salda odejmując od obrotów większych obroty mniejsze i wpisać zgodnie z charakterem obrotów większych,
- 6) zsumować salda wszystkich kont. Suma sald debetowych musi być równa sumie sald kredytowych.

W celu zilustrowania przedstawionej problematyki posłużymy się prostym przykładem zarejestrowania operacji gospodarczych, przedstawiając procedurę księgową od bilansu otwarcia do bilansu zamknięcia. W dalszej części opracowania omówimy rozbudowę kont i możliwości ich dostosowania do konkretnych, znacznie szerszych, potrzeb w rzeczywistym funkcjonowaniu jednostek gospodarczych.

Przykład 4 – hipotetyczny

Załóżmy, iż w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością o profilu handlowym sporządzono spis inwentarza potwierdzony wcześniejszą inwentaryzacją składników posiadanych przez nią na dzień otwarcia księgi rachunkowej (pominięto konta analityczne):

Kapitał podstawowy-zakładowy	(obliczyć)zł
Zaciągnięte kredyty bankowe	14 000 zł
Zobowiązania wobec dostawców	150 000 zł
Materiały	36 000 zł
Środki pieniężne a'vista na rachunku bankowym	30 000 zł
Budynki handlowe (sklepy)	150 000 zł
Samochód dostawczy	40 000 zł
Program komputerowy (nabyte prawa autorskie)	50 000 zł
Gotówka w kasie	3 000 zł
Towary	250 000 zł

Bilans otwarcia na dzień rozpoczęcia działalności np. 01.01 200x r.

Na podstawie powyższego spisu z natury sporządzono bilans otwarcia na dzień rozpoczęcia działalności (wszystkie sformułowania typu opisowego zamieniono na terminologię rachunkowości, przeprowadzono

klasyfikację wymienionych powyżej pozycji włączając je do odpowiedniej grupy bilansu). Kapitał podstawowy obliczono jako dopełnienie brakującej sumy bilansowej, wiedząc iż suma aktywów musi być równa sumie pasywów zgodnie z zasadą równowagi.

Bilans otwarcia spółki z o.o. na dzień 01-01-200x

Lp.	Aktywa	suma zł	Lp.	Pasywa	suma zł
1.	Wartości niematerialne i prawne	50 000	1.	Kapitał podstawowy-zakładowy	395 000
2.	Środki trwale	190 000	2.	Kredyty bankowe	14 000
3.	Materiały	36 000	3.	Zobowiązania wobec dostawców	150 000
4.	Towary	250 000			
5.	Kasa	3 000			
6.	Rachunek bieżący	30 000			
	Ogółem aktywa	559 000		Ogółem pasywa	559 000

Aktywa ogółem 559 000 = Pasywa ogółem 559 000

Kapitał podstawowy = 559 000 – 14 000 – 150 000 = 395 000

Na podstawie bilansu dokonano otwarcia kont syntetycznych saldami początkowymi zgodnie z zasadą: konta aktywne po stronie Dt a pasywne po Ct. Zaksięgowano poniższe operacje gospodarcze zgodnie z zasadą podwójnego zapisu. Każdą operację gospodarczą zarejestrowano na dwóch różnych kontach po przeciwnych stronach w tej samej kwocie. Do księgowania poniesionych kosztów wykorzystano ich układ rodzajowy (zespół IV) przedstawiony w punkcie 4.8.

Treść operacji gospodarczych:

1. Spłacono przelewem z rachunku bankowego zaciągnięty wcześniej kredyt bankowy w 8 000 zł.

2. Sprzedano towary wystawiając fakturę własną sprzedaży na kwotę 280 000 zł, zapłata nastąpi później (dla uproszczenia pominięto podatek VAT).

3. Zainkasowano należności od odbiorców na rachunek bankowy 200 000 zł.

4. Zainkasowano należności od odbiorców do kasy 20 000 zł

5. Wydano odbiorcy towary po koszcie własnym nabycia (KTS) 180 000 zł.

6. Zakupiono materiały biurowe (na magazyn) za gotówkę 2 000 zł.

7. Podjęto gotówkę z banku do kasy 36 000 zł.

8. Zakupiono opakowania (materiały) 42 000 zł, zapłata nastąpi później.

9. Uregulowano przelewem z rachunku bieżącego część zobowiązań wobec dostawców towarów w kwocie 180 000 zł.

10. Zaciągnięto kredyt bankowy na rachunek bieżący 76 000 zł.

11. Sporządzono listę płac i jednocześnie wypłacono gotówką wynagrodzenia wszystkim pracownikom 20 000 zł (dla uproszczenia pominięto problem ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, zaliczek na podatek dochodowy od wynagrodzeń pracowników)

12. Naliczono podatek dochodowy od podstawy opodatkowania równej zyskowi brutto w wysokości 24% (należy dokonać zestawienia statystycznego po zaksięgowaniu 11 operacji przychodów i kosztów ich uzyskania i obliczyć zysk brutto).

Księgowanie operacji gospodarczych na kontach syntetycznych księgi głównej

Wart. niematerialne i prawne	
Sp	50 000
	50 000 Sk

Środki trwałe	
Sp	190 000
	190 000 Sk

Materiały	
Sp	36 000
6)	2 000
8)	42 000
	80 000 Sk
	80 000

Towary	
Sp	250 000
	180 000
	250 000
	180 000
	70 000
	250 000 Sk
	250 000

Kredyty bankowe	
1)	8 000
	14 000
	76 000
Sk	8 000
	82 000
	90 000
	90 000

Rozrachunki z dostawcami (zobow.)

1)	180 000	150 000	Sp
		42 000	8)
	180 000	192 000	
	12 000		
	192 000	192 000	

Rozrachunki z odbiorcami (należn.)

2)	280 000	200 000	3)
		20 000	4)
	280 000	220 000	
		60 000	Sk
	280 000	280 000	

Zestawienie obrotów i sald

Po zaksięgowaniu wszystkich (w naszym przypadku 12) operacji gospodarczych danego okresu sprawozdawczego należy sporządzić „Zestawienie obrotów i sald” (zwane często bilansem próbnym).

Ze względu na fakt, iż posłużono się prostym przykładem obejmującym tylko jeden okres sprawozdawczy, po którym sporządzane są sprawozdania finansowe, obroty narastające w poszczególnych miesiącach nie występują, a dla uproszczenia Salda początkowe kont włączono do obrotów okresu sprawozdawczego.

Wyniki zebrano w tabl. 5

Tablica 5. Zestawienie obrotów i sald

Lp.	Nazwa konta	OBROTY		SALDA	
		Dt	Ct	Dt	Ct
1	Wartości niematerialne i prawne	50 000		50 000	
2	Środki trwałe	190 000		190 000	
3	Materiały	80 000		80 000	
4	Towary	250 000	180 000	70 000	
5	Kasa	59 000	22 000	37 000	
6	Rachunek bieżący	306 000	224 000	82 000	
7	Kapitał podstawowy		395 000		395 000
8	Kredyty bankowe	8 000	90 000		82 000
9	Rozrachunki z dostawcami (zobowiązania)	180 000	192 000		12 000
10	Rozrachunki z odbiorcami (należności)	280 000	220 000	60 000	
11	Sprzedaż towarów		280 000		280 000
12	KTS	180 000		180 000	
13	Wynagrodzenia	20 000		20 000	
14	Podatek dochodowy	19 200		19 200	
15	Rozrachunki z US z tyt. pod. doch.		19 200		19 200
	Razem-ogólne sumy	1 622 200	1 622 200	788 200	788 200

Po stwierdzeniu zgodności w ogólnych sumach „Zestawienia obrotów i sald” należy dokonać na dzień kończący rok obrotowy zamknięcia kont wynikowych przenosząc ich stany na konto o podwójnym charakterze wynikowo-bilansowym „Wynik finansowy”. Koszty i straty oraz podatek dochodowy przenoszone są poprzez zapis ich stanu końcowego po stronie kredytowej w korespondencji ze stroną debetową „Wyniku finansowego”. Natomiast przychody przenoszone są dokładnie odwrotnie, zapisem stanu końcowego po ich stronie debetowej, w korespondencji ze stroną kredytową konta „Wynik finansowy”. Najogólniej ujmując można stwierdzić, iż konto „Wynik finansowy” jest odzwierciedleniem sprawozdania „Rachunek zysków i strat”.

Operacje gospodarcze zamykające konta wynikowe i bilansowe na dzień bilansowy (c.d. analizowanego przykładu)

13. Przeniesienie sumy przychodów ze sprzedaży towarów 280 000 zł,

14. Przeniesienie wartości sprzedanych towarów wycenionych po koszcie ich nabycia 180 000 zł.

15. Przeniesienie sumy kosztów wynagrodzeń pracowników 20 000 zł

16. Przeniesienie podatku dochodowego 19 200 zł.

Po zamknięciu kont wynikowych należy zamknąć konta bilansowe, sporządzić sprawozdania finansowe: „Rachunek zysków i strat”, „Zestawienie zmian w kapitale własnym”, „Rachunek przepływów pieniężnych” i na końcu „Bilans zamknięcia”.

Rachunek zysków i strat (wariant porównawczy)

A. Przychody netto ze sprzedaży w tym:

IV. Przychody netto ze sprzedaży towarów 280 000 zł

B. Koszty działalności operacyjnej

V. Wynagrodzenia 20 000 zł

VIII. Wartość sprzedanych towarów (KTS) 180 000 zł

C. Zysk ze sprzedaży 80 000 zł

K. Zysk brutto 80 000 zł

L. Podatek dochodowy $0,24 \times 80\,000\text{ zł} =$ 19 200 zł

N. Zysk netto $(80\,000 - 19\,200) =$ 60 800 zł

Zestawienie zmian w kapitale własnym obejmuje

I. Kapitał własny na początek okresu (BO Kwł)

I.a. Kapitał podstawowy 395 000 zł

I.8. Wynik netto

I.8.a) zysk netto (wygospodarowany w okresie bieżącym) 60 800 zł

II. Kapitał własny na koniec okresu (BZ K wł). 455 800 zł

Nastąpiło zwiększenie kapitału własnego o kapitał samofinansowania w postaci zysku netto.

Rachunek przepływów pieniężnych (metoda bezpośrednia)

A. Przepływy z działalności operacyjnej:	
A.I. Wpływy ze sprzedaży	220 000 zł
A.II. Wydatki	
1. Dostawy i usługi	180 000 +2 000=182 000 zł
2. Wynagrodzenia	20 000 zł
A.III. Przepływy pieniężne netto	+ 18 000 zł
B. Przepływy z działalności inwestycyjnej – nie wystąpiły	
C. Przepływy z działalności finansowej	
C.I. Wpływy: zaciągnięcie kredytu	76 000 zł
C.II. Wydatki: spłata kredytu	8 000 zł
C.III. Przepływy netto z działalności finansowej	+68 000 zł
D. Przepływy pieniężne netto	+86 000 zł
F. Środki pieniężne na początek okresu	33 000 zł
G. Środki pieniężne na koniec okresu	119 000 zł
(Kasa 37 000 + R-k bieżący 82 000)	

Powyższe sprawozdania są ze sobą bezpośrednio powiązane i ich efekty znajdują odzwierciedlenie w bilansie zamknięcia: i tak obliczony zysk netto w „Rachunku zysków i strat” zasila kapitał własny na koniec okresu, co znajduje swoje odbicie w sprawozdaniu „Zestawienie zmian w kapitale własnym”, a stan końcowy kapitału własnego wchodzi do BZ. Rachunek przepływów pieniężnych informuje o zmianach w sytuacji finansowej jednostki ukazuje na ile środki pieniężne będące w dyspozycji jednostki zmieniły się w bilansie zamknięcia w stosunku do bilansu otwarcia.

Bilans zamknięcia na dzień 31-12-200x

Lp.	Aktywa	suma zł	Lp.	Pasywa	suma zł
1.	Wartości niematerialne i prawne	50 000	1.	Kapitał podstawowy-zakładowy	395 000
2.	Środki trwale	190 000	2.	Zysk netto	60 800
3.	Materiały	80 000	3.	Kredyty bankowe	82 000
4.	Towary	70 000	4.	Zobowiązania wobec dostawców	12 000
5.	Należności od odbiorców	60 000	5.	Zobowiązanie z tyt. pod. doch.	19 200
6.	Kasa	37 000			
7.	Rachunek bieżący	82 000			
	Ogółem aktywa	569 000		Ogółem pasywa	569 000

5.7. Budowa planu kont

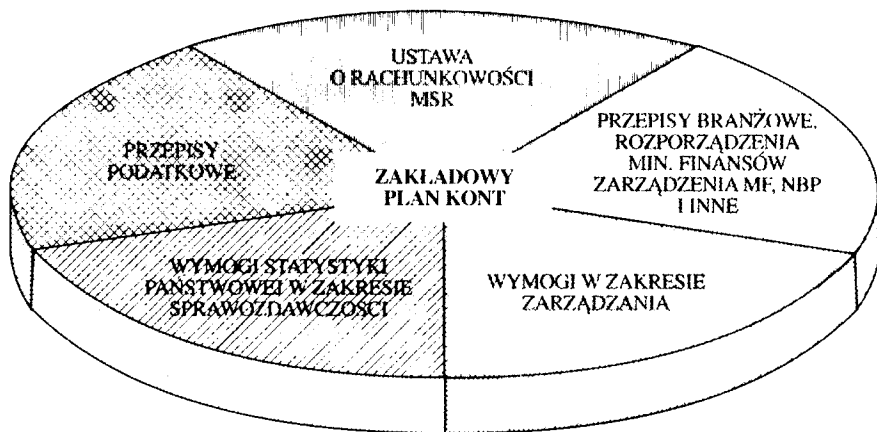
Zakładowy plan kont stanowi część składową dokumentacji opisującej zasady rachunkowości przyjęte przez daną jednostkę gospodarczą. Na mocy ustawy o rachunkowości kierownik każdej jednostki gospodarczej zobligowany jest do określenia polityki rachunkowości w formie pisemnej w języku polskim, która obejmuje w szczególności (art.10):

- 1) określenie roku obrotowego i wchodzących w jego skład krótszych okresów sprawozdawczych,
- 2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego,
- 3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych w tym co najmniej:
 - a) zakładowego planu kont, ustalającego wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej,
 - b) wykazu ksiąg rachunkowych,
 - c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opisu systemu informatycznego,
- 4) systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów.

O polityce rachunkowości traktuje podobnie Międzynarodowy Standard Rachunkowości MSR-1, stwierdzając, że obejmuje ona zasady, reguły, metody, umowne uzgodnienia i procedury przyjęte przez kierownictwo przedsiębiorstwa i służące opracowywaniu sprawozdań finansowych.⁵⁸

Gospodarka rynkowa przed rachunkowością finansową postawiła zadanie polegające na zaspokojeniu potrzeb wynikających z otoczenia społeczno-ekonomiczno-prawnego jednostek i ułatwienie zaspokojenia potrzeb wynikających z procesu zarządzania, rozliczeń podatkowych i innych obciążeń. Jest to możliwe, gdyż ustawa pozostawiła do decyzji kierowników jednostek opracowanie Zakładowego Planu Kont (ZKP). Umożliwia to dostosowanie ZKP do szeroko rozumianych potrzeb przedsiębiorstwa. Dzięki elastyczności kont, ich podzielności poziomej i pionowej możliwym się staje dopasowanie systemu ewidencyjnego jednostki do zaspokojenia różnych jej potrzeb. W momencie budowy Zakładowego planu kont uwzględnia się następujące czynniki: ustawę o rachunkowości, krajowe standardy rachunkowości (KSR), międzynarodowe standardy (MSR), zarządzenia GUS w zakresie sprawozdawczości państwowej, przepisy branżowe regulujące specyficzne dla danego przedsiębiorstwa uwarunkowania, potrzeby zarządzania itp. Graficzne ujęcie bazy podczas tworzenia Zakładowego Planu Kont przedstawia rys. 17.

⁵⁸ M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość finansowa*, „Problemy rachunkowości”, nr 4 (7)/2001, s. 1, oraz Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt. s. 93.

Rys. 17. Budowa Zakładowego Planu Kont

Dzięki odpowiednio sporządzonemu zakładowemu planowi kont możliwe jest bez znacznych nakładów na odrębną ewidencję dla celów podatkowych sprostanie wymogom prawa podatkowego, statystyki państwowej.

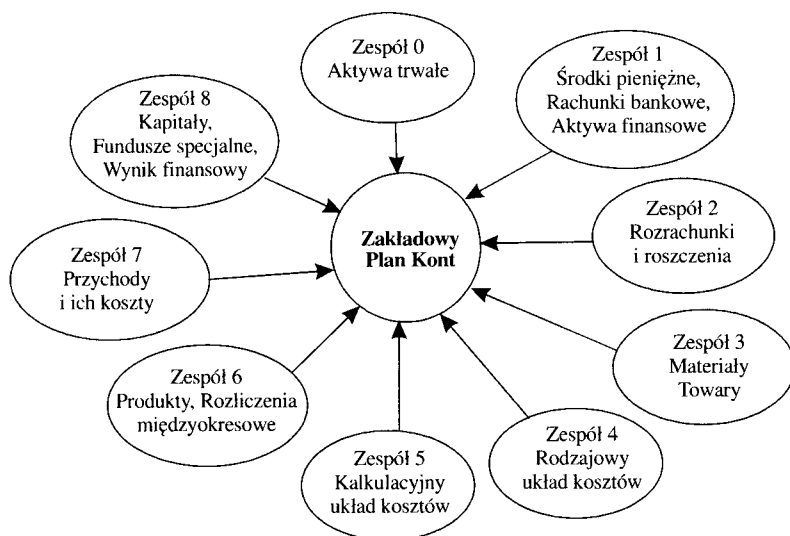
Pomiędzy rachunkowością finansową a prawem podatkowym występuje ścisły związek, bowiem jednym z zadań tejże rachunkowości jest spełnienie funkcji podatkowej zawartej w art. 24, ust. 4, pkt. 2 ustawy o rachunkowości. Ustawa nakłada na podmioty prawa bilansowego obowiązek stosowania zasad rachunkowości w sposób prawidłowy, zapewniający rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej, finansowej, wyniku finansowego oraz rentowności jednostki, ale jednocześnie poleca dokonywać zapisów uporządkowanych chronologicznie i systematycznie, według kryteriów klasyfikacyjnych umożliwiających sporządzenie obowiązujących jednostkę sprawozdań finansowych i innych, deklaracji podatkowych oraz dokonanie rozliczeń finansowych. Nie jest to zadanie łatwe dla podmiotów prawa bilansowego, które księgi prowadzą według ustawy o rachunkowości, a rozliczenia z tytułu podatków są zobowiązane dokonywać w zgodzie z wymogami permanentnie modyfikowanego prawa podatkowego. W przypadku podatku dochodowego w praktyce przyjmuje się ustalony na podstawie ksiąg rachunkowych wynik finansowy brutto jako punkt wyjścia do ustalenia podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych, a następnie skorygowanie go według przepisów prawa podatkowego, co znacznie ułatwiają odpowiednio powołane do życia konta zarówno syntetyczne, jak i analityczne.

Sz szczególnie istotne dla celów zarządzania jest zarówno odpowiednie powołanie do życia kont kosztowych według poszczególnych ośrodków

odpowiedzialności, jak i generowanie informacji na kontach niezbędnych do przeprowadzenia rachunku kosztów zmiennych.

Każda działalność gospodarcza przynosząca przychód (dochód, obrót) obłożona jest różnymi podatkami bezpośrednimi i pośrednimi, które w zgodzie z prawem bilansowym i podatkowym muszą być naliczone, zadeklarowane, zaewidencjonowane i odprowadzone do budżetu. W związku z wypełnieniem funkcji podatkowej podmioty prawa bilansowego stają się jednocześnie podmiotami rachunkowości podatkowej – podatnikami.

Ustalając zakładowy plan kont każda jednostka jak już wcześniej przedstawiono powinna go dostosować do swojej specyfiki działalności, rozmiarów, potrzeb zarządczych a także wymogów podatkowych, statystyki państwowej, sprawozdawczości itp. Każde konto oprócz nazwy powinno posiadać symbol liczbowy odpowiadający zwyczajowo przyjętemu zespołowi kont. Wyróżnia się dziewięć zespołów kont od 0 do 8, co graficznie przedstawiono na rys. 18.

Rys. 18. Ogólna struktura planu kont – zespoły kont

W ramach zespołów występują grupy, podgrupy. Istnieje możliwość tworzenia dowolnej liczby kont w ramach danego zespołu, ale tematycznie (wg treści ekonomicznej) muszą być one związane z nazwą danego zespołu.

„Wzorcowy plan kont wraz z wyjaśnieniami i indeksem księgowani od 01.01.2002 r” opublikowany przez redakcję czasopisma „Rachunkowość” może być – w całości lub części – wykorzystywany przez jednostki po pew-

nych modyfikacjach. Plan kont powinien odzwierciedlać rzeczywiste potrzeby, dlatego też każda jednostka – jako że nie ma dwóch identycznych - musi utworzyć swój własny. Na potrzeby dydaktyczne przyjmijmy zmodyfikowany wzorcowy plan kont.⁵⁹

WZORCOWY PLAN KONT – DYDAKTYCZNY – 2002 rok

ZESPÓŁ 0. AKTYWA TRWAŁE

- 010 – Środki trwałe
- 016 – Odpisy aktualizujące utratę wartości środków trwałych
- 020 – Wartości niematerialne i prawne (WNiP)
- 026 – Odpisy aktualizujące utratę WNiP
- 030 – Długoterminowe aktywa finansowe
- 035 – Należności z tytułu pożyczek długoterminowych
- 036 – Odpisy aktualizujące długoterminowe aktywa finansowe (w tym pożyczki długoterminowe)
- 070 – Umorzenie środków trwałych oraz WNiP
- 080 – Środki trwałe w budowie

ZESPÓŁ 1. ŚRODKI PIENIĘŻNE, RACHUNKI BANKOWE I INNE

KRÓTKOTERMINOWE AKTYWA FINANSOWE

- 100 – Kasa
- 130 – Rachunek bieżący
- 134 – Kredyty bankowe
- 135 – Rachunek środków wyodrębnionych i zablokowanych (np. lokat terminowych, akredytywa, ZFŚS)
- 140 – Papiery wartościowe i inne krótkoterminowe aktywa finansowe
- 145 – Należności z tytułu pożyczek krótkoterminowych
- 146 – Odpisy aktualizujące krótkoterminowe aktywa finansowe (w tym należności z tyt. pożyczek)

ZESPÓŁ 2. ROZRACHUNKI I ROSZCZENIA

- 200 – Rozrachunki z odbiorcami (należności)
- 206 – Odpisy aktualizujące należności od odbiorców krajowych
- 208 – Odpisy aktualizujące należności od odbiorców zagranicznych
- 210 – Rozrachunki z dostawcami (zobowiązania)
- 221 – Rozrachunki z US z tytułu VAT naliczonego i jego rozliczenie.
- 222 – Rozrachunki z US z tytułu VAT należnego
- 223 – Rozrachunki z US z tytułu podatku dochodowego,
- 224 – Rozrachunki z US z tytułu akcyzy
- 229 – Pozostałe rozrachunki publicznoprawne (np. ZUS)
- 230 – Rozrachunki z pracownikami z tytułu wynagrodzeń
- 234 – Pozostałe rozrachunki z pracownikami
- 234/1 – Pozostałe rozrachunki – należności
- 234/2 – Pozostałe rozrachunki – zobowiązania

⁵⁹ B. Makuszyńska, *Wzorcowy wykaz kont z wyjaśnieniami i wykazem księgowañ typowych operacji gospodarczych*, Wydawca; Rachunkowość Sp z o.o. WWK/2000; T. Żywnowski, *Zakładowy Plan Kont jednostek innych niż banki i zakłady ubezpieczeń od stycznia 2002*, Zeszyty Metodyczne Rachunkowości, nr 24(72) Gofin, Gorzów Wlkp. 2001; Świdarska K. G., (red.) *Wzorcowy plan kont. Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, Difin, Warszawa 2001.

- 240 – Pozostałe rozrachunki
- 241 – Rozrachunki z właścicielami (w tym także „Wycofanie kapitału własnego”)
- 280 – Odpisy aktualizujące pozostałe rozrachunki

ZESPÓŁ 3. MATERIAŁY I TOWARY

- 300 – Rozliczenie zakupu materiałów,
- 301 – Rozliczenie zakupu towarów,
- 302 – Rozliczenie usług obcych,
- 303 – Rozliczenie środków trwałych i środków trwałych w budowie,
- 309 – Materiały (podstawowe + pomocnicze)
- 310 – Materiały podstawowe,
- *310/1 – Materiały podstawowe (Sp m Skm),
- *310/2 – Zakupy materiałów,
- 311 – Materiały pomocnicze
- 312 – Części zapasowe
- 315 – Odpisy aktualizujące wartość materiałów
- 330 – Towary w hurcie,
- 331 – Towary w detalu,
- 333 – poza jednostką,
- 334 – nieruchomości i prawa majątkowe przeznaczone do obrotu,
- *331/1 – Towary (Sp t, Sk t)*
- *331/2 – Zakupy towarów
- *331/3 – Zwroty i bonifikaty
- *331/4 – Uzyskane skonto (przy zakupie)
- 335 – Odpisy aktualizujące wartość towarów
- 341 – Odchylenia od cen ewidencyjnych materiałów,
- 342 – Odchylenia od cen ewidencyjnych towarów,
- 347 – Odchylenia z tytułu aktualizacji wartości zapasów materiałów i towarów,

ZESPÓŁ 4. KOSZTY WEDŁUG RODZAJÓW I ROZLICZENIE

- 400 – Amortyzacja
- 401 – Zużycie materiałów i energii
- 402 – Usługi obce
- 402/1 – Koszty zakupu – usługi obce
- 403 – Podatki i opłaty
- 404 – Wynagrodzenia
- 405 – Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia na rzecz pracowników
- 406 – Koszty reprezentacji i reklamy
- 407 – Pozostałe koszty
- 490 – Rozliczenie kosztów (– zmiana stanu produktów)

ZESPÓŁ 5. KOSZTY WEDŁUG TYPÓW DZIAŁALNOŚCI ICH ROZLICZENIE

- 500 – Produkcji podstawowa (w toku),
- *500/1 – Zestawienie produkcji
- 500/2 – Produkcja podstawowa S_{pp} S_{kp}
- 500/3 – Robocizna bezpośrednia
- 503 – Koszty usług podstawowych
- 520 – Koszty działalności handlowej
- 521 – Koszty wydziałowe
- 527 – Koszty sprzedaży
- 550 – Koszty ogólnego zarządu,
- 580 – Rozliczenie kosztów działalności

ZESPÓŁ 6. PRODUKTY I ROZLICZENIA MIĘDZYOKRESOWE

600 – Wyroby gotowe

*600/1 – Wyroby gotowe (Sp, Sk)

*603 – Produkty w toku, półprodukty –koszty zlecenia usług (w przypadku porównawczego modelu rachunku zysków i strat)

620 – Odchylenia od cen ewidencyjnych wyrobów gotowych

626 – Odpisy aktualizujące wartość produktów

640 – Rozliczenia międzyokresowe kosztów-czynne, RMK – czynne

641 – Bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, RMK – bierne

650 – Pozostałe rozliczenia międzyokresowe (np. z tytułu podatku odroczonego)

ZESPÓŁ 7. PRZYCHODY I KOSZTY ZWIĄZANE Z ICH OSIĄGNIĘCIEM

700 – Sprzedaż wyrobów gotowych

701 – Koszty wyrobów sprzedanych (KWS) (koszty wytworzenia sprzedanych wyrobów)

720 – Sprzedaż usług podstawowych

721 – Koszt usług sprzedanych (KUS)

730 – Sprzedaż towarów (przychody)

*730/1 – Zwroty i bonifikaty na sprzedaży

*730/2 – Udzielone skonta (na sprzeaży)

731 – Koszt (wartość) towarów sprzedanych (KTS - po cenach nabycia)

740 – Sprzedaż materiałów

741 – Wartość sprzedanych materiałów

750 – Przychody finansowe

751 – Koszty finansowe

760 – Pozostałe przychody operacyjne

*760/1 – Skonto na sprzedaży nie podjęte (metoda netto)

761 – Pozostałe koszty operacyjne

*761/1 – Utracone skonto (przy zakupie towarów – metoda netto)

770 – Zyski nadzwyczajne

771 – Straty nadzwyczajne

ZESPÓŁ 8. KAPITAŁY (FUNDUSZE) WŁASNE, FUNDUSZE SPECJALNE, WYNIK FINANSOWY

801 – Kapitał (fundusz) podstawowy (zakładowy)

803 – Należne wpłaty na poczet kapitału

804 – Udziały i akcje własne

811 – Kapitał zapasowy

812 – Kapitały (fundusze) rezerwowe

813 – Kapitał z aktualizacji wyceny

820 – Rozliczenie wyniku finansowego

820/1 – Zysk zatrzymany z lat ubiegłych

830/0 – Rezerwy

830/1 – Rezerwy na zobowiązania w związku z restrukturyzacją

830/2 – Rezerwy na podatek dochodowy

840 – Rozliczenia międzyokresowe przychodów

850 – Fundusze specjalne (ZFŚS, ZFRON, Fundusz Remontów Zasobów Mieszkaniowych)

860 – Wynik Finansowy

*860/1 – Zestawienie wyniku finansowego (zmiana stanu towarów)

*860/2 – Zestawienie wyniku finansowego (zmiana stanu wyrobów gotowych)

870 – Podatek dochodowy i inne obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego

* konta wprowadzone czasowo w celu wyjaśnienia pozycji arkusza roboczego

5.8. Łączenie i podział kont

Dostosowanie kont do faktycznych potrzeb ewidencji w jednostce gospodarczej możliwe jest dzięki ich cechom podzielności i łączenia.

Łączenie kont jest procesem polegającym na łączeniu kont o tej samej lub zbliżonej treści ekonomicznej. Dokonuje się tego przy likwidacji jednostki gospodarczej lub jeśli konta nie wykazują ruchów przez dłuższy okres. Łączenie kont aktywów i pasywów jest zabiegiem bardzo prostym. Konta łączone ulegają likwidacji, a funkcjonuje w księdze rachunkowej tylko konto połączone.

Zasady łączenia kont aktywów (Materiały podstawowe i Materiały pomocnicze) można przedstawić następująco:

Dt 310 Materiały podstawowe Ct Sp 10 000	Dt 311 Materiały pomocnicze Ct Sp 1000
Dt 309 Materiały Ct Sp 11000	

Podobnie sytuacja wygląda z łączeniem kont pasywnych. Zachowują one swój charakter.

Jeśli natomiast łączymy konto aktywów z kontem pasywów, nowe konto może zmienić swój charakter: powstanie wówczas konto o podwójnym charakterze – aktywno-pasywnym, posiadające dwa odrębne salda, osobno należności Sp N oraz zobowiązań Sp Z.

234/1 Należności Dt od pracowników Ct Sp 30 000	234/2 Zobowiązania Dt wobec pracowników Ct 40 000 Sp
234 Pozostałe rozrachunki Dt z pracownikami Ct Sp N 30 000 40 000 Sp Z	

Także na koniec okresu powstaną odrębne dwa salda zamknięcia. Załóżmy, iż w ciągu okresu sprawozdawczego nastąpiło zainkasowanie należności na kwotę 5 000 zł oraz spłata zobowiązań 8 000 zł, oraz wygenerowanie nowych zobowiązań 6 000 zł i powstanie nowych należności 4 000 zł, to salda końcowe będą się przedstawiały:

Dt	234 Pozostałe rozrachunki z pracownikami		Ct
Sp N	30 000	40 000	Sp Z
-Z	8 000	5 000	-N
+N	4 000	6 000	+Z
O _{Dt}	42 000	51 000	O _{Ct}
Sk Z	38 000	29 000	Sk N
	80 000	80 000	

Ustalamy saldo końcowe należności, które wejdzie do aktywów bilansu zamknięcia:

$$\text{Sk N} = \text{Sp N} + \text{Obroty N Dt} - \text{Obroty N Ct} = 30\,000 + 4\,000 - 5\,000 = 29\,000.$$

Natomiast saldo końcowe zobowiązań wynosi:

$$\text{Sk Z} = \text{Sp Z} + \text{Obroty Z Ct} - \text{Obroty Z Dt} = 40\,000 + 6\,000 - 8\,000 = 38\,000$$

wejdzie do pasywów bilansu zamknięcia. Wszystkie konta rozrachunków oraz rozliczeniowe posiadają podwójny charakter aktywno-pasywny i funkcjonują w analogiczny sposób.

Podzielność kont polega na powiększeniu liczby kont w celu uzyskania bardziej szczegółowych informacji, dotyczących poszczególnych środków gospodarczych, źródeł ich pochodzenia oraz procesów gospodarczych i wyników działalności jednostki gospodarczej. Występuje możliwość zarówno poziomego, jak i pionowego podziału kont.

A. Poziomy podział kont

polega na podzieleniu konta syntetycznego (głównego) na większą liczbę kont. Dokonać tego można dwoma sposobami:

- **Pierwszy wariant poziomego podziału kont** – konta powstające z podziału zawierają ten sam charakter, co konto dzielone i stanowią konta syntetyczne, np. z jednego konta aktywnego A powstają dwa konta aktywne A1 oraz A2, podczas gdy konto główne-dzielone ulega likwidacji.

AKTYWA		PASYWA	
A1	A2		

Na przykład: z konta głównego „Materiały” możemy wyodrębnić dowolną, potrzebną liczbę kont np. trzy: A1 „Materiały podstawowe”, A2 „Materiały pomocnicze” A3 „Części zapasowe maszyn”, nadając im odpowiednie symbole.

Dt 309 Materiały Ct																			
Sp 34 000																			
<div style="display: flex; justify-content: space-around; width: 100%;"> <div style="width: 30%; text-align: left;"> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="border-bottom: 1px solid black;">310 Materiały</td> </tr> <tr> <td style="width: 50%; border-bottom: 1px solid black;">Dt podstawowe Ct</td> <td style="width: 50%; border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;">Sp 30 000</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> </table> </div> <div style="width: 30%; text-align: left;"> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="border-bottom: 1px solid black;">311 Materiały</td> </tr> <tr> <td style="width: 50%; border-bottom: 1px solid black;">Dt pomocnicze Ct</td> <td style="width: 50%; border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;">Sp 2 500</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> </table> </div> <div style="width: 30%; text-align: left;"> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="border-bottom: 1px solid black;">312 Części</td> </tr> <tr> <td style="width: 50%; border-bottom: 1px solid black;">Dt zapasowe Ct</td> <td style="width: 50%; border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;">Sp 1 500</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> </table> </div> </div>		310 Materiały		Dt podstawowe Ct		Sp 30 000		311 Materiały		Dt pomocnicze Ct		Sp 2 500		312 Części		Dt zapasowe Ct		Sp 1 500	
310 Materiały																			
Dt podstawowe Ct																			
Sp 30 000																			
311 Materiały																			
Dt pomocnicze Ct																			
Sp 2 500																			
312 Części																			
Dt zapasowe Ct																			
Sp 1 500																			

Natomiast z konta dzielonego „Środki trwałe” mogą powstać konta: „Grunty”, „Budynki”, „Budowle”, „Środki transportu” itp. Z poziomego podziału kont niebilansowych (kont przychodów, kosztów, wyników finansowych) otrzymuje się konta, które grupują jeden rodzaj operacji gospodarczych danego procesu. I tak np.: z konta zespołu 4 „Koszty” można wyodrębnić dowolną liczbę kont – w zależności od potrzeb – takich jak: „Zużycie materiałów”, „Amortyzacja”, „Wynagrodzenia”, „Usługi obce”, „Usługi pozostałe”.

• **Drugi wariant poziomego podziału kont** polega na tym, iż konta powstające z podziału uszczegóławiają ewidencję konta syntetycznego-głównego i stanowią jego ewidencję analityczną. Na przykład: do konta aktywnego „Należności od odbiorców” i pasywnego „Zobowiązania wobec dostawców” powstają konta szczegółowe według nazw konkretnych odbiorców i dostawców danej jednostki gospodarczej.

Dt 200 Rozrachunki z odbiorcami Ct	Dt 210 Rozrachunki z dostawcami Ct
• Sp 70 000	80 000 Sp •
A N A L I T Y K A	
Dt Należności od odbiorcy A Ct	Dt Zobowiązania wobec dostawcy X Ct
→ Sp 50 000	40 000 Sp ←
Dt Należności od odbiorcy B Ct	Dt Zobowiązania wobec dostawcy Y Ct
→ Sp 15 000	30 000 Sp ←
Dt Należności od odbiorcy C Ct	Dt Zobowiązania wobec dostawcy Z Ct
→ Sp 5 000	10 000 Sp ←

Na kontach analitycznych stosuje się zapis powtórzeniowy (jednostronny) z konta głównego. Na koniec okresu sprawozdawczego należy dokonać uzgodnienia obrotów i sald wszystkich kont analitycznych z obrotami i saldem ich konta głównego (syntetycznego-podstawowego).

B. Pionowy podział kont – polega na wyodrębnianiu z dzielonego konta jego określonych zadań i ewidencjonowaniu ich na samodzielnym, odrębnym koncie. Podziałowi może podlegać zarówno strona „debet”, jak i strona „credit”. Konta powstałe ze strony DEBET konta dzielonego funkcjonują zawsze tak jak konta aktywne, natomiast powstałe ze strony „CREDIT”, tak jak konta pasywne. Funkcjonują one równolegle z kontem, z którego wydzielono nowe konto dla określonej funkcji.

Podział strony debetowej

Materiały wchodzą do bilansu według cen nabycia, czyli cen zakupu powiększonych o koszty zakupu (koszty transportu, opakowania, załadowania, wyładowania, ubezpieczenia itp.). Ze strony debetowej konta „Materiały” możemy wówczas wyodrębnić zadania dotyczące kosztów zakupu i utworzyć odrębne konto „Koszty zakupu – usługi obce”. Usługi obce w postaci kosztów zakupu dzielą konto główne „Materiały według cen nabycia” na „Materiały według cen zakupu” i „Koszty zakupu-usługi obce”. Konto to jest kontem korygującym do konta „Materiały” i na koniec roku jego saldo debetowe powiększa „Materiały”. Natomiast konto „Materiały wg cen nabycia” ulega likwidacji. Można to przedstawić graficznie:

309 Materiały		310 Materiały		401/2 Koszty zakupu	
Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
Sp 35 000		Sp 33 000		Sp 2 000	

Podział strony kredytowej

Ponieważ środki trwałe używają się stopniowo w trakcie ich eksploatacji, to z konta głównego „Środki trwałe” ze strony kredytowej (obrazującej zmniejszenia ich wartości) można wyodrębnić ich fizyczne zużycie w postaci samodzielnego konta „Umorzenie środków trwałych”, którego saldo na koniec okresu sprawozdawczego (roku) będzie zmniejszało wartość początkową środków trwałych. Środki trwałe wchodzą do bilansu według wartości netto. Zatem konto „Umorzenie środków trwałych” stanowi konto korygujące do konta korygowanego-podstawowego „Środki trwałe”.

Środki trwałe są to aktywa używane w jednostce gospodarczej w ciągu wielu cykli działalności, przez okres od kilka lat do kilkudziesięciu w zależ-

ności od ich rodzaju. W toku normalnej działalności gospodarczej (operacyjnej) są one użytkowane, zatem następuje z jednej strony proces ich fizycznego zużycia noszący nazwę umorzenia, a z drugiej strony powstaje koszt działalności odzwierciedlający ich zużycie noszący nazwę amortyzacji. Zatem z godnie z zasadą kontynuacji działania wartość początkowa środka trwałego dzielona jest przez lata użytkowania i odpisywana jest sukcesywnie przez wiele lat w ciężar kosztów amortyzacji aż do całkowitego zamortyzowania. Dla celów podatkowych (ustaw o podatku dochodowym) opracowane zostały specjalne tabele amortyzacyjne rocznych % stawek zużycia poszczególnych rodzajów środków trwałych, które najczęściej przyjmowane są także do celów rachunkowych i tak np. samochody – 20% rocznie, czyli ich okres przeciętnego zużycia wynosi 5 lat. W praktyce jednostki gospodarcze dokonują odpisów miesięcznych np. cena nabycia samochodu to wydatek 30 000 zł. Zużycie roczne wynosi 6 000 zł, a miesięczne 500 zł, co zarejestrowano poniżej.

Dt		010 Środki trwałe		Ct	
Sp 30 000		070 Umorzenie środków trwałych		Dt 400 Amortyzacja Ct	
		Dt	Ct	Dt	Ct
		-	Sp 500	500	

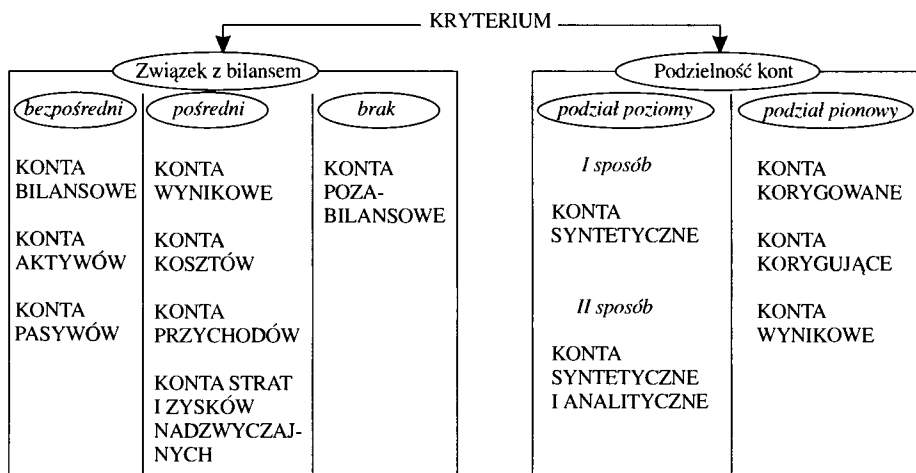
Na koniec okresu sprawozdawczego wartość netto środków trwałych, czyli po odjęciu dotychczasowego umorzenia będzie wynosiła 29 500 zł i taka wartość znajdzie się w bilansie zamknięcia (jeśli amortyzacja dotyczyła np. grudnia).

Z konta pasywnego bilansowego „Kapitał własny” można z jego strony „Debet” wydzielić konta wynikowe „Koszty”, które funkcjonują podobnie do kont aktywów, a ze strony: „Kredyt” konta „Przychody” funkcjonujące podobnie do kont pasywów.

Dt		Kapitał własny		Ct	
Dt	Koszty	Ct	Dt	Przychody	Ct
+		-	-		+

Na koniec okresu konta kosztów i przychodów zamykane są w wynik finansowy, który wpływa na wysokość kapitału własnego. Zysk zwiększa jego wartość a wygenerowana strata pomniejsza. Zysk stanowi kapitał własny tzw. samofinansowania.

Ogół stosowanych w jednostce gospodarczej kont można podzielić na: grupy syntetyczne i analityczne, bilansowe, pozabilansowe, wynikowe, korygowane i korygujące. Podział ten przedstawiono na rysunku 19.

Rys. 19. Klasyfikacja kont

Konta syntetyczne – to urządzenia do zgodnej z zasadą podwójnego zapisu operacji gospodarczych, tak aby zapewnione było bilansowanie się danych ujętych na wszystkich prowadzonych przez jednostkę kontach syntetycznych. Konta księgi głównej to konta syntetyczne zawierające zapisy o zdarzeniach w ujęciu systematycznym. Na kontach tych obowiązuje ujęcie zarejestrowanych uprzednio lub równocześnie w dzienniku zdarzeń w kolejności chronologicznej. Konta syntetyczne to konta zarówno bilansowe, jak i wynikowe.

Konta analityczne, to urządzenia do szczegółowej ewidencji księgowej (zgodnie z regułą jednostronnie powtórzeniowego zapisu) danych podlegających ewidencji na kontach analitycznych w taki sposób, aby co najmniej łączna suma ich stanów była zgodna z danymi ewidencjonowanymi na koncie syntetycznym. Stanowią one konta ksiąg pomocniczych w postaci kartotek, wyodrębnionych ksiąg. Na kontach tych zamiast lub równocześnie obok zapisu pieniężnego można stosować zapis w jednostkach naturalnych. Konta analityczne prowadzone są do kont zarówno bilansowych, jak i wynikowych uszczegóławiając ich ewidencję.

Konta pozabilansowe, to konta reprezentujące składniki będące w fizycznym posiadaniu jednostki gospodarczej, ale nie stanowiące ani jej akty-

wów, ani też pasywów np. dotyczą obcych środków trwałych, środków trwałych w likwidacji, zapasów obcych. Konta te obejmują także fakty, które po spełnieniu pewnych warunków mogą przekształcić się w aktywa, bądź pasywa a mianowicie chodzi tu o: należności i zobowiązania warunkowe, weksle obce dyskontowane lub indosowane.

Konta korygowane i korygujące. Konta korygowane (podstawowe) są urealniane przez konta korygujące. Konta korygujące nie reprezentują same w sobie składników aktywów, czy też pasywów, lecz stanowią ich uzupełnienie (poprawkę „in plus” lub „in minus”). Zatem konta korygujące można podzielić na dwie zasadnicze grupy: zwiększające wartość konta korygowanego, bądź zmniejszające jego wartość. W przypadku zgodności charakteru sald: czyli oba konta zarówno korygowane, jak i korygujące wykazują saldo Dt lub Ct, to na dzień bilansowy dokonuje się sumowania, natomiast w przypadku braku zgodności charakteru sald (jedno Dt a drugie Ct) następuje proces zmniejszenia wartości konta głównego-korygowanego. Problem ten wyjaśniono wcześniej na przykładach konta korygowanego „Materiały wg cen zakupu” konta korygującego „in plus” „Koszty zakupu – usługi obce” oraz konta podstawowego-korygowanego „Środki trwałe” korygowanego „in minus” poprzez zmniejszenie jego wartości początkowej na skutek fizycznego zużycia, zarejestrowanego na koncie korygującym „Umorzenie środków trwałych”.

5.9. Poprawa błędów księgowych

Błędy w zapisach księgowych – ze względu na moc dowodową ksiąg rachunkowych – wolno poprawiać tylko według ściśle określonych reguł. Stwierdzone błędy poprawia się dwoma metodami (art. 25 ustawy o rachunkowości):

- 1) poprzez odpowiednie skreślenie błędnego zapisu,
- 2) poprzez wprowadzenie do ksiąg rachunkowych dowodu korygującego błędy:

- a) zapisami dodatnimi – storno czarne,
- b) zapisami ujemnymi – storno czerwone.

Aby przed bilansem końcowym wyeliminować błędy, na koniec okresu sprawozdawczego sporządza się zestawienie obrotów i sald wszystkich kont w jednostce. Zestawienie to zawiera pary kolumn Dt i Ct – tak jak to wynika ze stron kont. Suma stron debetowych powinna być wartościowo równa sumie stron kredytowych. Jeśli jest inaczej, to znaczy, że gdzieś pojawił się błąd, który należy jak najszybciej odnaleźć i poprawić.

Pierwsza metoda poprawy błędów

Wykrycie najczęstszych błędów księgowych wynikających z nieprzestrzegania zasady podwójnego zapisu operacji gospodarczych umożliwia właśnie zestawienie obrotów i sald. Błędy tego rodzaju poprawia się metoda pierwszą poprzez przekreślenie nieprawidłowej treści (w sposób umożliwiający jej odczytanie) i wpisanie właściwej – u góry, nad skreśloną. Obok tak dokonanej korekty należy postawić skrót podpisu (parafę) – na znak przyjęcia odpowiedzialności za poprawę błędu oraz datę. Poprawki takie muszą być dokonane we wszystkich księgach rachunkowych i nie wolno ich dokonywać po zamknięciu miesiąca. Po zamknięciu miesiąca lub prowadzenia księgowości komputerowej dopuszcza się jedynie drugą metodę.

Operacja „A”. Spłata z rachunku bieżącego zobowiązań wobec dostawcy A za dostarczone materiały 40 000 zł,

Dt 130 Rachunek bieżący Ct		Dt Rozrachunki z dostawcami Ct	
Sp X		40 000	X
	40 000 1)	44 000	Sp

Błędny zapis powoduje naruszenie równowagi bilansowej o 4 000 zł (44 000 – 40 000) pomiędzy stroną Dt a stroną Ct, zatem nieprawidłowo wpisaną kwotę przekreślono w sposób umożliwiający jej odczytanie a nad nią umieszczono kwotę właściwą. Zamieszczono także datę i podpis osoby dokonującej korekty.

Operacja „B”. Podjęto z banku do kasy gotówkę w kwocie 55 000 zł,

Dt 130 Rachunek bieżący Ct		Dt 100 Kasa Ct	
Sp X		Sp X	
	55 000 1)	55 000	110 000

Dokonano błędnego zapisu księgowego polegającego na zaksięgowaniu dwa razy tej samej kwoty po stronie Ct, co powoduje naruszenie równowagi bilansowej. Błąd poprawiono metodą pierwszą, identycznie jak w operacji „A”.

Druga metoda poprawy błędów

Błędy księgowe, powstałe pomimo przestrzegania reguły podwójnego zapisu operacji gospodarczych, poprawia się drugą metodą za pomocą zapisów korygujących, czyli tzw. storna czarnego lub storna czerwonego.

• **Storna czerwone** umożliwiają zachowanie prawidłowych obrotów (czystość ewidencji),

• **Storna czarne** powodują zwiększenie obrotów kont.

Przykłady liczbowe dotyczące różnych metod poprawiania błędów w zapisach księgowych.

Operacja C podjęcie gotówki z rachunku bieżącego do kasy, w wysokości 60 000 złotych, na wypłatę wynagrodzeń dla pracowników, którą zaksięgowano:

134 Kredyty bankowe			100 Kasa			130 Rachunek bieżący		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
			Sp X					
	60 000	1)	1)	60 000				

1) błędny zapis operacji A, którą zaksięgowano po stronie Ct „Kredyty bankowe” oraz po stronie Dt „Kasa”.

Błąd w zapisie księgowym polega na zarejestrowaniu właściwej kwoty na nieprawidłowym koncie „Kredyty bankowe” zamiast na koncie „Rachunek bieżący”. Błędny zapis nie spowodował naruszenia równowagi bilansowej ze względu na fakt, że ta sama kwota została zarejestrowana na dwóch różnych kontach po dwóch różnych stronach raz po stronie Dt i raz po stronie Ct. Błąd tego typu należy poprawić stornem czarnym bądź czerwonym.

Poprawa stornem czerwonym:

134 Kredyty bankowe			100 Kasa			130 Rachunek bieżący		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
			Sp X					
	60 000	1)	1)	60 000			60 000	3)
	60 000	2)	2)	60 000				
			3)	60 000				

1) błędny zapis operacji gospodarczej,

2) zapis stornujący błędny zapis (korekta in minus) – wprowadzenie dowodu korygującego,

3) zapis prawidłowy.

Alternatywne zastosowanie storna czerwonego

Otrzymano od dostawcy materiały, zapłata nastąpi później – 1 000 zł.

Dt	310 Materiały	Ct	Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct
1)	1 100			1 100	1)
2)	100			100	2)

1) błędny zapis operacji gospodarczej. Zaksięgowano niewłaściwą kwotę, wyższą o 100 zł niż wynika to z rzeczywistej operacji,

2) storno czerwone zmniejszające zapis o 100 zł.

Poprawa stornem czarnym

134 Kredyty bankowe			100 Kasa			130 Rachunek bieżący		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
			Sp	X				
2)	60 000	60 000	1)	60 000	60 000	2)	Sp	X
			3)	60 000				60 000
								3)

1) błędny zapis operacji gospodarczej,

2) zapis stornujący błędny zapis (korekta in plus znosząca zapis po przeciwnej stronie konta) – wprowadzenie dowodu korygującego,

3) zapis prawidłowy.

Poprawa stornem czarnym powoduje sztuczny wzrost obrotów na kontach. W wyniku takiego zapisu wykazano na koncie „Kredyty bankowe” obrót, który w rzeczywistości nie wystąpił, a na koncie „Kasa” wystąpił dodatkowy obrót 60 000 zł, zarówno po stronie Dt, jak i Ct.

5.10. Formy i techniki księgowości

Rejestrowanie operacji gospodarczych odbywa się na kontach syntetycznych i analitycznych przy użyciu techniki ręcznej (określanej jako tradycyjna) bądź technik komputerowych przy użyciu programów finansowo-księgowych. W zależności od tego, którą technikę się stosuje, konta mogą mieć w praktyce różną postać:

a) w tradycyjnych technikach księgowości:

- luźnych kart,
- oprawnych ksiąg;

b)w nowoczesnych komputerowych technikach księgowości:

- wydruku zestawień liczbowych z komputera (tzw. tabulogramy)
- wykresów i zestawień tabelarycznych wyświetlonych na ekranie monitora.

Niezależnie od techniki proces ewidencji operacji gospodarczych musi się odbywać przy zachowaniu zasady podwójnego zapisu każdej operacji gospodarczej, co umożliwi przygotowanie okresowych sprawozdań finansowych.

System księgowości obejmuje zatem:

- dokonywanie zapisów efektów każdej udokumentowanej operacji w dzienniku w formie zapisu księgowego chronologicznego, czyli w kolejności wynikającej z czasu jej dokonywania.
- dokonywanie zapisów systematycznych operacji gospodarczych na kontach syntetycznych księgi głównej.

Zarówno w tradycyjnych, jak i komputerowych formach księgowości występują trzy podstawowe urzãdzenia:

- Dziennik – używany do chronologicznego ujmowania operacji gospodarczych,
- Księga główna (konta syntetyczne) – przewidziana do prowadzenia zapisów w porzãdku systematycznym,
- Księgi pomocnicze (szczegółowe) – stosowane w ewidencji analitycznej (konta analityczne, rejestry szczegółowe). Obowiazek prowadzenia analityki do niektórych kont nałożony został ustawowo, co sygnalizowano w punkcie 5.3. niniejszego opracowania.

Różne sposoby powiazãń zapisów chronologicznych (w dzienniku) i systematycznych (na kontach) znajdujã swe odbicie w zróżnicowanych formach księgowości. W przeszłości stosowano rozmaite układy dzienników i kont syntetycznych, co doprowadziło do powstania wielu form rachunkowości. Obecnie zastosowanie mają:

- forma tabelaryczna (technika rãczna),
- forma rejestrowa (rãczna lub księgowość wspomagana komputerowo wybranymi rejestrami),
- forma w pełni z informatyzowana (zastosowanie programów komputerowych finansowo-księgowych).

W małych jednostkach jeszcze stosuje się księgowość tabelaryczną, chociaż coraz częściej wypierana jest ona przez informatyczne systemy fi-

nansowo-księgowo. Tabelaryczna forma polega na prowadzeniu księgowości syntetycznej w tzw. „amerykance”. Forma ta powstała w XVIII wieku we Francji, lecz tam się nie przyjęła. Znalazła za to szerokie zastosowanie praktyczne w USA (stąd jej potoczna nazwa). Ponieważ jest bardzo prosta w stosowaniu, a przy tym łatwo jest zrozumieć powiązania zapisu chronologicznego z systematycznym na kontach oraz poznać istotę księgowości, zostanie przedstawiona w następnym punkcie opracowania.

5.11. Tabelaryczna forma księgowości

Tabelaryczna forma ewidencji („amerykanka”) stanowi księgę zbroszowaną, składającą się z dwóch części: z dziennika, czyli tabeli służącej do zapisów księgowych według dat zaistnienia operacji, oraz z księgi głównej, czyli zespołu kont syntetycznych wynikających z zakładowego planu kont, służących do systematycznej ewidencji operacji gospodarczych.

Forma ta polega na ręcznym prowadzeniu księgi oprawnej, zwanej „Dziennikiem-główną” i łączącej w sobie:

- dziennik – przeznaczony do zapisów chronologicznych,
- księgę główną – służącą do zapisów systematycznych na kontach syntetycznych.

Dziennik ma postać tabeli o następującym układzie kolumn:

- numer kolejnej operacji w miesiącu (pozycja dziennika),
- data dokonania operacji,
- symbol i numer dowodu stanowiącego podstawę księgowania,
- krótka treść operacji,
- suma (kwota) ogólna.

Natomiast zespół kont „Księgi głównej” służy do księgowania zgodnie z zasadą podwójnego zapisu. Procedura księgowa w amerykance obejmuje trzy etapy: przygotowanie księgi do ewidencji, inwentaryzacja składników aktywów i pasywów wraz z sporządzeniem bilansu otwarcia, rejestrowanie operacji zgodnie z odpowiednimi zasadami ewidencji syntetycznej oraz analitycznej wynikającej z ustawy o rachunkowości a także stosowanie dodatkowych urządzeń ewidencyjnych wynikających z innych przepisów prawa.

Przygotowanie księgi

Księga wymaga odpowiedniego przygotowania do procesu księgowania, a mianowicie opisanie, przede wszystkim należy:

- podać na stronie tytułowej dokładną nazwę, adres, numer statystyczny REGON, numer identyfikacji podatkowej NIP,

- podać rok sprawozdawczy, którego księga dotyczy,
- w księdze głównej, czyli w zespole przygotowanych podwójnych kolumn kont (Dt i Ct) należy zatytułować poszczególne pary kolumn nazwami lub symbolami kont, wziętymi z przygotowanego wcześniej dla jednostki zakładowego planu kont,
 - jeśli liczba kont w zakładowym planie kont jest niższa od czterdziestu czterech (w zakupionych księgach miejsce jest przygotowane najczęściej dla czterdziestu czterech kont; w przypadku gdy ich brakuje, należy odpowiednio przyciąć kartki wewnętrzne księgi), dopiero wówczas można przystąpić do numerowania poszczególnych zespołów stron (zespołom przyciętych stron wewnętrznych nadajemy te same numery, co zewnętrznym stronom każdego zespołu). Zatem każdemu zespołowi stron rozkładowych nadaje się kolejny numer powtarzany u góry strony. Po tych czynnościach księgę należy – na ostatniej stronie – opatrzyć klauzulą o treści: „Księga zawiera... (podać liczbę) stron rozkładowych” oraz datą z podpisem osoby z zarządu jednostki gmmmospodarczej.

Inwentaryzacja oraz bilans otwarcia

Rozpoczynając działalność w danym roku obrotowym, po przeprowadzonej inwentaryzacji wszystkich składników aktywów oraz źródeł ich finansowania należy sporządzić bilans otwarcia. W pierwszym wierszu „amerykanki” – na podstawie wystawionego dowodu wewnętrznego w postaci polecenie księgowania „PK nr 1” – należy wpisać dane wszystkich składników aktywów i pasywów jednostki.

Zasady ewidencji w „amerykance”

1. Przygotowana księga służy do zapisów operacji gospodarczych, jakie mają miejsce w bieżącym okresie sprawozdawczym, według dat ich zaistnienia. Zapisy księgowane odbywają się w następującej kolejności:

- dokonanie zapisu w dzienniku,
- dokonanie zapisu systematycznego w księdze głównej.

Obydwóch zapisów dokonuje się w jednym wierszu, przy czym ta sama kwota operacji jest w nim powtarzana trzykrotnie:

- jako suma operacji gospodarczej – w kolumnie „suma” dziennika (suma ta często bywa nazywana „sumą kontrolną”),
- jako wartość po stronie „Winien” (Dt) odpowiedniego konta syntetycznego księgi głównej,
- jako wartość po stronie „Ma” (Ct) odpowiedniego konta syntetycznego księgi głównej.

2. Po wypełnieniu zapisami księgowymi danej strony należy dokonać w ostatnim wierszu podsumowania kolumn „suma” oraz kolumn obrotów „Dt” i „Ct” wszystkich kont, a ich wartość przenieść na początek następnej strony księgi – z adnotacją: „z przeniesienia”. Wartość kolumny „suma” powinna być równa sumie wartości wszystkich obrotów kolumn „Dt” i „Ct”, co stanowi pierwszy sprawdzian prawidłowości zapisów, umożliwiającą wykrycie niektórych błędów księgowych.

3. Na zakończenie kolejnych okresów sprawozdawczych (miesiący) trzeba dokonać zapisów podsumowujących dany okres poprzez podsumowanie kolumny „suma” oraz kolumn obrotów kont syntetycznych. Zapisy bieżące należy grubą kreską odkreślić od zapisów sumujących. Zapisów tych dokonuje się w sposób następujący:

- w pierwszym wolnym wierszu po zapisach danego miesiąca (tak samo roku) w treści dziennika należy zamieścić adnotację: „suma obrotów miesiąca (roku)” i podsumować poszczególne kolumny;
- w następnym wierszu trzeba umieścić adnotację: „obroty za poprzednie miesiące” i ponosić odpowiednie, narosłe z poprzednich miesięcy kwoty;
- następny wiersz jest przeznaczony do obliczenia „obrotów narastających od początku roku, łącznie z miesiącem bieżącym” – oznacza to, że wartości z dwóch poprzednich wierszy należy do siebie dodać.

4. Na podstawie obrotów narastających danego roku obrotowego należy sporządzić tzw. „obrotówkę”, czyli zestawienie obrotów i sald, a następnie wymagane sprawozdania finansowe.

Ograniczona liczba kont syntetycznych znajdujących się w „amerykance” wymusza stosowanie do poszczególnych kont syntetycznych odpowiednio rozbudowanej ewidencji szczegółowej.

Analitikę prowadzi się w odrębnych urządzeniach księgowych poza dziennikiem-główną, najczęściej w postaci luźnych kart kontowych finansowych bądź kart kontowych ilościowo-wartościowych czy też różnego rodzaju rejestrów. Ze względu na ograniczoność miejsca oraz konieczność utrzymania przejrzystości zapisów w „amerykance” często stosuje się zapisy księgowe zbiorcze, dokonywane na podstawie zapisów w urządzeniach analitycznych (wraz z odpowiednim kompletem dokumentów).

Wraz z „amerykanką” wymagane są dodatkowe urządzenia ewidencyjne: np. imienna kartoteka wynagrodzeń ze względu na rolę płatnika zaliczek na podatek dochodowy od wynagrodzeń pracowników, dokumenty dla celów ubezpieczeń społecznych, rejestry zakupów i sprzedaży dla celów VAT i inne w zależności od specyfiki jednostki gospodarczej.

Podstawowe zalety tabelarycznej techniki księgowości:

- prostota,
- łatwość dokonywania zapisów,
- łatwość w wykrywaniu błędów księgowych.

Natomiast jej główne wady stanowią:

- ograniczona liczba kont (do czterdziestu czterech),
- brak możliwości podziału pracy (może ją prowadzić tylko jedna osoba) oraz brak możliwości zmechanizowania prac (może być prowadzona wyłącznie techniką ręczną).

Wzór „Księgi głównej” pokazano w tabl. 6.

Tablica 6. Wzór tabelarycznej formy ewidencji „Księga-główna”

Poz.	Data	Dowód	Treść	Suma ogólna	Nazwa konta – symbol		Nazwa konta – symbol		Nazwa konta – symbol	
					Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
Dziennik					Księga główna					
Zapis chronologiczny w dzienniku					Zapis systematyczny na kontach syntetycznych					

Posłużymy się przykładem księgowym w celu zilustrowania zasad ewidencji w księdze rachunkowej w formie „amerykanki” i powrócimy w tym celu do jednostki handlowej – przykład nr 1. Przypomnimy operacje gospodarcze, jakie miały miejsce w tej jednostce, uzupełniając je odpowiednimi dowodami księgowymi.

1. W dniu 03 grudnia 200x r. właściciel jednostki zainwestował w działalność gospodarczą własne środki pieniężne w wysokości 250 000 zł, wpłacając je na otwarty przez jego przedsiębiorstwo rachunek bieżący w banku. Otrzymał potwierdzenie z banku w postaci pierwszego wyciągu bankowego WB-1

2. W dniu 05 grudnia 200x r. przedsiębiorca zakupił 10 arów gruntu - po 7 000 złotych za jeden ar – pod budowę pawilonu biurowego i gospodarczego oraz ekspozycję samochodów, płacąc przelewem kwotę 70 000 zł z rachunku bankowego – dokument WB-2.

3. Dnia 15 grudnia 200x r. właściciel zakupił 6 samochodów – po jednostkowej cenie nabycia 20 000 zł – przeznaczonych do odsprzedaży.

Uregulował płatność przelewem z rachunku bankowego w momencie zakupu w wysokości 120 000 zł. Otrzymał dowód bankowy WB-3.

4. Po dopełnieniu formalności właściciel otrzymał kredyt w wysokości 100 000 złotych. Dnia 18 grudnia nastąpił przelew na rachunek bankowy kwoty zaciągniętego kredytu. Otrzymał WB-4.

5. W dniu 20 grudnia przedsiębiorca sprzedał klientom indywidualnym za gotówkę trzy samochody (marża handlowa 40%) po jednostkowej cenie sprzedaży 28 000 zł, otrzymując na rachunek bankowy 84 000 zł. Wystawiono dowód sprzedaży fakturę własną Fa-1 i jednocześnie otrzymał WB-5. Za dowód stanowiący podstawę księgowania przyjęto Fa-1 (problem podatku VAT pominięto).

6. Zaksięgowano pod datą 20 grudnia wartość (koszt) towarów sprzedanych (KTS) według cen ich zakupu wyniósł 60 000 złotych. Wystawiono dowód – wydanie zewnętrzne towarów Wz-1.

7. W dniu 28 grudnia przedsiębiorca (pracodawca) wypłacił dwóm pracownikom wynagrodzenia za grudzień przelewem z rachunku bieżącego – w wysokości 3 400 zł. (pominięto problem składek ubezpieczeń społecznych oraz zaliczek na podatek dochodowy). Wystawiono dowód Lista płac – LP-1, który w tym przypadku będzie stanowił podstawę księgowania. Otrzymano także z banku WB-6.

8. Dnia 29 grudnia przedsiębiorca otrzymał fakturę zakupu i jednocześnie zapłacił jednostce transportowej za przewóz zakupionych samochodów 2 000 złotych, przelewem z rachunku bankowego, otrzymując z banku WB-7.

Przykład zapisano w tabl. 7

Tablica 7. Przykład tabelarycznej formy ewidencji „Księga-główna” dla jednostki handlującej samochodami

Poz.	data	Do-wód	Treść	Suma ogólna	010- Środki trwałe		130- Rachunek bieżący		134- Kredyty bankowe		331- Towary w detalu		402 – Usługi obce – koszty zakupu		404 - Wynagrodzenia		730- Sprzedaż towarów		731- Koszt towarów sprzedanych w cenach zakupu (KTS)		801- Kapitał podstawowy-zakładowy	
					Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
1.	03.	WB-1	Wkład pieniężny właściciela	250 000	0		250 000															250 000
2.	05.	WB-2	Zakup zicmi-uregulowano przelewem	70 000	70 000		70 000															
3.	15.	WB-3	Zakup towarów	120 000			120 000			120 000												
4.	18.	WB-4	Zaciągnięto kredyt bankowy	100 000			100 000		100 000													
5.	20.	Fa-1	Sprzedaż towarów	84 000			84 000										84 000					
6.	20.	Wz-1	Koszt sprzedanych towarów	60 000						60 000									60 000			
7.	28.	LP-1	Wyplata wynagrodzeń z listy płac	3 400			3 400								3 400							
8.	29	WB-7	Koszt transportu towarów uregulowano przelewem z rachunku	2 000			2 000					2 000										
			Razem	689 400	70 000		434 000	195 400		100 000	120 000	60 000	2 000		3 400			84 000	60 000			250 000

Suma ogólna w przypadku zaksięgowania zgodnie z zasada podwójnego zapisu zawsze równa jest sumie zapisów po stronie debetowej wszystkich kont oraz równa jest sumie zapisów po stronie kredytowej wszystkich kont.

$$\sum \text{ogólna} = \sum \text{O Dt} = \sum \text{O Ct}$$

$$689\ 400 = 689\ 400 \text{ O Dt} = 689\ 400 \text{ O Ct.}$$

5.12. Rejestrowa forma księgowości

Stosowana jest w naszym kraju od ponad czterdziestu lat. Rejestry prowadzone są w przypadku dużej liczby powtarzających się jednorodnych operacji gospodarczych:

- dla odrębnych kont syntetycznych, np. „Rejestr kasowy”, „Rejestr bankowy”;

- dla grupy kont syntetycznych związanych ze sobą tematycznie, np. „Rejestr zakupu materiałów VAT,” Rejestr zakupu środków trwałych VAT, „Rejestr sprzedaży towarów VAT”, „Rejestr środków pieniężnych”. Rejestr przebiegu pojazdu i kosztów jego eksploatacji.

Uzgodnione wewnętrznie zapisy zbiorcze z rejestrów przenosi się za pomocą „Polecenia księgowania” do zestawienia obrotów i sald.

Rejestr to wielokolumnowa tabela, w której ujmuje się wszystkie dokumenty dotyczące danego zagadnienia.

Np. „Rejestr zakupu VAT” obejmuje:

- 1) lp. Liczbę porządkową,
- 2) nr faktury dostawcy (Fa),
 - datę otrzymania Fa
 - datę wystawienia Fa
 - NIP – numer identyfikacji podatkowej,
 - nazwę dostawcy i jego adres
- 3) wartość zakupów brutto,
- 4) zakupy opodatkowane służące sprzedaży opodatkowanej według poszczególnych stawek podatkowych VAT: 22%, 7%, 0%,
 - zakupy opodatkowane służące sprzedaży opodatkowanej i zwolnionej z VAT według poszczególnych stawek wg wartości netto oraz kwota VAT,
 - Kwota podatku naliczonego.

Poziomy układ rejestru umożliwiłby zaksięgowanie operacji w porządku chronologicznym, natomiast układ pionowy pozwala na zachowanie zasady systematyki, czyli księgowanie na jego podstawie operacji na kontach syntetycznych zapisem zbiorczym np. na koniec miesiąca. Poszczególne rejestry bilansują się wewnętrznie i stanowią zamkniętą zagadnieniowo całość. Przedsiębiorstwa mogą prowadzić – w zależności od wielkości – od kilku do kilkunastu rejestrów. Zalety techniki rejestrowej:

- niesie w sobie dużą możliwość podziału pracy,
- dla zagadnień objętych rejestrem nie trzeba prowadzić oddzielnej analityki,

- na podstawie rejestrów, po ich podsumowaniu i uzgodnieniu, można bezpośrednio sporządzić zestawienie obrotów i sald.

Wady: rejestry nie mogą być stosowane jako wyłączna forma księgowości, ponieważ nie da się nimi objąć wszystkich zagadnień np. operacji o charakterze pojedynczych, sporadycznych zapisów.

5.13. Rachunkowość z informatyzowana

Duża czasochłonność prac rachunkowych oraz olbrzymie zapotrzebowanie na niezbędną do zarządzania szybką i rzetelną informację księgową sprawiły, iż tradycyjne techniki księgowości coraz częściej wypierane są przez technikę informatyczną. Polega ona na zastosowaniu programów finansowo-księgowych do prowadzenia ksiąg rachunkowych zgodnie z wymogami ustawy o rachunkowości. Współczesne programy bazują zwykle na modelu księgowości rejestrowej, obejmującej zakresy merytoryczne takie jak: należności, zobowiązania, kasa, bank, aktywa trwałe, płace, gospodarkę materiałową i inne.⁶⁰ W zakresie zastosowań programów użytkowych w rachunkowości można współcześnie wyróżnić trzy zasadnicze kierunki:

- skomputeryzowanie najbardziej pracochłonnych – z uwagi na dużą liczbę powtarzających się dokumentów źródłowych – odcinków prac ewidencyjnych, np. gospodarka materiałowa, płace;
- kompleksowe przetwarzanie danych, np. księgowość materiałowa rachunek kosztów i sprawozdawczość finansowa.
- przetwarzanie informacji z ksiąg rachunkowych do potrzeb efektywnego zarządzania.

Ponadto programy wykorzystuje się do:

- sporządzania faktur za sprzedane produkty,
- wystawiania monitów,
- sporządzanie list plac i innych dokumentów,
- sporządzania deklaracji i zeznań podatkowych (PIT, CIT, VAT)
- sporządzanie deklaracji ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych.

Ustawa o rachunkowości nakłada szereg wymogów w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych przy użyciu techniki komputerowej. Obliguje zarząd jednostki gospodarczej do posiadania dokumentacji opisującej stoso-

⁶⁰ K. Winiarska, *Komputerowe przetwarzanie danych rachunkowych*, „Problemy rachunkowości” nr 4, Difin, 2001, s. 42-45.

wany system informatyczny w szczególności: przedstawienie wykazu programów wraz z opisem algorytmów a także programowych zasad ochrony danych poprzez wskazanie stosowanych metod zabezpieczających dostęp zarówno do danych, jak i do systemu ich przetwarzania. Przy użyciu komputera należy zapewnić automatyczną kontrolę ciągłości zapisów, przeniesienia obrotów lub sald. Warunkiem koniecznym do prowadzenia ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera jest posiadanie przez jednostkę odpowiedniego licencyjnego oprogramowania, które umożliwia uzyskanie czytelnych informacji w odniesieniu do zapisów dokonanych w księgach rachunkowych a także daje możliwość ich wydrukowania lub przeniesienia na inny komputerowy nośnik danych, na przykład dyskietki CD.

Procedury księgowe na koniec okresu sprawozdawczego

6.1. Arkusz roboczy – efektywne narzędzie księgowości

W poprzednich rozdziałach przedstawione zostały zasady procedury księgowej w trakcie okresu sprawozdawczego obejmujące następujące etapy:

- identyfikację operacji gospodarczych,
- proces dokumentowania operacji dowodami księgowymi,
- analizę operacji gospodarczych pod kątem sposobu ich ujęcia w księgach rachunkowych,
- zasady zapisów chronologicznych w dzienniku,
- zasady zapisów systematycznych na kontach syntetycznych,
- zasady prowadzenia ksiąg analitycznych,
- dostępne formy i techniki księgowości.

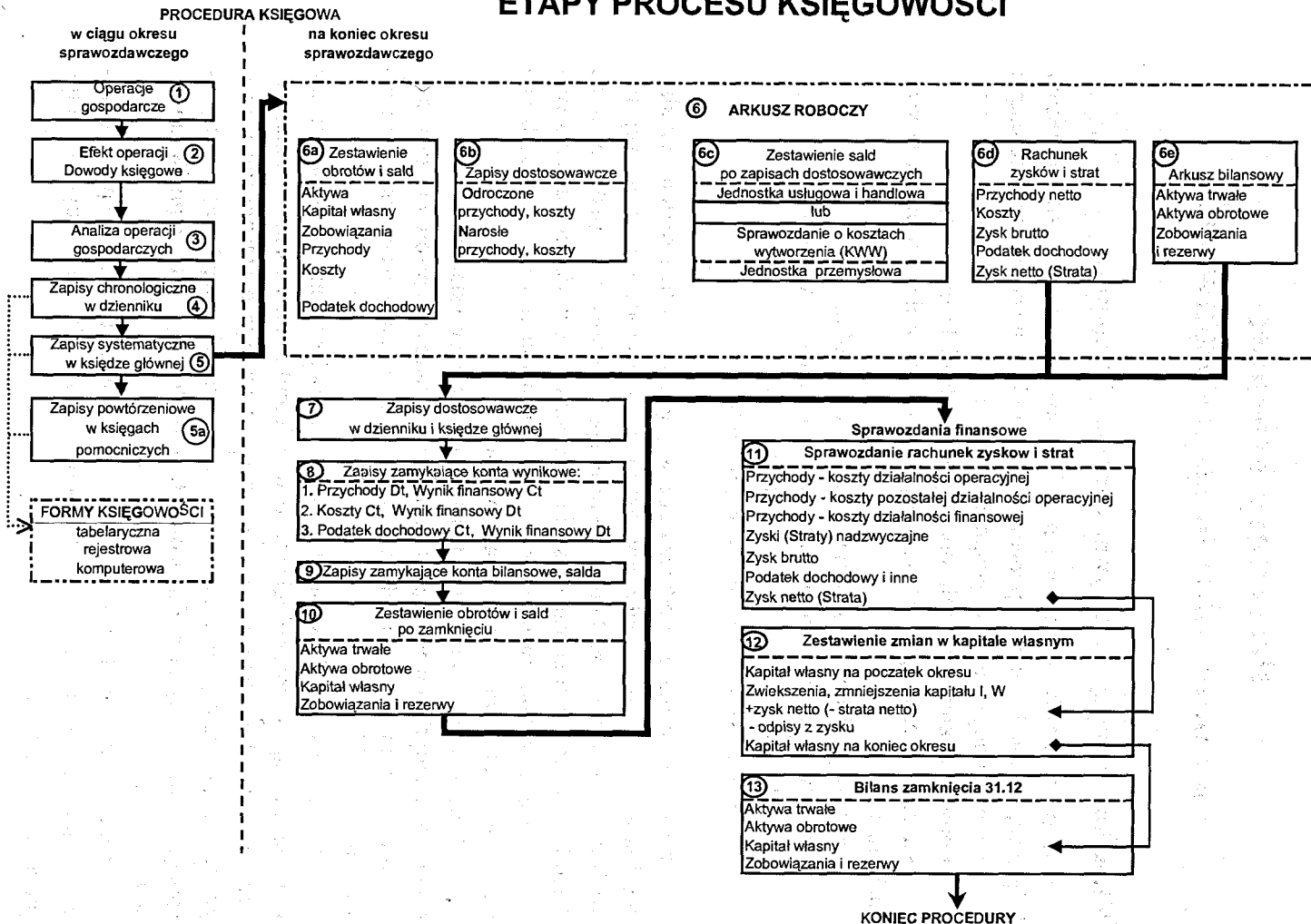
Każda jednostka gospodarcza bez względu na profil i rozmiar działalności stosuje w sposób ciągły powyższe elementy procedury księgowej, natomiast jednorazowo na koniec okresu sprawozdawczego (ustawowo na dzień bilansowy) zobligowana jest do wykonania czynności charakterystycznych procedurze końcowej zamknięcia ksiąg rachunkowych i sporządzenia obligatoryjnych sprawozdań finansowych.

W procedurze końcowej jednostka może wykorzystać efektywne urządzenie do identyfikacji niezbędnych na koniec okresu zapisów dostosowawczych oraz szybkiego sporządzania sprawozdań finansowych, jakim jest arkusz roboczy.

Arkusz roboczy nie stanowi formalnej części systemu księgowości, nie jest częścią zapisu chronologicznego w dzienniku ani zapisu systematycznego na kontach syntetycznych, nie stanowi także sprawozdania finansowego. Jest narzędziem pomocniczym, które ma ułatwić pracę księgowych przy sporządzaniu sprawozdań finansowych oraz dokonywaniu zapisów dostosowawczych.

Całokształt procedury księgowej zarówno w ciągu okresu sprawozdawczego, jak i na jego koniec przedstawiono na rys. 20 prezentującym etapy procesu księgowości.

ETAPY PROCESU KSIĘGOWOŚCI

Rys. 20. Etapy procesu księgowości

Arkusz roboczy przedstawia wstępne zestawienie liczb, które ułatwia zidentyfikowanie potrzeb zapisów dostosowawczych. Jest użyteczny, ponieważ przenosi w jedno miejsce efekty wszystkich operacji gospodarczych, jakie miały miejsce w rozpatrywanym okresie sprawozdawczym; pomaga również zamknąć konta oraz ułatwia wykrycie błędów. Korzysta się z niego przed formalnym księgowaniem zapisów dostosowawczych i zamykających konta, a jego użycie pozwala księgowemu wstępnie przeanalizować cały proces.

Arkusz roboczy stosuje się często zamiast procesu dostosowania i zamykania kont w okresie krótszym niż jeden rok obrotowy, np. po miesiącu, po kwartale.

Wszystkie przedsiębiorstwa – zgodnie z wymogami prawa – zamykają swoje księgi rachunkowe formalnie tylko raz – na koniec roku obrotowego, zwykle na dzień 31 grudnia, natomiast, co miesiąc sporządzają wewnętrzne sprawozdania finansowe, konieczne chociażby do obliczenia zaliczek na podatek dochodowy, czy też do celów zarządczych. Sprawozdania te przygotowuje się właśnie na podstawie arkusza roboczego, zawierającego salda kont na koniec miesiąca oraz zapisy dostosowawcze, niezbędne do odzwierciedlenia przychodów i kosztów w bieżącym okresie. Arkusz roboczy klasyfikuje konta w konwencji sprawozdań finansowych, rozpoczynając od kont bilansowych, następnie konta przychodów i kosztów, przy czym dodatkowe konta tworzone są – w miarę potrzeb – na dole arkusza. Ostatnią pozycję w arkuszu roboczym stanowi zawsze zysk netto za dany okres sprawozdawczy.

Ponadto należy tu dodać tytułem wyjaśnienia, że arkusz roboczy dostosowywany jest do typu działalności danej jednostki, dlatego też nie ma jednego obligatoryjnego wzoru, a niektóre jego elementy są zmienne.

Podstawowymi kolumnami każdego arkusza roboczego są wymienione poniżej:

- zestawienie sald (etap 6a),
- zapisy dostosowawcze (etap 6b),
- zestawienie sald po zapisach dostosowawczych (etap 6c),
- rachunek zysków i strat (etap 6d),
- arkusz bilansowy (etap 6e).

6.2. Zestawienie sald

Przed sporządzeniem zestawienia sald (*Trial Balance*) należy sporządzić „Zestawienie obrotów i sald” wszystkich kont syntetycznych: bilansowych i niebilansowych. Zestawienie to pełni funkcje kontrolne oraz sprawozdawcze (bowiem stanowi źródło informacji przy sporządzaniu sprawozdań finansowych) i umożliwia sprawdzenie prawidłowości zapisu na kontach operacji gospodarczych, zgodnie z zasadą podwójnego zapisu, co znaczy, że łączna wartość wszystkich sald kont strony debetowej musi być równa wartości sald kont strony kredytowej. Jeśli równowaga obrotów debetowych i kredytowych nie została zachwiana, należy sądzić, iż nie popełniono błędów naruszających regułę podwójnego zapisu zgodnie z zasadą równowagi i przeciwwagi bilansowej. Zgodność ta nie oznacza jednak, iż w zapisach księgowych nie zaistniały w ogóle żadne błędy.

W zestawieniu sald biorą udział wszystkie konta zakładowego planu kont danej jednostki gospodarczej. Salda wyszczególnionych kont wynikające z ich charakteru przedstawiono w tabl. 8.

Tablica 8. Charakter sald różnych rodzajów kont

RODZAJE KONT	SALDA (w zł)	
	DEBET (Dt)	CREDIT (Ct)
Konta aktywów		
Konta aktywów – rozliczeń międzyokresowych kosztów		
Konta kapitałów własnych		
z wyjątkiem:		
Należne wpłaty na kapitał podstawowy (lub wycofanie z kapitału) – wartość ujemna		
Udziały (akcje) własne – wartość ujemna		
Wynik finansowy – strata		
Konta zobowiązań z tytułu przychodów przyszłych okresów		
Rozliczenia międzyokresowe bierne		
Konta kosztów		
Konta strat nadzwyczajnych		
Konta przychodów		
Konta zysków nadzwyczajnych		
Podatek dochodowy		
Razem	$\Sigma \text{ sald Dt} = \Sigma \text{ sald Ct}$	

Zgodność sald można ująć w następującą zasadę:

$$\Sigma \text{ sald debetowych} = \Sigma \text{ sald kredytowych.}$$

Zestawienie sald stanowi podstawę zapisów dostosowawczych.

6.3. Klasy i typy zapisów dostosowawczych

Zapisy dostosowawcze (*adjusting entries*) przeprowadzane są na koniec bieżącego okresu rozliczeniowego (miesiąca, kwartału lub roku) i mają za zadanie uaktualnić dane liczbowe na kontach oraz dostosować do siebie przychody i koszty, zgodnie z zasadami rachunkowości, przed sporządzeniem sprawozdań finansowych. Dzięki temu ukazujący się w sprawozdaniach wynik finansowy bieżącego okresu sprawozdawczego jest prawidłowo obliczony i może stanowić podstawę efektywnego zarządzania jednostką gospodarczą. Zapisy dostosowawcze są częścią procedury księgowej. Konieczność ich stosowania wynika z kilku podanych niżej przyczyn.

- **Ciągłego charakteru procesów gospodarczych.** Niektóre procesy gospodarcze występujące w jednostce posiadają charakter ciągły, ale mimo to księguje się je zapisem zbiorczym raz w miesiącu. Przykładami mogą być:

- zużycie materiałów biurowych i pomocniczych (a w przypadku prowadzenia przez jednostkę okresowej procedury ustalania zapasów – również zużycie materiałów podstawowych);

- amortyzacja rzeczowych składników aktywów trwałych (środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych);

- podatek dochodowy.

- **Rozliczania przychodów i kosztów** operacji, które dotyczą więcej niż jednego okresu sprawozdawczego z różnych tytułów przykładowo:

- dokonania przedpłat: czynszu, prenumeraty czasopism, ubezpieczeń majątkowych itp.:

- otrzymania przedpłat,

- naliczenia odsetek od zaciągniętego kredytu (bez dowodu bankowego przed umownym ich terminem regulacji)

- odsetek należnych w przypadku udzielenia pożyczki innej jednostce gospodarczej, przypadające na dany okres sprawozdawczy z terminem regulacji w przyszłości.

- **Zamykania kont kosztów i przychodów** na koniec okresu sprawozdawczego. Fizycznie dokonuje się tego zapisem na koniec roku obrotowego, natomiast przy wewnętrznych sprawozdaniach miesięcznych właśnie zapisem dostosowawczym tylko w kolumnach arkusza roboczego:

- przeniesienie stanów kont kosztów na stronę debetową konta „Wynik finansowy”,

- przeniesienie stanów przychodów na stronę kredytową konta „Wynik finansowy”,

- przeniesienie stanów nadzwyczajnych strat (na stronę debetową) i zysków (na stronę kredytową) konta „Wynik finansowy”,

– przeniesienie podatku dochodowego na stronę debetową konta „Wy-nik finansowy”.

• **Stosowania w rachunkowości zasady memoriałowej**, w myśl której przychód rozpoznaje się w momencie jego zaistnienia, a nie w momencie zainkasowania środków pieniężnych, a kosztu nie utożsamia się automatycznie z wydatkiem gotówki, lecz należy dostosować te procesy do siebie. Nie byłoby zatem potrzeby dokonywania zapisów dostosowawczych w przypadku stosowania zasady kasowej, jako że zapisy dostosowawcze nigdy nie dotyczą konta „Środki pieniężne”, na którym ewidencja odbywa się na bieżąco w momencie rzeczywistego zaistnienia operacji gotówkowej.

Zapisy dostosowawcze stanowią wewnętrzne operacje gospodar-cze, dokonywane na koniec okresu sprawozdawczego. Polegają one na weryfikacji i modyfikacji sald kont w celu doprowadzenia ich do stanu zgodnego z rzeczywistą sytuacją ekonomiczną jednostki. Stosuje się je po to, aby w momencie sporządzania sprawozdań finansowych dane w księgach rachunkowych były aktualne i zgodne z powszechnie przy-jętymi zasadami rachunkowości w szczególności: z zasadą współmier-ności kosztów z przychodami, memoriałową, okresowości, realizacji, kontynuacji działalności, ostrożnej wyceny i dzięki temu przedstawiały wierny i rzetelny obraz jednostki gospodarczej. Zapisy dostosowawcze dotyczą zawsze księgowania uzupełniających koszty i przychody bieżą-czego okresu w korespondencji z kontami aktywów, bądź pasywów.

Na koniec okresu sprawozdawczego, po zaksięgowaniu wszystkich ope-racji gospodarczych w oparciu o sporządzane i otrzymywane na bieżąco dowo-dy księgowe należy dokonać analizy, na ile księgi rachunkowe odzwierciedlają stan rzeczywisty sytuacji majątkowej, finansowej, dokonań jednostki. Zwykle potrzebna jest korekta w postaci zapisów dostosowawczych; dokonuje się ich wówczas, gdy w procesie księgowym istnieją zjawiska odroczenia (*deferrals*) lub uaktualnienia narosłych kosztów i przychodów (*accruals*).⁶¹

Zapisy odroczone – to zapisy dostosowawcze uaktualniające opóźnienia w identyfikacji kosztów i przychodów danego okresu sprawozdawczego. Do-tyczą one końcowych rozliczeń obejmujących uaktualnianie istniejących już sald kont. Należy to rozumieć w ten sposób, iż w przeszłości miały miejsce operacje gospodarcze, które zaksięgowano na kontach syntetycznych, ale stan tych kont na skutek prowadzonej działalności gospodarczej w ciągu rozpatry-wanego okresu sprawozdawczego uległ zmianie i wymaga korekty. Operacje

⁶¹ P. Danos, E. A. Imhoff, Jr., *Introduction to Financial Accountig*, Irwin, Boston 1991, s. 158-179.

te traktuje się jako opóźnienie w rozpoznawaniu kosztów rzeczywiście poniesionych lub przychodów rzeczywiście osiągniętych w danym okresie. Nie księguje się ich automatycznie w chwili zaistnienia, lecz na koniec okresu sprawozdawczego zapisem dostosowawczym.

Zapisy narosłe – to zapisy dostosowawcze, za pomocą których księgowane są po raz pierwszy na koniec okresu sprawozdawczego zgromadzone, ale jeszcze nie zaksięgowane w ciągu okresu sprawozdawczego koszty i przychody. Koszty i przychody dotyczą bieżącej działalności firmy, która wymaga przyszłych znanych operacji gospodarczych.

Wyodrębnia się dwie klasy i cztery typy zapisów dostosowawczych:

1) **odroczone kosztów i przychodów**, zaksięgowanych pierwotnie w aktywach bądź zobowiązaniach firmy, które dotyczą bieżącego okresu (*deferrals*);

2) **narosłych przychodów i kosztów** w danym okresie, lecz jeszcze nie zaksięgowanych (*accruals*).

Klasy i typy operacji dostosowawczych wraz z przykładami zestawiono w tabelicy 9.

Tabela 9. Klasy i typy zapisów dostosowawczych

Klasy i typy zapisów dostosowawczych	Rodzaje kont	Przykłady
I. Odroczone koszty, przychody (1) Rozliczenie odroczonego kosztów (2) Rozliczenie odroczonego przychodów		Koszty przyszłych okresów <ul style="list-style-type: none"> • przedpłaty czynszów (1a) • przedpłaty ubezpieczeń (1b) • zużycie materiałów pomocniczych (1c) • amortyzacja środków trwałych i WNiP. (1c) • utrata wartości aktywów (1d) Przychody przyszłych okresów <ul style="list-style-type: none"> • otrzymane przedpłaty na poczet dostaw
II. Narosłe przychody, koszty (3) Przychody nie zaksięgowane (osiągnięte, ale nie otrzymane) (4) Koszty nie zaksięgowane (poniesione, ale nie uregulowane)		Przychody bieżącego okresu <ul style="list-style-type: none"> • przekazanie świadczeń nie zafakturowanych • narosłe należności z tytułu odsetek należnych Bieżące koszty przyszłych okresów <ul style="list-style-type: none"> • otrzymane ale nie zafakturowane świadczenia • narosłe zobowiązania z tytułu odsetek należonych • koszty planowanych remontów, napraw gwarancyjnych • narosłe zobowiązania z tytułu energii, gazu

PIERWSZA KLASA ZAPISÓW DOSTOSOWAWCZYCH: KSIĘGOWANIE POZYCJI ODROZCZONYCH

Stanowią one te pozycje zapisów dostosowawczych, które najpierw zostały zaksięgowane na kontach aktywów bądź zobowiązań, a następnie – w okresie bieżącym – są w odpowiedniej wartości przenoszone w ciężar bieżących kosztów bądź na dobro przychodów.

1. PIERWSZY TYP ZAPISÓW DOSTOSOWAWCZYCH – ODROZCZONYCH KOSZTÓW

Rozliczenia kosztów okresów przyszłych są zapisami dostosowawczymi powodującymi zmniejszenie stanu aktywów oraz zwiększenie kosztów.

W ramach typu pierwszego odroczonych kosztów, czyli wydzielenia z ogółu kosztów tej ich części, która przypada na bieżący okres, można wyróżnić trzy najczęściej stosowane przykłady księgowania, a mianowicie:

- rozliczenie kosztów międzyokresowych czynnych,
- przypisanie do danego okresu bieżącego kosztów zużycia materiałów pomocniczych,
- przypisanie do danego okresu bieżącego zużycia w postaci odpisów amortyzacyjnych rzeczowych składników aktywów trwałych, wykorzystywanych w danym okresie do normalnej działalności operacyjnej jednostki,
- odpisy aktualizujące utratę wartości aktywów.

1a. Rozliczenie kosztów międzyokresowych czynnych. Jeśli w jednostce gospodarczej pojawiły się koszty, które dotyczą kilku okresów sprawozdawczych i zostały pierwotnie ujęte do rozliczenia na koncie aktywnym „Rozliczenia międzyokresowe kosztów - czynne”, to kwotę przypadającą na dany okres należy wyksięgować z tego konta odpowiednim zapisem aktualizującym, czyli dostosowawczym. Stosowanie rozliczeń kosztów w czasie wynika z zasady współmierności kosztów z uzyskiwanymi dzięki nim przychodami i zapewnia prawidłowe ustalenie wyniku finansowego. Obowiązek dokonywania odpisów czynnych rozliczeń międzyokresowych nałożony został ustawą o rachunkowości (art. 39. 3). Odpisy czynnych rozliczeń międzyokresowych kosztów mogą następować stosownie do upływu czasu (w równych częściach miesięcznie) lub stosownie do wielkości świadczeń (rozmiarów działalności).

W aktywowanych kosztach rozliczanych w czasie najczęściej wyróżnia się przedpłaty dokonane z góry z różnych tytułów. Przedpłaty mogą dotyczyć: czynszu i dzierżaw płaconych za kilka miesięcy, przedpłat na różnego typu ubezpieczenia, prenumeraty czasopism, podatków i opłat obciążających koszty zapłaconych jednorazowo na początku okresu za cały okres sprawozdawczy, np. podatek od nieruchomości, aktywowanych kosztów na poczet remontów środków trwałych, czy też potrącenie przez bank z góry

odsetek od zaciągniętego kredytu i postawienie mniejszej kwoty środków pieniężnych do dyspozycji niż wynosi kredyt. Nadwyżkę zobowiązania nad wartością otrzymanych finansowych składników aktywów zalicza się w ciężar kosztów finansowych do rozliczenia w czasie.

Część przedpłaty, która została skonsumowana, czyli dzięki której powstał w danym okresie przychód, musi wejść do kosztów tego właśnie okresu; natomiast pozostała jej część dotyczy okresów przyszłych i dopiero w przyszłości, kiedy zacznie przynosić przychód, będzie zaliczona w koszty. Gdyby tego nie uczyniono, aktywa wchodzące do bilansu zostałyby przeszacowane, a koszty niedoszacowane.

Zbyt niskie w stosunku do rzeczywistych koszty doprowadziłyby do przeszacowania wartości wypracowanego zysku, a to pociągnęłoby za sobą przeszacowanie kapitału własnego i zbyt optymistyczny wizerunek kondycji finansowej jednostki, brak zachowania zasady ostrożnej wyceny.

Rozliczenia kosztów w czasie zgodnie z zasadą współmierności polegają na wyodrębnieniu z całości poniesionych kosztów tych, które przypadają na przyszłe okresy i na okres bieżący oraz doliczeniu tej części kosztów, która została poniesiona wcześniej i zarejestrowana na RMK a dotyczy okresu bieżącego.

Przykład 5

W celu zilustrowania zapisu dostosowawczego przedpłat posłużymy się hipotetycznym przykładem: Pewna jednostka gospodarcza uiściła przedpłatę czynszu za pomieszczenia magazynowe wydierżawione od innego przedsiębiorstwa. Operacji dokonano 25 listopada wpłacając kwotę w wysokości 24 000 złotych – na rok z góry, czyli od dnia 1 grudnia 20x1r do 31 listopada 20x2 roku.

1. W dniu 25 listopada 20x1 r. przekazano środki pieniężne przelewem z rachunku bieżącego na czynsz za magazyn za rok z góry – 24 000zł.

2. Zapis dostosowawczy (aktualizujący) z dnia 31 grudnia zaliczający czynsz przypadający za miesiąc grudzień w ciężar kosztów układu rodzajowego – $(24\ 000\ \text{zł} : 12\ \text{miesiący}) = 2000\ \text{zł}$

(Dt) 130 Rachunek bieżący (Ct)		640 Rozliczenia międzyokresowe – czynne		402 Usługi obce (koszt czynszu)	
(Dt)	(Ct)	(Dt)	(Ct)	(Dt)	(Ct)
Sp 40 000	24 000 1)	1) 24 000	2 000 2)	2) 2 000	
O Dt 40 000	O Ct 24 000	O Dt 24 000	O Ct 2 000	O Dt 2 000	Stan końcowy na dzień 31 XII 2 000 zł jest przenoszony na „Wynik finansowy”
	16 000Sk _{Dt}		22 000 Sk _{Dt}		
Suma kontrolna 40 000	Suma kontrolna 40 000	Suma kontrolna 24 000	Suma kontrolna 24 000	Suma kontrolna	Suma kontrolna

Zaksięgowane operacje gospodarcze dotyczące okresów przyszłych, których koszt obciąża okres bieżący muszą być zaliczone w ciężar kosztów tego okresu. Z konta „Rozliczenia międzyokresowe kosztów” należy wyksięgować(po Ct) odpowiednią część aktywowanych kosztów, w rozpatrywanym przypadku przypadających na miesiąc grudzień i zaliczyć je do kosztów usług obcych (zapis po Dt). W następnym roku obrotowym pozostałe aktywowane koszty w wysokości 22 000 przez 11 miesięcy będą analogicznie wliczane w koszty aż do całkowitego ich rozliczenia.

Na koncie „640 Rozliczenia międzyokresowe kosztów” uwzględnia się także koszty okresów przyszłych przy ustalaniu zmiany stanu produktów przy porównawczej wersji „Rachunku zysków i strat”.

Rozliczenia międzyokresowe kosztów mogą mieć charakter krótkookresowy, jeśli trwają nie dłużej niż 12 miesięcy od dnia bilansowego lub długoterminowy, jeśli dłużej niż 12 miesięcy.

1b. Przypisanie do danego okresu bieżącego kosztów zużycia materiałów pomocniczych. Część procesów przebiegających w przedsiębiorstwie ma charakter ciągły, co oznacza, że wskutek normalnej działalności z dnia na dzień następuje zużycie czynników produkcji. Codziennie – na przykład – wykorzystuje się materiały biurowe lub inne materiały pomocnicze, ale ich zużycie ewidencjonuje się raz na miesiąc w globalnej kwocie. Na koniec okresu w zestawieniu sald, na saldo konta „311 – Materiały pomocnicze” składa się wartość materiałów z początku okresu (Sp m) plus wartość materiałów zakupionych w ciągu okresu sprawozdawczego (Z), która znana jest z faktur zakupu, oraz wartość materiałów zużytych w okresie bieżącym. Jeśli przedsiębiorstwo stosuje system okresowej procedury ustalania zapasów, to zapisem dostosowawczym księgowane jest nie tylko zużycie materiałów pomocniczych, ale również zużycie materiałów podstawowych, koszt sprzedanych towarów oraz koszt sprzedanych wyrobów (tym problemem zajmujemy się w dalszej części podręcznika).

Przykład 6

Stan początkowy materiałów na dzień 1 grudnia 200x r. wyniósł 5 000 złotych. Na podstawie faktur stwierdzono, iż wartość zakupionych w ciągu grudnia materiałów wyniosła 15 000 złotych, natomiast stwierdzony na podstawie inwentaryzacji fizycznej stan końcowy materiałów wyce-niono na 6 000 złotych. Należy ustalić koszt zużytych materiałów w mie-

siącu grudniu 200x roku. Dokonuje się tego zapisem dostosowawczym, jeśli przedsiębiorstwo nie prowadzi ciągłej ewidencji wartości materiałów, towarów, W pierwszej kolejności należy ustalić koszt zużytych materiałów według poniższego schematu.

Stan początkowy materiałów pomocniczych (Sp m)	5 000 zł,
<i>+ plus</i>	
wartość materiałów zakupionych w ciągu roku sprawozdawczego (Z)	15 000 zł,
<i>= równa się</i>	
wartość materiałów dostępnych do zużycia	20 000 zł,
<i>- minus</i>	
stan końcowy materiałów stwierdzony inwentaryzacyjnie na ostatni dzień okresu sprawozdawczego (dzień bilansowy kończący rok obrotowy, czy też na koniec miesiąca, kwartału) Sk m	6 000 zł
<i>= równa się</i>	
wartość materiałów zużytych w ciągu okresu korygujemy zapisem dostawczym (KMZ)	14 000 zł.

Księgowanie operacji gospodarczych:

1. Zakup materiałów na kredyt kupiecki	15 000 zł,
2. Zapis dostosowawczy kosztu zużycia materiałów (31 grudnia), po ustaleniu kosztu ich zużycia	14 000 zł.

210 Rozrachunki			311 Materiały			401 Zużycie materiałów i energii		
(Dt)	z dostawcami	(Ct)	(Dt)	pomocnicze	(Ct)	(Dt)		(Ct)
	15 000	(1)	Sp	5 000	14 000	2)	14 000	
			l)	15 000				
O Dt	15 000	O Ct	O Dt	20 000	O Ct	14 000	O Dt	14 000
SK _{Ct}	15 000							Stan końcowy na dn. 31 XII 14 000 zł jest przeniesiony na „Wynik finansowy”
					6 000 Sk _{Dt}			
					ustalone na podstawie inwentaryzacji			
Suma kontrolna	Suma kontrolna		Suma kontrolna	Suma kontrolna	Suma kontrolna	Suma kontrolna	Suma kontrolna	Suma kontrolna
15 000	15 000		20 000	20 000	20 000	14 000	14 000	14 000

Możliwe jest stosowanie metody okresowej ustalania kosztu zużycia materiałów poprzez odjęcie od materiałów dostępnych do sprzedaży (obrotu debetowe konta 311) ich salda końcowego ustalonego na drodze inwentaryzacji w przypadku materiałów pomocniczych we wszystkich jednostkach gospodarczych, natomiast w przypadku materiałów podstawowych jedynie w mniejszych jednostkach gospodarczych, szczególnie w przedsiębiorstwach rodzinnych. Wynika to z faktu braku możliwości właściwego kontrolowania gospodarki materiałowej.

1c. Przypisanie do danego okresu bieżącego zużycia w postaci odpisów amortyzacyjnych. Problem ten dotyczy rzeczowych składników aktywów trwałych, które charakteryzują się ciągłym procesem zużywania zwykle w toku wieloletniej działalności gospodarczej. Do tej grupy należy zaliczyć amortyzację środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych.

Aktywa trwale są odroczonymi kosztami, bowiem kupując je dokonuje się jednorazowego wydatku, który później przez długi czas przynosi jednostce korzyści ekonomiczne w postaci zysku. Oznacza to, że tym okresom, w których przynoszone są zyski, należy przypisać koszt ich zużycia w postaci odpisów amortyzacyjnych. Odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych od środków trwałych dokonuje się drogą systematycznego, planowanego rozłożenia ich wartości początkowej na ustalony okres amortyzacji. Na wartość początkową środka trwałego składają się: cena zakupu powiększona o koszty zakupu oraz koszty przystosowania środka trwałego do stanu zdatnego do używania (np. koszty montażu, instalacji). Rozpoczęcie amortyzacji następuje nie wcześniej niż przyjęcie środka trwałego do eksploatacji, a jej zakończenie – nie później niż z chwilą zrównania wartości odpisów amortyzacyjnych z wartością początkową środka trwałego lub przeznaczenia go do likwidacji, sprzedaży czy też stwierdzenia jego niedoboru z uwzględnieniem przy likwidacji ceny sprzedaży netto pozostałości środka trwałego nazywanej wartością rezydualną. Przy ustaleniu okresu amortyzacji i jej rocznej stawki należy uwzględnić według art. 32. pkt 1 ustawy o rachunkowości okres ekonomicznej użyteczności w szczególności:

- liczbę zmian, na których pracuje dany środek trwały,
- tempo postępu techniczno-ekonomicznego,
- wydajność środka trwałego mierzoną liczbą godzin jego pracy lub liczbą wytworzonych produktów, prawne lub inne ograniczenia czasu używania środka trwałego,
- ewentualną cenę sprzedaży netto istotnej pozostałości środka trwałego (po uwzględnieniu poniesionych kosztów zbytu).

Ustawa o rachunkowości dopuszcza różne metody amortyzacji: liniową-proporcjonalną, degresywną-przyspieszoną, oraz metody naturalne. Na dzień przyjęcia środka trwałego do używania należy ustalić okres lub stawkę i metodę amortyzacji. Najbardziej rozpowszechniona jest metoda liniowa. Koszty amortyzacji przypisuje się proporcjonalnie do długości użytkowania danego środka, i rozkłada się je proporcjonalnie na poszczególne odcinki czasu, zwykle miesięczne.

Wzór na obliczanie rocznej stopy amortyzacji:

$$a_r = \frac{100\%}{(t) \text{ liczba lat użytkowania}}$$

Dla przeciętnych warunków użytkowania poszczególnych rodzajów środków trwałych na użytek podatku dochodowego opracowane zostały roczne stawki amortyzacji, którymi można posługiwać się w księgowości i tak np. samochody osobowe 20%, czyli ich okres użyteczności szacowany jest na 5 lat (100%:20% rocznie).

Znając roczną stopę amortyzacji można obliczyć kwotę amortyzacji k_a

$$k_a = a_r \times (\text{wartość początkowa śr. trwałego} - \text{ewent. wartość rezydualna}).$$

Każda jednostka posiadająca środki trwałe zobligowana jest ustawowo do samodzielnego opracowania planu amortyzacji zawierającego stawki i kwoty rocznych odpisów poszczególnych środków trwałych w postaci tabeli amortyzacyjnej, która stanowi podstawę zapisów księgowych. Amortyzacja planowa przedstawia normalne, planowe zużycie środków trwałych księgowanych w ciężar kosztów działalności.

Przykład 7

Zakupiono i oddano do eksploatacji dnia 25 listopada 200x roku środek trwały w postaci samochodu osobowego o wartości początkowej 72 000 zł (wraz ze wszystkimi poniesionymi kosztami niezbędnymi do oddania go do użytkowania). Należy ustalić i zaksięgować bieżącą amortyzację.

Kwota miesięcznej amortyzacji za miesiąc grudzień wyniesie:

$$72\,000 \times 0,20 : 12 \text{ miesięcy} = 1\,200 \text{ zł.}$$

Operacje gospodarcze

1. Zakup środka trwałego 72 000 zł,
2. Zapis dostosowawczy narosłych kosztów amortyzacji w miesiącu grudniu 1 200 zł.

210 Rozrachunki		010 Środki trwałe		070 Umorzenie środków trwałych		400 Amortyzacja	
Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
z dostawcami							
72 000	1) 1)	72 000		1 200	2) 2)	1 200	

Na dzień bilansowy 31 grudnia wartość bilansowa środków trwałych, po odjęciu dotychczasowego umorzenia, wynosi:

$$(72\,000 - 1\,200) = 70\,800 \text{ zł.}$$

W następnych latach, miesiąc po miesiącu będą występowały zapisy dostosowawcze aż do całkowitego zamortyzowania środka trwałego (łącznie 60 zapisów).

Dt	070 Umorzenie środków trwałych	Ct	Dt	400 Amortyzacja	Ct
	1 200	←	→	1 200	
	1 200	←	→	1 200	
	1 200	←	→	1 200	

W świetle MSR-16 zaleca się okresowe weryfikowanie zarówno metod amortyzowania, jak i okresu użytkowania rzeczowych aktywów trwałych. Jeśli oczekiwania znacząco różnią się od założonych szacunków, to odpisy amortyzacyjne powinny za okresy bieżące i przyszłe zostać skorygowane.⁶² Taki stan rzeczy jest możliwy, jeśli przykładowo dokonano znacznych nakładów na ulepszenie środka trwałego albo zastosowano odpowiedni program remontów i konserwacji, w wyniku czego nastąpiło wydłużenie okresu jego użytkowania.

1d. Odpisy aktualizujące utratę wartości niefinansowych i finansowych aktywów. Jest to stosunkowo nowe zagadnienie zarówno w skali uregulowań międzynarodowych, jak i polskich. Po raz pierwszy standard rachunkowości „MSR-36 utrata wartości aktywów” wprowadzony został do sprawozdań finansowych za rok 1999, natomiast w Polsce obowiązuje wraz z nowelizacją ustawy o rachunkowości od 2002 r. MSR-36 precyzuje utratę wartości, natomiast ustawa o rachunkowości trwałą utratę wartości.⁶³ W świetle ustawy utrata wartości aktywów zachodzi wówczas, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych. Fakt ten uzasadnia dokonanie odpisu aktualizującego, doprowadzającego wartość księgową składnika aktywów do ceny sprzedaży netto lub w przypadku jej braku do ustalonej w inny sposób wartości godziwej. Za wartość godziwą uznaje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane w warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, ale nie powiązanymi ze sobą stronami transakcji. Szacowanie wartości utraconej nie jest sprawą prostą.

⁶² Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., s. 343-344.

⁶³ Tamże oraz MSR-36, s. 842.

Zapisy dostosowawcze uaktualniające utratę wartości aktywów można podzielić na dwie zasadnicze grupy,

- **Uaktualniające aktywa niefinansowe**, czyli rzeczowe składniki bądź wartości niematerialne i prawne należności z tytułu dostaw i usług. Powodują one powstanie pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów wytworzenia sprzedanych produktów, czy też kosztów sprzedaży.

Środki trwałe mogą utracić swoją wartość na skutek znaczącego spadku ich wartości rynkowej, udokumentowanego uszkodzenia lub utraty przydatności w przypadku przeznaczenia ich do likwidacji, czy też wycofania. Do zmniejszenia wartości wykorzystuje się konto korygujące do środków trwałych „016 – Odpisy aktualizujące utratę wartości środków trwałych”, w korespondencji z kontem „761 – Pozostałe koszty operacyjne”. Analogicznie jest w przypadku konta korygującego do WNiP.⁶⁴

Zapasy materiałów i towarów. Stosuje się konta korygujące ich stan „315 – Odpisy aktualizujące wartość materiałów”, „335 – Odpisy aktualizujące wartość towarów”. Służą one do rozliczenia różnicy pomiędzy ceną zakupu a wyceną według możliwych do uzyskania cen sprzedaży netto na dzień bilansowy. Odpisy księguje się w związku z zasadą ostrożnej wyceny na dzień bilansowy w ciężar konta „761 – Pozostałe koszty operacyjne”.

Zapasy wyrobów gotowych, produkcji w toku i półproduktów – stosuje się konto korygujące „626 – Odpisy aktualizujące wartość produktów”, które służy do ewidencji różnicy między pierwotnym ujęciem ich wartości według rzeczywistego kosztu a wyceną według niższych cen sprzedaży netto. Odpis księguje się w ciężar konta koszty sprzedaży, koszt wytworzenia sprzedanych produktów lub pozostałe koszty operacyjne.

Odpisy aktualizujące należności od odbiorców z tytułu dostaw, robót i usług a także operacji finansowych i pozostałych przychodów operacyjnych. Do tego celu służą konta: „206 Odpisy aktualizujące należności od odbiorców krajowych” i „208 Odpisy aktualizujące należności od odbiorców zagranicznych”. Odpis tworzy się w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych (należność główna) a odsetki w ciężar pozostałych kosztów finansowych.⁶⁵

W świetle nowelizacji ustawy wartość należności należy aktualizować zapisem dostosowawczym uwzględniającym stopień prawdopodobieństwa ich zapłaty. Odpisy aktualizujące tworzy się w stosunku do (art. 35b usta-

⁶⁴ Szerzej o funkcjonowaniu kont odpisów G. K. Świdorska (red.) *Wzorcowy Plan Kont. Komentarz do nowelizowanej ustawy o rachunkowości*, Difin, Warszawa 2001.

⁶⁵ Tamże, s. 2-25.

wy): należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub stan upadłości, należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości, gdy majątek ich nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego, należności kwestionowanych przez dłużników oraz przeterminowanych w związku ze słabą kondycją majątkowo-finansową, należności przeterminowanych i nie przeterminowanych o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców, czy też związanych z ogólnym ryzykiem nieściągalności. Kwotę odpisu należy realnie oszacować uwzględniając gwarancje, zabezpieczenia i wszelkie inne okoliczności wpływające na wartość nieściągalną;

• **Zapisy dostosowawcze uaktualniające utratę wartości aktywów finansowych długoterminowych i krótkoterminowych** z tytułu udzielonych pożyczek. Należy dokonać aktualizacji wartości należności biorąc pod uwagę prawdopodobieństwo zapłaty uwzględniając analogiczne warunki jak przy dłużnikach z tytułu dostaw i usług. Odpisy dokonuje się w ciężar kosztów finansowych. Do tego celu służą konta należności z tytułu pożyczek długoterminowych „036 Odpisy aktualizujące długoterminowe aktywa finansowe” oraz należności krótkoterminowych „146 Odpisy aktualizujące krótkoterminowe aktywa finansowe”.⁶⁶ Konta te korygują odpowiednio konta podstawowe aktywów finansowych: „035 – Należności z tytułu pożyczek długoterminowych” oraz „145 Należności z tytułu pożyczek krótkoterminowych”.

W przypadku ustania przyczyn wewnętrznych czy zewnętrznych, dla których dokonano odpisu aktualizującego wartość aktywów, należy dokonać odpisu odwracającego, w świetle polskiej ustawy o rachunkowości i MSR-36.

Odpisy z tytułu utraty wartości aktywów trwałych reguluje MSR-36 (z wyjątkiem utraty wartości zapasów, aktywów z tytułu podatku odroczonego RMK, aktywów powstałych z umów o budowę, oraz ze świadczeń pracowniczych i większości aktywów finansowych).⁶⁷ Wskazuje on zarówno na przesłanki zewnętrzne, jak i wewnętrzne utraty wartości przez aktywa oraz przedstawia metody szacowania wartości odpisu aktualizującego.

W świetle MSR-36 odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości jest nadwyżką wartości bilansowej danego składnika aktywów nad jego wartość odzyskiwalną. Wartość odzyskiwalna odpowiada cenie sprzedaży netto składnika aktywów lub jego wartości użytkowej, zależnie od tego, która z nich jest wyższa.⁶⁸ Wartość użytkowa jest bieżącą szacunkową wartością zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych, których oczekuje

⁶⁶ G. K. Świdarska, (red.) *Wzorcowy Plan ...*, s. 0-63 i 1-34.

⁶⁷ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, s. 833-954,

⁶⁸ Tamże, s. 923.

się w wyniku dalszego użytkowania i zbycia wartości rezydualnej na zakończenie okresu użytkowania. Ma ona zastosowanie ze względu na fakt, iż często na dany składnik aktywów nie ma szerokiego i płynnego rynku, zatem brak realnie oszacowanej wartości godziwej na bazie ceny rynkowej sprzedaży netto.

Przykład 8

Odписы aktualizujące należności od odbiorców

Załóżmy, iż jednostka gospodarcza sprzedała towary kontrahentowi „X”, wystawiając fakturę własną sprzedaży na kwotę 10 000 zł z terminem zapłaty 30 dni, kontrahent uregulował w terminie jedynie część należności przelewem na rachunek bankowy w wysokości 4 000 zł. Natomiast od pół roku zalega z pozostałą spłatą i jednocześnie popadł w trudności płatnicze doprowadzające do stanu upadłości. Należność została zgłoszona sędziemu komisarzowi w postępowaniu upadłościowym i występuje możliwość odzyskania 50% kwoty.

Operacje gospodarcze

1. Sprzedaż towarów – wystawienie faktury własnej 10 000 zł (pominięto problem VAT), zapłata nastąpi później,
2. Uregulowanie części należności 4 000 zł,
3. Oszacowanie kwoty odpisu aktualizacyjnego utratę wartości należności ($50\% \times 6000$) = 3 000 zł,

730 Sprzedaż towarów		200 Rozrachunki z odbiorcami		206 Odpisy aktualizujące należności		761 Pozostałe koszty operacyjne	
Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
	10 000		10 000		3 000		3 000
	1)		4 000		3)		3)
	1)		2)		3)		3)

130 Rachunek bieżący	
Dt	Ct
	4 000
	2)

W wyniku zapisów dostosowawczych saldo końcowe należności od odbiorców wejdzie do bilansu zamknięcia po korekcie o stan konta korygującego „Odpisy aktualizujące”, czyli w kwocie 3 000 zł (Sk rozrachunków 6 000 zł – 3 000 zł utraty wartości). Zatem odpisanie należności nieściągalnych, na które utworzono odpis będzie zapisane po stronie Dt konto 206 oraz po stronie Ct konto 200.

Jeśli natomiast następuje odpisanie należności przedawnionych i umorzonych działalności operacyjnej, na które nie dokonano odpisu zapisem dostosowawczym, to należy zaksięgować bezpośrednio na koncie „Roz-

rachunki z odbiorcami” po stronie kredytowej w korespondencji ze stroną debetową konta „Pozostałe koszty operacyjne”.

2. DRUGI TYP ZAPISÓW DOSTOSOWAWCZYCH PRZYCHODÓW ODROZCZONYCH

Rozliczenia międzyokresowe przychodów to zobowiązania, które przekształcają się w następnych okresach sprawozdawczych w przychody, stąd często nazywane są przychodami przyszłych okresów.

Rozliczenia międzyokresowe przychodów dokonywane z zachowaniem zasady ostrożnej wyceny, obejmują w szczególności (art. 41, ust. 1 ustawy o rachunkowości):

- równowartość otrzymanych lub należnych od kontrahentów środków z tytułu świadczeń, których wykonanie nastąpi w kolejnych okresach sprawozdawczych. Po zrealizowaniu odpisuje się je w przychody operacyjne (konta sprzedaży),

- środki pieniężne otrzymane na sfinansowanie nabycia lub wytworzenia środków trwałych, w tym środków trwałych w budowie oraz prac rozwojowych (jeśli te dotacje, subwencje stosownie do innych ustaw nie zwiększają kapitałów własnych). Odpisuje się je w pozostałe przychody operacyjne,

- ujemną wartość firmy (czyli wartość różnicy pomiędzy ceną nabycia określonej jednostki a wyższą od niej wartością godziwą przejętych aktywów netto). Ujemną wartość jednostki odpisuje się w pozostałe przychody operacyjne,

- przekazanie lub otrzymanie nieodpłatnie aktywów trwałych w tym w drodze darowizny. Rozliczenie wartości środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych odbywa się systematycznie w kwotach odpisów amortyzacyjnych.

Rozliczenie przychodów przyszłych okresów stanowi zapis dostosowawczy zawsze powodujący zmniejszenie zobowiązań i wzrost przychodów. Przychody, zaksięgowane wcześniej na podstawie przeszłych operacji, należy rozdzielić na kilka okresów sprawozdawczych, których one dotyczą, np. gdy jednostka otrzymała przedpłatę od kontrahenta na poczet przyszłych dostaw produktów. W tego typu zapisach zawsze biorą udział konta: po stronie debetowej „Zobowiązania” w korespondencji ze stroną kredytową konta „Przychody”.

Przychody mogą być uzyskane zanim je jeszcze – zgodnie z zasadą realizacji i konserwatyizmu – osiągnie jednostka, czyli zanim zgodnie z zasadami rachunkowości rozpoznany zostanie przychód danego okresu

sprawozdawczego. Zatem, jeśli jednostka otrzyma takie przychody z góry, np. na poczet przyszłych dostaw wyrobów czy też usług, to do momentu ich dostarczenia ma z tytułu otrzymania środków pieniężnych, zobowiązanie wobec odbiorców.

Przykład 9

Jednostka gospodarcza (np. kino Uciecha) wynajmująca wolne sale wykładowo-konferencyjne otrzymała przedpłatę za rok z góry w wysokości 30 000 zł z tytułu postawienia sal do dyspozycji kontrahenta (np. uczelni). Cała kwota stanowi przychód przyszłych okresów rozliczany proporcjonalnie do czasu wykorzystania sal przez uczelnię. Na koniec każdego miesiąca należny czynsz rozlicza się zapisem po debecie na koncie „Przychodów przyszłych okresów” w korespondencji ze stroną kredytową „Pozostałych przychodów operacyjnych”.

W tej sytuacji zidentyfikowano przychód okresu bieżącego, który faktycznie został zrealizowany (żadne zdarzenie losowe nie spowodowało uszkodzenia sal) na skutek rzeczywistego dostarczenia powierzchni wykładowych odbiorcom usług najmu.

Operacje gospodarcze:

1. Otrzymanie przedpłaty na rachunek bankowy za wynajem sal 30 000 zł,
2. Zapis dostosowawczy-rozliczenie przedpłaty przypadającej na bieżący miesiąc ($30\,000 : 12$ miesięcy) = 2 500 zł.

760 Pozostałe przychody operacyjne		840 Rozliczenia międzyokresowe przychodów		130 Rachunek bieżący Ct	
Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
	2 500	2)	2 500	1)	30 000
			30 000		

Saldo konta „Rozliczenia międzyokresowe przychodów” w kwocie 27 500 zł wejdzie jako zobowiązanie rozliczane w czasie do pasywów bilansu do ich pozycji „Inne rozliczenia międzyokresowe”.

DRUGA KLASA ZAPISÓW DOSTOSOWAWCZYCH: KSIĘGOWANIE POZYCJI NAROSŁYCH PRZYCHODÓW, KOSZTÓW

Poprzez dokładną analizę działalności gospodarczej jednostki następuje zidentyfikowanie narosłych kosztów i przychodów w danym okresie sprawozdawczym. Zapis dostosowawczy tego typu jest zapisem rejestrowanym po raz pierwszy, bowiem operacje tego rodzaju do końca miesiąca nie były księgowane.

ne. Są to operacje uzupełniające, uaktualniające rzeczywisty stan, jaki w danym okresie miał miejsce. Pozycje dostosowawcze dotyczą narosłych w ciągu miesiąca kosztów i przychodów, które jeszcze nie były zaksięgowane.

W ramach tej klasy również występują dwa typy operacji.

3. TRZECI TYP ZAPISÓW DOSTOSOWAWCZYCH – KSIĘGOWANIE NAROSŁYCH PRZYCHODÓW

Księgowanie narosłych przychodów jest zapisem dostosowawczym, powodującym wzrost zarówno aktywów, jak i przychodów. Jeśli w okresie bieżącym miały miejsce nie zaksięgowane przychody, to należy je przypisać zapisem dostosowawczym w ciężar kont „Należności” (bądź innych kont aktywnych np. RMK-czynne) i na dobro konta „Przychody bieżącego okresu”. Przykładem może być tutaj pożyczka udzielona innej jednostce gospodarczej, z której tytułu pożyczkodawca ma prawo zidentyfikować przychód finansowy w postaci należnych odsetek, przekazanie części jeszcze nie zafakturowanej dostawy, w czego wyniku powstaje przychód operacyjny. Te zdarzenia nie są księgowane na bieżąco w ciągu okresu, lecz dopiero na jego koniec – zapisem dostosowawczym. W wyniku tych operacji występuje proces narosłych aktywów, które uprawniają do otrzymania przychodu z tak narosłych należności z tytułu odsetek, należności z tytułu przekazania produktów nie zafakturowanych.

Przykład 10

Udzielono pożyczki w wysokości 20 000 zł na okres 3 miesięcy, jednostce gospodarczej (posiadającej gwarancje bankowe, kwota pożyczki wraz z odsetkami rzeczywiście jest pewna do odzyskania). Roczna stopa wynosi 18%. Płatność odsetek razem z należnością główną pożyczki wymagana jest na koniec trzeciego miesiąca.

Operacje gospodarcze

1. Udzielono dnia 01 grudnia pożyczkę pieniężną przelewem z rachunku bankowego 20 000 zł

2. Zapis dostosowawczy należnych odsetek wymagany jest na dzień bilansowy np. 31. XII, przed terminem ich płatności ($18\% : 12 = 1,5\%$)
 $20\ 000 \times 0,015 = 300$ zł

3. W następnym roku, w styczniu można także dokonać zapisu dostosowawczego odsetek 300 zł

4. Natomiast w lutym, gdy upłynie termin płatności należy dokonać przeniesienia z konta aktywnego „Pozostałe rozliczenia międzyokresowe” narosłych należności w wysokości 600 zł (z operacji nr 2 i 3) na konto „145 – Należności z tytułu pożyczek krótkoterminowych”

5. Zaksięgowanie naliczonych odsetek miesiąca lutego 300 zł w terminie płatności

6. Pożyczkobiorca dnia 28 lutego zwrócił pożyczkę w terminie wraz z należnymi odsetkami 20 900 zł.

130 Rachunek bieżący			145 Należności z tyt. pożyczek krótkoterminowych			750 Przychody finansowe		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
Sp X	20 000	1)	1)	20 000	20 900		300	2)
6) 20 900			4)	600			300	3)
			5)	300			300	5)
<hr/>			<hr/>			<hr/>		
			650 Pozostałe rozliczenia międzyokresowe					
			2)	300	600			4)
			3)	300				

W wyniku zapisów dostosowawczych w miesiącach grudniu i styczniu zwiększyły się aktywa w postaci należności przed terminem ich płatności, co zapisano po stronie debetowej na koncie „Pozostałe rozliczenia międzyokresowe” i jednocześnie wzrosły „Przychody finansowe” okresu bieżącego.

4. CZWARTY TYP ZAPISÓW DOSTOSOWAWCZYCH NAROSŁYCH KOSZTÓW

Księgowanie narosłych kosztów jest zapisem dostosowawczym powodującym wzrost zarówno zobowiązań i rezerw, jak i kosztów. Można wyróżnić:

- rozliczenia międzyokresowe bierne,
- specyficzny zapis dostosowawczy – naliczenie narosłego podatku dochodowego (należy pamiętać, iż podatek nie stanowi kosztu, lecz jest potrącany z zysku brutto).

Klasycznym typem zapisów dostosowawczych narosłych kosztów są zapisy dotyczące rozliczeń międzyokresowych biernych. Ustawa o rachunkowości nakłada obowiązek identyfikowania narosłych kosztów w wysokości prawdopodobnych zobowiązań przypadających na bieżący okres sprawozdawczy (art. 39, pkt 2) na skutek:

- świadczeń wykonanych przez kontrahentów, (ale nie zafakturowanych) na rzecz jednostki, których kwotę zobowiązania można oszacować w sposób wiarygodny,
- obowiązku wykonania przyszłych świadczeń wobec nieznanymi osobami, ale związanych z bieżącą działalnością gospodarczą jednostki, których kwotę można oszacować, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze znana, w tym z tytułu napraw gwarancyjnych i rękojmi za sprzedane produkty długotrwałego użytkowania,

• występowania innych zdarzeń powodujących koszty okresu bieżącego a dotyczące przyszłych zobowiązań. Przykładowo zaliczenie w ciężar kosztów okresu bieżącego przewidywanych przyszłych wydatków na planowane usługi remontów kapitalnych, czy też narosłe koszty wynagrodzeń z tytułu świadczonych usług zleczanych pracownikom. Pracownicy codziennie wydatkują swoją siłę roboczą, natomiast wynagrodzenie jest im wypłacane raz na miesiąc. Jeśli wynagrodzenie dotyczące danego miesiąca zaksięgowane jest w tymże miesiącu, to nie wymaga zapisu dostosowawczego. Jeśli jednak okres obrotowy nie pokrywa się z okresem, za który naliczane jest wynagrodzenie, to należy to odpowiednio wyrównać zapisem dostosowawczym, albowiem – zgodnie z zasadą współmierności – płace muszą być dostosowane do przychodów okresu, którego dotyczą. Weźmy dla przykładu pracowników zatrudnionych na zlecenie w ciągu ostatnich dziesięciu dni roboczych grudnia. Wynagrodzenia zostaną im wypłacone w styczniu. Załóżmy, iż łącznie zarobili 5 000 złotych. Gdyby tej kwoty nie dopisano zapisem dostosowawczym, to doszłoby do przeszacowania zysku o jej wysokość, a jednocześnie do nie ujawnienia zobowiązań na koniec grudnia, (z tytułu wykonanej przez zatrudnionych pracy). Wynik finansowy stycznia byłby zniekształcony, konkretnie zaniżony.

Konto „641 – Bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów” przeznaczone jest do ewidencji prawdopodobnych zobowiązań przypadających na bieżący okres sprawozdawczy. Rozliczeń dokonuje się w celu zapewnienia współmierności kosztów z przychodami bieżącego okresu sprawozdawczego.

Przykład 11

Przedsiębiorstwo produkuje wyroby gotowe długotrwałego użytkowania z roczną (lub dwuletnią gwarancją). W przyszłości wyroby obecnie wyprodukowane i sprzedane będą wymagały kosztów napraw gwarancyjnych, powinny więc zostać dociążone oszacowanymi kosztami napraw, np. jako 5% kosztów sprzedanych produktów.

Zapis dostosowawczy narosłych kosztów w związku ze sprzedażą produktów objętych gwarancją będzie następujący:

prawdopodobne zobowiązanie z tytułu napraw gwarancyjnych wyrobów sprzedanych za 180 000 zł będzie wynosić $0,05 \times 180\ 000\ \text{zł} = 9\ 000\ \text{zł}$.

Dt	641RMK-bierne	Ct	Dt	701Koszt wyrobów sprzedanych	Ct
	9 000	1)	1)	9 000	

Prawdopodobne zobowiązania są rozliczane w następnych okresach sprawozdawczych w związku z zaistniałymi naprawami gwarancyjnymi.

Zapis dostosowawczy dotyczący narosłego podatku dochodowego

W zapisach dostosowawczych narosłych uwzględnia się zapis dostosowawczy dotyczący podatku dochodowego. Przed jego naliczeniem należy zsumować stronę kredytową i debetową kolumny „Rachunek zysków i strat”, a następnie ustalić różnicę, która stanowi zysk brutto – w przypadku, gdy strona kredytowa (przychodów) przewyższa debetową (kosztów). Od wartości zysku brutto po korektach wynikających z ustaw podatkowych nalicza się wartość podatku dochodowego za pomocą stawki procentowej ustawowo określonej w przypadku osób prawnych. Podatek jest następnie potrącany z zysku brutto i otrzymana kategoria nosi nazwę zysku netto. Na użytek tego opracowania przyjęto uproszczenie, iż zysk brutto równy jest podstawie opodatkowania podatkiem dochodowym.

Przykład 12

Jednostka gospodarcza stanowiąca osobę prawną wygenerowała przychód w wysokości 250 000 zł, koszty 180 000 zł, stopa podatku dochodowego na rozpatrywany rok wynosi np. 27% podstawy opodatkowania. Zatem w przypadku, gdy wszystkie przychody i koszty rachunkowe są honorowane przez prawo podatkowe dochód (zysk brutto) będzie wynosił $250\ 000 - 180\ 000 = 70\ 000$ zł, a naliczony podatek dochodowy $0,27 \times 70\ 000$ zł = 18 900 zł

223 Rozrachunki z US z tyt. podatku dochodowego		870 Podatek dochodowy		860 Wynik finansowy	
Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
	18 900		18 900		18 900
	←	→	←	→	
	①		31 XII		

Kwota podatku dochodowego pomniejsza kapitał własny w postaci zysku (podatek płacony jest od dochodu, a nie występuje on w przypadku, jeśli wygenerowana zostanie strata podatkowa).

Dzięki zapisom dostosowawczym zapewniona jest porównywalność sprawozdań finansowych z różnych okresów, albowiem w okresie, którego dotyczy sprawozdanie, ukazują się tylko te pozycje, które do niego się odnoszą. Zapisy dostosowawcze wymagają najczęściej utworzenia nowych kont kosztów i przychodów, które należy dopisać na dole arkusza roboczego.

Nie wolno również zapomnieć o uzupełnieniu o operacje dotyczące zapisów dostosowawczych dziennika i kont syntetycznych w księdze głównej.

Zestawienie sald po zapisach dostosowawczych

Następną kolumną w arkuszu roboczym jest zestawienie sald po zapisach dostosowawczych (w jednostce produkcyjnej w tej kolumnie arkusza roboczego najczęściej znajduje się „Sprawozdanie o koszcie wytworzenia wyrobów”, a dopiero w następnej zestawienie po zapisach).

Po uwzględnieniu wszystkich zapisów dostosowawczych, na podstawie pierwotnego zestawienia sald sporządza się ponownie zestawienie wszystkich kont, lecz z saldami już po korekcie zapisów dostosowawczych. Zestawienie to różni się od pierwszego liczbą kont – najczęściej kosztów i przychodów powstałych w związku z zapisami dostosowawczymi – oraz saldami tych kont, których dotyczyły zapisy dostosowawcze. Salda przechodząc z zestawienia pierwszego do zestawienia po zapisach dostosowawczych zbierają kwoty zapisów dostosowawczych, czyli ulegają korekcie powiększeń lub zmniejszeń o wartość sum zawartych w kolumnie „Zapisy dostosowawcze”. W przypadku wystąpienia debetowych zapisów dostosowawczych na kontach aktywnych następuje powiększenie sald, natomiast w przypadku kredytowych zapisów dostosowawczych następuje ich pomniejszenie w kolumnie „Zestawienie sald po zapisach dostosowawczych. Rozpatrując konta pasywne (kapitały własne i zobowiązania) reakcja na zapisy dostosowawcze jest odwrotna, zapisy debetowe zmniejszają salda po zapisach a kredytowe powiększają. Konta przychodów reagują na zapisy dostosowawcze analogicznie jak konta pasywne, natomiast konta kosztów, tak jak konta aktywne. Fakt ten wynika z charakteru kont, co było przedmiotem rozważań w poprzednich rozdziałach opracowania. Problem reakcji sald na zapisy dostosowawcze ilustruje tablica 10.

Tablica 10. Wpływ zapisów dostosowawczych na salda końcowe kont

Dt	Zestawienie sald		Zapisy dostosowawcze		Ct	Zestawienie sald po zapisach	
	+/-		+Dt	-Ct		Dt	Ct
Aktywa			+Dt	-Ct		Aktywa	
		Kapitał wł.	-Dt	+Ct			Kapitał wł.
		Zobowiązania	-Dt	+Ct			Zobowiązania
Wycofanie kapitału wł.			+Dt	-Ct		Wycofanie kapitału wł.	
		Przychody	-Dt	+Ct			Przychody
Koszty			+Dt	-Ct		Koszty	
Suma						$\Sigma \text{ sald Dt} = \Sigma \text{ sald Ct}$	

Po sporządzeniu zestawienia po zapisach dostosowawczych należy sprawdzić, czy suma strony debetowej wszystkich zapisów równa się sumie strony kredytowej; jeśli tak, należy przejść do następnego etapu.

6.4. Miejsce sprawozdań finansowych w arkuszu roboczym

Następnymi kolumnami arkusza roboczego po „Zestawieniu sald po zapisach dostosowawczych” są „Rachunek zysków i strat” oraz „Arkusz bilansowy”. Sprawozdania te sporządza się na podstawie kolumny „Zestawienie sald po zapisach dostosowawczych” analizując i klasyfikując saldo każdej pozycji odpowiednio do kolumn „Rachunek zysków i strat” bądź do „Arkusza bilansowego”. Salda danego konta nie można zakwalifikować do więcej niż jednej kolumny. Przykładowo: saldo „Zapasy materiałów” należy zakwalifikować tylko jeden raz do arkusza bilansowego po stronie „Dt”, gdyż jest to składnik aktywów bilansu. Po rozdzieleniu sald wszystkich kont należy podsumować stronę „Dt” oraz „Ct” sprawozdania „Rachunek zysków i strat” i obliczyć różnicę między nimi, która w przypadku większej strony kredytowej (przychodów) niż debetowej (kosztów) stanowi zysk brutto, zaś w przypadku przeciwnym – stratę z działalności jednostki za dany okres sprawozdawczy. Jeśli jednostka gospodarcza wypracowała zysk brutto (założono, iż nie występują korekty podatkowe), to należy obliczyć i zapisać podatek dochodowy w przypadku osób prawnych.

Natomiast w przedsiębiorstwach indywidualnych (własność osób fizycznych) zysk brutto wchodzi do bilansu, a podatek jako podatek osobisty rozliczany jest przez właściciela poza systemem księgowości jednostki. W przypadku osób prawnych na końcu arkusza roboczego należy dopisać następujące pozycje niezbędne do zapisów dostosowawczych podatku dochodowego i zysku netto: rozrachunki (zobowiązania) z US z tyt. podatku dochodowego, podatek dochodowy, zysk netto (ewentualnie strata). Naliczony podatek dochodowy od osób prawnych według ustawy podatkowej należy wprowadzić jako zapis dostosowawczy po czym uzupełnić o te pozycje dalsze kolumny arkusza roboczego. Następnie obliczyć zysk netto poprzez odjęcie od zysku brutto podatku dochodowego i nanieść uzyskaną kwotę na stronę debetową „Rachunku zysków i strat” oraz stronę kredytową „Arkusza bilansowego” (tam, gdzie wzrasta kapitał własny). Wynik finansowy w postaci straty zapisujemy odwrotnie: w „Rachunku zysków i strat” po stronie kredytowej, natomiast w „Arkuszu bilansowym” po stronie debetowej (tam, gdzie zapisuje się zmniejszenia kapitału własnego).

Tablica 11 ilustruje uzupełnianie arkusza roboczego o „Rachunek zysków i strat” oraz „Arkusz bilansowy”

Jeśli sumy debetowe powyższych sprawozdań nie są zgodne z kredytowymi, należy poszukać błędów i poprawić je; natomiast jeśli są zgodne, to na ich podstawie można dokonać zapisów dostosowawczych w dzienniku

i na kontach syntetycznych księgi głównej i sporządzić ostateczne sprawozdania finansowe na dzień kończący rok obrotowy. W przypadku wykorzystania arkusza roboczego dla krótszych okresów sprawozdawczych niż rok obrotowy nie należy dokonywać formalnego zamknięcia kont, natomiast można dokonać zapisów dostosowawczych, co przedstawiono w tabl.11.

Tablica 11. Klasyfikacja sald po zapisach dostosowawczych do „Rachunku zysków i strat” oraz „Arkusza bilansowego”

Zestawienie sald		Zapisy dostosowawcze		Zestawienie sald po zapisach dostosow.		Rachunek zysków i strat		Arkusz bilansowy	
Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
Aktywa	Kapitał wł. Zobowiązania Przychody			Aktywa	Kapitał wł. Zobowiązania Przychody		Przychody	Aktywa	Kapitał wł. Zobowiązania
Koszty				Koszty Podatek doch.		Koszty Podatek doch. Zysk netto			Zysk netto
									Σ sald Dt = Σ sald Ct

6.5. Zapisy dostosowawcze i zamykające konta wynikowe

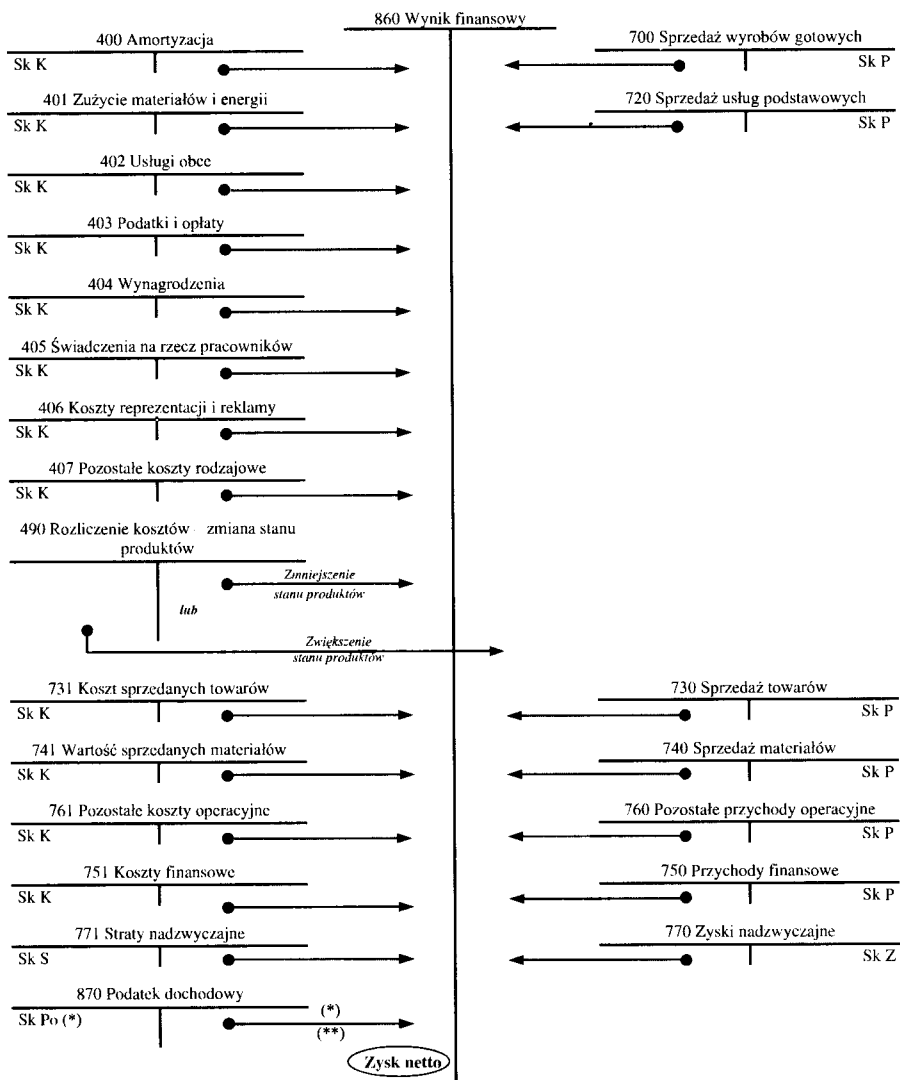
Dokonanie zapisów dostosowawczych i zamykających konta w dzienniku i na kontach syntetycznych księgi głównej jest niezbędne ze względu na konieczność ich uporządkowania i uzupełnienia o wszystkie zaistniałe operacje gospodarcze, jakie miały miejsce w trakcie roku obrotowego. Uzupełnień dostosowawczych i zamykających konta wynikowe, a następnie bilansowe dokonuje się raz na koniec roku obrotowego – zwykle na dzień 31 grudnia – w następującej kolejności:

- dokonanie zapisów dostosowawczych w porządku chronologicznym w dzienniku (etap 7);
- dokonanie księgowania powyższych zapisów dostosowawczych na kontach syntetycznych księgi głównej (etap 7);
- dokonanie w dzienniku zapisów i zaksięgowanie na kontach syntetycznych operacji zamykających konta wynikowe na dzień 31 grudnia (etap 8);
- dokonanie zamknięcia saldami końcowymi i wyprowadzenie sum kontrolnych kont bilansowych księgi głównej (etap 9).
- sporządzenie kontrolnego „Zestawienia obrotów i sald” po operacjach formalnego zamknięcia kont.

Powyższa procedura księgowa ma uporządkować to wszystko, co zostało wykonane „na brudno” w arkuszu roboczym. Jak wspominaliśmy, arkusz roboczy nie jest obligatoryjny z punktu widzenia polityki rachunkowości – jest tylko urządzeniem pomocniczym, ułatwiającym prace księgowe.

Zapisy księgowe dotyczące zamykania kont mają miejsce tylko na koniec roku obrotowego, nigdy zaś przy sporządzaniu sprawozdań wewnętrznych, czyli np. miesięcznych, które sporządzamy na podstawie arkusza roboczego bez zamknięć kont. Zamknięcie kont wynikowych umożliwia obliczenie zysku netto na podstawie wszystkich operacji przychodowych i kosztowych oraz dokonanie zapisu dostosowawczego dotyczącego naliczenia podatku dochodowego. Na koniec roku obrotowego konta wynikowe zamykane są stanami przenoszonymi na konto „Wynik finansowy”, co szczególnie ujęto w schemacie 7.

Schemat 7. Zamykanie kont wynikowych na koniec roku obrotowego

Przy czym:

Sk K i Sk P – stany końcowe poniesionych w ciągu danego roku obrotowego kosztów i przychodów;

(*) – przeniesienie kwot z tytułu zaliczek na podatek dochodowy odprowadzonych w poszczególnych miesiącach roku obrotowego;

(**) – ewentualna różnica pomiędzy wartością rzeczywistego podatku dochodowego naliczonego za dany rok, a sumą wszystkich zaliczek odprowadzonych w ciągu tego roku.

Jak z powyższego schematu wynika, proces zamykania kont wynikowych polega na przeniesieniu stanów z kont kosztów i przychodów na wynik finansowy za pomocą wystawionego przez jednostkę dowodu wewnętrznego „Polecenie księgowania (PK nr ...)”.

Dzięki wcześniej dokonywanym w arkuszu roboczym zapisom dostosowawczym, przychody i koszty danego okresu są zgodne z zasadą współmierności w przypadku jednostek usługowych i handlowych natomiast w przypadku przedsiębiorstwa produkcyjnego należy uwzględnić problem zmiany stanu produktów, przy ustalaniu wyniku finansowego metodą porównawczą. W jednostce produkcyjnej nie wszystkie koszty poniesione w okresie bieżącym można uznać za współmierne z przychodami, bowiem może ona sprzedać wyroby, których koszt wytworzenia został poniesiony w okresie poprzednim. Jednostka może także nie sprzedać części wyrobów, które wytworzyła w bieżącym okresie. W takich przypadkach występuje konieczność dokonania odpowiednich korekt w postaci zmiany stanu produktów.

Zmiana stanu produktów stanowi różnicę pomiędzy stanem końcowym a stanem początkowym z reguły następujących trzech składników:

1) **rozliczeń międzyokresowych kosztów**. Chodzi o zmianę stanu kont „640 RMK-czynne” oraz „641 Bierne RMK” zapisaną w korespondencji z odpowiednią stroną konta „490 Rozliczenie kosztów”. Natomiast w przypadku stosowania wcześniej omówionych zapisów dostosowawczych zmiany te są już zawarte w obliczonych kosztach rodzajowych po zapisach dostosowawczych,

2) **wyrobów gotowych**. Bierze się pod uwagę zmianę stanu wyrobów gotowych – czyli ustalenie różnicy pomiędzy stanem końcowym a ich stanem początkowym. Stan końcowy ustalany jest w wyniku przeprowadzonego spisu z natury i wyceny wyrobów, będących w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego w jednostce. Można przyjąć do wyceny cenę sprzedaży netto takiego samego lub podobnego produktu, pomniejszoną o przeciętnie osiągnięty przy sprzedaży tych produktów zysk brutto (art. 28. pkt 3. ustawy o rachunkowości),

3) **produkcji nie zakończonej** – wycenia się ją na podstawie spisu z natury korzystając z cen rynkowych netto, ale z uwzględnieniem stopnia przetworzenia (w dalszych rozważaniach zakładamy, iż produkcja nie zakończona nie występuje, bowiem w przypadku stosowania tylko układu rodzajowego konto „500 Koszty produkcji podstawowej” nie występuje, można jedynie odtwarzać stan poniesionych kosztów na powołanym do tego celu koncie „603 Półprodukty i produkcja w toku”).

Stosowanie tylko rodzajowego modelu ewidencji kosztów i sporządzanie na tej podstawie porównawczego rachunku zysków i strat jest możliwe tylko wówczas, gdy jednostka gospodarcza prowadzi jednorodną nieskomplikowaną działalność handlową, usługową, produkcyjną o niewielkich rozmiarach w krótkim cyklu produkcyjnym i raczej nie występuje produkcja nie zakończona (brak kont zespołu 5). Chodzi tu o te jednostki, w których nie występuje potrzeba kalkulacji kosztu jednostkowego jednorodnych produktów: np. pralnie, produkcja wód gazowanych, piekarnicza.

Do ustalenia zmiany stanu wyrobów gotowych można wykorzystać bezpośrednio konto „600 Wyroby gotowe” lub dokonać księgowania poprzez konto „490 Rozliczenie (kosztów rodzajowych)”. Zwiększenie stanu wyrobów występuje, gdy $S_k w > S_p w^*$, wówczas to część wyrobów, która pochłonęła koszty rodzajowe okresu bieżącego nie została sprzedana, osiadła w magazynie wyrobów gotowych i dopiero stanie się kosztem uzyskania przychodów okresu, w którym nastąpi ich sprzedaż. Zatem należy koszty rodzajowe pomniejszyć zapisem na kontach „490 Dt” oraz „860 Ct”. Natomiast zmniejszenie stanu produktów następuje wówczas, gdy $S_k wyrobów < S_p wyrobów$, czyli jest to stan, gdy sprzedano wyroby pochodzące z salda początkowego, i występuje konieczność powiększenia o ich wartość, koszty bieżącego okresu, odpowiednio księgując po Ct na koncie „490” w korespondencji ze stroną Dt konta „860”.

Księgowania dodatniej i ujemnej zmiany stanu produktów można przedstawić następująco:

I. Wariant – dodatnia zmiana stanu produktów. W ciągu rozpatrywanego okresu sprawozdawczego przedsiębiorstwo poniosło różne koszty rodzajo-

* S_{kw} = saldo końcowe wyrobów;
 S_{pw} = saldo początkowe wyrobów.

we w kwocie 100 000 zł. Na początku okresu sprawozdawczego posiadało wyroby gotowe na 30 000 zł. Na koniec okresu wyceniono je, na podstawie spisu z natury, na 40 000 zł. Nastąpił wzrost stanu produktów na koniec okresu w stosunku do okresu początkowego o kwotę (40 000 – 30 000) 10 000 zł.

Operacje gospodarcze

1. Poniesione koszty rodzajowe w bieżącym okresie zgodnie z zasadą współmierności 100 000 zł.

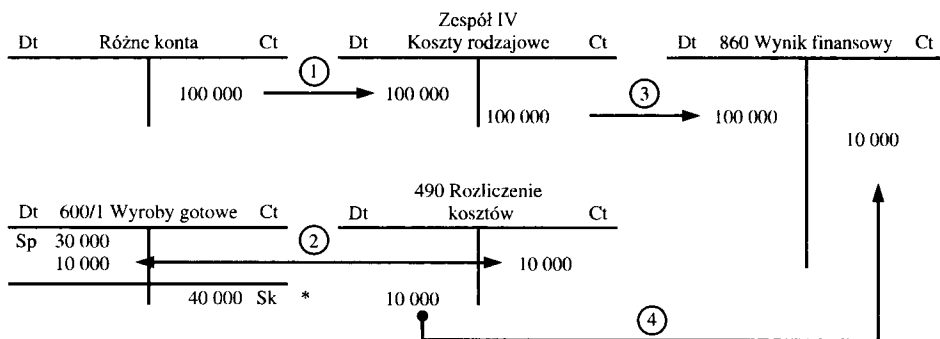
2. Ustalenie stanu końcowego wyrobów gotowych i obliczenie zmiany stanu produktów. Przeniesienie dodatniej zmiany stanu produktów na „Rozliczenie kosztów rodzajowych”

$$\text{Sk } 40\,000 - \text{Sp } 30\,000 = + 10\,000 \text{ zł.}$$

3. Przeniesienie kosztów rodzajowych na konto „Wynik finansowy” na dzień bilansowy 100 000 zł.

4. Przeniesienie na dzień bilansowy dodatniej zmiany produktów w wysokości 10 000 zł.

Schemat 8. Ewidencja dodatniej zmiany stanu wyrobów gotowych w przypadku rodzajowego modelu ewidencji kosztów

* zapas końcowy ustalony i wyceniony na podstawie spisu z natury.

Ponieważ w porównawczym rachunku zysków i strat nie występuje pozycja koszt własny sprzedaży, zatem nie powołujemy do funkcjonowania tego konta, lecz wartość 90 000 zł – kosztu własnego wyrobów sprzedanych (KWS) odczytujemy z stanu „Wyniku finansowego”.

$\text{Koszt Wyrobów Sprzedanych} = \text{Koszty rodzajowe} \pm \text{zmiana stanu produktów}$
--

II. Wariant – ujemna zmiana stanu produktów. Poniesiono koszty bieżącego okresu w wysokości 100 000 zł. Jednostka posiadała na początek okresu sprawozdawczego wyroby gotowe w wysokości 30 000 zł a na ko-

niec okresu sprawozdawczego na podstawie inwentaryzacji wyceniono na 20 000 zł. Nastąpił spadek stanu produktów na koniec okresu w stosunku do okresu początkowego o kwotę

$$(20\ 000 - 30\ 000) = -10\ 000\ \text{zł.}$$

1. Poniesione koszty rodzajowe w bieżącym okresie zgodnie z zasadą współmierności 100 000 zł.

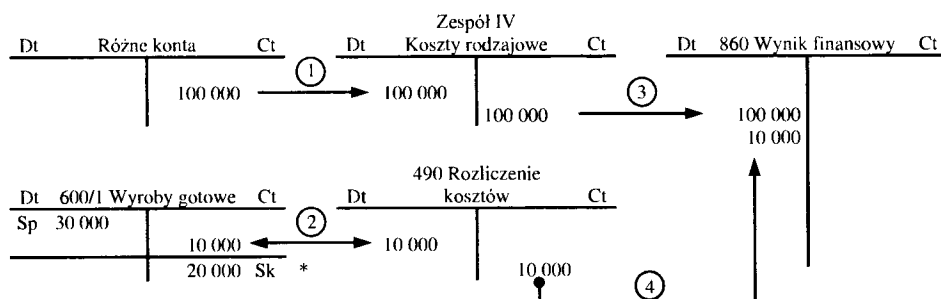
2. Ustalenie stanu końcowego wyrobów gotowych i obliczenie zmiany stanu produktów. Przeniesienie ujemnej zmiany stanu produktów na „Rozliczenie kosztów rodzajowych”

$$\text{Sk } 20\ 000 - \text{Sp } 30\ 000 = -10\ 000\ \text{zł.}$$

3. Przeniesienie kosztów rodzajowych na konto „Wynik finansowy” na dzień bilansowy 100 000 zł.

4. Przeniesienie na dzień bilansowy ujemnej zmiany produktów w wysokości 10 000 zł.

Schemat 9. Ewidencja ujemnej zmiany stanu wyrobów gotowych w przypadku rodzajowego modelu ewidencji kosztów

* zapas ustalony i wyceniony na podstawie spisu z natury

Koszt własny sprzedanych wyrobów wynosi 110 000 zł, czyli ujemna zmiana stanu produktów spowodowała zwiększenie kosztów rodzajowych o 10 000 zł.

Można zastosować drugi sposób ustalania stanu zmiany produktów.

Alternatywny sposób ustalania zmiany stanu produktów, jeśli wcześniej nie wystąpiły zapisy dostosowawcze na kontach rozliczeń międzyokresowych czynnych i biernych.

W przypadku gdy nie byłyby prowadzone zapisy dostosowawcze, należy dostosować koszty – zgodnie z zasadą współmierności – do przychodów, korygując (powiększając) koszty rodzajowe poniesione w okresie

bieżącym o wartość biernego rozliczenia kosztów „641-Bierne rozliczenia międzyokresowe” przypadającego na bieżący okres sprawozdawczy oraz o powiększenie przychodów okresu bieżącego o koszty „640” Rozliczeń międzyokresowych czynnych przypadających na dany okres sprawozdawczy. Do ustalenia zmiany stanu produktów wynikającej z rozliczeń międzyokresowych służy konto „490 Rozliczenie kosztów”. W jednostkach handlowych i usługowych zmiana stanu produktów wynikać będzie wyłącznie z rozliczeń międzyokresowych kosztów.⁶⁹

Koszty rodzajowe poniesione i księgowane pierwotnie na kontach zespołu IV a dotyczące okresów przyszłych winny być wyksięgowane odpowiednim zapisem na koncie RMK-czynne, natomiast koszty dotyczące okresów poprzednich a poniesione w okresie bieżącym odpowiednio skorygowane zarówno na kontach układu rodzajowego, jak i na rozliczeniach międzyokresowych biernych, co ilustruje poniższy schemat.

Przykład 13

Jednostka gospodarcza w bieżącym okresie poniosła koszty rodzajowe w wysokości 100 000 zł. Z tego koszty dotyczące okresów przyszłych wynoszą 50 000 zł, natomiast koszty z okresów poprzednich przypadające na okres bieżący wynoszą 4000 zł. Koszty rozliczeń okresowych biernych dotyczące okresu bieżącego a rozliczanych w przyszłości wynoszą 10 000 zł. Natomiast koszty okresu poprzedniego rozliczane obecnie wynoszą 2 000 zł.

Operacje gospodarcze

I. Poniesione koszty rodzajowe w bieżącym okresie 100 000 zł

II. Koszty rodzajowe księgowane w okresie bieżącym, ale dotyczące okresów przyszłych 50 000 zł

II a. Koszty rozliczeń międzyokresowych czynnych (z poprzedniego okresu) przypadające na okres bieżący 4 000 zł.

III. Koszty przypadające na okres bieżący (prawdopodobne zobowiązania), które będą w rzeczywistości poniesione w okresach przyszłych 10 000 zł (nie istnieje zespół V kont, tak więc, aby zamknąć krąg kosztowy można odnieść na konto 490)

III a. oraz III b. Równoległe księgowanie kosztów poniesionych w okresie bieżącym a dotyczących okresów przeszłych (np. są to rzeczywiście poniesione koszty napraw gwarancyjnych, na które utworzono w okresie poprzednim „Bierne RMK”).

⁶⁹ G. K. Świdorska, (red.) *Wzorcowy Plan Kont ...*, dz. cyt., s. 64.

IV a. Przeniesienie na dzień bilansowy kosztów rodzajowych na wynik finansowy 102 000 zł,

IV b. Przeniesienie zmiany stanu produktów rozliczeń międzyokresowych na wynik finansowy 38 000 zł

Schemat 10. Ustalanie zmiany stanu produktów w przypadku nie stosowania zapisów dostosowawczych dotyczących rozliczeń międzyokresowych czynnych i biernych.

Różne konta			Koszty rodzajowe (zespół IV)			640 Rozliczenia międzyokresowe czynne		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
	100 000	I	I	100 000		Sp	X	4 000
	2 000	IIIb	IIIb	2 000		II	50 000	
				102 000	IVa			

490 Rozliczenie kosztów			860 Wynik finansowy			641 Bierne rozliczenia międzyokresowe		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
IIa	4 000	II	IVa	102 000		III a	2 000	X
III	10 000	IIIa						10 000
IVb	38 000				38 000			III

Źródło: opracowanie własne na podstawie G.K. Świdarska (red.), *Wzorcowy Plan Kont*, s. 44-46.

W przypadku drugiego sposobu ustalania zmiany stanu produktów, na kontach 400-409 nie są ujmowane koszty przypadające zgodnie z zasadą współmierności na bieżący okres, ale jeszcze nie poniesione. Księgowane one są jako bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów (III). Koszty te zostaną poniesione w kolejnych okresach i wówczas należy je zaksięgować podwójnym równoległym zapisem, tak jak to uczyniono w stosunku do kosztów biernych z poprzedniego okresu (IIIa i IIIb).⁷⁰ Problem ten dotyczy w szczególności rozliczenia kosztów okresów poprzednich za np. usługi badania sprawozdania finansowego okresu poprzedniego, kosztów realizacji napraw gwarancyjnych dotyczących produktów sprzedanych w okresie poprzednim. Zatem na koncie „490 Rozliczenie kosztów” pozostanie do przeniesienia na dzień bilansowy na „Wynik finansowy” zmiana stanu produktów „Rozliczeń międzyokresowych czynnych i biernych skorygowana o zaliczenie do kosztów rodzajowych kosztów z poprzedniego okresu 2 000 zł.” Jak wynika z konta „Wynik finansowy”, koszt własny sprzedanych wyrobów wynosi $(102\ 000 - 38\ 000) = 64\ 000$ zł i jest współmierny z przychodami okresu bieżącego.

⁷⁰ Tamże, s. 44-46.

Zamykanie konta „Wynik finansowy” i jego rozliczenie

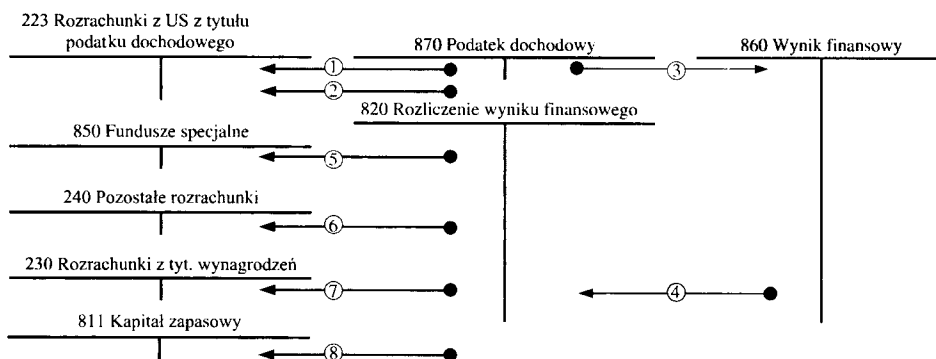
Kolejnym krokiem po zamknięciu kont wynikowych jest rozliczenie zysku netto, co w przypadku małych przedsiębiorstw własności indywidualnej np. przedsiębiorstwa osoby fizycznej, polega na przeniesieniu salda brutto z konta „860 Wynik finansowy” na konto „801 Kapitał podstawowy (własny)”. Następnie przenosi się stan wycofania z kapitału własnego z konta „241-Rozrachunki z właścicielem” na konto „801 Kapitał podstawowy (własny)”.

W przypadku pozostałych przedsiębiorstw w zależności od ich formy organizacyjno prawnej tok postępowania przy rozliczaniu wyniku finansowego jest bardziej skomplikowany. Niemniej jednak w bilansie każdej jednostki gospodarczej kontynuującej działalność, w jego pasywach występują odrębne pozycje wyniku finansowego takie jak: zysk (strata) z lat ubiegłych, zysk (strata) netto, odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna). W pozycji „zysk (strata) netto” ujmuje się wartość zysku netto wygospodarowaną w danym roku jako stan końcowy konta „860 Wynik finansowy”.

Konto „820 Rozliczenie wyniku finansowego” służy do rozliczenia zysków zatrzymanych w jednostce w latach ubiegłych. Na konto to przenosi się stan konta „Wynik finansowy” w postaci zysku netto lub straty pod datą zatwierdzenia sprawozdania finansowego na podstawie uchwały organu zatwierdzającego lub pod datą ostatniego dnia roku obrotowego w przypadku, gdy sprawozdanie nie zostało zatwierdzone.

Proces księgowania związany z podziałem zysku w ciągu okresu bieżącego i w roku następnym przedstawiono na schemacie 11.

Schemat 11. Podział wyniku finansowego

Operacje gospodarcze – księgowania w roku bieżącym, dotyczące rozliczenia zysku bieżącego:

1) podatek dochodowy naliczony zaliczkowo w poszczególnych miesiącach roku,

2) inne obowiązkowe obciążenia,

3) przeniesienie na koniec roku, na dzień 31 grudnia, kwot naliczonych z tytułu podatku dochodowego oraz innych obciążeń zysku, a także odpis wyrównawczy dotyczący należnego podatku dochodowego za dany rok obrotowy,

4) obliczenie zysku netto za dany rok podatkowy i przeniesienie go pod datą weryfikacji bilansu do rozliczenia w roku następnym.

Księgowania w roku następnym, po przeniesieniu zysku netto do rozliczenia:

5) zasilanie funduszy specjalnych dla załogi: socjalnego, mieszkaniowego,

6) przekazanie części zysku na rzecz innych jednostek,

7) premie i nagrody z zysku dla pracowników,

8) zasilenie kapitału własnego z wygospodarowanego zysku na cele rozwojowe firmy, czyli powiększenie kapitału zapasowego i kapitału rezerwowego.

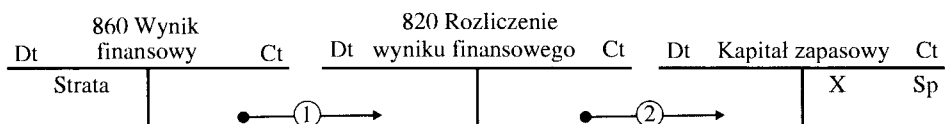
Na koncie „Rozliczenie wyniku finansowego” księgowane są rzeczywiste odpisy z zysku przeznaczone na:

- na zasilenie kapitału zapasowego, rezerwowego, zasobowego (w spółdzielniach), funduszu przedsiębiorstwa (w państwowych przedsiębiorstwach),
- na nagrody, premie dla pracowników,
- wypłaty z zysku i dywidendy dla akcjonariuszy,
- zasilenie funduszy specjalnych.

W jednostce gospodarczej może wystąpić strata, którą w świetle przepisów prawa należy pokryć z kapitału własnego (zapasowego, funduszu przedsiębiorstwa). Należy wówczas dokonać odpowiednich księgowania:

1) przeksięgowanie straty bilansowej z poprzednich okresów,

2) pokrycie straty bilansowej.

Konto „Rozliczenie wyniku finansowego” służy do rozliczania zweryfikowanego wyniku finansowego w następnym roku obrotowym na różne cele, a także do odpisów zaliczkowych z zysku bieżącego.

6.6. Zamykanie kont bilansowych i bilans zamknięcia roku obrotowego

Po zamknięciu kont wynikowych w księdze rachunkowej pozostają już tylko konta bilansowe, czyli konta reprezentujące składniki aktywów, bądź pasywów bilansu. Zasada zamknięcia kont bilansowych polega na wyprowadzeniu ich sald końcowych, które wchodzi do ostatecznego bilansu zamknięcia ksiąg rachunkowych rozpatrywanego roku obrotowego.

Zasady funkcjonowania kont zostały omówiono w rozdziale 5. W celu przypomnienia w tym miejscu podano jedynie sposób wyprowadzania sald końcowych kont aktywnych i pasywnych. Zasada ustalania sald brzmi: od wartości obrotów większych (Dt lub Ct) należy odjąć obroty niższe. Różnica stanowi saldo danego konta, noszące nazwę tej strony konta, z której powstało (saldo debetowe bądź kredytowe). Dla zrównoważenia saldo danego konta wpisuje się po tej stronie konta, która wykazuje mniejszy obrót. Konta aktywne mają z zasady salda debetowe – nanosi się je na stronę kredytową konta; natomiast konta pasywne mają salda kredytowe – nanosi się je na stronę debetową konta. Po sporządzeniu zestawienia obrotów i sald wszystkich kont sumy kontrolne kont podkreśla się dwukrotnie na znak zbilansowania.

Po zapisach zamykających konta bilansowe, przed rozpoczęciem następnego okresu obrachunkowego, należy sprawdzić salda kont stałych syntetycznych (czyli aktywów i pasywów) sporządzając bilans, którego celem jest absolutne upewnienie się, iż suma sald debetowych jest równa sumie sald kredytowych.

Dopiero po takim uzgodnieniu bilans zamknięcia jednego roku obrotowego może stanowić podstawę otwarcia kont dla roku następnego (bilans zamknięcia jednego roku obrotowego jest najczęściej bilansem otwarcia roku następnego). Jeżeli się zdarzy, że w wyniku weryfikacji okaże się, iż do bilansu trzeba wprowadzić pewne korekty, to w pierwszej kolejności należy otworzyć konta na podstawie bilansu otwarcia, a później – pod datą stosownych decyzji – dokonać zapisów korygujących.

Ponieważ między innymi podstawowymi zasadami rachunkowości są zasady okresowości i kontynuacji działania, proces księgowy jednostki można przedstawić jako kolejne ciągi procedur księgowych w następujących po sobie latach działalności. Procedury księgowe przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych w wyodrębnionych okresach obrotowych obejmują następujące prace księgowe:

- **spis z natury**: w nowo powstałej jednostce na moment rozpoczęcia działalności należy sporządzić spis z natury wszystkiego, co jednostka posiada – z zaznaczeniem, kto jest właścicielem – i ująć go w bilansie otwarcia;
 - **otwieranie kont**: na podstawie bilansu otwarcia należy otworzyć saldami początkowymi wszystkie konta aktywne i pasywne;
 - **kompletowanie i przygotowywanie dowodów** stanowiących podstawę księgowania;
 - **księgowanie wszelkich operacji gospodarczych** bilansowych i wynikowych w porządku chronologicznym i systematycznym – należy pamiętać, iż zaistnienie pierwszej operacji wynikowej powoduje otwarcie odpowiedniego konta wynikowego: kosztów, przychodów lub wyników (wszelkie operacje za dany miesiąc winny być zaksięgowane do dnia czternastego następnego miesiąca);
 - **przeprowadzanie inwentaryzacji** na koniec okresu obrotowego, a w przypadku stosowania przez firmę ogólnego systemu księgowości opierającego się na okresowym ustalaniu zapasów – raz na miesiąc, na jego koniec;
 - **terminowe sporządzanie odpowiednich deklaracji** dotyczących podatków oraz innych obowiązkowych świadczeń z tytułu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych (składanie deklaracji i rozliczeń w ściśle określonym terminie wynikającym z różnych ustaw);
 - **wykonywanie obliczeń i innych prac księgowych**, np. naliczanie i odprowadzanie podatku dochodowego, VAT-u, sporządzanie różnych raportów wewnętrznych, niezbędnych kierownictwu w procesie zarządzania firmą;
 - **sporządzanie i przekazywanie sprawozdań finansowych** urzędowi skarbowemu i urzędowi statystycznemu (F-01, F-02, F-03);
 - **zamykanie na koniec roku obrotowego kont** wynikowych, a następnie bilansowych i ujmowanie ich sald w bilans zamknięcia, który w następnym roku obrotowym będzie stanowił bilans otwarcia ksiąg rachunkowych.
- Przedstawiony tok postępowania jest odtwarzany, co roku w ciągu całego okresu istnienia jednostki gospodarczej.

6.7. Weryfikacja i publikacja sprawozdań finansowych

W trakcie działalności gospodarczej jednostka gospodarcza zmuszona jest do sporządzania różnego rodzaju sprawozdań i raportów, które stanowią źródło informacji przeznaczonych zarówno na użytek własny (dla celów efektywniejszego zarządzania), jak i na użytek zewnętrzny (dla różnych

grup odbiorców informacji). Zestaw sprawozdań finansowych zawiera: bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych, zestawienie zmian w kapitale własnym oraz dodatkowe objaśnienia – wprowadzenie do sprawozdania finansowego i ewentualnie sprawozdanie z działalności jednostki (spółki kapitałowe, spółdzielnie, przedsiębiorstwa państwowe). Za sporządzenie tych sprawozdań, zgodnie z ustawowymi wymogami rachunkowości, odpowiada zarząd (kierownictwo) jednostek gospodarczych. Kierownik (zarząd) zapewnia sporządzenie rocznego sprawozdania nie później niż w ciągu trzech miesięcy od dnia bilansowego i przedstawia je właściwym organom. Sprawozdania finansowe podpisuje osoba, której powierzono prowadzenie ksiąg rachunkowych oraz wszyscy członkowie zarządu na znak przyjęcia odpowiedzialności za ich wierny i rzetelny obraz. Sprawozdania finansowe sporządzane są w formie standardowej wynikającej z załączników do ustawy o rachunkowości i muszą odpowiadać powszechnie akceptowanym zasadom rachunkowości, tak, aby obraz jednostki gospodarczej był rzetelny, zgodny ze stanem faktycznym.

Obowiązująca obecnie treść i forma ujednoliconych sprawozdań finansowych zawarta została w załączniku do ustawy o rachunkowości, w obwieszczeniu Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 marca 2002 r. (Dz.U. z 17 czerwca 2002 r. nr 76 poz. 694) w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o rachunkowości wraz z załącznikiem w postaci ustawy z dnia 29 września 1994 r. Natomiast sprawozdania statystyczne (GUS) publikowane są w „Dzienniku Urzędowym GUS” („Sprawozdanie o przychodach, kosztach i wyniku finansowym F-01”; „Statystyczne sprawozdanie finansowe F-02”; „Sprawozdanie o stanie i ruchu środków trwałych F- 03”).

Do sporządzania sprawozdań finansowych są zobowiązane wszystkie jednostki prowadzące ewidencję operacji gospodarczych w oparciu o ustawę o rachunkowości.

Sporządzone na podstawie danych księgowych sprawozdania finansowe dostarcza się jednostkom uprawnionym do ich otrzymania. Zasięg odbiorców sprawozdawczości finansowej zależy od rodzaju jednostki składającej sprawozdanie. Typowymi odbiorcami są:

- urząd skarbowy właściwy ze względu na siedzibę jednostki,
- organ statystyczny GUS,
- sąd rejestrowy,
- organ założycielski,
- akcjonariusze, wspólnicy, członkowie spółdzielni (w przypadku spółek akcyjnych, z ograniczoną odpowiedzialnością, towarzystw ubezpieczeń

wzajemnych oraz spółdzielni istnieje obowiązek udostępniania powyższym grupom sprawozdań wraz opinią biegłego rewidenta, jeśli sprawozdanie podlega obowiązkowi badania, najpóźniej na 15 dni przed zgromadzeniem wspólników, walnym zgromadzeniem akcjonariuszy lub członków spółdzielni. Spółka akcyjna udostępnia ponadto akcjonariuszom sprawozdanie rady nadzorczej i komisji rewizji),

- bank finansujący działalność firmy,
- inne zainteresowane grupy użytkowników informacji.

6.8. Jednostki objęte obowiązkiem badania i ogłaszania sprawozdań finansowych

Zgodnie z ustawą o rachunkowości na podmioty gospodarcze nałożony został obowiązek poddawania się badaniom i ogłaszania sprawozdań finansowych. Ustawa wyróżnia dwa rodzaje podmiotów zobowiązanych do poddania swoich sprawozdań badaniu przez biegłych rewidentów:

- podmioty bezwarunkowo zobligowane,
- podmioty warunkowo zobligowane.

Bezwarunkowo podlegają badaniu i ogłaszaniu:

- 1) roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych,
- 2) roczne sprawozdania kontynuujących działalność: spółek akcyjnych, banków, zakładów ubezpieczeń, jednostek działających na podstawie przepisów o publicznym obrocie papierów wartościowych, funduszach powierniczych, inwestycyjnych, emerytalnych.

Warunkowo podlegają badaniu i ogłaszaniu roczne sprawozdania finansowe pozostałych jednostek gospodarczych, jeśli spełnia łącznie co najmniej dwa z następujących warunków:

- 1) średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wynosi co najmniej 50 osób,
- 2) suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2,5 mln €,
- 3) przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów (wyrobów i usług) oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej 5 mln €.

6.9. Podmioty uprawnione do badania sprawozdań finansowych i tryb ich badania

Badanie sprawozdania przeprowadza biegły rewident spełniający warunki do wyrażenia bezstronnej i niezależnej opinii o sprawozdaniu, którą określa ustawa (art. 66. pkt 1-2).

Badania sprawozdania finansowego mogą dokonać tylko osoby uprawnione, którymi są:

- 1) biegli rewidenci,
- 2) spółki cywilne z wyłącznym udziałem biegłych rewidentów, które zostały wpisane na listę podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań,
- 3) osoby prawne, które spełniają następujące wymagania:
 - zatrudniają do badania biegłych rewidentów,
 - większość głosów w ich organach kolegialnych przysługuje biegłym rewidentom,
 - większość członków zarządu stanowią biegli rewidenci,
 - zostały wpisane na listę podmiotów uprawnionych do badania.

Wyboru podmiotu uprawnionego do badania dokonuje organ nadzorczy lub właściciel, jeśli statut lub akt założycielski podmiotu sprawozdawczego nie stanowi inaczej.

Badanie sprawozdania finansowego za dany rok obrotowy następuje na podstawie umowy zawartej – nie później niż do końca danego roku obrotowego – między podmiotem sprawozdawczym a podmiotem uprawnionym do badania. Spółki prawa handlowego zobowiązane są zawiadomić sąd rejestrowy o zawarciu umowy z biegłym rewidentem nie później niż w ciągu miesiąca od zakończenia roku obrotowego.

Tryb badania

Celem badania sprawozdań finansowych jest uzyskanie pisemnej opinii i raportu biegłego na temat sprawozdania finansowego, przede wszystkim czy zostało ono prawidłowo oraz rzetelnie sporządzone i czy jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Sprawozdania uznaje się za prawidłowe, jeśli są sporządzone na podstawie ksiąg rachunkowych, prowadzonych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa i powszechnie obowiązującymi zasadami rachunkowości. Rzetelność zapewnia sprawozdaniu zgodność zawartych w nim informacji ze stanem rzeczywistym (materiałnym) istniejącym w firmie w objętym tym sprawozdaniem okresie.

Opinia biegłego rewidenta powinna składać się z trzech części (art. 65. ustawy) i musi zawierać:

- 1) orzeczenie o jakości sprawozdania, czy zostało sporządzone na podstawie prawidłowo prowadzonych ksiąg, czy zostały zastosowane ustawo-

we zasady rachunkowości, czy treść i forma sprawozdań jest zgodna z obowiązującym jednostkę prawem, czy przedstawia rzetelnie i jasno wszystkie istotne dla oceny jednostki informacje,

2) wyrażenie opinii o dopełnieniu obowiązków przez zarząd jednostki dotyczącej procedury sprawozdawczej z roku poprzedzającego lub lat ubiegłych w zakresie przekazania sprawozdania do rejestru sądowego oraz do opublikowania,

3) wskazanie na stwierdzone podczas badania poważne zagrożenia dla kontynuacji działalności przez jednostkę.

Opinia powinna wskazywać powody wyrażenia zamieszczonych zastrzeżeń czy też wydania negatywnej opinii.

Raport biegłego rewidenta winien zawierać (art. 65. pkt 5 ustawy):

- 1) ogólną charakterystykę jednostki gospodarczej,
- 2) stwierdzenie faktu uzyskania potrzebnych informacji i wyjaśnień,
- 3) ewentualnie charakterystykę istotnych elementów sprawozdania,
- 4) przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego, ze wskazaniem na istotne zjawiska negatywnie wpływające na tę sytuację, zwłaszcza zagrażające zasadzie kontynuacji w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego,

5) ujawnienie naruszenia prawa, statutu lub umowy, jeśli to ono ma istotny wpływ na sprawozdanie finansowe.

Biegły rewident stwierdza, na podstawie udostępnionej mu przez zarząd dokumentacji rewizyjnej czy przedstawiony w sprawozdaniach obraz firmy jest rzetelny i wierny. Jego opinia i raport pomaga w udowodnieniu wiarygodności sprawozdania. W celu przypomnienia można tu jeszcze nadmienić, że całkowita odpowiedzialność za sporządzenie prawidłowego sprawozdania spoczywa na zarządzie jednostki – pod groźbą kary pozbawienia wolności do lat dwóch lub (w przypadku nieumyślnego działania) grzywny.

6.10. Zatwierdzanie i ogłaszanie sprawozdań (Monitor Polski - B)

Organami zatwierdzającymi sprawozdania finansowe są:

- walne zgromadzenie akcjonariuszy lub zgromadzenie wspólników – w przypadku spółek prawa handlowego: spółki akcyjnej, spółki z o.o.,
- walne zgromadzenie członków lub przedstawicieli członków – w przypadku spółdzielni,
- rady pracownicze – w przypadku przedsiębiorstw państwowych i komunalnych,
- organ założycielski dla przedsiębiorstw w likwidacji.

Wobec powyższego jednostki gospodarcze zobowiązane są do udostępnienia sprawozdań finansowych akcjonariuszom, wspólnikom, członkom spółdzielni i radzie pracowniczej na 15 dni przed terminem posiedzeń zatwierdzających ciał. Podmioty zobowiązane są do składania sprawozdań finansowych oraz do ich ogłaszania w ciągu 15 dni po zatwierdzeniu, przy czym konieczne jest dołączenie opinii biegłego rewidenta wraz odpisem uchwały zatwierdzającej, bądź postanowienia organu zatwierdzającego sprawozdanie.

Od początku 1994 roku sprawozdania finansowe ogłaszane są w specjalnie do tego celu ustalonej wersji B „Monitora Polskiego” – Dziennika Urzędowego Rzeczypospolitej Polskiej, a w przypadku spółdzielni – w „Monitorze Spółdzielczym”. Publikowane sprawozdania są na ogół bardziej uproszczone, bardziej syntetyczne. Powstają poprzez łączenie pozycji pokrewnych, co ma na celu zwiększenie ich czytelności dla mniej kompetentnych odbiorców. Dane liczbowe zawarte w sprawozdaniach publikowanych powinny być prezentowane za okresy dłuższe, przynajmniej trzyletnie, i wyrażone w tysiącach złotych. Dane przedstawiane w sprawozdaniach są summaryczne, dlatego też celowe wydaje się uzupełnienie sprawozdań o informacje bardziej szczegółowe, czytelne dla różnych odbiorców. Istotne jest więc zamieszczenie informacji wyjaśniających zmiany w zysku czy w kapitałach firmy, a także metod, według których umarżane były jednostki inwentarzowe środków trwałych, wartości niematerialne i prawne.

6.11. Przykład wykorzystania arkusza roboczego do sporządzania sprawozdań

Jak już wcześniej stwierdzono, arkusz roboczy jest narzędziem pomocniczym w sporządzaniu sprawozdań finansowych: rachunku zysków i strat oraz bilansu. Natomiast sprawozdania finansowe należy uzupełnić o: zestawienie zmian w kapitale własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych. Występują ściśle powiązania pomiędzy sprawozdaniami finansowymi co zostanie przedstawione na przykładzie liczbowym.

Przykład 14

W celu zilustrowania procedury księgowej wykorzystującej arkusz roboczy posłużymy się przykładem opartym na hipotetycznej działalności gospodarczej. Dyspozycje: należy przygotować sprawozdania finansowe korzystając z arkusza roboczego (work sheet). Poniższe operacje gospodarcze należy zaksięgować na kontach T-owych, sporządzić zesta-

wienie obrotów i sald, a następnie dokonać zapisów dostosowawczych i zamykających konta.

Przedsiębiorca otworzył działalność gospodarczą na własne nazwisko o profilu usług gastronomicznych dopełniając wszystkich wymogów formalno-prawnych rejestracji działalności gospodarczej. W dniu 1 grudnia pizzeria rozpoczęła działalność w wydzierżawionym lokalu w mieście studenckim. W grudniu miały miejsce wykazane poniżej operacje gospodarcze (przychody i koszty zarejestrowane zostały zbiorczym zapisem dla całego miesiąca).

1. Przedsiębiorca zainwestował w działalność gospodarczą gotówkę w wysokości 10 000 zł.

2. Uregulował jednorazową opłatę skarbową w związku z wpisem do rejestru sądowego (KRS) przy otwieraniu działalności w wysokości 1 000 zł.

3. Na początku grudnia dokonał przedpłaty z góry – w wysokości 3 000 zł za grudzień i styczeń następnego roku – na poczet czynszu dzierżawnego za lokal wynajęty na punkt gastronomiczny.

4. Zaciągnął kredyt gotówkowy w banku w wysokości 8 000 zł, z 12% stopą procentową, płatną kwartalnie, z terminem płatności upływającym na końcu drugiego roku działalności.

5. Zakupił za gotówkę urządzenie do mieszania i wypieku pizz (środek trwałe) o wartości 12 000 zł. Przyjął stopę amortyzacji zgodną z ustawą podatkową (u.o.p.d.o.f.) w wysokości 14% rocznie.

6. Za gotówkę sprzedał konsumentom pizze na łączną kwotę 24 000 zł (Miesięczne zestawienie sprzedaży gotówkowej).

7. Zakupił składniki do produkcji pizzy, soki wodę mineralną, kawę, cukier oraz pudełka do pakowania o łącznej wartości 11 500 zł. Zapłata nastąpi później na podstawie sporządzonego miesięcznego rejestru zakupów-faktur, rachunków, dowodów wewnętrznych.

8. Przekazał środki pieniężne z kasy na rachunek bankowy w związku z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą 18 000 zł

9. Sporządził listę płac i jednocześnie wypłacił zatrudnionym w pizzerii pracownikom wynagrodzenie za grudzień w wysokości 6 000 zł.

10. W końcu miesiąca otrzymał rachunek za energię elektryczną, gaz oraz wodę na łączną kwotę 900 zł.

11. Uregulował część zobowiązań wobec dostawców przelewem z rachunku bankowego w wysokości 9 600 zł.

12. Sprzedał zaprzyjaźnionym studentom na kredyt pizzę o wartości wg cen sprzedaży 400 zł. Zgodził się na zapłatę w ostatnich dniach grudnia.

13. Zainkasował należność od przyjaciół w wysokości 400 zł.

I etap: księgowanie powyższych operacji gospodarczych i sporządzenie „Zestawienia obrotów i sald”

Pierwszą kolumną arkusza roboczego jest „Zestawienie sald”, zatem należy w pierwszej kolejności zaksięgować na kontach syntetycznych wszystkie operacje gospodarcze, jakie miały miejsce w bieżącym okresie a następnie na ich podstawie sporządzić „Zestawienie obrotów i sald”.

Przed sporządzeniem zestawienia sald na kontach syntetycznych zaksięgowano operacje gospodarcze, jakie miały miejsce w trakcie okresu sprawozdawczego:

Dt	010 Środki trwałe	Ct
5)	12 000	

Dt	310 Materiały podstawowe	Ct
7)	11 500	

Dt	200 Rozrachunki z odbiorcami	Ct
12)	400	400
		13)

Dt	100 Kasa	Ct
1)	10 000	1 000
4)	8 000	3 000
6)	24 000	12 000
13)	400	18 000
		6 000
	42 400	40 000
		2 400 Sk

Dt	130 Rachunek bieżący	Ct
8)	18 000	9 600
		11)

Dt	801 Kapitał podstawowy właściciela	Ct
		10 000
		1)

Dt	640 Rozliczenia międzyokresowe - czynne	Ct
3)	3 000	

Dt	134 Kredyty bankowe	Ct
		8 000
		4)

Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct
11)	9 600	11 500
		900
	9 600	12 400
	Sk 2 800	

Dt	720 Sprzedaż usług (gastronomicznych)	Ct
		24 000
		400
		6)
		12)

Dt	401 Zużycie materiałów i energii	Ct
10)	900	

Dt	403 Podatki i opłaty	Ct
2)	1 000	

Dt	404 Wynagrodzenia	Ct
9)	6 000	

Po zaksięgowaniu powyższych operacji oraz po wstępnym zsumowaniu obrotów poszczególnych kont sporządzono poniższe zestawienie obrotów i sald:

Tablica 12. Zestawienie obrotów i sald „Przedsiębiorstwa usług gastronomicznych”

Lp.	Nazwa konta	Symbol ZPK	OBROTYS		SALDA	
			Dt	Ct	Dt	Ct
2	Środki trwale	010	12 000		12 000	
3	Materiały	310	11 500		11 500	
4	Rozrachunki z odbiorcami (należności)	200	400	400		
5	Kasa	100	42 400	40 000	2 400	
6	Rachunek bieżący	130	18 000	9 600	8 400	
7	Kapitał podstawowy	801		10 000		10 000
	Rozliczenia międzyokresowe – czynne	640	3 000		3 000	
8	Kredyty bankowe	134		8 000		8 000
9	Rozrachunki z dostawcami (zobowiązania)	210	9 600	12 400		2 800
10	Sprzedaż usług podstawowych	720		24 400		24 400
11	Zużycie materiałów	401	900		900	
12	Podatki i opłaty	403	1 000		1 000	
13	Wynagrodzenia	404	6 000		6 000	
	Razem-ogólne sumy		104 800	104 800	45 200	45 200

Do arkusza roboczego wprowadzono salda zgodnie z ich charakterem na podstawie powyższego zestawienia, w którym sumy kontrolne po stronie debetowej kredytowej zrównoważyły się (kolumny 4 i 5 tablicy 13).

II etap: należy wprowadzić następujące zapisy dostosowawcze w postaci poniższych operacji gospodarczych i wpisać je do kolumny arkusza roboczego „Zapisy dostosowawcze” (tak jak to przedstawiono w tablicy 13)

14. Ustalenie i zaksięgowanie kosztu własnego zużytych materiałów do wypieku sprzedanych w grudniu pizz. W tym celu na dzień 31 grudnia przedsiębiorca przeprowadził inwentaryzację składników niewykorzystanych do wypieku pizz, zapasy wody mineralnej kawy itd. wyceniając je na łączną kwotę 1 100 zł.

Zatem koszt zużycia materiałów wyniósł:

$$\text{Wartość zakupionych składników} - \text{Saldo końcowe składników} = \\ 11500 \text{ zł} - 1100 \text{ zł} = 10400 \text{ zł}$$

15. Zaliczenie czynszu w ciężar kosztów grudnia – (3000 zł : 2 miesiące) czyli 1 500 zł (a następne 1 500 zostało do zaliczenia w styczniu, gdy lokal wykorzystany zostanie do działalności gospodarczej i przynieśie korzyści ekonomiczne).

16. Zapis dostosowawczy dotyczący amortyzacji środków trwałych w miesiącu grudniu:

Umorzenie środka trwałego przypadające na jeden miesiąc = 12 000 zł
x 14% : 12 miesięcy = 140 zł.

17. Zapis dostosowawczy dotyczący zobowiązania z tytułu naliczanych miesięcznie odsetek od zaciągniętego kredytu:

$$12\% : 12 \text{ miesięcy} = 1\% \text{ miesięcznie}$$
$$8000 \text{ zł} \times 1\% = 80 \text{ zł}$$

Ze względu na fakt, iż działalność gospodarcza prowadzona jest przez osobę fizyczną w księgach rachunkowych nie będzie rejestrowany podatek dochodowy – osobisty właściciela, zatem do bilansu wejdzie kwota zysku brutto.

Po wszystkich zapisach dostosowawczych wypełniono kolumnę „Zestawienie sald po zapisach dostosowawczych”.

III etap: przenoszenie stanów kont wynikowych do kolumny „Rachunek zysków i strat” arkusza roboczego

Dokonano analizy kont wynikowych przenosząc ich stany do kolumny „Rachunek zysków i strat (co odpowiada w księdze rachunkowej procesowi zamykania kont wynikowych) Stany kosztów zostały przeniesione na stronę debetową a stany przychodów na stronę kredytową. Następnie podsumowano w arkuszu kolumnę „Rachunek zysków i strat” i otrzymano po stronie kredytowej sumę 24 400 zł, która stanowi przychód grudnia, oraz sumę 20 020 zł ze strony debetowej, która stanowi poniesiony koszt w tym miesiącu. Różnicę stanowi zysk brutto o wartości 4 380 zł, który po skompletowaniu arkusza roboczego przeniesiony zostanie do arkusza bilansowego po stronie kredytowej.

IV etap: przeniesienie sald kont bilansowych oraz wyniku finansowego do kolumny „Arkusz bilansowy”.

Salda kont aktywów przenoszone są na stronę „Dt”, pasywów „Ct”. Strata z kolumny „Rachunek zysków i strat” przenoszona jest zapisem po stronie „Ct” „Rachunku zysków i strat” oraz po stronie „Dt” arkusza bilansowego jako wartość pomniejszająca kapitał własny. Zysk netto (czyli po opodatkowaniu podatkiem dochodowym) przenoszony jest zapisem po stronie „Dt” Rachunku zysków i strat oraz po stronie „Ct” arkusza bilansowego jako zasilenie kapitału własnego. Po zsumowaniu poszcze-

gólnych par kolumn (Dt i Ct) i stwierdzeniu ich równości należy przejść, jeśli jest to koniec roku obrotowego do uzupełnienia o powyższą procedurę ksiąg rachunkowych. Natomiast jeśli okresem sprawozdawczym był miesiąc, czy też kwartał to jest to koniec procedury i uzyskane informacje służą jako baza informacyjna dla różnych decydentów, w szczególności przeznaczone są dla zarządu jednostki gospodarczej. Całość procedury przedstawia arkusz roboczy w tablicy 13 na str. 222.

Księgi rachunkowe

Wracając do ksiąg rachunkowych należy uzupełnić zarówno w dzienniku, jak i na kontach syntetycznych zaksięgowane operacje gospodarce miesiąca bieżącego o zapisy dostosowawcze (operacje 14-17) a następnie dokonać zamknięcia kont wynikowych (operacje 18-25). W księdze rachunkowej proces zamykania kont wynikowych na dzień 31 grudnia – składa się z czterech następujących elementów:

- przeniesienie stanów końcowych z kont przychodów na wynik finansowy,
- przeniesienie stanów końcowych kont kosztów na wynik finansowy,
- przeniesienie salda (zysku lub straty netto) z konta „Wynik finansowy” na „Kapitał podstawowy (własny)”,
- przeniesienie wartości salda z konta „Rozrachunki z właścicielami – wycofanie kapitału” na konto „Kapitał własny”.

Zatem należy uzupełnić o operacje:

18. Zamknięcie konta „Sprzedaż usług podstawowych” – na dzień 31 grudnia.

19-23. Zamknięcie wszystkich kont rodzajowych kosztów, które zostały poniesione w danej jednostce gospodarczej i jednocześnie zostały zarejestrowane na kontach zespołu IV zakładowego planu kont. Przeniesienie następuje z datą 31.XII na konto „Wynik finansowy”.

24. Przeniesienie kosztów finansowych na „Wynik finansowy”

25. Przeniesienie salda wynik finansowy na konto „Kapitał podstawowy (właściciela)”.

Rozwiązanie (schemat 12) przedstawia wszystkie operacje zaksięgowane w trakcie okresu sprawozdawczego oraz dokonane zapisy dostosowawcze i zamykające konta. Na zakończenie przykładu ukazano relacje pomiędzy trzema sprawozdaniami: „Rachunkiem zysków i strat”, sprawozdaniem „Zestawienie zmian w kapitale własnym” oraz „Bilansem zamknięcia”.

Schemat 12. Ewidencja zapisów dostosowawczych oraz zamykania kont wynikowych w księgach rachunkowych „Przedsiębiorstwa usług gastronomicznych”

Dt	010 Środki trwałe	Ct	Dt	310 Materiały	Ct	Dt	200 Rozrachunki z odbiorcami	Ct
5)	12 000		7)	11 500	10 400	12)	400	400
	12 000			11 500	10 400			
		12 000 Sk			1 100 Sk			
Dt	100 Kasa	Ct	Dt	130 Rachunek bieżący	Ct	Dt	801 Kapitał podstawowy właściciela	Ct
1)	10 000	1 000	8)	18 000	9 600			10 000
4)	8 000	3 000		18 000	9 600			4 380
6)	24 000	12 000			8 400			14 380
13)	400	18 000			Sk	Sk	14 180	
		6 000						
	42 400	40 000						
		2 400 Sk						
640 Rozliczenia międzyokresowe – czynne								
Dt			Ct					
3)	3 000		15)	1 500				
Dt	134 Kredyty bankowe	Ct	Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct	Dt	720 Sprzedaż usług (gastronomicznych)	Ct
		8 000	11)	9 600	11 500	18)	24 400	24 000
					900			400
				9 600	12 400			
				Sk 2 800				
Dt	401 Zużycie materiałów i energii	Ct	Dt	403 Podatki i opłaty	Ct	Dt	404 Wynagrodzenia	Ct
10)	900	11 300	2)	1 000	1 000	9)	6 000	6 000
14)	10 400							
Dt	402 Usługi obce	Ct	Dt	070 Umorzenie środków trwałych	Ct	Dt	400 Amortyzacja	Ct
15)	1 500	1 500			140	16)	140	140
Dt	751 Koszty finansowe	Ct	Dt	641 Rozliczenia międzyokresowe – bierno	Ct			
17)	80	80			80			
Dt	860 Wynik finansowy	Ct						
19)	11 300	24 400						
20)	1 000							
21)	6 000							
22)	1 500							
23)	140							
24)	80							
	20 020	24 400						
25)Sk	zysk	4 380						
	24 400	24 400						

* Powiększenie kapitału podstawowego właściciela z zysku roku ubiegłego

Schemat 13. Relacje pomiędzy sprawozdaniami finansowymi na przykładzie „Przedsiębiorstwa usług gastronomicznych”

**Sprawozdanie „Rachunek zysków i strat”
Za miesiąc grudzień (01-31 XII)**

Przychód ze sprzedaży usług gastronomicznych	24 400 zł
– Koszty rodzajowe poniesione w grudniu	19 940 zł
= Zysk ze sprzedaży	4 460 zł
– Koszty finansowe	80 zł
= ZYSK brutto	4 380 zł

Zestawienie zmian w kapitale własnym

Stan początkowy kapitału własnego na dzień 01-12 (BO)	10 000 zł
+ wypracowany zysk brutto w grudniu	4 380 zł
Stan kapitału własnego na dzień 31-12 (BZ)	14 380 zł

Bilans zamknięcia (BZ) na dzień 31.12.

Aktywa		Pasywa	
	Suma zł		Suma zł
Środki trwałe *	11 860	Kapitał własny	14 380
Materiały	1 100	Kredyt bankowy	8 000
Kasa	2 400	Rozliczenia międzyokresowe (bierne)	80
Rachunek bieżący	8 400	Zobowiązania wobec dostawców	2 800
Rozliczenia międzyokresowe (czynne)	1 500	Razem	25 260
Razem	25 260		

* Wartość środków trwałych netto, czyli po pomniejszeniu o dotychczasowe umorzenie

$$12\ 000 - 140 = 11\ 860\ \text{zł.}$$

Salda kont bilansu zamknięcia będą jednocześnie stanowiły w styczniu (01.01.) salda początkowe kont, które przedsiębiorca otworzy na nowy rok działalności.

Arkuszy roboczy wykorzystany do sporządzenia sprawozdań finansowych został przedstawiony w formie tablicy 13.

Tablica 13. Arkusz roboczy jednostki usługowej

Lp.	konto		symbol	Zestawienie sald		Zapisy dostosowawcze		Zestawienie sald po zapisach dostosowawczych		Rachunek zysków i strat		Arkusz bilansowy	
	nazwa	konto		Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
1	Środki trwałe		010	12 000				12 000				12 000	
2	Umorzenie środków trwałych		070				140		140				140
3	Materiały		310	11 500			10 400	1 100				1 100	
4	Kasa		100	2 400				2 400				2 400	
5	Rachunek bieżący		130	8 400				8 400				8 400	
6	Rozliczenia międzyokresowe (czynne)		640	3 000			1 500	1 500				1 500	
7	Kapitał podstawowy (własny)		801		10 000				10 000				10 000
8	Zobowiązania wobec dostawców		210		2 800				2 800				2 800
9	Kredyty bankowe		134		8 000				8 000				8 000
10	Rozliczenia międzyokresowe (bierne)		641				80		80				80
11	Przychód z sprzedaży usług		720		24 400				24 400				
12	Zużycie materiałów		401	900		10 400		11 300		11 300			
13	Podatki i opłaty		403	1 000				1 000		1 000			
14	Wynagrodzenia pracowników		404	6 000				6 000		6 000			
				45 200									
					45 200								
15	Usługi obce		402			1 500		1 500		1 500			
16	Amortyzacja		400			140		140		140			
17	Koszty finansowe		751			80		80		80			
18	Zysk brutto		860							4 380			4 380
			razem	12 120		12 120		45 420		24 400		25 400	25 400

Zapisy dostosowawcze	
14) stan końcowy materiałów	1 100
15) czynsz	1 500
16) amortyzacja bież. okresu	140
17) RMK-bierne narosłe odsetki	80

Obliczenia pomocnicze	koszty	przychody
suma	20 020	24 400
zysk brutto	4 380	

Charakterystyka rachunkowości w przedsiębiorstwie usługowym, handlowym i produkcyjnym

7.1. Procedury ustalania stanu zapasów

Jednym z nadrzędnych celów każdego przedsiębiorstwa jest wypracowanie zysku. Zarówno jednostka gospodarcza handlowa, usługowa, jak i produkcyjna posiadają te same typy przychodów:

- operacyjnych ze sprzedaży wytwarzanych produktów (towarów, usług, wyrobów),
- pozostałych przychodów operacyjnych (np. ze sprzedaży środków trwałych, aktualizacji aktywów),
- oraz przychodów finansowych.

Czynnikiem, który różnicuje wymienione jednostki – jeśli chodzi o procedurę księgowości i ustalanie wyniku finansowego – są zatem koszty uzyskania przychodu, a konkretniej – koszty własne sprzedanych produktów.

Przedstawiona zostanie teraz procedura pomiaru kosztu własnego sprzedanych produktów jako elementu rachunku zysków i strat oraz czynnika wpływającego na wielkość zapasów w aktywach obrotowych bilansu.

W odniesieniu do jednostek handlowych i produkcyjnych stosuje się terminy „koszt towarów sprzedanych (KTS)” obrazujący wartość sprzedanych towarów w cenach zakupu (nabycia) oraz „koszt wyrobów sprzedanych (KWS)” (*cost of goods sold*), bowiem w jednostkach tych w procesie sprzedaży uczestniczą rzeczowe produkty, czyli towary i wyroby. Natomiast termin „koszt własny sprzedanych usług podstawowych (KUS)” jest odpowiedni dla jednostek usługowych, a więc sprzedających niematerialne, nierzeczowe produkty, czyli świadczących usługi. Zatem w dalszej części podręcznika koszt usług będzie wyodrębniany, z kosztu produktów jako odrębna pozycja kosztowa.

Ogólnego przeglądu procedury księgowej zapasów oraz pomiaru kosztu sprzedanych wyrobów, towarów, usług dokonuje się rozpatrując konkretne typy jednostek, wyodrębnione ze względu na rodzaj prowadzonej przez nie działalności. Chodzi tu o podział na:

- jednostki usługowe,
- firmy handlowe,
- przedsiębiorstwa produkcyjne.

Generalnie jednostki gospodarcze mają możliwość stosowania jednej z dwóch procedur ustalania zapasów, mogą więc wybrać:

- metodę okresowego ustalania zapasów,
- metodę ciągłego (systematycznego) ustalania zapasów.

Metoda okresowego pomiaru (*Periodic inventory method*)

Metoda ta ma zastosowanie wówczas, gdy operacji gospodarczych nie zapisuje się w sposób bieżący i systematyczny na kontach syntetycznych zapasów, lecz w drodze spisu z natury określa ich stany na koniec okresu sprawozdawczego. Zaleca się ją raczej mniejszym jednostkom gospodarczym typu usługowego, handlowego (wyjątkowo produkcyjnego), gdyż w większych jednostkach może utrudnić kontrolę zapasów, wskutek czego mogą wystąpić nadużycia czy też marnotrawstwo w zakresie racjonalnego nimi gospodarowania. Znowelizowana ustawa o rachunkowości (art. 17, ust. 2) zezwala na stosowanie odpisywania w koszty wartości materiałów, towarów na dzień ich zakupu lub produktów gotowych w momencie ich wytworzenia, ale pod warunkiem ustalenia stanu i wyceny tych składników (na drodze inwentaryzacji) i dokonania odpowiedniej korekty kosztów o wartość tego stanu (S_k).

Korzystając z metody okresowej, produkty – po sporządzeniu spisu z natury – należy wycenić przy użyciu jednej ze stosowanych metod i odjąć od kosztów produktów dostępnych do sprzedaży. Koszt produktów dostępnych do sprzedaży ustalany jest na podstawie ich stanu początkowego, który jest znany z poprzedniego bilansu, oraz wielkości zakupów (bądź wytworzenia wyrobów w bieżącym okresie). Koszt produktów, towarów sprzedanych otrzymujemy wówczas poprzez odjęcie kwoty zapasu końcowego produktów, towarów od wartości produktów dostępnych do sprzedaży w ciągu badanego okresu, co można przedstawić równaniem:

$$\mathbf{KPS = KPDDS - S_k p}$$

Przy czym:

KPS – koszt produktów sprzedanych (towarów, wyrobów gotowych),

KPDDS – koszt produktów dostępnych do sprzedaży w danym okresie sprawozdawczym,

$S_k p$ – saldo końcowe zapasów produktów na ostatni dzień badanego okresu sprawozdawczego.

Metoda ciągłego (systematycznego) pomiaru zapasów (*Perpetual inventory method*)

Metoda ta opiera się na bieżącym księgowaniu każdej operacji gospodarczej mającej wpływ na zapasy, dzięki czemu w każdej chwili możliwe jest, bez przeprowadzania inwentaryzacji, ustalenie kosztu produktów sprzedanych na podstawie stanów kont. Ma ona zatem zastosowanie, jeśli możliwe jest zmierzenie rzeczywiście dostarczonych odbiorcom (lub postawionych do ich dyspozycji) wyrobów lub towarów.

W takim przypadku zapas końcowy obliczamy bezpośrednio z zapisów na kontach syntetycznych.

$$\text{Sk p} = \text{KPDDS} - \text{KPS}$$

Wycena produktów sprzedanych w postaci wyrobów gotowych w przypadku różnorodnej produkcji możliwa jest wówczas, jeśli jednostka gospodarcza stosuje, oprócz porównawczego, także kalkulacyjny model ewidencji kosztów, czyli zespół V planu kont. W dalszej części rozważań rodzajowy układ kosztów rozszerzany będzie w miarę potrzeb o układ kalkulacyjny. Każda jednostka gospodarcza określając politykę rachunkowości ma obowiązek sprecyzowania w swoim zakładowym planie kont przyjętego rozwiązania ewidencyjnego kosztów dostosowanego do własnych potrzeb. W polskich realiach gospodarczych przedsiębiorstwa najczęściej przyjmują tzw. model mieszany ewidencji kosztów porównawczo-kalkulacyjny, co w praktyce oznacza podwójne rejestrowanie każdej kosztowej operacji gospodarczej: najpierw na kontach układu rodzajowego w korespondencji z różnymi kontami a następnie przenoszenie poprzez konto „490 Rozliczenie kosztów rodzajowych” na konta kosztów układu kalkulacyjnego.

Porównanie metody okresowej z metodą ciągłą

Obie metody – zgodnie z zasadą współmierności – dopasowują koszty produktów sprzedanych do przychodu uzyskanego ze sprzedaży tychże produktów.

Metoda ciągłej procedury ustalania zapasów wymaga rejestrowania w sposób systematyczny każdej operacji związanej z zapasami, dlatego też wymaga ciągłej, permanentnej księgowości zapasów. Firmy handlowe – mające dużo różnorodnych pozycji zapasów towarów o niskim koszcie jednostkowym – stosują raczej metodę okresową, chociaż w dobie komputeryzacji coraz częściej korzystają z kas rejestrujących wartość towarów sprze-

danych za pomocą skanerów, wobec czego metoda okresowa jest powoli wypierana poprzez metodę ciągłą. Metodę okresową stosują również mniejsze firmy przemysłowe.

Procedura ciągłego ustalania zapasów ma trzy główne zalety:

- **po pierwsze:** systematyczna bieżąca rejestracja każdej pozycji zapasów obejmuje bardzo użyteczne informacje dla podejmowania decyzji zarządczych, dotyczących między innymi takiego problemu, jak: kiedy oraz w jakiej wielkości powinno nastąpić odtworzenie zapasów?

- **po drugie:** ciągła ewidencja zapasów umożliwi ich kontrolę, która nie jest możliwa w przypadku metody okresowej. Stosując tę ostatnią niezbędne jest sporządzenie na koniec okresu fizycznej inwentaryzacji, stanowiącej bezwzględnie konieczny element kalkulacji kosztu towarów sprzedanych. Różnica pomiędzy wartością towarów przeznaczonych na sprzedaż a wartością towarów znajdujących się w zapasie końcowym jest oszacowaniem kosztu towarów sprzedanych, co nie zawsze musi się pokrywać z prawdą. Oszacowanie może być obciążone błędem związanym z przeszacowaniem zapasu końcowego bądź – na przykład – z kradzieżą czy też nieracjonalnym gospodarowaniem zapasami. W metodzie ciągłej możliwa jest kontrola zapasów poprzez porównanie stanu ustalonego za pomocą fizycznej inwentaryzacji ze stanem wynikającym z zapisów księgowych w księgach rachunkowych;

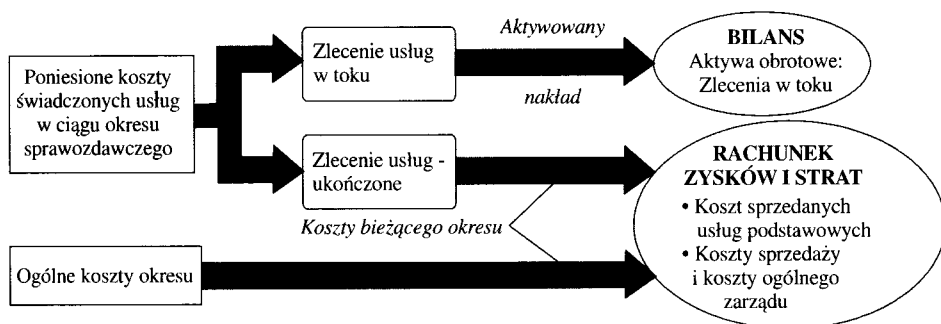
- **po trzecie:** stosując metodę systematyczną, sporządzenie sprawozdania „Rachunek zysków i strat” może się odbyć bez spisu z natury, co znaczy, że wynik finansowy można ustalać w każdym miesiącu na podstawie bieżących zapisów księgowych na kontach.

7.2. Procedura księgowa w jednostce usługowej

Jednostka usługowa stanowi najprostszy rodzaj działalności gospodarczej, stąd też jej rachunkowość nie jest zbyt skomplikowana. Specyfiką działalności tego rodzaju przedsiębiorstw są niematerialne produkty w postaci różnorodnych usług świadczonych zarówno przez duże jednostki gospodarcze, jak i w ramach wolnych zawodów. Usługi obejmują na przykład: hotelarstwo, szpitale, ochronę zdrowia, usługi edukacyjne, bankowe lub usługi wolnych zawodów – ekonomiczne, prawne, lekarskie i inne. W dużych organizacjach zwykle istnieje konto zapasów „Materiały”, natomiast w małych punktach usługowych zapasy często ujmuje się w zleceniach otwieranych na konkretną usługę – do momentu jej wykonania i uregulowania przez

klienta rachunku. Jednostki te jako nie produkcyjne nie posiadają konta „Wyroby gotowe”, a ich działalność – z punktu widzenia prowadzonej ewidencji oraz sporządzanych sprawozdań – można przedstawić graficznie:

Schemat 14. Koszty jednostki usługowej w sprawozdawczości finansowej

W świetle nowelizacji ustawy o rachunkowości (art. 34. ust. 1) koszty wytworzenia nie zakończonej usługi obejmują: koszty poniesione od dnia zawarcia odpowiedniej umowy do dnia bilansowego. Można do obsługi tego procesu powołać konto „603 Zlecenie –usługa w toku”).

Natomiast, według MSR-2, koszt wytworzenia zapasów w jednostce usługowej składa się przede wszystkim z kosztów robocizny oraz innych kosztów związanych z personelem bezpośrednio zaangażowanym w świadczenie usług, łącznie z kosztami personelu nadzorującego oraz dającymi się przypisać kosztami pośrednimi świadczonych usług, ale bez kosztów okresu (sprzedaży i administrowania jednostką jako całością).⁷¹ Jak wynika z powyższych określeń – nie występują rozbieżności pomiędzy ustawową ogólną definicją „zapasów usług w toku”, a bardziej szczegółową według MSR-2.

Usługi klasyfikuje się najczęściej w trzy kategorie:

1) przedsiębiorcy indywidualni prowadząc działalność usługową na niewielką skalę (indywidualne przedsiębiorstwa zarejestrowane na nazwisko właściciela – osoby fizycznej – (*personal-service-organizations*),

2) jednostki usług budowlanych oraz naprawy sprzętu (*buildings trade firm and repair businesses*),

3) zawodowe jednostki usługowe (*professional-service-firms*). Usługi licencjonowane.

⁷¹ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., MSR-2, s. 127.

Ogólnie można stwierdzić, iż problem obliczania kosztu jednostkowego wykonanej usługi jest analogiczny jak w jednostkach produkcyjnych. Niemniej jednak pewne różnice wypływają już z konkretnej kategorii usług, toteż problem zapasów oraz koszt własny sprzedaży świadczonych usług należy rozpatrywać w zależności od ich kategorii. Proces gospodarczy jednostki usługowej i problem ustalania kosztu usług sprzedanych oraz wyniku finansowego przedstawia schemat 15.

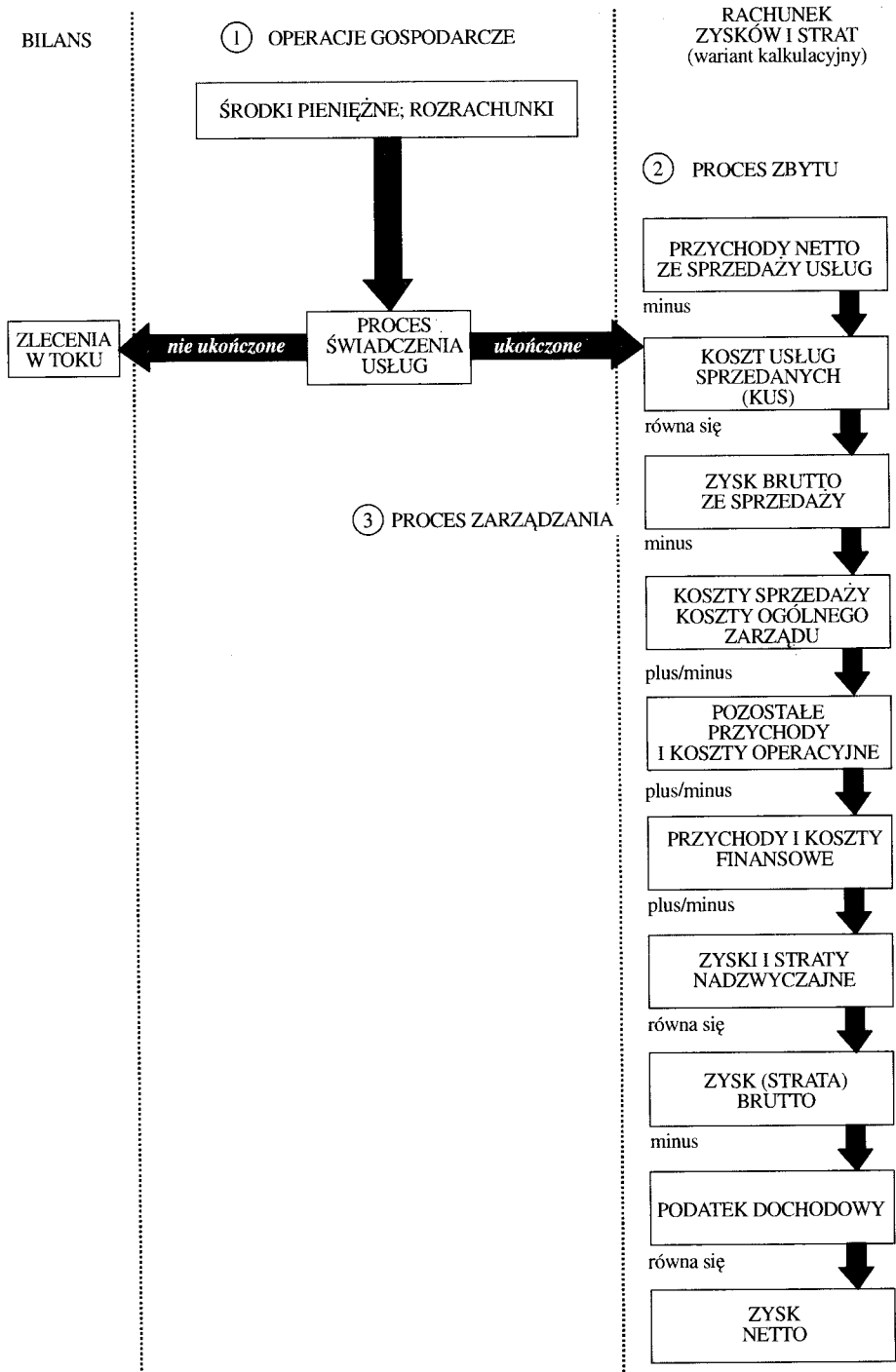
Przedsiębiorcy indywidualni prowadzący działalność usługową na niewielką skalę

Prywatne firmy usługowe zapewniają takie usługi, jak fryzjerskie, fotograficzne, kserograficzne itp. oraz usługi wolnych zawodów: lekarskie, prawne, ekonomiczne, architektoniczne itd. Usługi te nie wymagają materiałów bezpośrednich (w sensie księgowości), lecz pewnych materiałów pośrednich, jak na przykład materiały biurowe, środki czystości, materiały do farbowania itp. Pomimo, iż firmy te mogą estymować średni koszt, np. ścięcia i ułożenia włosów, to koszty poniesione nie przepływają przez konta zapasów – jak ma to miejsce w firmie handlowej i produkcyjnej – lecz zostają raczej rozpoznane jako koszty robocizny pracowników bezpośrednio wykonującej daną usługę oraz koszty zużytych materiałów, a więc jako elementy kosztów sprzedanych usług, dzięki czemu do celów analizy można je wyodrębnić z kosztów ogólnych dotyczących jednostki gospodarczej. Oprócz kosztów związanych z usługą, występują koszty związane z utrzymaniem jednostki gospodarczej jako całości, chodzi tu o koszty ogólnego zarządu a także koszty ponoszone w związku ze sprzedażą np. koszty reklamy. Obydwa te typy kosztów w jednostkach są kosztami okresu sprawozdawczego w którym powstały.

Jednostki usług budowlanych oraz naprawy sprzętu

Ta kategoria jednostek usługowych, podobnie jak przedsiębiorstwa produkcyjne, posiada zapasy materiałów, a ich księgowość materiałowa jest taka sama jak w jednostkach produkcyjnych. Zużycie materiałów w procesie budowania domu lub naprawiania samochodu czy też jakiegoś sprzętu gospodarstwa domowego należy zatem zarejestrować w „Karcie zlecenia robót – produkty w toku”, w której powinien być odnotowany również koszt robocizny świadczonych usług. Jeśli „Karty zleceń” wystawiane są na bardzo krótki czas, np. na jedną godzinę – w przypadku naprawy drobnego sprzętu gospodarstwa domowego – wówczas proponuje się zaliczanie kosztów zleceń

Schemat 15. Procesy gospodarcze w jednostce usługowej a ustalanie kosztu usług sprzedanych oraz wyniku finansowego

do kosztów okresu, ponieważ koszty te ponoszone są w danym okresie sprawozdawczym. Z drugiej jednak strony przy kalkulacji ceny sprzedaży należy pamiętać, iż są to koszty dotyczące usług, bowiem przechodzą one przez konto „603 Produkty w toku – Zlecenie”, obrazujące koszty usługi świadczonej, czyli w toku (co oznacza, że jeszcze nie ukończonej lub nie sprzedanej). Firmy omawianej kategorii usług nie mają konta „Wyroby gotowe”.

Zawodowe organizacje usługowe

Chodzi tu w głównej mierze o biura notarialne, biura rachunkowe, czy też jednostki organizacyjne uprawnione do rewizji ksiąg rachunkowych, w których występuje koszt wykonanej robocizny, a nie koszt zużytych materiałów. Procedura księgową w tego rodzaju jednostkach podobna jest do procedury w przedsiębiorstwach poprzedniej kategorii. Każde zgłoszenie otrzymuje numer i kartę analityczną danej usługi, a czas poświęcony przez specjalistów na jej wykonanie, koszty podróży, telefonów itp. obciążają „Kartę zlecenia usługi”. Zgromadzone na karcie koszty reprezentują produkty w toku, czyli koszty usługi. Do tych kosztów należy dodać koszty ogólne okresu (takie jak: płace personelu pomocniczego, czynsz, amortyzację budynków, energię, wodę, gaz itp. oraz zysk) i skalkulowany w ten sposób koszt ogólny uzgodnić z klientem. Koszty te – do momentu zgody klienta na uregulowanie rachunku – gromadzone są na koncie „603 Zlecenie-usługa w toku”.

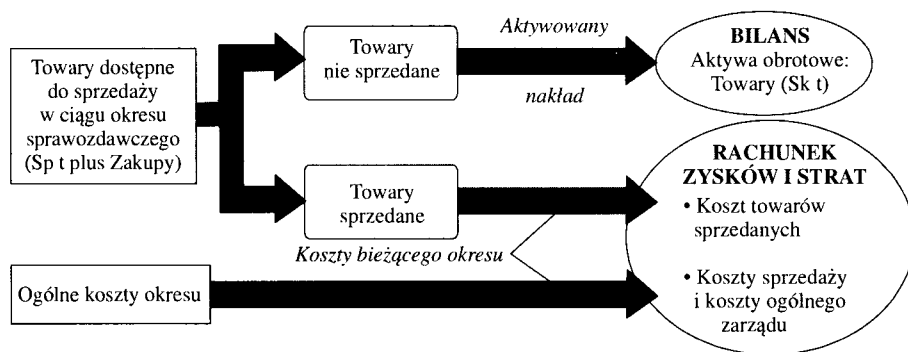
Firmy usługowe, podobnie jak wszystkie inne, sporządzają sprawozdania finansowe. Procedura postępowania w tym przypadku jest identyczna, jak przedstawiona w przykładzie ogólnym (tablica 2). Nie ma tu żadnej szczególnej specyfiki, poza nazwami kont wynikowych: „721 Koszt usług sprzedanych” i „720 Sprzedaż usług podstawowych”.

7.3. Procesy gospodarcze w firmie handlowej

Firma handlowa sprzedaje towary w tej samej formie rzeczowej, w jakiej je zakupiła, nie ponosi zatem kosztów związanych z ich przerobem. W związku z tym wartość nabytych przez nią towarów stanowi jednocześnie koszt (wartość) towarów sprzedanych (KTS) w trakcie działalności handlowej. W aktywach obrotowych bilansu, w pozycji „zapasy” towary reprezentują aktywowany koszt towarów, które zostały zakupione do firmy, ale do chwili sporządzenia bilansu jeszcze nie zostały sprzedane. Tak więc w firmach han-

dłowych występuje tylko jedno konto zapasów o nazwie „Towary”. Wartość sprzedanych towarów w ciągu okresu sprawozdawczego wyceniona jest po cenie nabycia stanowi pozycję kosztową „Rachunku zysków i strat”. Firma ponosi również w każdym okresie sprawozdawczym „koszty okresu”, związane z ogólną działalnością handlową, które oprócz KTS stanowią element kosztowy w procedurze ustalania wyniku finansowego. Graficznie można to przedstawić w sposób następujący:

Schemat 16. Przepływ kosztów w firmie handlowej

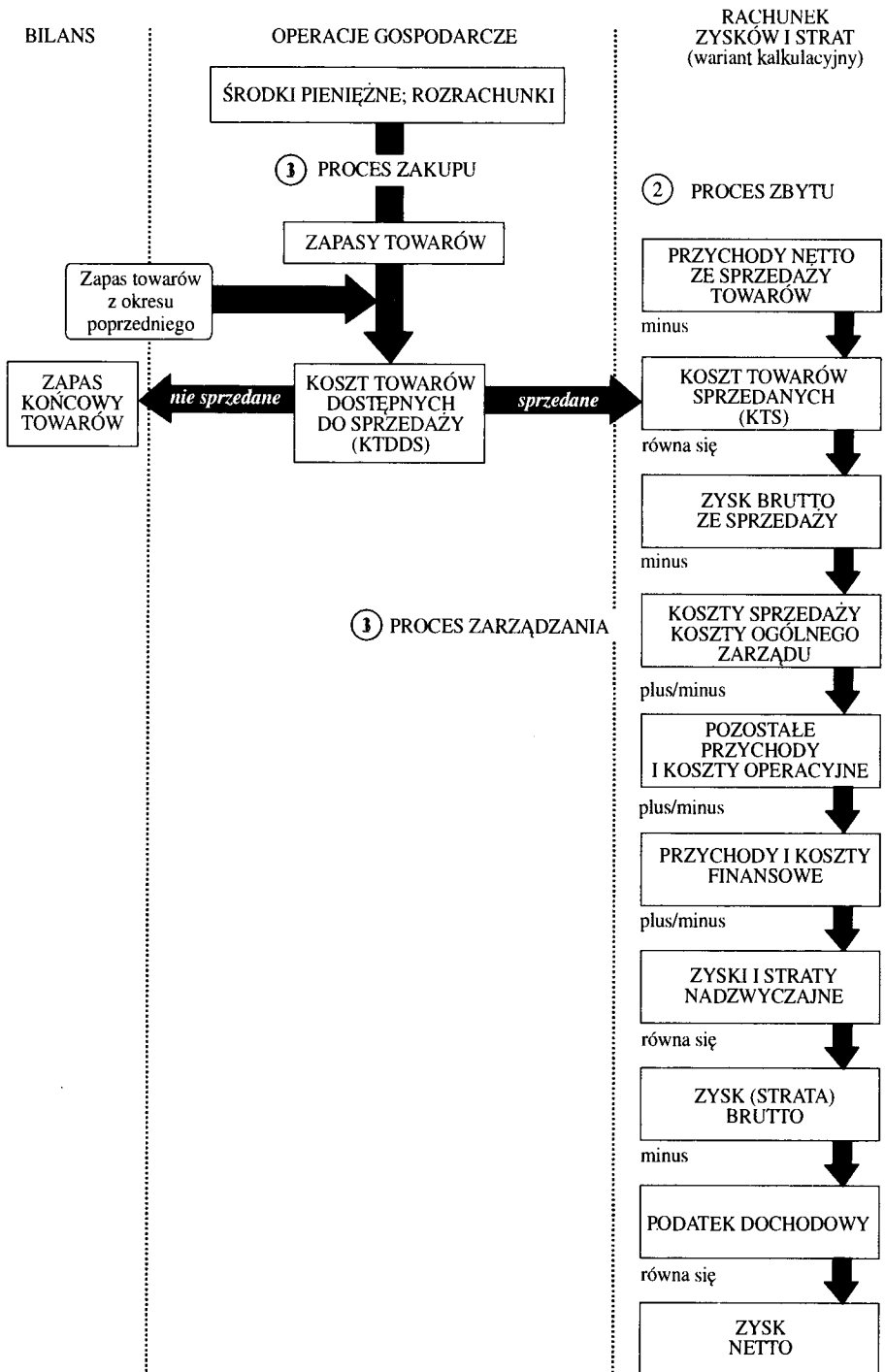

Zgodnie z zasadą kosztu historycznego, towary wyceniane są według ceny zakupu powiększonej o koszty zakupu oraz wszelkie inne koszty bezpośrednio związane z przystosowaniem towarów do obrotu. Wycena zapasów będzie przedmiotem rozważań w podrozdziale 7.7.

Natomiast pozostałe koszty – ponoszone w związku z normalną działalnością handlową, mającą na celu odsprzedaż zakupionych towarów – gromadzone są oddzielnie w ciągu miesiąca, a następnie – jako ogólne koszty okresu – przeciwstawiane przychodom w „Rachunku zysków i strat”. Oprócz kosztów ogólnych, związanych z działalnością handlową firmy, należy uwzględniać także wszelkiego rodzaju korekty wynikające z dokonanych zwrotów i bonifikat z tytułu wadliwości towarów, jak również problem skont – w celu doprowadzenia kosztów nabycia towarów do ich rzeczywistej wartości netto.

Proces działalności gospodarczej firmy handlowej wraz z etapami ustalania wyniku finansowego przedstawia schemat 17.

Schemat 17. Procesy gospodarcze firmy handlowej a ustalanie kosztu towarów sprzedanych (KTS) oraz wyniku finansowego.

7.4. Problemy pomiaru kosztów towarów sprzedanych

Koszt towarów sprzedanych a problem skonta, zwrotów i bonifikat

Przy zakupie jednostka kupująca towar może uzyskać upust noszący nazwę skonta.

Skonto przy zakupie stanowi procentowe obniżenie wartości zobowiązania na skutek uregulowania rozrachunków przed ustalonym terminem płatności.

Skonto można księgować według metody netto lub brutto:⁷²

- **poprzez zaksięgowanie kwoty zakupu netto**, czyli po wyeliminowaniu wartości należnego skonta, np. 2% kwoty zobowiązania w przypadku zapłaty w ciągu dziesięciu dni;
- **poprzez zaksięgowanie wartości fakturowej** (czyli według ceny sprzedaży brutto), a następnie zaksięgowanie wartości skonta, gdy jest ono faktycznie uzyskane.

W celu uproszczenia procedury w rozważaniach pominięto problem naliczonego przy zakupie podatku od towarów i usług VAT, a także wydzielono z konta „331Towary” w wyniku podziału poziomego dwa odrębne konta „331/1 Towary Sp, Sk” na którym zapisuje się jedynie stan początkowy towarów (Sp) z bilansu otwarcia oraz stan końcowy (Sk) ustalany na drodze inwentaryzacji wchodzący do bilansu zamknięcia oraz konto „331/2 Zakupy towarów” służące do zarejestrowania dokonanych zakupów towarów w bieżącym okresie sprawozdawczym przeznaczone do sprzedaży. Konto „331/1 Towary” służy do ustalenia zmiany stanu towarów pomiędzy stanem ich końcowym a początkowym i jest niezbędne do korekty wartości zakupionych towarów w celu ustalenia rzeczywistego kosztu towarów sprzedanych.

Metoda netto

Jeśli kupujący spodziewa się zapłacić w terminie wcześniejszym niż termin płatności, czyli otrzymać z tego tytułu skonto, to od razu może zaksięgować wartość netto zakupu. Ale przed podjęciem decyzji o skorzystaniu ze skonta należy rozważyć, czy decyzja ta jest racjonalna z punktu widzenia ekonomicznego: procent udzielanego skonta za dany okres wcześniejszej wpłaty należy więc przeliczyć na roczną stopę skonta, a następnie

⁷² P. Danos, E. A. Imhoff jr, *Introduction to Financial Accounting*, Irwin, Boston 1991, s. 237-239.

porównać z odsetkami płaconymi w banku przy lokacie lub zaciągnięciu kredytu, czy też odsetkami ustalonymi w inny sposób. Jeśli układ jest finansowo korzystny, a firma ze względu na własne zobowiązania może sobie pozwolić na odpływ gotówki, to ze skonta należy skorzystać.

Przykład 15

Założenia do przykładu ilustrującego zastosowanie metody netto:

Zakup według ceny sprzedaży dostawcy towaru (czyli naszej ceny nabycia): wynosi 10 000 zł. Udzielone przez dostawcę skonto jest na warunkach „2/10, n/30”, co oznacza 2% upustu za uregulowanie faktury w ciągu dziesięciu dni lub pełną zapłatę (n) w ciągu 30 dni. Zatem wartość skonta wynosi 2% i oznacza, iż taki właśnie upust od wartości nabycia towarów otrzymujemy płacąc pełną kwotę zobowiązania o 20 dni wcześniej niż wynika to z umowy kupna – sprzedaży (30 dni wynosi termin płatności, a zapłata nastąpi w ciągu 10 dni). (Przeliczając skonto na stopę miesięczną otrzymujemy 3%, a rocznie, 36%)

Operacje gospodarcze – wariant A (jednostka skorzystała ze skonta w metodzie netto).

1. Wartość zakupu po uwzględnieniu skonta

$$10\ 000\ \text{zł} - (0,02 \times 10\ 000) = 9\ 800\ \text{zł}$$

2. Jednostka uregulowała zobowiązanie korzystając ze skonta 9 800 zł

Dt	100 Kasa	Ct	Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct	Dt	331/2 Zakupy towarów	Ct
Sp	X		2)	9 800	9 800	1)	9 800	
	9 800	2)						

Operacje gospodarcze – wariant B.

Jednostka nie skorzystała ze skonta – metoda netto:

1. Wartość zakupu po uwzględnieniu skonta

$$10\ 000\ \text{zł} - (0,02 \times 10\ 000) = 9\ 800\ \text{zł}$$

2. Firma uregulowała zobowiązanie po terminie skorzystania ze skonta:

- a. Dokonane płatności w gotówce w pełnej kwocie 10 000 zł,
- b. Zlikwidowanie zobowiązania uprzednio zaksięgowanego 9 800 zł
- c. Utracone skonto 200 zł.

Dt 100 Kasa Ct	210 Rozrachunki z dostawcami Ct	Dt 331/2 Zakupy towarów Ct
Sp X 10 000 2a)	2b) 9 800 9 800 1)	1) 9 800
	761/1 Utracone skonto	
	Dt przy zakupie towarów * Ct	
	2c) 200	

* Konto „Utracone skonto przy zakupie towarów” – stanowi pozostały koszt działalności operacyjnej jednostki gospodarczej okresu w którym zostało utracone i w całości staje się pozycją „Rachunku zysków i strat” tegoż okresu.⁷³

Przyjęcie takiego rozwiązania musi być określone w zakładowym planie kont i wynikać z rzeczywistych potrzeb informacyjnych jednostki gospodarczej. Wprowadzenie tego konta stanowi informację przy podejmowaniu decyzji zarządczych, bowiem wówczas wyraźnie widać, jaka część utraconego skonta przekształca się w koszt zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny.

Takie podejście uproszczone możliwe jest wówczas, gdy koszt utraconego skonta nie wpływa istotnie na wynik finansowy, w przeciwnym bowiem razie należałoby zgodnie z zasadą współmierności kosztów z przychodami rozliczyć skonto proporcjonalnie do wartości towarów sprzedanych, na których je utracono, tym samym podwyższając ich wartość nabycia.

W metodzie netto towary stanowiące zapasy towarów nabytych wyceniane są według wartości obniżonej o skonto, co w konsekwencji powoduje, iż w okresie ich sprzedaży ta skorygowana wartość przekształca się w koszty sprzedanych towarów. Wówczas nie jest to pełny koszt uzyskania przychodu i należy doliczyć koszt skonta jedną z dwóch przedstawionych możliwości (jednorazowo lub proporcjonalnie).

Metoda brutto

Metoda ta uzależnia wartość kosztu towarów sprzedanych od podjęcia decyzji o skorzystaniu lub też odrzuceniu proponowanego skonta. Pierwotnie ewidencjonuje się zakup towarów bez skonta, a następnie – jeśli wcześniej uregulowana zostanie płatność w terminie obowiązywania skonta – przeprowadza odpowiednią korektę wprowadzając konto korygujące 331/4 „Użyte skonto przy zakupie” (*Purchase discount*) do konta głównego „331/2 Zakupy towarów”. Jeżeli skonto jest uzyskane, to następuje obniżenie wartości nabytych towarów.

⁷³ Tamże, s. 237-239.

Przykład 16

Ilustracja księgowania w przypadku metody brutto (posłużymy się danymi z poprzedniego przykładu)

Wariant A

Operacje gospodarcze. **Jednostka skorzystała ze skonta w przypadku stosowania metody brutto**

1. Wartość zakupu towarów według faktury (bez skonta) 10 000 zł
2. Wcześniejsze uregulowanie zobowiązania i skorzystanie w związku z tym ze skonta 2% wartości wierzytelności

$$(10\ 000 - 200) = 9\ 800\ \text{zł.}$$

Dt	100 Kasa	Ct
Sp	X	9 800 2)

Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct
2a)	10 000	10 000 1)

Dt	331/2 Zakupy towarów	Ct
1)	10 000	

Dt	331/4 Uzyskane skonto przy zakupie towarów *	Ct
	200	2b)

* Konto „Uzyskane skonto przy zakupie towarów „, stanowi konto korygujące do konta podstawowego „331/2 Zakupy towarów”, pomniejsza ich wartość. Zatem stan końcowy towarów dla powyższej sytuacji wynosi 9 800 zł.

Wariant B

Operacje gospodarcze. **Jednostka nie skorzystała ze skonta w przypadku stosowania metody brutto**

1. Wartość zakupu towarów według faktury (bez skonta) 10 000 zł
2. Uregulowanie zobowiązania po terminie obowiązywania skonta.

Dt	100 Kasa	Ct
Sp	X	10 000 2)

Dt	210 Rozrachunki z dostawcami	Ct
2)	10 000	10 000 1)

Dt	331/2 Zakupy towarów	Ct
1)	10 000	

Metoda brutto jest mniej przydatna do celów zarządzania (utrata informacji), ale w pełni zgodna z zasadą współmierności kosztów z przychodami. W dalszych częściach opracowania będzie wykorzystywana metoda brutto.

Zwroty i bonifikaty przy zakupie towarów

Przy ustalaniu rzeczywistej ceny nabycia należy również wziąć pod uwagę zwroty i bonifikaty związane z zakupem towarów (*purchase returns and allowance*). Często się zdarza, iż nie wszystkie otrzymane towary – ze względu na parametry jakościowe bądź ilościowe – odpowiadają wymogom zamawiającego, wobec czego musi nastąpić zwrot ich całości lub części, względnie zmniejszenie bądź anulowanie zobowiązań z tytułu dostawy.

Przykład 17

Ilustruje ustalenia wartości zakupu po uwzględnieniu zwrotów i bonifikat w przypadku występowania zwrotów i bonifikat z powodu wadliwych dostaw.

Operacje gospodarcze

1. Jednostka handlowa zakupiła na kredyt kupiecki towary o łącznej wartości 2 000 zł.

2. Ze względu na złą jakość dokonała zwrotu towarów (lub uzyskała bonifikatę) na kwotę 300 zł.

210 Rozrachunki z dostawcami			331/3 Zwroty i bonifikaty*			331/2 Zakupy towarów		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
2) 300		2000		300	2)	1) 2000		

* Konto „331/3 Zwroty i bonifikaty” posiada charakter konta korygującego wartość konta podstawowego „Zakupy towarów”. Nastąpiło zmniejszenie wartości towarów zakupionych, będących w dyspozycji jednostki gospodarczej.

Metody pomiaru zapasów a koszt towarów sprzedanych

Zwykle na początku okresu sprawozdawczego znajdują się w magazynie zapasy początkowe towarów (Sp t), które pozostały z okresu ubiegłego. W ciągu okresu bieżącego następuje ich zwiększenie poprzez zakupy, a także zmniejszenia na skutek sprzedaży. Wartość towarów pozostających na koniec okresu sprawozdawczego nosi nazwę „saldo końcowego zapasów towarów” (Sk t). Natomiast wartość kosztu towarów dostępnych do sprzedaży (KTDDS) jest równa sumie składającej się z salda początkowego towarów oraz wartości zakupów.

Przy określaniu kosztu towarów sprzedanych (KTS) istotny staje się problem podziału wartości towarów dostępnych do sprzedaży na:

- część reprezentującą towary, które pozostały na koniec okresu (Sk t),
- część, która została sprzedana (KTS).

Proces gospodarczy i ustalanie kosztu towarów sprzedanych przedstawiono sumarycznie na schemacie 17 na str. 232.

Koszt towarów sprzedanych (KTS) można ustalić przy użyciu jednej z dwóch poznanych wcześniej metod: ciągłego pomiaru zapasów, bądź okresowego pomiaru.

Metoda systematycznego pomiaru zapasu towarów

Ma ona zastosowanie, jeśli możliwe jest zmierzenie towarów rzeczywiście dostarczonych lub postawionych do dyspozycji firmy handlowej. W takiej sytuacji operacje gospodarcze dotyczące obrotu towarami (zarówno ich przyjęcia, jak i wydania) są na bieżąco rejestrowane na koncie „331 Towary”. W takim przypadku zapas końcowy obliczany jest bezpośrednio na podstawie obrotów po stronie debetowej i kredytowej konta, co można przedstawić graficznie zapisać wzorem:

$$Sk t = KTDDS - KTS$$

Dt		331 Towary	Ct
Spt	Plus X		minus KTS
	Plus X		
	KTDDS		

Przy czym:

KTDDS – koszt towarów dostępnych do sprzedaży stanowi sumę salda początkowego i bieżących zwiększeń wartości towarów przede wszystkim na skutek ich zakupu.

KTS – koszt towarów sprzedanych po rzeczywistej cenie nabycia z uwzględnieniem skont, zwrotów, bonifikat.

Metoda okresowego pomiaru zapasu towarów

Metoda ta ma zastosowanie wówczas, gdy nie prowadzimy na bieżąco w sposób ciągły rejestracji rozchodów towarów, lecz na koniec okresu sprawozdawczego określamy kwotę zapasu końcowego towarów (Sk t) na drodze inwentaryzacji. Koszt towarów sprzedanych otrzymujemy w takim przy-

padku poprzez odjęcie kwoty zapasu końcowego towarów od wartości towarów dostępnych do sprzedaży w ciągu badanego okresu.

$$KTS = KTDDS - Sk t$$

gdzie:

KTS – koszt towarów sprzedanych,

KTDDS – koszt towarów dostępnych do sprzedaży w danym okresie sprawozdawczym,

Sk t – saldo końcowe zapasów towarów na ostatni dzień badanego okresu sprawozdawczego ustalona na drodze spisu towarów z natury.

Korzystając z tej metody należy na koniec okresu sporządzić spis z natury towarów będących w magazynie, określając ich rodzaj, ilość oraz wyceniając je metodą średniej arytmetycznej ważonej bądź metodą FIFO lub LIFO.

Przykład 18

W celu zilustrowania obliczeń KTS posłużymy się przykładem liczbowym: Załóżmy, iż w drodze inwentaryzacji zapas końcowy towarów wyceniono na poziomie 1000 zł . Koszt towarów sprzedanych obliczony jest poprzez odjęcie od wartości towarów dostępnych do sprzedaży kosztu zapasu końcowego towarów:

	Saldo zapasów na początek okresu	3 000 zł	+ (Spt)
Plus	Wartość zakupów w ciągu okresu	27 000 zł	+ (Zt)
Równa się:	Towary dostępne do sprzedaży	30 000 zł	= KTDDS
Minus	Zapas końcowy towarów	1 000 zł	- (Sk t)
Równa się:	Koszt towarów sprzedanych	29 000 zł	= KTS

Wartość zapasu początkowego towarów (Sp t) znana jest z inwentaryzacji przeprowadzonej w ubiegłym okresie sprawozdawczym, bowiem w myśl zasady kontynuacji działania jednostki gospodarczej, stan końcowy jednego okresu jest jednocześnie stanem początkowym okresu następnego.

Niektóre jednostki gospodarcze przedstawiają zestawienie zakupu towarów jako raport wewnętrzny z reguły w następującej rozwiniętej formie:

	Stan początkowy zapasów towarów		+ 3000
Plus	Zakupy towarów	+ 26 600	
Plus	Koszty zakupu	+ 500	
Razem	Koszty nabycia towarów	= 27100	
Minus	Zwroty zakupionych towarów	- 100	
	Zakupy rzeczywiste		+ 27000
	Koszt towarów dostępnych do sprzedaży KTDDS	= 30 000	
Minus	Zapasy końcowe towarów S_{kt}	- 1000	
	Koszt towarów sprzedanych KTS	= 29 000	

Jeśli koszt towarów sprzedanych obliczany jest metoda okresową, to dla każdego elementu powyższego raportu należy powołać do funkcjonowania odpowiednie konto (rachunek zmniejszeń i zwiększeń), co można przedstawić:

				331/2 Zakupy			
Dt	331/1 Towary	Ct					
Spt	X	-	Dt	331/2 Zakupy	Ct		
	+	X	+	towarów	-		
		Skt					
				331/3 Zwroty			
Dt	331/3 Zwroty	Ct					
	towarów		Dt	331/4 Uzyskane	Ct		
-	+		-	skonto, bonifikaty	+		

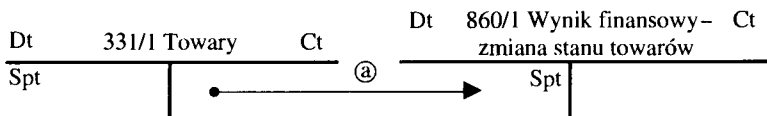
Poniesione koszty zakupu włączone zostały do ceny nabycia zakupionych towarów, dlatego też nie wydzielono tego konta. Liczba powoływanych kont zależy od potrzeb informacyjnych jednostki gospodarczej.

Specyficzne zapisy dostosowawcze firmy handlowej konieczne przy obliczaniu KTS metodą okresową

Zapisy dostosowawcze dotyczące wartości towarów przedstawiają się:

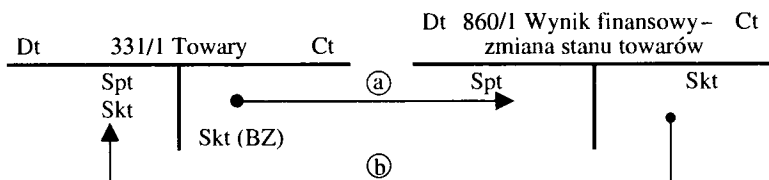
Zapis dostosowawczy „a)” – przeniesienie stanu początkowego towarów na wynik finansowy.

Ponieważ w trakcie okresu sprawozdawczego zakupy towarów nie są księgowane na koncie „Towary”, lecz na odrębnym koncie „331/2 Zakupy towarów”, na koniec okresu na pierwszym z wymienionych kont pozostaje tylko zapas towarów z okresu początkowego. Powinno się zatem przesunąć zapas początkowy towarów (Sp t) kredytuując konto „331/1 Towary” w korespondencji ze stroną debetową konta „860/1 Zmiana stanu towarów” wchodząca do procedury ustalania wyniku finansowego okresu bieżącego, bowiem zapas towarów stanowi część kosztu towarów sprzedanych.

Zapis dostosowawczy „b)” – przeniesienie oszacowanego w drodze inwentaryzacji stanu końcowego towarów na wynik finansowy.

W przypadku stosowania przez firmę handlową okresowej procedury ustalania zapasów, niezbędne jest przeprowadzenie inwentaryzacji stanu końcowego towarów (Sk t) na ostatni dzień okresu sprawozdawczego. Stan ten musi być wprowadzony odpowiednim zapisem dostosowawczym po stronie debetowej konta „Towary” w korespondencji ze stroną kredytową konta „Zmiana stanu towarów” wchodzącego do procedury ustalania wyniku finansowego”. Oznacza to zmniejszenie kosztu towarów dostępnych do sprzedaży o wartość nie sprzedaną, która pozostała w zapasie końcowym.

W związku z powyższymi operacjami w arkuszu roboczym wprowadzona zostaje pozycja „Zmiana stanu towarów” (*Income summary*). Obrazuje ona zmianę stanu towarów pomiędzy okresem końcowym (saldo – Sk t) a saldem początkowym towarów (Sp t). Zmiana stanu towarów jest rachunkiem, w którym nie dokonuje się kompensowania strony kredytowej z debetową, lecz oba salda przenosi bezpośrednio z pozycji „Zapisy dostosowawcze” do pozycji arkusza roboczego „Rachunek zysków i strat”. Taki sposób zalecany jest ze względu na większe zrozumienie problemu zmiany stanu towarów, który nie występuje jako różnica w postaci pojedynczej liczby, lecz jako korekta zakupów okresu bieżącego powiększenie o wartość stanu początkowego i pomniejszenie o wartość stanu końcowego. W rachunku zysków i strat, jeśli strona debetowa zmiany stanu towarów jest większa od jej strony kredytowej ($Sp\ t > Sk\ t$), to oznacza, iż nastąpiła sprzedaż w bieżącym okresie towarów pochodzących nie tylko z bieżących zakupów, ale także z salda początkowego, co powoduje zwiększenie kosztów zakupionych towarów okresu bieżącego. Sytuacja odwrotna oznacza, iż nie tylko pozostała nie sprzedana wartość towarów pochodzących ze stanu początkowego, ale także część zakupionych towarów w okresie bieżącym nie znalazła na-

bywców, czyli ta część osiadła w saldzie końcowym towarów i będzie kosztem uzyskania przychodu dopiero w następnych okresach. Występuje wówczas zwiększenie po stronie kredytowej Rachunku zysków i strat oznaczające zmniejszenie kosztów.

7.5. Ustalanie przychodu ze sprzedaży. Problem kosztów z tytułu należności nieściągalnych. Udzielone skonta na sprzedaży

Przy ustalaniu przychodów ze sprzedaży towarów należy pamiętać o konieczności ujmowania ich zgodnie z zasadą konserwatyźmu i realizacji, czyli tak, aby kwota przychodu była rzeczywiście pewna, możliwa do zrealizowania i nie przeszacowana. Należy ustalić jej wartość netto, dokonując korekty o wartość udzielonych skont na sprzedanych towarach oraz uwzględniając bonifikaty i zwroty sprzedanych towarów, jak również nieściągalne należności – o ile zjawiska tego typu miały w danym okresie miejsce.

Ustawa o rachunkowości w art. 28, ust.1, pkt 7 nakłada obowiązek wyceny należności w kwocie wymaganej zapłaty z zachowaniem zasady ostrożności. Zatem wartość należności od odbiorców winna być aktualizowana z uwzględnieniem stopnia prawdopodobieństwa jej zapłaty w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych (art. 35b ustawy o rachunkowości). W bilansie należy wykazać realną wartość należności, czyli możliwą do uzyskania.

Odpisy aktualizujące należności

Kontem wykorzystywanym do ewidencji należności nieściągalnych jest „206 Odpisy aktualizujące należności” (*Allowance for bad debts*) – to konto o charakterze korygującym do konta „Rozrachunki z odbiorcami”, przedstawiające utratę należności na skutek problemów z ich windykacją. Wartość tego konta wymaga pomniejszenia należności z tytułu ich nieściągalności; należy zatem dokonać korekty należności, doprowadzając do ich wartości rzeczywiście możliwej do uzyskania. Wchodząca do bilansu wartość należności powinna być wolna od wartości oszacowanych należności nieściągalnych, czyli reprezentować należność netto.

Ustalanie kwoty odpisów na należności nieściągalne możliwe jest zgodnie z znowelizowaną ustawą o rachunkowości:

- metodami indywidualnymi poprzez ocenę stopnia zagrożenia zainkasowania należności od poszczególnych dłużników,
- metodami ogólnymi szacowania odpisów.

Metody indywidualne opierają się na dokonaniu odpisu aktualizującego wartość należności od dłużników: postawionych w stan likwidacji lub

upadłości, kwestionujących kwotę należności lub jej zasadność (tzw. należności sporne), objętych postępowaniem oddłużeniowym, zalegających z zapłatą (należności przeterminowane).

Metody ogólnego szacowania należności nieściągalnych polegają na oszacowaniu przez zarząd procentowego udziału kwoty należności nieściągalnych w całości sprzedaży ogółem, w sprzedaży kredytowej, lub na ustaleniu procentu nieściągalności w stosunku do należności podanych w saldzie końcowym. Oszacowania zarząd może dokonać metodami statystycznymi, na bazie danych statystycznych kształtowania się zjawiska w latach poprzednich. Znowelizowana ustawa o rachunkowości (art. 35b, pkt 5) dopuszcza metody ogólne odpisu na należności przeterminowane lub nie przeterminowane o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców.

Metoda indywidualna – przykład

Podstawowy zapis księgowy oszacowanych należności nieściągalnych tą metodą, w przypadku znanej wartości należności nieściągalnych, przedstawia się następująco, np. na skutek likwidacji lub postawienia w stan upadłości konkretnego dłużnika można dokonać bezpośredniego odpisu należności nieściągalnych.

Przykład 19

Ewidencja należności nieściągalnych.

Stan początkowy z bilansu otwarcia konta aktywnego „Rozrachunki z odbiorcami” wynosi 5 000 zł.

Operacje gospodarcze

1. Sprzedano towary odbiorcy „A”, wystawiając fakturę własną sprzedaży o wartości 20 000 zł (pominięto problem podatku VAT).

2. Część należności od kontrahenta „A” została uregulowana przelewem bankowym w wysokości 12 000 zł,

3. Kontrahent „A” postawiony został w stan likwidacji, zatem pozostała część należności stała się nieściągalna 8 000 zł.

Dt	730 Sprzedaż towarów	Ct
	20 000	1)

Dt	200 Rozrachunki z odbiorcami	Ct
Sp)	5 000	12 000
1)	20 000	2)

Dt	130 Rachunek bieżący	Ct
2)	12 000	

Dt	761 Pozostałe koszty operacyjne	Ct
3)	8 000	

Dt	206 Odpisy aktualizujące należności	Ct
		8 000
		3)

Metoda bezpośredniego (indywidualnego) odpisu wymaga ścisłego określenia kwoty należności nieściągalnych, co nie zawsze jest możliwe. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż należności nieściągalne nie wpływają na wysokość przychodu ze sprzedaży, nie korygują go. Przychód identyfikowany jest zgodnie z zasadą memoriałową w chwili wystawienia faktury własnej sprzedaży. Wartość należności nieściągalnych w postaci utworzonego odpisu koryguje wartość końcową należności co oznacza, iż wartość bilansowa (realna zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny wynosi $(25\ 000 - 12\ 000 - 8\ 000) = 5\ 000$ zł. Natomiast w rachunku zysków i strat w pozycji „761 Pozostałe koszty operacyjne” znajdzie swoje odzwierciedlenie kwota odpisu uaktualniającego z tytułu nieściągalności należności.

Zwroty i bonifikaty na sprzedaży

W przypadku występowania bonifikat i zwrotów sprzedanych towarów, fakt ten należy uwzględnić w kwocie przychodów firmy stosując konto „730/1 Zwroty i bonifikaty sprzedanych towarów” (*Sales return and allowance*). Jest to konto korygujące do konta wynikowego przychodów ze sprzedaży „730 Sprzedaż towarów”. Zwroty i bonifikaty obniżają należności od odbiorców oraz zmniejszają przychody; ewidencja będzie wyglądała następująco:

Przykład 20

1. Sprzedaż towarów za 10 000 zł
2. Zwrócono towary (lub udzielono bonifikaty nabywcy) na kwotę 2 000 zł.

730 Sprzedaż towarów		730/1 Zwroty i bonifikaty na sprzedaży		200 Rozrachunki z odbiorcami	
Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
	10 000	2) 2 000		1) 10 000	2) 2 000

Wartość salda „730/1 Zwroty i bonifikaty” udzielone przy sprzedaży towarów jest przenoszona na konto „730 Sprzedaż towarów” i obniża jego wartość. Zatem pozycja przychody ze sprzedaży w „Rachunku zysków i strat” wyniesie 8 000 zł.

Udzielone skonto na sprzedaży – jest to upust udzielony na sprzedaży towarów w przypadku szybkiej regulacji należności. Często zdarza się, iż jednostka handlowa sprzedająca, aby zachęcić kupującego, udziela – w przypadku wcześniejszego uregulowania należności – procentowego skonta. Do księgowania problemów związanych ze skontem na sprzedaży służy konto o nazwie „730/2 Udzielone skonto na sprzedaży” (*Sales discount*). Ma ono charakter konta korygującego do konta „730 Sprzedaż towarów”. Drugim

stosowanym kontem jest konto pozostałych przychodów operacyjnych o nazwie „760/1 Skonto na sprzedaży – nie podjęte” (*Sales discounts not taken*).

Podobnie, jak w przypadku zakupu ze skontem, możliwe są dwa sposoby księgowania skonta na sprzedaży: metodą netto i brutto.

Posłużymy się przykładem dotyczącym sprzedaży towarów.

Sprzedano towary na łączną kwotę 4 000 zł z proponowanym skontem 1/10, n/30, co w przypadku uregulowania należności w ciągu dziesięciu dni od daty zakupu oznacza upust 1% wartości transakcji.

Metoda netto

Metoda ta zakłada, iż skonto zostanie wykorzystane przez kupującego, wobec tego przychody ze sprzedaży należy ująć według wartości netto.

Przykład 21

Operacje gospodarcze w przypadku skorzystania ze skonta przez kupującego:

1) przychody po uwzględnieniu skonta:

$$(4\ 000 - 0,01 \times 4\ 000) = 3\ 960\ \text{zł}$$

2) w ciągu dziesięciu dni należności zostały zainkasowane, czyli wpłynęły środki pieniężne na rachunek bankowy w kwocie 3 960 zł.

730 Sprzedaż towarów			200 Rozrachunki z odbiorcami			130 Rachunek bieżący		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
	3 960	1)	1)	3 960	2)	2)	3 960	

Operacje gospodarcze w przypadku nie skorzystania ze skonta przez kupującego:

1) przychody po uwzględnieniu skonta

$$(4\ 000 - 0,01 \times 4\ 000) = 3\ 960\ \text{zł}$$

2) upłynął termin dziesięciu dni i należności nie zostały zainkasowane, zatem skonto nie zostało wykorzystane przez kupującego 40 zł,

3) zainkasowanie należności w wysokości 4 000 zł na rachunek bankowy po upływie dwudziestu pięciu dni.

730 Sprzedaż towarów			200 Rozrachunki z odbiorcami			130 Rachunek bieżący		
Dt		Ct	Dt		Ct	Dt		Ct
	3 960	1)	1)	3 960	3)	3)	4 000	
	40		2)	40				

760/1 Skonto na sprzedaży - nie podjęte		
Dt		Ct
	40	2)

W przypadku stosowania metody netto przychody ze sprzedaży towarów pozostają zaniżone o wartość nie podjętego skonta przez kupujących. Natomiast kwota nie podjętego skonta stanowi „pozostały przychód operacyjny”.

Metoda brutto

W tej metodzie pierwotnie księgowana jest cała kwota, bez uwzględniania wartości skonta. W razie faktycznie wykorzystanego skonta należy dokonać odpowiedniej korekty zmniejszającej przychody ze sprzedaży o wartość wykorzystanego skonta.

Przykład 22 (dane z przykładu 21)

<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th colspan="2" style="text-align: center;">730 Sprzedaż towarów</th> <th style="text-align: right;">Ct</th> </tr> <tr> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;">Dt</td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> <td style="border-bottom: 1px solid black; text-align: right;">4 000</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; text-align: right;">1)</td> </tr> </table>	730 Sprzedaż towarów		Ct	Dt				4 000	1)	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th colspan="2" style="text-align: center;">200 Rozrachunki z odbiorcami</th> <th style="text-align: right;">Ct</th> </tr> <tr> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;">Dt</td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;">1)</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; text-align: right;">4 000</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; text-align: right;">4 000</td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> <td style="border-bottom: 1px solid black; text-align: right;">3)</td> </tr> </table>	200 Rozrachunki z odbiorcami		Ct	Dt			1)	4 000	4 000			3)	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th colspan="2" style="text-align: center;">130 Rachunek bieżący</th> <th style="text-align: right;">Ct</th> </tr> <tr> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;">Dt</td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;">3a)</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; text-align: right;">3 960</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> </table>	130 Rachunek bieżący		Ct	Dt			3a)	3 960	
730 Sprzedaż towarów		Ct																														
Dt																																
	4 000	1)																														
200 Rozrachunki z odbiorcami		Ct																														
Dt																																
1)	4 000	4 000																														
		3)																														
130 Rachunek bieżący		Ct																														
Dt																																
3a)	3 960																															
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th colspan="2" style="text-align: center;">730/2 Udzielone skonto na sprzedaży</th> <th style="text-align: right;">Ct</th> </tr> <tr> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;">Dt</td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> <td style="width: 50%; border-top: 1px solid black;"></td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black;">3b)</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; text-align: right;">40</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;"></td> </tr> </table>			730/2 Udzielone skonto na sprzedaży		Ct	Dt			3b)	40																						
730/2 Udzielone skonto na sprzedaży		Ct																														
Dt																																
3b)	40																															

W metodzie brutto przychody ze sprzedaży są korygowane o wartość udzielonego skonta i kwota wchodząca do „Rachunku zysków strat” jest kwota rzeczywiście otrzymaną $(4\ 000 - 40) = 3\ 960$ zł.

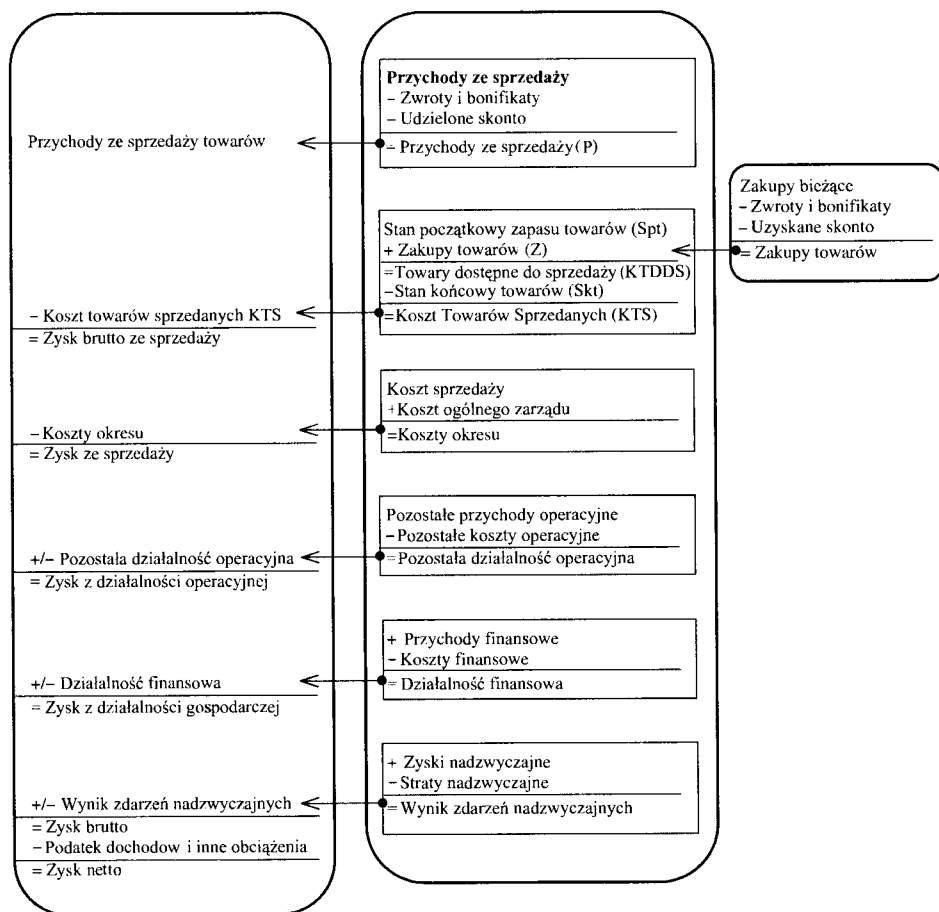
W dalszych rozważaniach zawartych w niniejszym podręczniku wykorzystana będzie jedynie metoda brutto.

Ustalenie zysku firmy handlowej w przypadku występowania omówionych wcześniej pozycji przedstawiono sumarycznie w postaci algorytmu (schemat 18).

W schemacie 18 dla uproszczenia procedury obliczania wyniku finansowego pominięto problematykę podatku od towarów i usług VAT – należnego przy zakupie oraz VAT – należnego przy sprzedaży.

Założono, iż przedsiębiorstwo nie osiągnęło limitu obrotu (w tym przypadku przychodu ze sprzedaży) obligującego do stosowania podatku VAT (w 2002 roku istnieje zwolnienie podmiotowe, jeśli obrót przedsiębiorstw nie przekroczy 10 000 €).

Schemat 18. Obliczenie zysku jednostki handlowej

7.6. Przykład wykorzystania arkusza roboczego do sporządzenia sprawozdań finansowych firmy handlowej

W celu zilustrowania prawidłowego sporządzania bilansu i rachunku zysków i strat w arkuszu roboczym posłużono się poniższym przykładem praktycznym.

Przykład 23

Dwaj przedsiębiorcy „X” i „Y” założyli spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością o profilu handlowym: zakup i sprzedaż komputerów. Wspólnicy wpłacili na rachunek bankowy otwarty dla spółki po 25 000 zł. Wpłaty zakwalifikowano jako kapitał podstawowy – zakładowy. Środki pieniężne zdeponowane w banku przeznaczone zostały na nowo rozpoczynaną działalność handlową, którą podjęli z dniem 1 stycznia 200x roku. Kupili zapas początkowy dziesięciu komputerów przeznaczonych do odsprzedaży oraz materiały pomocnicze w postaci dyskietek, papieru komputerowego i materiałów biurowych. Zakupili także do obsługi firmy jeden komputer profesjonalny, który będzie amortyzowany stopą 30% w stosunku rocznym i dokonali przedpłaty za styczeń i luty z tytułu wydzierżawionego na działalność gospodarczą lokalu. W trakcie okresu sprawozdawczego w miesiącu styczniu miały miejsce różne operacje gospodarcze, które znalazły odzwierciedlenie w następującym zestawieniu sald na dzień 31 stycznia (procedurę księgowania w trakcie stycznia celowo pominięto, celem uwypuklenia specyfiki zapisów dostosowawczych jednostki handlowej).

Stan kont syntetycznych księgi głównej spółki z o.o. na dzień 31 stycznia po dokonanych operacjach gospodarczych w miesiącu styczniu, ale jeszcze przed wprowadzeniem na koniec miesiąca zapisów dostosowawczych kształtuje się:

1. Rachunek bieżący	5 000
2. Kasa	2 000
3. Należności od odbiorców	28 000
4. Towary - wartość stanu początkowego (Sp z dnia 01.01.) zakupionych dziesięciu komputerów	35 000
5. Materiały pomocnicze (Sp z dn 01.01.)	1 000
6. Przedpłata czynszu dokonana za dwa miesiące z góry – RMK-czynne	3 000
7. Przedpłata ubezpieczenia majątkowego, dokonana na początku stycznia na rok z góry - RMK-czynne	3 600
8. Środki trwałe - profesjonalny komputer na własne potrzeby jednostki	6 000
9. Zobowiązania wobec dostawców	4 100
10. Kredyt bankowy (zaciągnięty na początku stycznia z terminem płatności na koniec pierwszego kwartału wraz z odsetkami 14,4% w stosunku rocznym)	10 000
11. Otrzymało przedpłatę w wysokości 1 000 za dwa miesiące z góry z tytułu zaliczki na poczet specjalistycznego wyposażenia do grafiki komputerowej	1 000
12. Sporządzono listę płac i dokonano wypłaty pracownikom	5 500
13. Sprzedano komputery według cen sprzedaży	53 000
14. Zwrot przez klienta sprzedanego mu komputera	1 500
15. Udzielone skonto klientowi przy sprzedaży	1 000
16. Zakup komputerów w ciągu stycznia według cen nabycia (cena zakupu + koszty zakupu)	20 000
17. Uzyskane skonto przy zakupie	500
18. Zwrot dostawcom komputera – reklamacja jakościowa	2 000
19. Koszty – reklama w telewizji	9 000
20. Kapitał zakładowy	50 000

Należy dokonać procedury księgowej na koniec okresu sprawozdawczego, wprowadzając odpowiednie zapisy dostosowawcze, oraz sporządzić sprawozdania finansowe na potrzeby wewnętrzne – wykorzystując arkusz roboczy.

Dyspozycje

I. Sporządzić „Zestawienie sald” w arkuszu roboczym.

II. Należy dokonać zapisów dostosowawczych w arkuszu roboczym na dzień 31 stycznia (w celu pełniejszego zrozumienia istoty zapisów dostosowawczych w arkuszu poprzedzimy je zapisami na kontach):

a) przeniesienie salda początkowego towarów w celu ustalenia „Zmiany stanu towarów” w „Rachunku zysków strat”. Saldo początkowe zakupionych komputerów przeznaczone było do sprzedaży, zatem zakłada się w pierwszym kroku postępowania, iż komputery zostały sprzedane i przenosi się ich wartość po stronie debetowej (kosztowej) „Rachunku zysków i strat”

Dt			860/1 Wynik finansowy		
331/1 Towary			– Zmiana stanu towarów		
Sp		Ct	a)		Ct
35 000		35 000	35 000		
		a)			

b) na podstawie przeprowadzonej w dniu 31 stycznia inwentaryzacji wyceniono (według cen nabycia) zapas końcowy komputerów gotowych przeznaczonych do sprzedaży na kwotę 28 000 złotych. Należy dokonać odpowiedniej korekty dostosowującej zapis tej informacji następującym zapisem:

Dt			860/1 Wynik finansowy –		
Zmiana stanu towarów			Zmiana stanu towarów		
a)		Ct	b)		Ct
35 000		28 000	28 000		
		b)			

Dt			331 Towary		
Sp)		Ct	a)		Ct
35 000		35 000	35 000		
28 000					28 000
					Skt

W wyniku zapisu dostosowawczego „b)” nastąpiło zaksięgowanie stanu końcowego na koncie „Towary” oraz po stronie przychodowej wyniku finansowego, co znajduje odzwierciedlenie w „Rachunku zysków i strat”. Stan ten oznacza pomniejszenie kosztów okresu bieżącego na skutek osiadłych kosztów w towarach nie sprzedanych.

W konsekwencji powyższych dwóch zapisów dostosowawczych (a i b) należy stwierdzić, iż zmiana stanu towarów nastąpiła o 7 000 zł (35 000 Dt – 28 000 Ct) po stronie kosztowej (Dt „Wyniku finansowego”), co oznacza iż przybyło kosztów okresu bieżącego na skutek sprzedaży o 7 000 zł towarów pochodzących z salda początkowego (czyli zakupionych w okresie poprzednim).

W zapisach dostosowawczych arkusza roboczego w przypadku wystąpienia następnych operacji gospodarczej dotyczących tej samej pozycji należy dokonać sumowania, podając kwotę narastająco. Zatem w kolumnie „Zapisy dostosowawcze” w pozycji „RMK-czynne” wystąpi ostatecznie kwota po stronie kredytowej 1 800 zł (300 + 1 500),

g) koszt odsetek od otrzymanego z banku kredytu, którym dysponowano w styczniu:

stopa procentowa w stosunku miesięcznym wyniesie 14,4% : 12 = 1,2%
 $10\,000 \times 0,012 = 120 \text{ zł}$

Dt 641 RMK - bierne * Ct	Dt 751 Koszty finansowe Ct
120	g) 120
g)	

Zapis dostosowawczy powoduje uaktualnienie przyszłych pewnych zobowiązań wobec banku oraz kosztów okresu bieżącego, czyli okresu w którym jednostka rzeczywiście wykorzystwała kredyt na potrzeby działalności gospodarczej,

h) zapis dostosowawczy narosłego, lecz jeszcze nie zaksięgowanego przychodu z tytułu oddania części zamówionych modułów graficznych 480 zł (stanowiących integralną część komputera-towaru), pozostało do rozliczenia $1000 - 480 = 520 \text{ zł}$ na miesiące następne.

840 Rozliczenia międzyokresowe					
Dt	przychodów	Ct	Dt	Sprzedaż towarów	Ct
h) 480	1 000	Sp		480	h)
Sk 520					

Zapis dotyczący podatku dochodowego

Zakładamy, iż wypracowany zysk brutto odpowiada podstawie opodatkowania a stopa podatku dochodowego wynosi 27%.

Należy zsumować stronę debetową (74 670 zł) oraz stronę kredytową (83 980 zł) „Rachunku zysków i strat”, po czym od strony kredytowej odjąć debetową. Dodatnia różnica stanowi zysk brutto (9 310 zł, który należy pomnożyć przez stopę podatku (0,27), aby otrzymać wartość obciążenia tą daniną (2 514 zł). Zapis dostosowawczy należy odpowiednio zaksięgować po stronie debetowej w pozycji „870 Podatek dochodowy” w korespondencji ze stroną kredytową konta „223 Rozrachunki z US z tytułu podatku dochodowego”. Następnie należy uzupełnić wszystkie pozostałe kolumny wpisując kwotę obliczonego podatku po stronie debeto-

* Konto RMK-bierne (pełna nazwa „Bierne rozliczenia międzyokresowe”)

wej „Rachunku zysków i strat” a zobowiązania publiczno-prawne z tytułu podatku do arkusza bilansowego po stronie kredytowej.

W ostatniej pozycji arkusza roboczego należy wpisać zysk netto, czyli wartość zysku brutto po korekcie o podatek dochodowy, przenosząc jego wartość (6 796 zł) ze strony debetowej „Rachunku zysków i strat” na stronę kredytową bilansu. Ten ostatni zapis jest równoznaczny z zamknięciem konta wynik finansowy.

Arkusz roboczy spółki handlującej komputerami ujęto w tabelicy 14, z której wynika, że na wartość towarów sprzedanych po cenie nabycia (KTS) w kwocie 24 500 zł, składają się:

- wartość zakupionych towarów w okresie bieżącym i przeznaczonych do sprzedaży 20 000 zł,
- zwrot towarów zakupionych i ewentualne bonifikaty (2 000 zł),
- skonto uzyskane od dostawców towarów (500 zł)
- ujemna zmiana stanu towarów (Skt < Spt; – sprzedano z salda początkowego), powodująca powiększenie kosztów okresu bieżącego
(35 000 – 28 000) = 7 000 zł.

Po stronie kosztowej (debetowej) „Rachunku zysków i strat” oprócz kosztu towarów sprzedanych są koszty rodzajowe poniesione w bieżącym okresie i koszt finansowy z tytułu narosłych odsetek od kredytu.

Procedurę ustalania KTS zawartą w arkuszu roboczym można zobrazować prezentacją na kontach T-owych.

Różne konta			Dt 331/2 Zakupy towarów Ct			331/3 Zwroty, bonifikaty towarów Ct		
Dt	np. 200 /100	Ct	Dt	331/2 Zakupy towarów	Ct	Dt	331/3 Zwroty, bonifikaty towarów	Ct
2)	2 000	20 000 1)	1)	20 000	20 000 1z)	2z)	2 000	2 000 2)
3)	5 00							

Dt	331/4 Uzyskane skonto	Ct
		500 3)

860 Wynik finansowy – Rachunek zysków i strat				Dt 331 Towary Ct				
Dt		Ct	Dt	331 Towary	Ct	Dt	331 Towary	Ct
a)	35 000	28 000 b)	Sp)	35 000	35 000 a)			
1z)	20 000	2 000 2z)	b)	28 000				
		500 3z)						
ODt	55 000	Oct	30 500					
		KTS*	24 500					

* W arkuszu roboczym w kolumnie „Rachunek zysków i strat” ustalany jest wynik finansowy. Należy uznać, iż konto „Wynik finansowy” jest odzwierciedleniem sprawozdania „Rachunek zysków i strat”. Ustalany jest w nim nie tylko „KTS – koszt towarów sprzedanych”, ale także inne koszty oraz rzeczywiście osiągnięte przychody z różnych tytułów, co w konsekwencji prowadzi do ustalenia zysku brutto, obciążenia podatkiem dochodowym i zysku netto.

Tablica 14. Arkusz roboczy firmy handlowej

Lp.	Konta nazwa	symbol	Zestawienie sald		Zapisy dostosowawcze		Zestawienie sald po zapisach dostosowawczych		Rachunek zysków i strat		Arkusz bilansowy	
			Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
1	Środki trwałe	010	6 000				6 000				6 000	
2	Umorzenie środków trwałych	070				150		150				150
3	Materiały pomocnicze	311	1 000			600	400				400	
4	Towary wg cen nabycia	331/1	35 000		28 000	35 000	28 000				28 000	
5	Zakupy towarów wg cen nabycia	331/2	20 000				20 000			20 000		
6	Zwrot towarów dostawcom (reklamacje)	331/3		2 000				2 000				
7	Skonto, bonifikaty uzyskane od dostawców	331/4		500				500				
8	Należności od odbiorców	200	28 000				28 000				28 000	
9	Kasa	100	2 000				2 000				2 000	
10	Rachunek bieżący	130	5 000				5 000				5 000	
11	RMK-czynne (Przedpłaty)	640	6 600			1 800	4 800				4 800	
12	Kapitał własny (podstawowy)	801		50 000				50 000				50 000
13	Zobowiązania wobec dostawców	210		4 100				4 100				4 100
14	Kredyty bankowe	134		10 000				10 000				10 000
15	Rozliczenie międzyokresowe przychodów	840		1 000	480			520				520
16	Sprzedaż towarów	730		53 000		480		53 480		53 480		
17	Zwrot towarów i bonifikaty przy sprzedaży	730/1	1 500				1 500		1 500			
18	Udzielone skonto przy sprzedaży	730/2	1 000				1 000		1 000			
19	Koszty reklamy i reprezentacji	406	9 000				9 000		9 000			
20	Wynagrodzenia		5 500				5 500		5 500			
			120 600	120 600								
21	Wynik finansowy (zmiana stanu towarów)	860/1			35 000	28 000	35 000	28 000			35 000	28 000
22	Amortyzacja	400				150		150				
23	Zużycia materiałów	401				600		600				
24	Pozostałe koszty (Koszt ubezpieczenia)	407				300		300				
25	Usługi obce (Koszt czynszu)	402			1 500		1 500		1 500			
26	RMK-bierne	641				120		120				120
27	Koszty finansowe	751			120		120		120			
28	Rozrachunki z US z tyt. podatku dochodowego	223				2 514						2 514
29	Podatek dochodowy	870			2 514				2 514			
30	Zysk netto	860							6 796			6 796
					68 664	68 664	148 870	148 870	83 980	83 980	74 200	74 200

stawka procentowa podatku dochodowego	27%
Dane do zapisów dostosowawczych:	
a),b) stan końc. zapasu towarów na dzień 31.12	28 000
c) stan końc. materiałów pomocniczych	400
d) umorzenie środka trwałego	150
e) wygasłe ubezpieczenia	300
f) czynsz za lokal	1 500
g) odsetki od kredytu	120
h) rozliczenie przychodów	480

Obliczenia pomocnicze:

Razem (koszty/przychody)	74 670	83 980
zysk brutto	9 310	
Naliczony podatek dochodowy	2 514	
zysk netto	6 796	

Rentowność sprzedaży (ROS) 13,3%

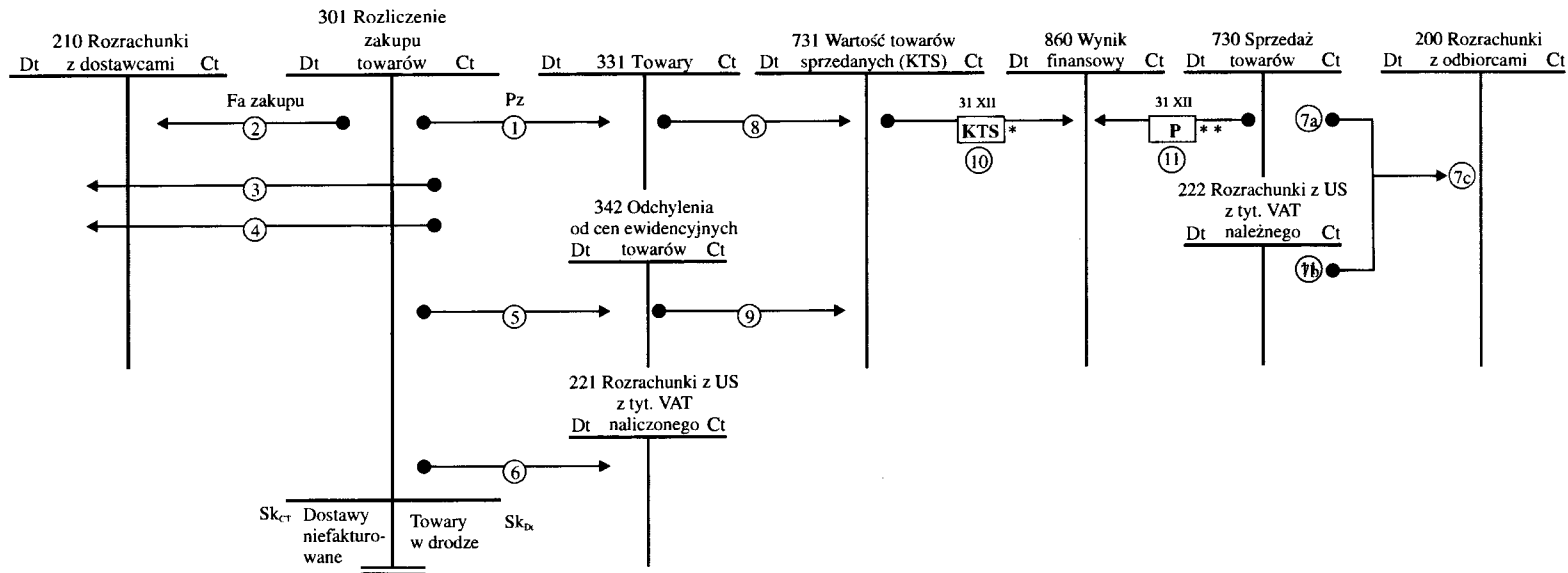
7.7. Metoda systematycznego ustalania zapasów oraz kosztu towarów sprzedanych w firmie handlowej

Metoda ta opiera się na księgowaniu systematycznym każdej pojedynczej operacji mającej wpływ na zapasy towarów. Oprócz zapisów na kontach syntetycznych zapasów prowadzi się także rejestr zakupu i sprzedaży towarów dla każdego rodzaju zapasów. Rejestry te stanowią analitykę do konta „Towary” oraz istotne narzędzie kontrolne ich stanów. Zakupy jak i wydania towarów rejestrowane są po zaistnieniu udokumentowanej operacji wprost na koncie „331 Towary”. Saldo tego konta na koniec okresu reprezentuje sumę stanu końcowego wszystkich rejestrów szczegółowych. Przy zastosowaniu procedury ciągłej koszty zakupu są zapisywane w rejestrze oraz bezpośrednio na koncie „Towary”. Zatem towary wycenione są według ceny nabycia (cena zakupu + koszty zakupu). Graficznie na kontach T-owych przedstawiono ciągłą procedurę księgową (schemat 19). Dla pełniejszego obrazu wprowadzono konta: „301 Rozliczenie zakupu towarów”, „342 Odchylenia od cen ewidencyjnych towarów”, „221 Rozrachunki z US z tyt. VAT naliczonego i jego rozliczenie”.

Konto „Rozliczenie zakupu towarów” służy do rozliczenia transakcji zakupów z poszczególnymi dostawcami. Rozliczenie danej transakcji możliwe jest jedynie wówczas, gdy transakcja jest kompletna, co oznacza, iż otrzymano zarówno fakturę (Fa VAT), jak i przyjęto towar do magazynu firmy na podstawie dowodu księgowego Pz-przyjęcie zewnętrzne. W przypadku, gdy jednostka gospodarcza jest podatnikiem podatku VAT (zatem, jeśli jej obrót wyniósł ponad 10 000 € lub z wyboru, gdy nie jest zwolniona przedmiotowo) to dokonuje wyksięgowania podatku naliczonego VAT przy zakupie, jeśli podlega on odliczeniu od podatku należnego przy sprzedaży. Sytuacja ta jest możliwa tylko wówczas, jeśli jednostka nabyła towar z naliczonym VAT-em (stawką 22% lub 7%), i jednocześnie zakupy służą sprzedaży opodatkowanej. W przeciwnym razie podatek VAT naliczony powiększa wartość nabytych towarów. Rozliczenie zakupu towarów polega także na wyksięgowaniu odchyleń, jeśli firma przyjęła do rozliczeń stałe ceny ewidencyjne np. na poziomie przeciętnej ceny z okresu poprzedniego. W przypadku, gdy stałe ceny ewidencyjne nabycia towarów są niższe od ich rzeczywistych cen nabycia mamy do czynienia z odchyleniami dodatnimi – debetowymi.

W sytuacji odwrotnej, gdy stałe ceny ewidencyjne są wyższe – mamy do czynienia z odchyleniami ujemnymi kredytowymi. Do ewidencji odchyleń służy konto korygujące do konta „331 Towary” zwane „342 Odchylenia od cen ewidencyjnych towarów”.

Schemat 19. Procedura ciągła ustalania wartości towarów sprzedanych (KTS) oraz przychodu ze sprzedaży

* **KTS** – koszt towarów sprzedanych wg. cen nabycia

** **P** – przychód netto ze sprzedaży towarów (bez podatku VAT)

W przypadku odchyłeń debetowych następuje podwyższenie wartości ewidencyjnej towarów, a przypadku kredytowych obniżenie jej do poziomu rzeczywistego. Odchylenia powinny być rozliczone zgodnie z kierunkiem rozdysponowania towarów: na część przypadającą na sprzedane towary i na część towarów pozostających w saldzie końcowym na dzień bilansowy. (Firmy handlowe mają prawo wyboru ceny ewidencyjnej, mogą ją przyjąć na poziomie ceny detalicznej brutto, czyli ceny nabycia plus ustalonego przez zarząd % marży handlowej, czy też inaczej ustalonej).

Konto „Rozliczenie zakupu towarów” ma charakter konta aktywno-pasywnego i może na dzień bilansowy (lub inny dzień) posiadać dwa salda: oznaczające:

- nie rozliczone transakcje po stronie debetowej SK_{Dt} oznaczające „Towary w drodze”, stanowiące aktywa bilansu, wskazujące na fakt, iż do danej transakcji przyszła faktura (Fa VAT), natomiast brak jest jeszcze towarów na dzień bilansowy (lub inny),

- nie rozliczone transakcje po stronie kredytowej SK_{Dt} „Dostawy nie fakturowane”, świadczące o tym, iż towary zostały dostarczone firmie, natomiast brak jest na nie faktury zakupu na dzień bilansowy (lub inny). Stanowią one zobowiązania z tytułu dostarczonych towarów.

W celu ustalenia sald końcowych należy osobno ustalić saldo debetowe kompletując każdą transakcję z kontrahentami oraz osobno saldo kredytowe. Nie wolno kompensować obrotów debetowych z kredytowymi.

Graficznie na kontach T-owych można przedstawić procedurę ciągłą ustalania KTS oraz uzyskanego przychodu w przypadku podatników VAT.

Operacje gospodarcze (por. schemat 19):

- 1) wartość zakupionych i przyjętych do magazynu towarów od dostawcy X w ciągu bieżącego okresu – (Pz),

- 2) otrzymano fakturę VAT od dostawcy X na zakupione towary (Fa VAT)

- 3) bonifikaty (zwroty) towarów (korekta zmniejszająca kwotę faktury)

- 4) otrzymane skonta przy zakupie towarów (metoda brutto korekta zmniejszająca kwotę faktury),

- 5) wyksięgowanie odchyłeń od cen ewidencyjnych towarów dodatnich –debetowych (rzeczywista cena nabycia zawarta w fakturze jest wyższa od przyjętej stałej ceny ewidencyjnej),

- 6) wyksięgowanie podatku naliczonego VAT (PK- polecenie księgowania), który podlega odliczeniu od podatku należnego przy sprzedaży,

- 7) sprzedaż towarów według wg cen sprzedaży (wystawienie Fa własnej sprzedaży VAT, zapłata nastąpi później):

- a) wartość netto (bez VAT),
- b) podatek należny od sprzedaży VAT (np 22%),
- c) wartość brutto (wartość netto + VAT),

8) wydanie towarów do sprzedaży według cen ich nabycia (dowód księgowy Wz-wydanie zewnętrzne)

9) odchylenia debetowe proporcjonalnie przypadające na sprzedane towary,

10) przeniesienie kosztu towarów sprzedanych (KTS) na dzień bilansowy na „Wynik finansowy”,

11) Przeniesienie przychodu ze sprzedaży na wynik finansowy na dzień bilansowy.

W przypadku firm handlowych w porównawczym rachunku zysków i strat występuje pozycja „Wartość sprzedanych towarów wg cen nabycia (KTS)”. Zatem w metodzie systematycznej powołano odpowiednie konto do funkcjonowania „731 Wartość (koszt) towarów sprzedanych po cenie nabycia”.

Zapasy towarów należy wyceniać według ceny nabycia lub też według wartości netto możliwej do uzyskania towarów w zależności od tego, która z tych kwot jest niższa (zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny).⁷³ Według MSR-2, cena nabycia towarów powinna się składać ze wszystkich kosztów zakupu (cen zakupu, ceł importowych, i pozostałych nie odzyskiwalnych podatków), oraz kosztów transportu, załadunku, wyładunku i innych kosztów poniesionych w trakcie doprowadzenia zapasu towarów do ich aktualnego miejsca i stanu. Występuje pełna zbieżność polskiego prawa bilansowego z MSR-2 w zakresie definicji ceny nabycia Ustawa o rachunkowości (art. 28, ust. 2), za cenę nabycia uważa: cenę zakupu towarów obejmującą kwotę należną sprzedającemu (bez podlegającego odliczeniu podatku VAT i akcyzy), powiększoną w przypadku importu o obciążenia o charakterze publiczno-prawnym a także powiększoną o koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem do wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, jak też załadunku, wyładunku, składowania, a obniżoną o rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia i odzyski.

W rzeczywistości gospodarczej w świetle MSR-2, (nie ma także przeszkód ustawowych art. 28, ust. 3) można stosować technikę ustalania cen nabycia zapasów towarów opartą na cenach detalicznych, stanowiącą pewnego rodzaju odmianę metody systematycznego ustalania zapasów.

⁷³ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., MSR-2, s. 125.

Metoda detaliczna ustalania cen nabycia zapasów towarów

Dla ułatwienia ustalenia ceny nabycia towarów można stosować metodę detaliczną, jeśli w jej wyniku otrzymuje się przybliżoną kwotę ceny nabycia. Wówczas istnieje możliwość sporządzania rachunku zysków i strat bez inwentaryzacji. Metoda oparta na cenach detalicznych jest często wykorzystywana w jednostkach handlu detalicznego do wyceny dużej liczby szybko rotujących i posiadających podobne marże pozycji zapasów.⁷⁴ Cenę nabycia ustala się poprzez zmniejszenie wartości zapasów towarów cenach sprzedaży o odpowiedni przeciętny procent marży brutto dla poszczególnych sklepów. Zakupy towarów rejestrowane są zarówno w koszcie ich nabycia, jak i w detalicznej wartości sprzedaży, przeliczonej według detalicznych cen ich sprzedaży. Procentowa marża brutto szacowana jest na podstawie tych dwóch wyżej wymienionych, zarejestrowanych wielkości. Po jej oszacowaniu stosuje się ją w odniesieniu do wielkości sprzedaży w danym okresie sprawozdawczym, odczytanej z rejestru sprzedaży (kas fiskalnych), aby znaleźć koszt towarów sprzedanych KTS. Procedura obliczania KTS przebiega następująco:

Przykład 24

Pozycja	Wartość według historycznej ceny nabycia	Wartość według cen detalicznych Rejestr kasy fiskalnej
Saldo początkowe towarów (Sp t)	8 000 zł	11 000 zł
Zakupy w ciągu okresu (Z)	16 000 zł	22 000 zł
Towary dostępne do sprzedaży (TDDS)	24 000 zł	33 000 zł

$$\text{Wskaźnik marży brutto na sprzedaży} = \frac{(33\,000 - 24\,000)}{33\,000} = 27,27\%$$

Skoro marża brutto (zysk brutto) na sprzedaży stanowi 27,27%, to na zasadzie dopełnienia koszt towarów sprzedanych wynosi 72,73% wartości sprzedaży. Uzyskana w ten sposób wielkość służy do obliczania KTS, czyli – w przypadku sprzedaży w okresie sprawozdawczym na poziomie 10 000 zł – koszt towarów sprzedanych będzie wynosił:

$$\text{KTS} = 72,73\% \times 10\,000 \text{ zł} = 7\,273 \text{ zł}$$

Jeśli firma handlowa prowadzi ewidencję towarów w cenach detalicznych brutto to wówczas może w zakładowym planie kont powołać do funkcjonowania dwa konta odchyłeń „Odchylenia od cen ewidencyjnych – marża brutto”, „Odchylenia od cen ewidencyjnych – VAT”.⁷⁵

⁷⁴ Tamże, s. 127.

⁷⁵ Świdorska G. K. (red.), *Wzorcowy Plan Kont ...* dz. cyt. s 34-35.

7.8. Procesy gospodarcze przedsiębiorstwa produkcyjnego

Procedura księgową przedsiębiorstwa produkcyjnego, którego główną funkcją jest przerób zakupionych materiałów i półfabrykatów w wyroby gotowe, jest bardziej złożona niż firmy handlowej. Wprawdzie niektóre procesy w obu rodzajach przedsiębiorstw są takie same, np. proces zarządzania, finansowania, sprzedaży, to jednak istnieje pomiędzy nimi zasadnicza różnica, polegająca na tym, że w firmach handlowych nie występuje przerób i związane z nim koszty, natomiast występują one w przedsiębiorstwach produkcyjnych. Przedsiębiorstwa te wymagają oczywiście odpowiedniej procedury księgowej, dostarczającej danych do wewnętrznego sterowania procesem produkcji.⁷⁶

Koszty wyrobów wytworzonych w przedsiębiorstwie produkcyjnym obejmuje nie tylko zakupione i zużyte materiały, lecz także różne inne elementy kosztów, poniesione w celu przetworzenia tychże materiałów w wyroby gotowe.

Koszty wytworzenia produktów sprzedanych noszą kosztów wyrobów sprzedanych (KWS) i obejmuje:

- koszty zużytych materiałów,
- koszty robocizny,
- inne koszty pośrednio produkcyjne (koszty wydziałowe).

W przedsiębiorstwach produkcyjnych stosowane są dwa podstawowe systemy księgowości, które podane zostały poniżej.

Ogólny system księgowości (*general accounting system*), opierający się na okresowym ustalaniu zapasów (*periodic inventory procedures*) poprzez inwentaryzację oraz ich wycenę. System ten w głównej mierze wykorzystują firmy handlowe, ale również – na zasadzie dobrowolności – małe przedsiębiorstwa produkcyjne.

System rachunku kosztów (*cost accounting system*) opierający się na stałych, systematycznie, w sposób ciągły dokonywanych procedurach księgowych (*perpetual inventory procedures*). Jest to systematyczny rachunek kosztów. Dostarcza on bardziej dokładnych informacji, niezbędnych do sterowania produkcją i minimalizacją kosztów. Na ogół stosowane są dwa podstawowe, tradycyjne rachunki kosztów: rachunek kosztów zleceń (kalkulacja doliczeniowa – *job order costing*) oraz rachunek kosztów produkcji ciągłej (kalkulacja podziałowa – *process costing*), oraz nowoczesne rachunki

⁷⁶ A. Dziuba-Burczyk, *Księgowość małych firm. Nowe kompleksowe ujęcie – arkuszy roboczy*, WPSB, Kraków 1994, s.161-163.

kosztów takie jak np. rachunek kosztów działań ABC (*activity based costing*), czy kalkulacja typu JIT (*Just in Time – wszystko dokładnie na czas*).

Określając wartość zapasów, przedsiębiorstwa produkcyjne mogą wykorzystywać jedną z dwóch głównych metod, a więc:

- **metodę periodyczną** (*the periodic inventory system*) – czyli system okresowej procedury ustalania zapasów,

- **metodę ciągłą** (*the perpetual inventory system*) – czyli systematyczny system księgowania zapasów.

Przedsiębiorstwo produkcyjne wytwarza wyroby, które sprzedaje, natomiast firma handlowa zakupuje je i odsprzedaje bez przetwarzania, a więc w tej samej fizycznej postaci. Jak widać z przedstawionych prezentacji graficznych, rachunkowość przedsiębiorstwa produkcyjnego (schemat 20 na str. 261) jest bardziej złożona niż jednostki usługowej (schemat 15 na str. 229) czy też firmy handlowej (schemat 17 na str. 232).

Obliczenie kosztów wyrobów wytworzonych jest o wiele bardziej skomplikowane niż ustalenie dokonanych zakupów netto. Główna różnica w ustaleniu wyniku finansowego pomiędzy przedsiębiorstwem produkcyjnym a firmą handlową sprowadza się do tego, iż przedsiębiorstwo bierze pod uwagę koszty wytworzenia wyrobów gotowych, podczas gdy firma- zakupy netto (po odjęciu skont, bonifikat, zwrotów a w przypadku podatników VAT – podatku naliczonego).

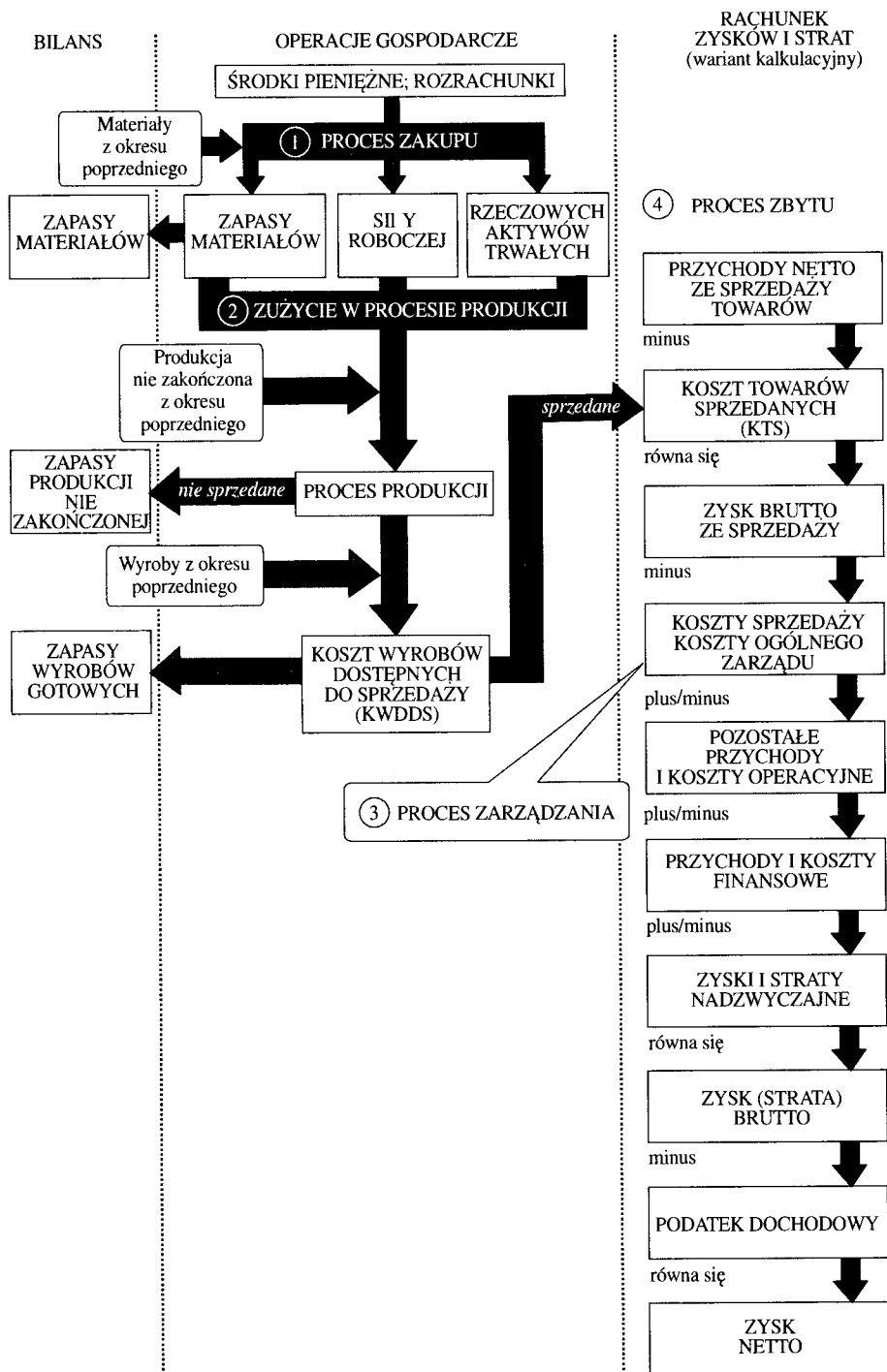
7.9. Przepływ kosztów w przedsiębiorstwie produkcyjnym. Koszty produktu a koszty okresu

Ponieważ proces produkcji różni się od procesu sprzedaży oraz zarządzania przedsiębiorstwem jako całością, istnieje konieczność odtworzenia stanów na koniec okresu dwóch grup kont w ogólnym systemie księgowości, a mianowicie:

- kont dotyczących kosztów procesu wytworzenia produktów,
- kont kosztów okresu, poniesionych bardziej ze względu na upływ czasu niż na wielkość wytwarzanych produktów (chodzi tu o koszty ogólnego zarządu oraz sprzedaży, przypisane do konkretnego okresu, w którym powstały).

Koszty związane z wytwarzaniem konkretnych produktów noszą nazwę **kosztów produktu**. Aby obliczyć zysk brutto, koszty te – zgodnie z zasadą współmierności – należy przyporządkować przychodom okresu, w którym te produkty sprzedano. Inne pozycje kosztów poniesionych przez

Schemat 20. Procesy gospodarcze przedsiębiorstwa produkcyjnego a ustalanie kosztu wyrobów sprzedanych (KWS) i wyniku finansowego

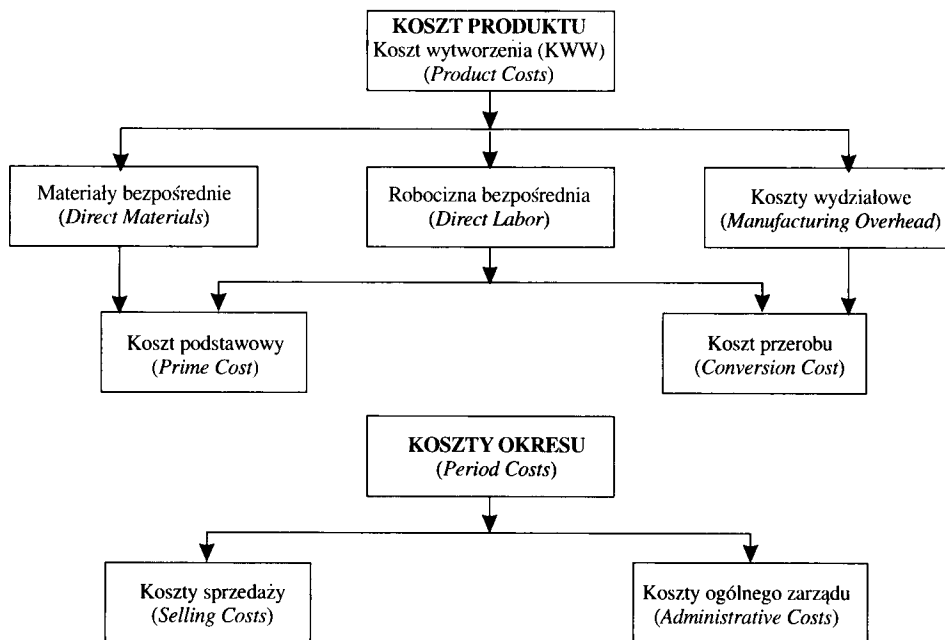
przedsiębiorstwo przyporządkowywane są przychodom w tym okresie, w którym powstały i noszą nazwę **kosztów okresu**. Chodzi tu przede wszystkim o koszty administracji i zarządzania oraz koszty sprzedaży.

Jak z tego wynika, koszty okresu zawsze mają wpływ na wynik finansowy okresu, w którym zostały poniesione, natomiast koszty produktu dodawane są pierwotnie do aktywów firmy (powiększają aktywa) i nie mają wpływu na wynik aż do momentu, kiedy produkty będące ich nośnikami zostaną sprzedane, przy czym sprzedaż może oczywiście nastąpić w późniejszym okresie sprawozdawczym niż ten, w którym koszty te poniesiono. Koszty okresu nie mogą być gromadzone, gdyż nie posiadają zapasów.

W firmie handlowej kosztami okresu są wszystkie – oprócz kosztów nabycia towarów – poniesione przez nią w tym okresie koszty normalnej działalności handlowej i oczywiście wpływają one na jego wynik finansowy.

Koszty produktu (koszt wytworzenia wyrobów) oraz koszty okresu przedstawiono graficznie za pomocą schematu 21.

Schemat 21. Koszty produktu a koszty okresu

Źródło: opracowanie własne, na podstawie R. H. Garrison, *Managerial Accounting*, dz. cyt., s. 28.

W przedsiębiorstwie produkcyjnym koszty związane z wytwarzaniem wyrobów powiększają wartość aktywów w postaci zapasów wyrobów gotowych i dopiero w momencie ich sprzedaży przekształcają się w koszty wyrobów sprzedanych. Dotyczą one tego okresu, w którym nastąpiła sprzedaż. Koszty okresu przedsiębiorstwa produkcyjnego obejmują te grupy kosztów ogólnych, które nie zależą od wielkości produkcji, lecz są ponoszone w celu zapewnienia normalnej działalności w konkretnym okresie; do tego też okresu są przypisane i noszą nazwę kosztów okresu. Obejmują one koszty zarządzania firmą jako całością (koszty ogólnego zarządu) oraz koszty związane z bezpośrednią obsługą procesu sprzedaży, czyli koszty sprzedaży.

Do kosztów okresu, w którym je poniesiono zalicza się zarówno według ustawy o rachunkowości (art. 28, ust. 3) jak i MSR-2 następujące pozycje:⁷⁷

- nietypowe wielkości kosztów (zużycie ponadnormatywne) zmarnowanych materiałów, robocizny, oraz innych kosztów produkcyjnych (np. w wyniku niskiego poziomu produkcji lub w wyniku niewykorzystania zdolności produkcyjnej któregoś z urządzeń przedsiębiorstwa),

- koszty magazynowania półproduktów (wyrobów gotowych), chyba, że poniesienie tych kosztów jest niezbędne w trakcie procesu produkcyjnego pomiędzy następującymi po sobie fazami produkcji (wówczas zalicza się do kosztów wydziałowych),

- ogólne koszty administracyjne, które nie przyczyniają się do doprowadzenia zapasów wyrobów do ich aktualnego stanu i miejsca,

- koszty sprzedaży.

Przedsiębiorstwo produkcyjne wymaga systemu rachunkowości, który umożliwiłby ustalenie kosztu wytworzenia wyrobów gotowych i potrzebuje do obsługi procesu produkcyjnego (w przeciwieństwie do firmy handlowej, która posiada tylko jedno konto „Zapasy towarów”) aż trzech głównych kont zapasów:

„Wyroby gotowe”, czyli produkty, które zostały ukończone w procesie produkcyjnym i są już gotowe do sprzedaży – wycenia się je według kosztu wytworzenia. W świetle znowelizowanej ustawy o rachunkowości (art. 28, ust. 3) koszty wytworzenia produktu obejmują koszty pozostające w bezpośrednim związku z danym produktem oraz uzasadnioną część kosztów pośrednio związanych z wytworzeniem tego produktu. Bezpośrednie koszty obejmują: wartość zużytych materiałów bezpośrednich, koszty pozyskania i przetworzenia związane bezpośrednio z produkcją i inne koszty poniesione

⁷⁷ Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, dz. cyt., MSR-2, s. 126.

w związku z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca w jakich się znajduje w dniu jego wyceny. Do uzasadnionej, odpowiedniej do okresu wytwarzania produktu, części kosztów pośrednich produkcyjnych zalicza się zmienne pośrednie koszty produkcji, które odpowiadają poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych (chodzi o uzasadnione koszty wydziałowe dla przeciętnych warunków wytwarzania, zatem z uwzględnieniem planowanych remontów, ale bez nieuzasadnionych przestoju, strat produkcyjnych). Identycznie MSR-2 traktuje koszty wytworzenia zapasów, które obejmują wszystkie koszty zakupu, przetworzenia oraz inne koszty poniesione w trakcie doprowadzania zapasów wyrobów do ich aktualnego miejsca i stanu. Wyszczególnia koszty przetworzenia obejmujące bezpośrednią robocizną a także systematycznie rozłożone, stałe i zmienne koszty produkcji poniesione przy przetwarzaniu materiałów w wyroby gotowe, ale pod warunkiem normalnego, czyli przeciętnego wykorzystania zdolności produkcyjnych urządzeń przedsiębiorstwa.⁷⁸

„Produkcja podstawowa nie zakończona”, czyli wyroby będące w pewnym stadium przetworzenia, to znaczy rozpoczęte w bieżącym okresie, ale jeszcze nie ukończone, znajdujące się w produkcji – ich koszt obejmuje wartość materiałów, które na nie zużyto, robocizną i koszty wydziałowe, poniesione do końca okresu. Produkty w toku produkcji mogą być wyceniane w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub tylko materiałów bezpośrednich bądź można ich nie wyceniać w ogóle, jeśli to nie zniekształci stanu aktywów oraz wyniku finansowego jednostki.

„Materiały”, czyli produkty zakupione, ale jeszcze nie przetworzone w procesie produkcji, to znaczy nie będące jeszcze integralną częścią wyrobów gotowych – są one wyceniane według historycznego kosztu zakupu z uwzględnieniem kosztu ich zakupu.

W zależności od typu przedsiębiorstwa, w strukturze i wielkości tych zapasów istnieje duża zmienność. Przedsiębiorstwa, które charakteryzują się krótkim cyklem produkcyjnym, posiadają na koniec roku niski poziom zapasów produkcji nie zakończonej, natomiast przedsiębiorstwa produkujące wyroby na konkretne zamówienie (zlecenie) najczęściej na koniec roku nie posiadają zapasów wyrobów gotowych.

Zapasy wyrobów gotowych oraz zapasy produkcji nie zakończonej są wypadkową trzech kosztów produktu, a mianowicie:

- **zużycia materiałów bezpośrednich**, które są wyceniane według historycznego kosztu zakupu i które bezpośrednio przekształcane są w wyrób

⁷⁸ Tamże, s. 125 i 126.

gotowy, wchodząc w jego skład. Stanowią one istotę wyrobu gotowego. Za pomocą dowodów źródłowych można je bezpośrednio odnieść na konkretny wrób gotowy;

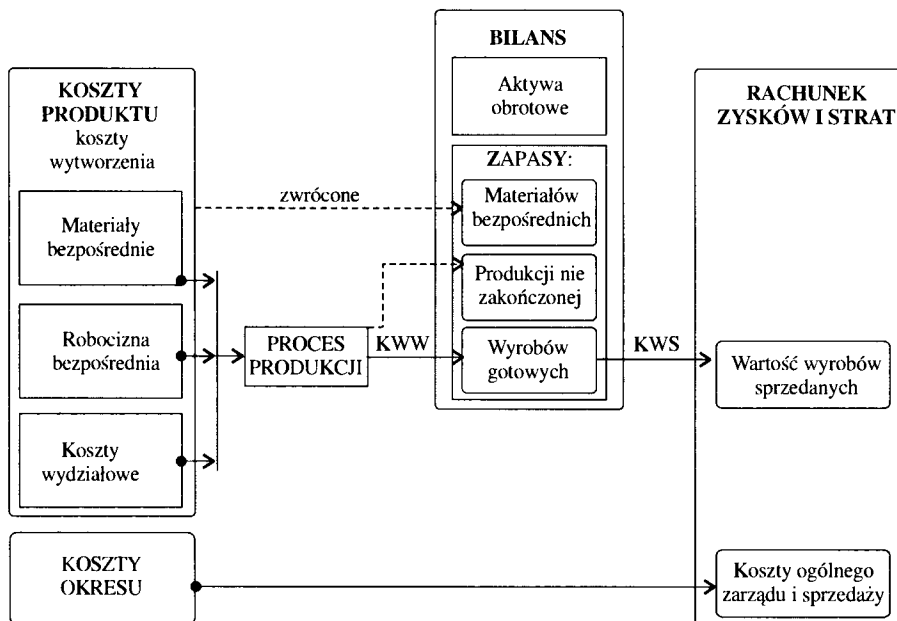
- **robocizny bezpośredniej**, która stanowi wynagrodzenia pracowników bezpośrednio zaangażowanych przy przekształcaniu materiału w wyrób gotowy;

- **kosztów wydziałowych**, które obejmują wszystkie pozostałe koszty procesu produkcji, poniesione na wydziałach produkcyjnych, np. wynagrodzenie kierownictwa wydziału produkcji, amortyzacja hali fabrycznej i maszyn, zużycie materiałów pośrednich, remonty itp.

Trzy wyżej wymienione elementy kosztu produktu wchodzą do procesu produkcji w toku aż do momentu wytworzenia z nich wyrobów ukończonych, wycenianych według kosztu wytworzenia wyrobów i przekazanych do magazynu wyrobów gotowych. Wyroby gotowe, które sprzedano, stanowią koszt wyrobów sprzedanych i ukazywane są w „Rachunku zysków i strat”.

Przepływ kosztów w przedsiębiorstwie produkcyjnym i umiejscowienie kosztów produktu oraz kosztów okresu w związku z obliczeniem wyniku finansowego danego okresu przedstawiono na schemacie 22.

Schemat 22. Przepływ kosztów w przedsiębiorstwie produkcyjnym

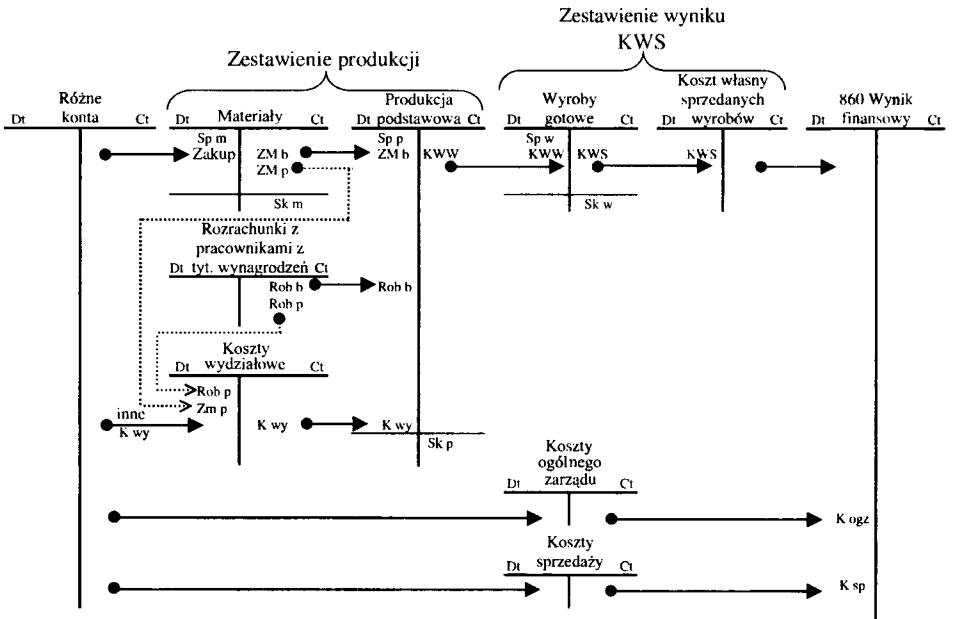
Źródło: opracowanie własne, na podstawie R. H. Garrison, *Managerial Accounting*, dz. cyt., s. 33.

7.10. Ustalanie kosztu wyrobów sprzedanych w systemie księgowości przedsiębiorstwa produkcyjnego – zapisy dostosowawcze

Do sporządzania sprawozdań finansowych typu bilans i rachunek zysków i strat wykorzystywany jest arkusz roboczy przedsiębiorstwa produkcyjnego. Powstaje on przez rozszerzenie o dwie kolumny arkusza roboczego firmy handlowej – chodzi tu o wprowadzenie sprawozdania o koszcie wytworzenia wyrobów gotowych, składającego się z kolumny reprezentującej stronę „Dt” oraz z kolumny strony „Ct”.

Ponieważ koszt wyrobów wytworzonych stanowi pozycję niezbędną do sprawozdania „Rachunek zysków i strat”, księgowi przygotowują sprawozdanie o koszcie wytworzenia jako pierwsze, a więc przed „Rachunkiem zysków i strat” oraz „Bilansem”. Aby lepiej zobrazować zależności pomiędzy kosztem wyrobów wytworzonych (KWW) a wchodzącym do sprawozdania „Rachunek zysków i strat” kosztem wyrobów sprzedanych (KWS), posłużymy się relacjami na kontach T-owych (schemat 23) oraz prezentacją graficzną przedstawiającą procesy gospodarcze przedsiębiorstwa produkcyjnego wraz ze sposobem ustalania kosztu wyrobów sprzedanych – pozycji niezbędnej do ustalenia wyniku finansowego. Schemat 23 wykorzystywany do ewidencji systematycznej posłuży do zobrazowania metody okresowej, stosowanej w arkuszu roboczym, bowiem wynika ona z tych samych relacji.

Schemat 23. Relacje między kosztami wytworzenia wyrobów (KWW), a kosztami wyrobów sprzedanych (KWS)

* W schemacie tytułem uwypuklenia kosztów operacyjnych celowo pominięto inne koszty i straty wchodzące do wyniku finansowego (takie jak pozostałe koszty operacyjne, koszty finansowe, straty nadzwyczajne).

Przy czym:

$Sp m, Sp p, Sp w$ – oznaczają odpowiednio: salda początkowe materiałów, produkcji nie zakończonej, wyrobów gotowych;

$ZM b, ZM p$ – zużycie materiałów bezpośrednich i pośrednich;

$Rob b, p$ – robocizna bezpośrednia, pośrednia;

$Sk m, Sk p, Sk w$ – salda końcowe materiałów, produkcji nie zakończonej, wyrobów gotowych.

$K wy$ – koszty wydziałowe przypadające na wytworzone wyroby

Koszt wyrobów sprzedanych (KWS) składa się z następujących elementów:⁷⁹

$$KWS = Sp \text{ wyrobów} + \underbrace{\text{koszt wyrobów wytworzonych}}_{Sp p + ZM + Rob + Kwy} - Sk \text{ wyrobów}$$

Przedstawione powyżej relacje służą do ustalania wyniku finansowego przez przedsiębiorstwa, które korzystają z okresowych procedur ustalania zapasów i nie rejestrują na bieżąco na kontach poszczególnych operacji wynikowych.

Koszty wytworzenia obejmują uzasadnioną część kosztów pośrednio produkcyjnych dla przeciętnego wykorzystania zdolności produkcyjnych – zwane są także kosztami wydziałowymi. Do pośrednich kosztów produkcji zalicza się koszty proste (rodzajowe) poniesione w wydziale produkcyjnym niezbędne do wytworzenia produktów, bądź koszty ogólnoprodukcyjne pozwalające na utrzymanie wydziału produkcyjnego w ruchu. Koszty pośrednie produkcyjne, czyli te których nie da się bezpośrednio odnieść za pomocą dokumentacji źródłowej na konkretny wyrób obejmują przykładowo: zużycie materiałów pomocniczych, czy też materiałów o niskiej jednostkowej wartości, zużycie energii i paliwa zarówno do maszyn produkcyjnych jak i do celów ogólnych wydziału, smarów i olei do konserwacji maszyn, wynagrodzenia i świadczenia na rzecz pracowników wydziału produkcyjnego (kierownictwa, pracowników ds. remontów), koszty kontroli jakości wyrobów, ubezpieczenie majątkowe maszyn i hali produkcyjnej amortyzację maszyn, budynków produkcyjnych, WNiP w postaci wykorzystywanych programów komputerowych, czynsze z tytułu dzierżawionych maszyn, budynków produkcyjnych, koszty usług telefonicznych i korzystania z sieci komputerowej na wydziale, podatek od nieruchomości.

⁷⁹ Równanie wprowadzone zostało przez prof. Mieczysława Dobiję (wykłady z rachunkowości, AE, Kraków 1994).

W przedsiębiorstwach produkcyjnych w systematycznym rachunku kosztów najczęściej stosowany jest model ewidencyjny mieszany dwuetapowy: w pierwszej kolejności księgowane są koszty proste rodzajowe (w zespole IV ZPK) a następnie przenoszone są za pomocą konta „490 Rozliczenie kosztów” na konta układu kalkulacyjnego (zespół V ZPK). W tej części opracowania pominięto układ rodzajowy zakładając, iż przedsiębiorstwo stosuje układ kalkulacyjny, (ale w metodzie okresowej) na co zezwala ustawa o rachunkowości. Zatem koszty proste (układu rodzajowego) będą bezpośrednio księgowane w ciężar kosztów produkcji podstawowej, kosztów wydziałowych, kosztów ogólnego zarządu, kosztów sprzedaży.

Jak ze schematu 23 na str. 266 wynika:

Koszty wyrobów wytworzonych zawsze składają się z kosztów wytworzenia, obejmujących trzy elementy: koszty zużytych materiałów bezpośrednich, koszty robocizny bezpośredniej oraz narzut kosztów wydziałowych.

$$KWW = Sp p + Zm b + Rob b + Kw y - Sk p$$

Koszty wytworzenia poniesione w okresie bieżącym nie są pojęciem równoznacznych z kosztem wytworzenia wyrobów gotowych w tymże okresie. Zapas produkcji nie zakończonej należy bowiem uwzględnić na początek i koniec rozpatrywanego okresu. Nie wszystkie koszty wytworzenia poniesione w danym okresie muszą być przekształcone w ukończone wyroby.

Koszt wytworzenia w bieżącym okresie obejmuje zużyte w tym okresie:

- + materiały bezpośrednie
- + robocizna bezpośrednia
- + koszty wydziałowe

= KOSZT WYTWORZENIA okresu bieżącego (*manufacturing cost*)

Koszt wytworzenia wyrobów gotowych obejmuje:

- + Stan początkowy produkcji nie zakończonej $Sp p$
- + koszt wytworzenia
- stan końcowy produkcji nie zakończonej $Sk p$

= KOSZT WYROBÓW WYTWORZONYCH KWW (*cost of goods manufactured*)

Ustalanie kosztu wytworzenia wyrobów (KWW) w arkuszu roboczym

W celu uniknięcia zbyt długiego sprawozdania „Rachunek zysków i strat”, koszty wytworzenia na koniec okresu sprawozdawczego w momencie

Schemat 24. Relacje pomiędzy sprawozdaniami finansowymi w przedsiębiorstwie produkcyjnym

Sprawozdanie o koszcie wytworzenia:

Produkcja podstawowa (Sp w toku)		28 400
Materiały bezpośrednie:		
+ Saldo początkowe zapasu materiałów (Sp m)	12 000	
+ Zakupy materiałów w ciągu roku (Z)	28 500	
= Koszt materiałów dostępnych do użycia (KMD)	40 500	
Minus saldo końcowe materiałów na dzień 31.12 (Sk m)	9 400	
Koszt zużycia materiałów (ZM b)		31 100
Robocizna bezpośrednia w ciągu roku (Rob b)		43 600
Koszty wydziałowe poniesione w ciągu roku (K. wydz.):		
+ Wynagrodzenie pośrednio produkcyjne	18 500	
+ Amortyzacja maszyn i budynków produkcyjnych	6 500	
+ Zużycie gazu, wody, energii w wydz. Produkcyjnym	6 400	
+ Ubezpieczenie hali produkcyjnej	600	
+ Koszty remontu i konserwacji maszyn	3 600	
= Razem koszty wydziałowe		35 600
Całkowity koszt wytworzenia produkcji w okresie bieżącym (CKWP)		110 300
Minus saldo końcowe zapasów produkcji nie zakończonej na 31.12 (Sk p)		29 200
Koszt wyrobów wytworzonych (KWW) (koszt produktu)		109 500

Sprawozdanie „Rachunek zysków i strat”

Przychody ze sprzedaży wyrobów (S)		193 500 zł
Koszty wyrobów sprzedanych:		
+ Stan początkowy wyrobów gotowych 01.01 (Sp w)	22 200 zł	
+ Koszt wyrobów wytworzonych w ciągu roku (KWW)	109 500 zł	
+ Koszt wyrobów przeznaczonych do sprzedaży (KWDDS)	131 700 zł	
+ Minus zapas końcowy wyrobów gotowych 31.12 (Sk w)	10 500 zł	
= Koszt wyrobów sprzedanych (KWS)		-121 200 zł
- Koszty sprzedaży		8 000 zł
- Koszty ogólnego zarządu		19 000 zł
- Zysk ze sprzedaży		45 300 zł
+/- Pozostałe przychody i koszty operacyjne, przychody i koszty finansowe, wynik zdarzeń nadzw.		
- Pozostałe koszty operacyjne		800 zł
= Zysk brutto		44 500 zł
- Podatek dochodowy (27%)		12 015 zł
ZYSK netto		32 485 zł

Zestawienie zmian w kapitale własnym

+ Stan początkowy kapitału własnego na dzień 01-12 (BO) (Sp K. wł.)	65 000 zł
+ wypracowany zysk netto w grudniu (ZN)	32 485 zł
= Stan kapitału własnego na dzień 31-12 (BZ) (Sk K. wł.)	97 485 zł

Bilans zamknięcia (BZ) na dzień 31.12.

Aktywa	Suma zł	Pasywa	Suma zł
Środki trwałe *	43 800	Kapitał własny	97 485
Materiały	9 400	Zobowiązania wobec dostawców	4 400
Produkty w toku	29 200	Zobowiązania wobec pracowników z tyt. wynagrodzeń	7 300
Wyroby gotowe	10 500	Zobowiązania publiczno-prawne z tyt. podatku dochodowego	12 015
Należności od odbiorców**	12 400		
Kasa	4 500		
Rachunek bieżący	8 600		
RMK – czynne	2 800		
Razem	121 200	Razem	121 200

* Wartość początkowa środków trwałych 68 000 zł – dotychczasowe umorzenie 24 200 zł = 43 800 zł wartość bilansowa (netto).

** Należności brutto 14 300 zł – odpisy aktualizujące należności nieściągalne 1 900 zł = 12 400 zł.

sporządzania sprawozdań są zwykle przedstawiane w specjalnym „Sprawozdaniu o koszcie wytworzenia wyrobów”. Po ustaleniu na drodze inwentaryzacji stanu końcowego znajdujących się w magazynie wyrobów gotowych oraz po sporządzeniu „Sprawozdania o koszcie wytworzenia”, koszt wytworzenia wyrobów gotowych wchodzi do sprawozdania „Rachunek zysków i strat”, co umożliwi ustalenie kosztu wyrobów sprzedanych.

Proces powiązania „Sprawozdania o koszcie wytworzenia” z innymi sprawozdaniami przedstawiono poniżej wprowadzając przykładowe dane (w zł).

7.11. Przykład zastosowania arkusza roboczego do sporządzania sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa produkcyjnego

Arkusz roboczy przedsiębiorstwa produkcyjnego obejmuje trzy sprawozdania podane poniżej.

1. „Sprawozdanie o koszcie wytworzenia”,
2. „Rachunek zysków i strat”,
3. „Bilans”.

Zapisy dostosowawcze specyficzne dla przedsiębiorstwa produkcyjnego w przypadku metody okresowej ustalania zapasów

Zapisy dostosowawcze są w tym przypadku rejestrowane w taki sam sposób, jak w firmie handlowej – z wyjątkiem zapisów dotyczących kont zapasów: materiałów, produkcji w toku i wyrobów gotowych. Obejmują one – przy zastosowaniu okresowego ustalania zapasów w drodze inwentaryzacji i odpowiednich znanych relacji pomiędzy kosztami KWW a KWS – następujący tok postępowania:

Ponieważ zapisów operacji kosztowych nie prowadzi się w sposób ciągły na stałych kontach, takich jak: „Materiały bezpośrednie”, „Produkcja podstawowa (w toku)”, czy „Wyroby gotowe” - aby możliwe było sporządzenie sprawozdań finansowych, a przede wszystkim obliczenie wyniku finansowego przedsiębiorstwa w pierwszym rzędzie należy odtworzyć wartość stanów tych kont.

Dokonuje się tego zapisami dostosowawczymi, wprowadzając dwie pozycje „Zestawienie produkcji” – zmiana stanu materiałów i produkcji podstawowej (w toku)”, na którym odtwarza się zmianę stanu surowców i stanu produkcji nie zakończonej”, oraz „Zestawienie wyniku finansowego – zmiana stanu wyrobów”, na którym odtwarza się wszystkie zmiany stanu wyrobów gotowych.

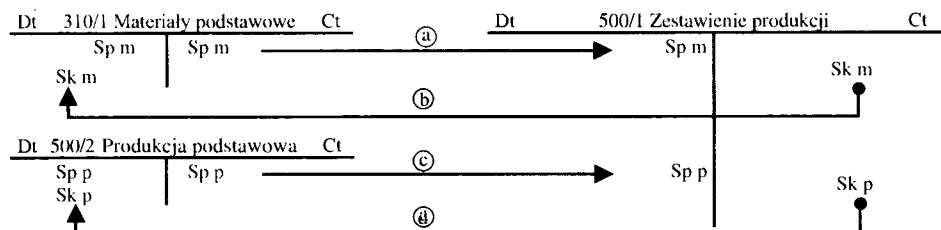
Wszystkie konta zapasów obejmują dwa etapy zapisów dostosowawczych:

- wyksięgowanie salda początkowego (Sp materiałów, Sp produkcji)
- zaksięgowanie salda końcowego, ustalonego na drodze inwentaryzacji (Sk materiałów, Sk produkcji).

I. Zapisy dostosowawcze dotyczące „Materiałów podstawowych” oraz „Produkcji podstawowej (nie zakończonej)”

Ponieważ materiały oraz produkcja nie zakończona stanowią pozycje niezbędne do ustalenia kosztu wyrobów wytworzonych i ukazują się w „Sprawozdaniu o koszcie wytworzenia”, do zapisów dostosowawczych można wykorzystać specjalne konto o nazwie „500/1 Zestawienie produkcji” (*Summary Manufacturing*) oraz „500/2 Produkcja podstawowa Spp Skp”. Tok postępowania składa się z dwóch etapów (podobnie jak było przy ustalaniu zmiany stanu towarów). Zapisy dostosowawcze wyglądają następująco:

- wyksięgowanie stanu początkowego materiałów – Sp m;
- wyksięgowanie stanu końcowego materiałów, ustalonego na podstawie inwentaryzacji – Sk m;
- wyksięgowanie stanu początkowego produkcji nie zakończonej – Sp p;
- wyksięgowanie stanu końcowego produkcji w toku w drodze odpowiedniego oszacowania, np. procentu zaawansowania produkcji nie zakończonej (Skp p).

Na koncie „500/1 Zestawienie produkcji” została ujęta:

- zmiana stanu materiałów pomiędzy stanem końcowym a stanem początkowym (jeśli przykładowo $Sk\ m > Sp\ m$, to oznacza zmniejszenie kosztów w sprawozdaniu o koszcie wytworzenia (KWW) – przedstawia tą część bieżących zakupów materiałów, która nie została zużyta i powiększyła stan końcowy materiałów),
- oraz zmiana stanu produkcji w toku obrazująca różnice pomiędzy stanem końcowym a początkowym (jeśli przykładowo $Sk\ p > Sp\ p$, to znaczy, że poniesione w bieżącym okresie koszty wytworzenia nie wszystkie zostały

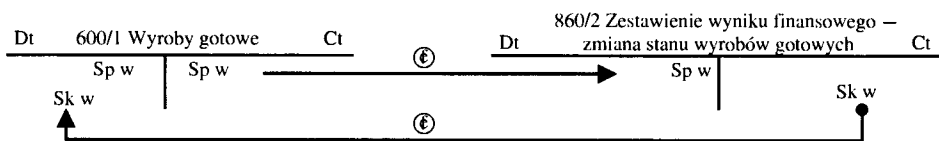
zaabsorbowane przez wyroby gotowe ukończone, lecz część z tych kosztów osiadła w saldzie końcowym produkcji podstawowej);

Konto „500/1 Zestawienie produkcji” jest okresowo wprowadzone na użytek kompletowania sprawozdań finansowych w arkuszu. Obrazuje ono w pierwszym etapie zapisy dostosowawcze dotyczące zmiany stanu materiałów i produkcji w toku, natomiast w etapie drugim po sporządzeniu sprawozdań służy do ostatecznego zamknięcia „Sprawozdania o koszcie wytworzenia” i wchodzi jako element kosztu wyrobów wytworzonych (KWW) niezbędny do ustalenia wyniku finansowego (problem będzie rozważany w dalszej części opracowania);

II. Zapisy dostosowawcze dotyczące wyrobów gotowych:

e) w pierwszej kolejności saldo początkowe wyrobów gotowych przenoszone jest z konta „600/1 Wyroby gotowe” na konto „860/2 Zestawienie wyniku finansowego”, wyroby te traktuje się bowiem tak, jakby zostały w okresie sprawozdawczym sprzedane: (saldo początkowe wyrobów traktuje się jako koszt wyrobów sprzedanych);

f) następnie, po ustaleniu w drodze inwentaryzacji zapasu końcowego wyrobów gotowych, należy go odpowiednim zapisem dostosowawczym zaksięgować. Zapis ten oznacza, iż wartość pozostałych na koniec okresu wyrobów gotowych nie może być potraktowana jako koszt wyrobów sprzedanych, bowiem nie został dokonany akt sprzedaży – wyroby te nadal oczekują więc na sprzedaż w następnym okresie sprawozdawczym.

Zapis na koncie „Zestawienie wyniku finansowego” świadczy o zmianie stanu wyrobów gotowych. Zmiana ta wpływa na wynik finansowy: jeśli stan końcowy jest większy od stanu początkowego, to następuje zwiększenie stanu wyrobów, co oznacza umiejscowienie w nich kosztów wytworzenia (więcej zostało, niż posiadaliśmy na początku okresu). Sytuacja odwrotna świadczy natomiast o zmniejszeniu stanu produktów, co znaczy, że o tą wartość należy dociążyć koszty okresu bieżącego – zgodnie z zasadą współmierności kosztów z przychodami. Osiągnęliśmy przychody na skutek sprzedaży produktów pochodzących z okresu początkowego (czyli wytworzonych w okresie poprzednim).

Po tych zapisach dostosowawczych, w momencie kompletowania arkusza roboczego kwoty ze strony Dt i Ct pozycji „Zestawienie wyniku finansowego” wchodzi bezpośrednio, bez łączenia stron do kolumny sprawozdania „Rachunek zysków i strat” i wpływają na wartość kosztu towarów sprzedanych. Natomiast cztery kwoty z „Zestawienia produkcji” wchodzi bezpośrednio do kolumny „Sprawozdanie o koszcie wytworzenia” jako uzupełnienie (korekta) elementów składowych kosztów produkcji okresu bieżącego zawartych w tym sprawozdaniu. Następnie różnica pomiędzy wartością obrotów strony debetowej a wartością obrotów strony kredytowej „Sprawozdania o koszcie wytworzenia” przenoszona jest do kolumny „Rachunek zysków i strat” i stanowi ona wartość kosztów wyrobów wytworzonych (KWW) w ciągu danego okresu sprawozdawczego – i taką treść należy umieścić na dole, w pierwszym wolnym wierszu arkusza roboczego.

Przykład 25

Aby zilustrować powyższe zapisy dostosowawcze i kompletowanie w związku z nimi arkusza roboczego, posłużymy się przykładem liczbowym.

Założenia do przykładu (w złotych):

a) Stan początkowy materiałów na dzień 01.12. wyniósł	12 000,-
b) Stan końcowy materiałów na dzień 31.12. wyniósł	9 400,-
c) Stan początkowy produkcji nie zakończonej	28 400,-
d) Stan końcowy produkcji nie zakończonej	29 200,-
e) Stan początkowy wyrobów gotowych	22 200,-
f) Stan końcowy wyrobów gotowych	10 500,-

Zapisy dostosowawcze będą się przedstawiały następująco:

Dt 310/1 Materiały podstawowe		Ct	Dt 500/1 Zestawienie produkcji		Ct
Sp m 12 000	12 000		12 000		
Sk m 9 400				9 400	
Dt 500/2 Produkcja podstawowa		Ct	Dt 860/2 Zestawienie wyniku finansowego		Ct
Sp p 28 400	28 400		zmiana stanu wyrobów gotowych	22 200	
Sk p 29 200					10 500
Dt 600/1 Wyroby gotowe		Ct	Dt 860/2 Zestawienie wyniku finansowego		Ct
Sp w 22 200	22 200		zmiana stanu wyrobów gotowych	22 200	
Sk w 10 500					10 500

Powyższe zapisy dostosowawcze należy ująć odpowiednio w arkuszu:

Nazwa konta (pozycja)	Zapisy dostosowawcze		Sprawozdanie o koszcie wytworzenia		Rachunek zysków i strat	
	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct
Zestawienie produkcji-zmiana stanu	a) 12 000 c) 28 400	b) 9 400 d) 29 200	12 000 28 400	9 400 29 200		
Koszt Wyrobów Wytworzonych (KWW)					KWW	
Zestawienie wyniku finansowego	e) 22 200	f) 10 500			22 200	10 500
Koszt wyrobów sprzedanych (KWS)					KWS	

* Zmiana stanu materiałów przyczyniła się do zwiększenia kosztów wytworzenia wyrobów okresu bieżącego w kwocie: (12 000 – 9 400) 2 600 zł, co oznacza, iż taka wartość materiałów została wykorzystana z okresu poprzedniego do bieżącej produkcji (różnica po Dt w „Sprawozdaniu o koszcie wytworzenia”).

** Zmiana stanu produkcji podstawowej oznacza sytuację odwrotną, w której więcej kosztów wytworzenia zostało umiejscowione w produkcji w toku na koniec niż było na początku i o tą wartość należy skorygować poniesione koszty w okresie bieżącym (28 400 – 29 200) pomniejszając o 800 zł różnica po CT w „Sprawozdaniu o koszcie wytworzenia”).

Przebieg procesu zamykania kont (pozycji) w przypadku stosowania arkusza roboczego w przedsiębiorstwie produkcyjnym. Po sporządzeniu sprawozdań finansowych oraz dokonaniu zapisów dostosowawczych w dzienniku i na kontach syntetycznych należy dokonać zamknięcia kont wynikowych i innych utworzonych czasowo na potrzeby metody okresowej. Trzeba wobec tego:

1) zamknąć wszystkie konta (pozycje) kosztów, które znalazły się w „Sprawozdaniu o koszcie wytworzenia”, przenosząc ich stan do pozycji KWW,

2) zamknąć konto 500/1 „Zestawienie produkcji”, przenosząc z kolei jego stan końcowy na konto KWW. Wówczas po tych zapisach – otrzymamy koszt wytworzenia wyrobów w ciągu bieżącego okresu, który w pełni będzie się pokrywać z elementami sprawozdania o koszcie wytworzenia (które jest odpowiednikiem strony kredytowej konta „Produkcja podstawowa” w rachunku systematycznym),

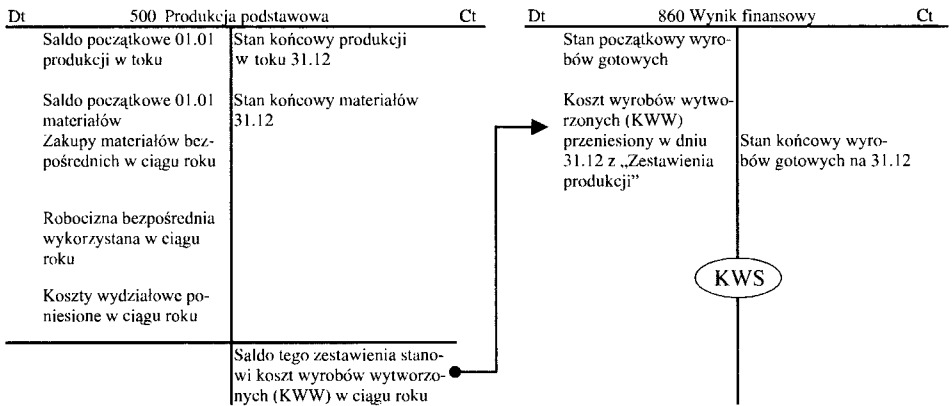
3) wartość KWW razem z stanem 860/2 „Zestawienie wyniku finansowego – zmiana stanu wyrobów” przenoszone na stronę Dt „Rachunku zysku i strat”, czyli na odpowiednik konta „Wynik finansowy”. W efekcie tych zabiegów otrzymuje się KWS,

4) następnie na „Wynik finansowy” należy przenieść wszystkie inne rodzaje kosztów i przychodów, jakie powstały w danym okresie sprawozdawczym,

5) obliczyć podatek dochodowy i przenieść jego wartość na wynik finansowy,

6) przenieść otrzymany wynik finansowy netto na konto „Kapitał podstawowy własny”.

Schemat 25. Relacje pomiędzy elementami konta „Produkcja podstawowa” a wynikiem finansowym ustalonym w arkuszu roboczym

Koszty wytworzenia wyrobów rejestrowane są w rachunku systematycznym na koncie „Produkcja podstawowa”. Zatem korzystając z metody okresowej należy wszystkie pocje składające się na KWW zestawić łącznie co uczyniono powyżej [$KWW = (Sp\ m + \text{Zakupy mat.} - Sk\ m) + (Sp\ p + \text{Rob.b} + k.\text{wydz.} - Sk\ p)$] i zapisać je w „Sprawozdaniu o koscie wytworzenia” w arkuszu roboczym.. Natomiast korekta KWW o zmianę stanu wyrobów gotowych przedstawia wartość KWS, co można zapisać: $KWS = KWW + Sp\ w - Sk\ w$. Powyższy podstawowy proces zamykania kont jest analogiczny, jak w firmie handlowej.

Metody ustalania wartości sald kont zapasów na koniec okresu sprawozdawczego

Zapasy materiałów. Ustalania zapasu końcowego materiałów w drodze inwentaryzacji oraz ich wyceny dokonuje się – przy użyciu metody FIFO, LIFO lub średniej arytmetycznej ważonej – tylko w przypadku, gdy przedsiębiorstwo stosuje okresową procedurę ustalania zapasów. W przypadku stosowania metody systematycznej nie ma potrzeby zapisów dostosowawczych i inwentaryzacyjnego ustalenia ich stanu końcowego, bowiem stan na koniec okresu wynika z normalnego ustalenia salda na podstawie zapisów na koncie „Materiały”.

Zapasy produkcji podstawowej (nie zakończonej). Wiadomo, iż koszt wytworzenia jakiegokolwiek produktu składa się z zużytych materiałów bezpośrednich, robocizny bezpośredniej oraz kosztów wydziałowych. Z przypisaniem kosztów bezpośrednich do konkretnych produktów nie ma problemu, bowiem wynika to z dokumentacji ich zużycia do celów produkcyj-

nych. Istnieje natomiast problem dokładnego obliczenia kosztów wydziałowych, przypadających na daną produkcję. Koszty te należy oszacować stosując planowany wskaźnik narzutu kosztów wydziałowych. Polega to na określeniu udziału planowanych kosztów wydziałowych w planowanej podstawie obliczeniowej np. robociznie bezpośredniej. Po otrzymaniu tak obliczonego planowanego wskaźnika narzutu kosztów wydziałowych na jedną roboczogodzinę, należy go w danym miesiącu pomnożyć przez faktycznie zużytą robociznę bezpośrednią i w ten sposób obliczone koszty wydziałowe przypisuje się do produkcji podstawowej (stosując tę metodę na koniec roku mamy najczęściej do czynienia z niedoabsorbowaniem lub przeabsorbowaniem kosztów wydziałowych. Na koncie „Koszt wyrobów sprzedanych” – potrzebna jest więc odpowiednia korekta).

Przykład 26

Przedsiębiorstwo jest spółką z ograniczoną odpowiedzialnością produkującą wyroby xxx. Dane jest zestawienie sald spółki produkcyjnej na koniec roku obrotowego, ale przed zapisami dostosowawczymi:

1.	Środki trwałe	68 000	
2.	Umorzenie środków trwałych		17 700
3.	Materiały podstawowe	12 000	
4.	Produkcja podstawowa (w toku)	28 400	
5.	Wyroby gotowe	22 200	
6.	Należności od odbiorców	14 300	
7.	Odpisy z tyt. należności nieściągalnych		1 100
8.	Kasa	4 500	
9.	Rachunek bieżący	8 600	
10.	RMK czynne- ubezpieczenie aktywów produkcyjnych	3 400	
11.	Kapitał zakładowy		55 000
12.	Kapitał zapasowy		4 000
13.	Zyski zatrzymane z lat ubiegłych		6 000
14.	Zobowiązania wobec dostawców		4 400
15.	Sprzedaż wyrobów gotowych		193 500
16.	Zakup materiałów podstawowych	28 500	
17.	Robocizna bezpośrednia	40 000	
18.	Zużycie energii i gazu na wydziale produkcyjnym	6 400	
19.	Remont maszyn	3 600	
20.	Robocizna pośrednia na wydziale produkcyjnym	16 000	
21.	Koszty sprzedaży	6 800	
22.	Koszty ogólnego zarządu	19 000	
23.	Razem	281 700	281 700

Dyspozycje:

1. Należy dokonać zapisów dostosowawczych na dzień 31 grudnia wiedząc, że salda końcowe przedstawiały się następująco:

a,b)	materiały podstawowe Sk m	9 400
c,d)	produkcja nie zakończona Sk p	29 200
e,f)	wyroby gotowe Sk w	10 500
g)	amortyzacja środków trwałych produkcyjnych za dany rok wyniosła	6 500
h)	wygasła przedpłata na ubezpieczenie maszyny w ciągu danego roku	600
i)	oszacowany wzrost należności nieściągalnych (pozostałe koszty operacyjne)	800
k)	narosłe wynagrodzenia bezpośrednio produkcyjne	3 600
l)	narosłe wynagrodzenia pośrednie wydziału produkcyjnego	2 500
m)	narosłe wynagrodzenia działu sprzedaży (akwizytorów)	1 200
	obliczyć podatek dochodowy od dochodu za dany okres sprawozdawczy	xxx

2. Przygotować arkusz roboczy.

3. Sporządzić „Sprawozdanie o koszcie wytworzenia”.

4. Przygotować „Rachunek zysków i strat” i bilans.

Rozwiązanie ujęto w postaci arkusza roboczego w tablicy 15, zamieszczonej na str. 278 natomiast powiązania pomiędzy sprawozdaniami: „Sprawozdanie o koszcie wytworzenia”, „Rachunek zysków i strat”, „Zestawienie zmian w kapitale własnym” oraz bilans dla rozpatrywanej spółki przedstawiono w przykładach liczbowych na schemacie 24 na str. 269.

Tablica 15. Arkusz roboczy przedsiębiorstwa produkcyjnego

konto nazwa	symbol	Zestawienie sald		Zapisy dostosowawcze		Sprawozdanie o koszcie wytworzenia		Rachunek zysków i strat		Arkusz bilansowy			
		Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct	Dt	Ct		
Środki trwałe - maszyny i budynki produkcyjne	010	68 000								68 000			
Umorzenie środków trwałych	070		17 700		g) 6 500						24 200		
Materiały podstawowe	310/1	12 000		b) 9 400	a) 12 000					9 400			
Wyroby gotowe	600/1	22 200		f) 10 500	e) 22 200					10 500			
Produkcja podstawowa - w toku	500/2	28 400		d) 29 200	28 400					29 200			
Należności od odbiorców	200	14 300								14 300			
Odpisy aktualizujące należności	206		1 100		i) 800						1 900		
Kasa	100	4 500								4 500			
Rachunek bieżący	130	8 600								8 600			
RMK - czynne	640	3 400			h) 600						2 800		
Kapitał zakładowy	801		55 000								55 000		
Kapitał zapasowy	811		4 000								4 000		
Zysk zatrzymany z lat ubiegłych	820/1		6 000								6 000		
Zobowiązania wobec dostawców	210		4 400								4 400		
Przychody z sprzedaży wyrobów	700		193 500						193 500				
Zakup materiałów podstawowych	310/2	28 500		m)		28 500							
Koszty robocizny bezpośredniej	500/3	40 000		k) 3 600		43 600							
Koszty wydz. - Zużycie energii i gazu na wydziale produkcyjnym	521	6 400				6 400							
Koszty wydz. - Remont maszyn	521	3 600				3 600							
Koszty wydz. - Robocizna pośrednia na wydziale prod.	521	16 000		l) 2 500		18 500							
Koszty sprzedaży	527	6 800			1 200				8 000				
Koszty ogólnego zarządu	550	19 000							19 000				
Zobowiązania wobec pracowników z tytułu wynagrodzeń	230	281 700	281 700		k+l+m 7 300						7 300		
g) Koszty wydz. - Amortyzacja maszyn, budynków produkcyjnych	521			g) 6 500		6 500							
h) Koszty wydz. - Koszt ubezpieczeń majątku produkcyjnego	521			h) 600		600							
i) Pozostałe koszty operacyjne	761			i) 800					800				
a), b) Zestawienie stanu produkcji-zmiana stanu materiałów podstawowych	500/1			a) 12 000	b) 9 400	12 000	9 400						
c), d) Zestawienie stanu produkcji-zmiana stanu produkcji w toku	500/1			c) 28 400	d) 29 200	28 400	29 200						
e), f) Zestawienie wyniku finansowego-zmiana stanu wyrobów gotowych	860/2			e) 22 200	f) 10 500			22 200	10 500				
Koszt Wyrobów Wytworzonych (KWW)							109 500	109 500	KWS				
Rozrachunki z US z tyt. podatku dochodowego	223					12 015					12 015		
Podatek dochodowy	870							12 015					
Zysk netto	860							32 485			32 485		
						138 915	138 915	148 100	148 100	204 000	204 000	147 300	147 300

Dane do zapisów dostosowawczych:	
a), b) stan końc. materiałów podstawowych na dzień 31.12	9 400
c), d) stan końc. produkcji w toku na dzień 31.12	29 200
e), f) stan końc. wyrobów na dzień 31.12	10 500
g) amortyzacja środków trwałych (maszyny i budynki produkcyjne)	6 500
h) wygasłe ubezpieczenia (maszyny i budynki produkcyjne)	600
i) oszacowany wzrost należności nieściągalnych o	800
k) narosłe wynagrodzenia bezpośrednio produkcyjne	3 600
l) narosłe wynagrodzenia pośrednie wydziału produkcyjnego	2 500
m) narosłe wynagrodzenia działu sprzedaży (nkwizytorów)	1 200

Obliczenia pomocnicze:

Razem	148 100	38 600	159 500	204 000	Razem (koszty/przychody)
KWW		109 500	44 500		Zysk brutto
ROS wskaźnik rentowności	16,8%		12 015		Naliczony podatek dochodowy
			32 485		Zysk netto

stawka procentowa podatku dochodowego

27%

ANEKS

Załącznik 1 – BILANS

AKTYWA

A. Aktywa trwałe

I. Wartości niematerialne i prawne

1. Koszty zakończonych prac rozwojowych
2. Wartość firmy
3. Inne wartości niematerialne i prawne
4. Zaliczki na wartości niematerialne i prawne

II. Rzeczowe aktywa trwałe

1. Środki trwałe

- a) grunty (w tym prawo użytkowania wieczystego gruntu)
- b) budynki, lokale i obiekty inżynierii lądowej i wodnej
- c) urządzenia techniczne i maszyny
- d) środki transportu
- e) inne środki trwałe

2. Środki trwałe w budowie

3. Zaliczki na środki trwałe w budowie

III. Należności długoterminowe

1. Od jednostek powiązanych
2. Od pozostałych jednostek

IV. Inwestycje długoterminowe

1. Nieruchomości

2. Wartości niematerialne i prawne

3. Długoterminowe aktywa finansowe

a) w jednostkach powiązanych

- udziały lub akcje
- inne papiery wartościowe
- udzielone pożyczki
- inne długoterminowe aktywa finansowe

b) w pozostałych jednostkach

- udziały lub akcje
- inne papiery wartościowe
- udzielone pożyczki
- inne długoterminowe aktywa finansowe

4. Inne inwestycje długoterminowe

- V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe
 - 1. Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego
 - 2. Inne rozliczenia międzyokresowe

B. Aktywa obrotowe

I. Zapasy

- 1. Materiały
- 2. Półprodukty i produkty w toku
- 3. Produkty gotowe
- 4. Towary
- 5. Zaliczki na dostawy

II. Należności krótkoterminowe

- 1. Należności od jednostek powiązanych
 - a) z tytułu dostaw i usług, o okresie spłaty:
 - do 12 miesięcy
 - powyżej 12 miesięcy
 - b) inne
- 2. Należności od pozostałych jednostek
 - a) z tytułu dostaw i usług, o okresie spłaty:
 - do 12 miesięcy
 - powyżej 12 miesięcy
 - b) z tytułu podatków, dotacji, ceł, ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz innych świadczeń
 - c) inne
 - d) dochodzone na drodze sądowej

III. Inwestycje krótkoterminowe

- 1. Krótkoterminowe aktywa finansowe
 - a) w jednostkach powiązanych
 - udziały lub akcje
 - inne papiery wartościowe
 - udzielone pożyczki
 - inne krótkoterminowe aktywa finansowe
 - b) w pozostałych jednostkach
 - udziały lub akcje
 - inne papiery wartościowe
 - udzielone pożyczki
 - inne krótkoterminowe aktywa finansowe
 - c) środki pieniężne i inne aktywa pieniężne

- środki pieniężne w kasie i na rachunkach
- inne środki pieniężne
- inne aktywa pieniężne

2. Inne inwestycje krótkoterminowe

IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe

AKTYWA RAZEM

PASYWA

A. Kapitał (fundusz) własny

- I. Kapitał (fundusz) podstawowy
- II. Należne wpłaty na kapitał podstawowy (wielkość ujemna)
- III. Udziały (akcje) własne (wielkość ujemna)
- IV. Kapitał (fundusz) zapasowy
- V. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny
- VI. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe
- VII. Zysk (strata) z lat ubiegłych
- VIII. Zysk (strata) netto
- IX. Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)

B. Z obowiązań i rezerwy na zobowiązania

- I. Rezerwy na zobowiązania
 1. Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego
 2. Rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne
 - długoterminowa
 - krótkoterminowa
 3. Pozostałe rezerwy
 - długoterminowe
 - krótkoterminowe
- II. Zobowiązania długoterminowe
 1. Wobec jednostek powiązanych
 2. Wobec pozostałych jednostek
 - a) kredyty i pożyczki
 - b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych
 - c) inne zobowiązania finansowe
 - d) inne
- III. Zobowiązania krótkoterminowe
 1. Wobec jednostek powiązanych
 - a) z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności:
 - do 12 miesięcy
 - powyżej 12 miesięcy
 - b) inne

2. Wobec pozostałych jednostek
 - a) kredyty i pożyczki
 - b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych
 - c) inne zobowiązania finansowe
 - d) z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności:
 - do 12 miesięcy
 - powyżej 12 miesięcy
 - e) zaliczki otrzymane na dostawy
 - f) zobowiązania wekslowe
 - g) z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń
 - h) z tytułu wynagrodzeń
 - i) inne
 3. Fundusze specjalne
- IV. Rozliczenia międzyokresowe
1. Ujemna wartość firmy
 2. Inne rozliczenia międzyokresowe
 - długoterminowe
 - krótkoterminowe

PASYWA RAZEM

Załącznik 2 – RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT (WARIANT KALKULACYJNY)

A. Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów, w tym: od jednostek powiązanych

I. Przychody netto ze sprzedaży produktów

II. Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów

B. Koszty sprzedanych produktów, towarów i materiałów, w tym: jednostkom powiązanim

I. Koszt wytworzenia sprzedanych produktów

II. Wartość sprzedanych towarów i materiałów

C. Zysk (strata) brutto ze sprzedaży (A-B)

D. Koszty sprzedaży

E. Koszt ogólnego zarządu

F. Zysk (strata) ze sprzedaży (C-D-E)

G. Pozostałe przychody operacyjne

I. Zysk ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych

II. Dotacje

III. Inne przychody operacyjne

H. Pozostałe koszty operacyjne

- I. Strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych
- II. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych
- III. Inne koszty operacyjne

I. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (F+G-H)

J. Przychody finansowe

- I. Dywidendy i udziały w zyskach, w tym: od jednostek powiązanych
- II. Odsetki, w tym: od jednostek powiązanych
- III. Zysk ze zbycia inwestycji
- IV. Aktualizacja wartości inwestycji
- V. Inne

K. Koszty finansowe

- I. Odsetki, w tym: dla jednostek powiązanych
- II. Strata ze zbycia inwestycji
- III. Aktualizacja wartości inwestycji
- IV. Inne

L. Zysk (strata) z działalności gospodarczej (I+J-K)

M. Wynik zdarzeń nadzwyczajnych (M.I. - M.II.)

- I. Zyski nadzwyczajne
- II. Straty nadzwyczajne

N. Zysk (strata) brutto (L ± M)

O. Podatek dochodowy

P. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)

R. Zysk (strata) netto (N-O-P)

Załącznik 3 – RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT (WARIANT PORÓWNAWCZY)

A. Przychody netto ze sprzedaży i z równane z nimi, w tym: od jednostek powiązanych

- I. Przychody netto ze sprzedaży produktów
- II. Zmiana stanu produktów (zwiększenie – wartość dodatnia, zmniejszenie – wartość ujemna)
- III. Koszt wytworzenia produktów na własne potrzeby jednostki
- IV. Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów

B. Koszty działalności operacyjnej

- I. Amortyzacja
- II. Zużycie materiałów i energii
- III. Usługi obce
- IV. Podatki i opłaty, w tym: podatek akcyzowy
- V. Wynagrodzenia
- VI. Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia
- VII. Pozostałe koszty rodzajowe
- VIII. Wartość sprzedanych towarów i materiałów
- C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A-B)**
- D. Pozostałe przychody operacyjne**
 - I. Zysk ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych
 - II. Dotacje
 - III. Inne przychody operacyjne
- E. Pozostałe koszty operacyjne**
 - I. Strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych
 - II. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych
 - III. Inne koszty operacyjne
- F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D – E)**
- G. Przychody finansowe**
 - I. Dywidendy i udziały w zyskach, w tym: od jednostek powiązanych
 - II. Odsetki, w tym: od jednostek powiązanych
 - III. Zysk ze zbycia inwestycji
 - IV. Aktualizacja wartości inwestycji
 - V. Inne
- H. Koszty finansowe**
 - I. Odsetki, w tym: dla jednostek powiązanych
 - II. Strata ze zbycia inwestycji
 - III. Aktualizacja wartości inwestycji
 - IV. Inne
- I. Zysk (strata) z działalności gospodarczej (F+G–H)
- J. Wynik zdarzeń nadzwyczajnych (J. I. - J. II.)
 - I. Zyski nadzwyczajne
 - II. Straty nadzwyczajne
- K. Zysk (strata) brutto (I+/-J)**
- L. Podatek dochodowy**
- M. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)**
- N. Zysk (strata) netto (K–L–M)**

Załącznik 4 – ZESTAWIENIE ZMIAN W KAPITALE (FUNDUSZU) WŁASNYM

- I. Kapitał (fundusz) własny na początek okresu (BO)
 - korekty błędów podstawowych
- I.a. Kapitał (fundusz) własny na początek okresu (BO), po korektach
 - 1. Kapitał (fundusz) podstawowy na początek okresu
 - 1.1. Zmiany kapitału (funduszu) podstawowego
 - a) zwiększenie (z tytułu)
 - wydania udziałów (emisji akcji)
 - ...
 - b) zmniejszenie (z tytułu)
 - umorzenia udziałów (akcji)
 - ...
 - 1.2. Kapitał (fundusz) podstawowy na koniec okresu
 - 2. Należne wpłaty na kapitał podstawowy na początek okresu
 - 2.1. Zmiana należnych wpłat na kapitał podstawowy
 - a) zwiększenie (z tytułu)
 - ...
 - b) zmniejszenie (z tytułu)
 - ...
 - 2.2. Należne wpłaty na kapitał podstawowy na koniec okresu
 - 3. Udziały (akcje) własne na początek okresu
 - a) zwiększenie
 - b) zmniejszenie
 - 3.1. Udziały (akcje) własne na koniec okresu
 - 4. Kapitał (fundusz) zapasowy na początek okresu
 - 4.1. Zmiany kapitału (funduszu) zapasowego
 - a) zwiększenie (z tytułu)
 - emisji akcji powyżej wartości nominalnej
 - z podziału zysku (ustawowo)
 - z podziału zysku (ponad wymaganą ustawowo minimalną wartość)
 - ...
 - b) zmniejszenie (z tytułu)
 - pokrycia straty
 - ...
 - 4.2. Stan kapitału (funduszu) zapasowego na koniec okresu

5. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny na początek okresu
 - 5.1. Zmiany kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny
 - a) zwiększenie (z tytułu)
 - ...
 - b) zmniejszenie (z tytułu)
 - zbycia środków trwałych
 - ...
 - 5.2. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny na koniec okresu
6. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe na początek okresu
 - 6.1. Zmiany pozostałych kapitałów (funduszy) rezerwowych
 - a) zwiększenie (z tytułu)
 - ...
 - b) zmniejszenie (z tytułu)
 - ...
 - 6.2. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe na koniec okresu
7. Zysk (strata) z lat ubiegłych na początek okresu
 - 7.1. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu
 - korekty błędów podstawowych
 - 7.2. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu, po korektach
 - a) zwiększenie (z tytułu)
 - podziału zysku z lat ubiegłych
 - ...
 - b) zmniejszenie (z tytułu)
 - ...
 - 7.3. Zysk z lat ubiegłych na koniec okresu
 - 7.4. Strata z lat ubiegłych na początek okresu
 - korekty błędów podstawowych
 - 7.5. Strata z lat ubiegłych na początek okresu, po korektach
 - a) zwiększenie (z tytułu)
 - przeniesienia straty z lat ubiegłych do pokrycia
 - ...
 - b) zmniejszenie (z tytułu)
 - ...
 - 7.6. Strata z lat ubiegłych na koniec okresu
 - 7.7. Zysk (strata) z lat ubiegłych na koniec okresu
8. Wynik netto
 - a) zysk netto
 - b) strata netto
 - c) odpisy z zysku

- II. Kapitał (fundusz) własny na koniec okresu (BZ)
- III. Kapitał (fundusz) własny, po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku (pokrycia straty)

Załącznik 5 – RACHUNEK PRZEPIYWÓW PIENIĘŻNYCH (METODA BEZPOŚREDNIA)

A. Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej

- I. Wpływy
 - 1. Sprzedaż
 - 2. Inne wpływy z działalności operacyjnej
- II. Wydatki
 - 1. Dostawy i usługi
 - 2. Wynagrodzenia netto
 - 3. Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne oraz inne świadczenia
 - 4. Podatki i opłaty o charakterze publicznoprawnym
 - 5. Inne wydatki operacyjne
- III. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej (I-II)

B. Przepływy środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej

- I. Wpływy
 - 1. Zbycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych
 - 2. Zbycie inwestycji w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne
 - 3. Z aktywów finansowych, w tym:
 - a) w jednostkach powiązanych
 - b) w pozostałych jednostkach
 - zbycie aktywów finansowych
 - dywidendy i udziały w zyskach
 - spłata udzielonych pożyczek długoterminowych
 - odsetki
 - inne wpływy z aktywów finansowych
 - 4. Inne wpływy inwestycyjne
- II. Wydatki
 - 1. Nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych

2. Inwestycje w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne
3. Na aktywa finansowe, w tym:
 - a) w jednostkach powiązanych
 - b) w pozostałych jednostkach
 - nabycie aktywów finansowych
 - udzielone pożyczki długoterminowe
4. Inne wydatki inwestycyjne

III. Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej (I-II)

C. Przepływy środków pieniężnych z działalności finansowej

I. Wpływy

1. Wpływy netto z wydania udziałów (emisji akcji) i innych instrumentów kapitałowych oraz dopłat do kapitału
2. Kredyty i pożyczki
3. Emisja dłużnych papierów wartościowych
4. Inne wpływy finansowe

II. Wydatki

1. Nabycie udziałów (akcji) własnych
2. Dywidendy i inne wypłaty na rzecz właścicieli
3. Inne, niż wypłaty na rzecz właścicieli, wydatki z tytułu podziału zysku
4. Spłaty kredytów i pożyczek
5. Wykup dłużnych papierów wartościowych
6. Z tytułu innych zobowiązań finansowych
7. Płatności zobowiązań z tytułu umów leasingu finansowego
8. Odsetki
9. Inne wydatki finansowe

III. Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej (I-II)

D. Przepływy pieniężne netto, razem (A. III ± B. III ± C. III)

E. Bilansowa zmiana stanu środków pieniężnych

w tym: zmiana stanu środków pieniężnych z tytułu różnic kursowych

F. Środki pieniężne na początek okresu

G. Środki pieniężne na koniec okresu (F ± D),

w tym: o ograniczonej możliwości dysponowania

Załącznik 6 – RACHUNEK PRZEPLYWÓW PIENIĘŻNYCH (METODA POŚREDNIA)

A. Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej

- I. Zysk (strata) netto
- II. Korekty razem
 1. Amortyzacja
 2. Zyski (straty) z tytułu różnic kursowych
 3. Odsetki i udziały w zyskach (dywidendy)
 4. Zysk (strata) z działalności inwestycyjnej
 5. Zmiana stanu rezerw
 6. Zmiana stanu zapasów
 7. Zmiana stanu należności
 8. Zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych, z wyjątkiem pożyczek i kredytów
 9. Zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych
 10. Inne korekty
- III. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej ($I \pm II$)

B. Przepływy środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej

- I. Wpływy
 1. Zbycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych
 2. Zbycie inwestycji w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne
 3. Z aktywów finansowych, w tym:
 - a) w jednostkach powiązanych
 - b) w pozostałych jednostkach
 - zbycie aktywów finansowych
 - dywidendy i udziały w zyskach
 - spłata udzielonych pożyczek długoterminowych
 - odsetki
 - inne wpływy z aktywów finansowych
 4. Inne wpływy inwestycyjne
- II. Wydatki
 1. Nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych

2. Inwestycje w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne
 3. Na aktywa finansowe, w tym:
 - a) w jednostkach powiązanych
 - b) w pozostałych jednostkach
 - nabycie aktywów finansowych
 - udzielone pożyczki długoterminowe
 4. Inne wydatki inwestycyjne
- III. Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej (I-II)

C. Przepływy środków pieniężnych z działalności finansowej

I. Wpływy

1. Wpływy netto z wydania udziałów (emisji akcji) i innych instrumentów kapitałowych oraz dopłat do kapitału
2. Kredyty i pożyczki
3. Emisja dłużnych papierów wartościowych
4. Inne wpływy finansowe

II. Wydatki

1. Nabycie udziałów (akcji) własnych
2. Dywidendy i inne wypłaty na rzecz właścicieli
3. Inne, niż wypłaty na rzecz właścicieli, wydatki z tytułu podziału zysku
4. Spłaty kredytów i pożyczek
5. Wykup dłużnych papierów wartościowych
6. Z tytułu innych zobowiązań finansowych
7. Płatności zobowiązań z tytułu umów leasingu finansowego
8. Odsetki
9. Inne wydatki finansowe

III. Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej (I-II)

D. Przepływy pieniężne netto, razem (A.III – B.III – C.III)

E. Bilansowa zmiana stanu środków pieniężnych, w tym: zmiana stanu środków pieniężnych z tytułu różnic kursowych

F. Środki pieniężne na początek okresu

G. Środki pieniężne na koniec okresu ($F \pm D$), w tym: o ograniczonej możliwości dysponowania

Załącznik 7 – DODATKOWE INFORMACJE I OBJAŚNIENIA

Obejmują przede wszystkim:

1.1) szczegółowy zakres zmian wartości grup rodzajowych środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych oraz inwestycji długoterminowych, zawierający stan tych aktywów na początek roku obrotowego, zwiększenia i zmniejszenia z tytułu: aktualizacji wartości, nabycia, przemieszczenia wewnętrznego oraz stan końcowy, a dla majątku amortyzowanego – podobne przedstawienie stanów i tytułów zmian dotychczasowej amortyzacji lub umorzenia,

1.2) wartość gruntów użytkowanych wieczystość,

1.3) wartość nieamortyzowanych lub nieumarzanych przez jednostkę środków trwałych, używanych na podstawie umów najmu, dzierżawy i innych umów, w tym z tytułu umów leasingu,

1.4) zobowiązania wobec budżetu państwa lub jednostek samorządu terytorialnego z tytułu uzyskania prawa własności budynków i budowli,

1.5) dane o strukturze własności kapitału podstawowego oraz liczbie i wartości nominalnej subskrybowanych akcji, w tym uprzywilejowanych,

1.6) stan na początek roku obrotowego, zwiększenia i wykorzystanie oraz stan końcowy kapitałów (funduszy) zapasowych i rezerwowych, o ile jednostka nie sporządza zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym,

1.7) propozycje co do sposobu podziału zysku lub pokrycia straty za rok obrotowy,

1.8) dane o stanie rezerw według celu ich utworzenia na początek roku obrotowego, zwiększeniach, wykorzystaniu, rozwiązaniu i stanie końcowym,

1.9) dane o odpisach aktualizujących wartość należności, ze wskazaniem stanu na początek roku obrotowego, zwiększeniach, wykorzystaniu, rozwiązaniu i stanie na koniec roku obrotowego,

1.10) podział zobowiązań długoterminowych według pozycji bilansu o pozostałym od dnia bilansowego, przewidywanym umową, okresie spłaty:

- a) do 1 roku,
- b) powyżej 1 roku do 3 lat,
- c) powyżej 3 do 5 lat,
- d) powyżej 5 lat,

1.11) wykaz istotnych pozycji czynnych i biernych rozliczeń międzyokresowych,

1.12) wykaz grup zobowiązań zabezpieczonych na majątku jednostki (ze wskazaniem jego rodzaju),

1.13) zobowiązania warunkowe, w tym również udzielone przez jednostkę gwarancje i poręczenia, także wekslowe;

2.1. strukturę rzeczową (rodzaje działalności) i terytorialną (kraj, eksport) przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów,

2.2. wysokość i wyjaśnienie przyczyn odpisów aktualizujących środki trwałe,

3) wysokość odpisów aktualizujących wartość zapasów,

4) informacje o przychodach, kosztach i wynikach działalności zaniechanej w roku obrotowym lub przewidzianej do zaniechania w roku następnym,

5) rozliczenie głównych pozycji różniących podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym od wyniku finansowego (zysku, straty) brutto,

6) w przypadku jednostek, które sporządzają rachunek zysków i strat w wariacie kalkulacyjnym, dane o kosztach wytworzenia produktów na własne potrzeby oraz o kosztach rodzajowych:

a) amortyzacji,

b) zużycia materiałów i energii,

c) usług obcych,

d) podatków i opłat,

e) wynagrodzeń,

f) ubezpieczeń i innych świadczeń,

g) pozostałych kosztów rodzajowych,

7) koszt wytworzenia środków trwałych w budowie, środków trwałych na własne potrzeby,

8) poniesione w ostatnim roku i planowane na następny rok nakłady na niefinansowe aktywa trwałe; odrębnie należy wykazać poniesione i planowane nakłady na ochronę środowiska,

9) informacje o zyskach i stratach nadzwyczajnych, z podziałem na losowe i pozostałe,

10) podatek dochodowy od wyniku na operacjach nadzwyczajnych;

3. Objaśnienie struktury środków pieniężnych przyjętych do rachunku przepływów pieniężnych, a w przypadku gdy rachunek przepływów pieniężnych sporządzony jest metodą bezpośrednią, dodatkowo należy przedstawić uzgodnienie przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, sporządzone metodą pośrednią; w przypadku różnic pomiędzy zmianami stanu niektórych pozycji w bilansie oraz zmianami tych samych pozycji wykazanymi w rachunku przepływów pieniężnych, należy wyjaśnić ich przyczyny;

4. Informacje o:

- 1) przeciętnym w roku obrotowym zatrudnieniu, z podziałem na grupy zawodowe,
- 2) wynagrodzeniach, łącznie z wynagrodzeniem z zysku, wypłaconych lub należnych osobom wchodzącym w skład organów zarządzających i nadzorujących spółek handlowych (dla każdej grupy osobno),
- 3) pożyczkach i świadczeniach o podobnym charakterze udzielonych osobom wchodzącym w skład organów zarządzających i nadzorujących spółek handlowych (dla każdej grupy osobno), ze wskazaniem warunków oprocentowania i terminów spłaty;

5.1) informacje o znaczących zdarzeniach dotyczących lat ubiegłych ujętych w sprawozdaniu finansowym roku obrotowego,

- 2) informacje o znaczących zdarzeniach, jakie nastąpiły po dniu bilansowym, a nie- uwzględnionych w sprawozdaniu finansowym,
- 3) przedstawienie dokonanych w roku obrotowym zmian zasad (polityki) rachunkowości, w tym metod wyceny oraz zmian sposobu sporządzania sprawozdania finansowego, jeżeli wywierają one istotny wpływ na sytuację majątkową, finansową i wynik finansowy jednostki, ich przyczyny i spowodowaną zmianami kwotę wyniku finansowego oraz zmian w kapitale (funduszu) własnym,
- 4) informacje liczbowe zapewniające porównywalność danych sprawozdania finansowego za rok poprzedzający ze sprawozdaniem za rok obrotowy;

6.1) informacje o wspólnych przedsięwzięciach, które nie podlegają konsolidacji, w tym:

- a) nazwie, zakresie działalności wspólnego przedsięwzięcia,
- b) procentowym udziale,
- c) części wspólnie kontrolowanych rzeczowych składników aktywów trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych,
- d) zobowiązaniach zaciągniętych na potrzeby przedsięwzięcia lub zakupu używanych rzeczowych składników aktywów trwałych,
- e) części zobowiązań wspólnie zaciągniętych,
- f) przychodach uzyskanych ze wspólnego przedsięwzięcia i kosztach z nimi związanych,
- g) zobowiązaniach warunkowych i inwestycyjnych dotyczących wspólnego przedsięwzięcia,

- 2) informacje o transakcjach z jednostkami powiązаныmi,
 - 3) wykaz spółek (nazwa, siedziba), w których jednostka posiada co najmniej 20% udziałów w kapitale lub ogólnej liczbie głosów w organie stanowiącym spółki; wykaz ten powinien zawierać także informacje o procencie udziałów i stopniu udziału w zarządzaniu oraz o zysku lub stracie netto tych spółek za ostatni rok obrotowy,
 - 4) jeżeli jednostka nie sporządza skonsolidowanego sprawozdania finansowego, korzystając ze zwolnienia lub wyłączeń, informacje o:
 - a) podstawie prawnej wraz z danymi uzasadniającymi odstąpienie od konsolidacji,
 - b) nazwie i siedzibie jednostki sporządzającej skonsolidowane sprawozdanie finansowe na wyższym szczeblu grupy kapitałowej oraz miejscu jego publikacji,
 - c) podstawowych wskaźnikach ekonomiczno – finansowych, charakteryzujących działalność jednostek powiązanych w danym i ubiegłym roku obrotowym, takich jak:
 - wartość przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów oraz przychodów finansowych,
 - wynik finansowy netto oraz wartość kapitału własnego, z podziałem na grupy,
 - wartość aktywów trwałych,
 - przeciętne roczne zatrudnienie;
7. W przypadku sprawozdania finansowego sporządzonego za okres, w ciągu którego nastąpiło połączenie:
- 1) jeżeli połączenie zostało rozliczone metodą nabycia:
 - a) nazwę (firmę) i opis przedmiotu działalności spółki przejętej,
 - b) liczbę, wartość nominalną i rodzaj udziałów (akcji) wyemitowanych w celu połączenia,
 - c) cenę przejęcia, wartość aktywów netto według wartości godziwej spółki przejętej na dzień połączenia, wartość firmy lub ujemnej wartości firmy i opis zasad jej amortyzacji,
 - 2) jeżeli połączenie zostało rozliczone metodą łączenia udziałów:
 - a) nazwy (firmy) i opis przedmiotu działalności spółek, które w wyniku połączenia zostały wykreślone z rejestru,
 - b) liczbę, wartość nominalną i rodzaj udziałów (akcji) wyemitowanych w celu połączenia,
 - c) przychody i koszty, zyski i straty oraz zmiany w kapitałach własnych połączonych spółek za okres od początku roku obrotowego, w ciągu którego nastąpiło połączenie, do dnia połączenia;

8. W przypadku występowania niepewności co do możliwości kontynuowania działalności, opis tych niepewności oraz stwierdzenie, że taka niepewność występuje, oraz wskazanie, czy sprawozdanie finansowe zawiera korekty z tym związane; informacja powinna zawierać również opis podejmowanych bądź planowanych przez jednostkę działań mających na celu eliminację niepewności;

9. W przypadku, gdy inne informacje niż wymienione powyżej mogłyby w istotny sposób wpłynąć na ocenę sytuacji majątkowej, finansowej oraz wynik finansowy jednostki, należy ujawnić te informacje.

Literatura

1. Bailey G. T., Ken Wild, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, Deloitte & Touche, FRRwP, Warszawa 2000 .
2. Bednarski L., Borowiecki R. i in., *Analiza ekonomiczna przedsiębiorstwa*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1996.
3. Bednarski L., J. Gierusz, (red.) *Rachunkowość Międzynarodowa*, PWE, Warszawa 2001.
4. Danos P., E. A. Imhoff jr, *Introduction to Fanancial Accounting*, Irwin, Boston 1991.
5. Dobija M., (red.) *Organizacja rachunkowości*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 1999.
6. Dobija M., *Zarys rachunkowości zarządczej*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 1996.
7. Dziuba-Burczyk A., *Struktura rachunkowości w systemie zarządzania podmiotami gospodarczymi*, Zeszyty Naukowe nr 557 AE w Krakowie, Kraków 2001.
8. Dziuba-Burczyk A., *Rachunkowość podatkowa*, WPSB Kraków 1996.
9. Dziuba-Burczyk A., *Dyrektywy Unii Europejskiej a podstawy prawne polskiej rachunkowości*, „Ad Meritum”, Fundacja Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji, Nr 1, 1995.
10. Dziuba-Burczyk A., *Księgowość małych firm. Nowe kompleksowe ujęcie – arkusz roboczy*, WPSB, Kraków 1994.
11. Gabrusewicz W., *Podstawy analizy finansowej*, PWE, Warszawa 2002.
12. Garrison R. H., *Managerial Accounting*, Irwin Boston 1993.
13. Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość finansowa*, „Problemy rachunkowości”, nr 4 (7)/2001.
14. Hulle K., *Perspektywy harmonizacji rachunkowości – europejski punkt widzenia*, „Rachunkowość” nr 1/1998.
15. Jaruga A., Kabalski P., *Znowelizowana ustawa o rachunkowości a standardy międzynarodowe*, ODiDK, Gdańsk 2001.
16. Makuszyńska B., *Wzorcowy wykaz kont z wyjaśnieniami i wykazem księgowania typowych operacji gospodarczych*, Wydawca; Rachunkowość Sp z o.o. WWK/2000.
17. Micherda B., *Ustawa o rachunkowości – wprowadzenie*, Zakamycze, Kraków 2001.
18. *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001*, International Accounting Standards Committee Foundation 2001.
19. Misińska D., *Normy prawa bilansowego w sektorze bankowym*, „Zeszyty teoretyczne rachunkowości”, t. 4(60), SKwP, Warszawa 2001.
20. Schroeder R. G., Clark M.W., Cathey J. M., *Financial Accounting. Theory and Analysis*, John Wiley & Sons, Inc., New York 2001.
21. Sierpińska M., Niedbała B., *System controllingu operacyjnego w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2001.
22. *Straty i zyski nadzwyczajne po nowelizacji prawa bilansowego*, „Zeszyty Metodologiczne Rachunkowości” nr 2 (74) z 2002.
23. Surdykowska S. T., *Rachunkowość międzynarodowa*, Zakamycze, Kraków 1999.
24. Świdzka K. G. (red.), *Wzorcowy plan kont. Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, Difin, Warszawa 2001.

25. Winiarska K., *Komputerowe przetwarzanie danych rachunkowych*, „Problemy rachunkowości”, nr 4, Difin, 2001.
26. Winiarska K., *Rachunkowość przedsiębiorstw w procesie integracji z Unią Europejską*, Wyższa Szkoła Integracji Europejskiej, Szczecin, 2000.
27. Żyznowski T., *Zakładowy plan kont jednostek innych niż banki i zakłady ubezpieczeń od stycznia 2002*, „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości” nr 24 (72) Gofin, Gorzów Wlkp. 2001.
28. Ustawa o rachunkowości (Dz. U. z 2002 r. Nr 76 poz. 694 tekst jednolity).
29. Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 28 listopada 2001. w sprawie zakresu działania i sposobu organizacji Komitetu Standardów Rachunkowości (Dz.U. z 2001 r. Nr 140, poz. 1580 oraz z 2002 r. Nr 18, poz. 173).
30. Decyzja Nr1/DR/2002 Ministra Finansów z dnia 15 marca 2002 r. w sprawie powołania składu osobowego Komitetu Standardów Rachunkowości, powołania sekretarza oraz ustalenia wynagrodzeń dla członków i sekretarza Dz. Urz. Min. Fin. z 2002 r. Nr 5, poz. 28.

Spis rysunków

1. System informacyjny rachunkowości s. 11
2. Rodzaje potrzeb informacyjnych zewnętrznych użytkowników sprawozdań finansowych s. 13
3. Podsystemy rachunkowości s. 14
4. Cechy jakościowe sprawozdania finansowego s. 15
5. Międzynarodowe organizacje w procesie standaryzacji i harmonizacji rachunkowości s. 20
6. Powiązanie polskiego prawa bilansowego z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości s. 40
7. System rachunkowości s. 48
8. Rachunkowość branżowa w systemie rachunkowości s. 51
9. Sposoby prowadzenia ewidencji s. 56
10. Relacja między zdarzeniem gospodarczym, operacją gospodarczą i operacją rachunkową s. 57
11. Dane pieczętki dekretującej dowody księgowe s. 69
12. Struktura aktywów s. 80
13. Struktura kapitałów własnych s. 84
14. Struktura zobowiązań s. 86
15. Relacje pomiędzy sprawozdaniami finansowymi s. 113
16. Ustawowy zakres rachunkowości s. 122
17. Budowa Zakładowego Planu Kont s. 148
18. Ogólna struktura planu kont – zespoły kont s. 149
19. Klasyfikacja kont s. 158
20. Etapy procesu księgowości s. 174

Spis schematów

1. Konta bilansowe (aktywów i pasywów) s. 127
2. Zapisy księgowo operacji gospodarczych na kontach bilansowych s. 129
3. Funkcjonowanie kont wynikowych s. 133
4. Księgowe ujęcie wyniku finansowego s. 135
5. Ogólny schemat funkcjonowania kont wynikowych i bilansowych. Typy operacji wynikowych s. 135
6. Powiązanie między bilansem otwarcia a bilansem zamknięcia s. 138
7. Zamykanie kont wynikowych na koniec roku obrotowego s. 199
8. Ewidencja dodatniej zmiany stanu wyrobów gotowych w przypadku rodzajowego modelu ewidencji kosztów s. 202
9. Ewidencja ujemnej zmiany stanu wyrobów gotowych w przypadku rodzajowego modelu ewidencji kosztów s. 203
10. Ustalanie zmiany stanu produktów w przypadku nie stosowania zapisów dostosowawczych dotyczących rozliczeń międzyokresowych czynnych i biernych s. 205
11. Podział wyniku finansowego s. 206
12. Ewidencja zapisów dostosowawczych oraz zamykania kont wynikowych w księgach rachunkowych „Przedsiębiorstwa usług gastronomicznych” s. 220
13. Relacje pomiędzy sprawozdaniami finansowymi na przykładzie „Przedsiębiorstwa usług gastronomicznych” s. 221
14. Koszty jednostki usługowej w sprawozdawczości finansowej s. 227
15. Procesy gospodarcze w jednostce usługowej a ustalanie kosztu usług sprzedanych oraz wyniku finansowego s. 229
16. Przepływ kosztów w firmie handlowej s. 231
17. Procesy gospodarcze firmy handlowej a ustalanie kosztu towarów sprzedanych (KTS) oraz wyniku finansowego s. 232
18. Obliczenie zysku jednostki handlowej s. 247
19. Procedura ciągła ustalania wartości towarów sprzedanych KTS oraz przychodu ze sprzedaży s. 255
20. Procesy gospodarcze przedsiębiorstwa produkcyjnego a ustalanie kosztu wyrobów sprzedanych (KWS) i wyniku finansowego s. 261
21. Koszty produktu a koszty okresu s. 262
22. Przepływ kosztów w przedsiębiorstwie produkcyjnym s. 265
23. Relacje między kosztami wytworzenia wyrobów (KWW), a kosztami wyrobów sprzedanych (KWS) s. 266
24. Relacje pomiędzy sprawozdaniami finansowymi w przedsiębiorstwie produkcyjnym s. 269
25. Relacje pomiędzy elementami konta „Produkcja podstawowa” a wynikiem finansowym ustalonym na arkuszu roboczym s. 275

Spis tablic

1. Struktura bilansu (obowiązuje od 01.01.2002 r.) s. 77
2. Bilans na dzień 18.12.200x r. jednostki handlowej s. 93
3. Bilans na dzień 31.12.200x r. jednostki handlowej s. 111
4. Rozpoznanie sytuacji finansowej jednostki s. 116
5. Zestawienie obrotów i sald s. 144
6. Wzór tabelarycznej formy ewidencji „Księga-główna” s. 167
7. Przykład tabelarycznej formy ewidencji „Księga-główna” dla jednostki handlującej samochodami s. 169
8. Charakter sald różnych rodzajów kont s. 176
9. Klasy i typy zapisów dostosowawczych s. 179
10. Wpływ zapisów dostosowawczych na salda końcowe kont s. 196
11. Klasyfikacja sald po zapisach dostosowawczych do „Rachunku zysków i strat” oraz „Arkusza bilansowego” s. 198
12. Zestawienie obrotów i sald „Przedsiębiorstwa usług gastronomicznych” s. 217
13. Arkusz roboczy jednostki usługowej s. 222
14. Arkusz roboczy firmy handlowej s. 253
15. Arkusz roboczy przedsiębiorstwa produkcyjnego s. 278

Książka dr Alicji Dziuby-Burczyk omawia podstawy rachunkowości widziane z perspektywy standardów międzynarodowych, dzięki czemu jest ważnym krokiem na drodze integracji polskiej rachunkowości do stosowania jednolitych standardów w wymiarze międzynarodowym. W przedstawionym ujęciu dzieło jest znakomitym podręcznikiem do nauki rachunkowości na studiach prawniczych i ekonomicznych.

Prof. dr hab. Mieczysław Dobija
Kierownik Katedry Rachunkowości
Akademii Ekonomicznej w Krakowie

W nauczaniu każdego przedmiotu ważny jest nauczyciel i dobry podręcznik. Rachunkowość słusznie jest określona mianem międzynarodowego języka biznesu. Nie znam drugiej książki, która by w takim kontekście rozpatrywała naszą rachunkowość. Autorka bardzo dobrze wywiązała się z podjętego zadania, wykazując kompetencje naukowe i dydaktyczne.

Prof. dr hab. Wiktor Gabrusewicz
Kierownik Katedry Rachunkowości
Akademii Ekonomicznej w Poznaniu